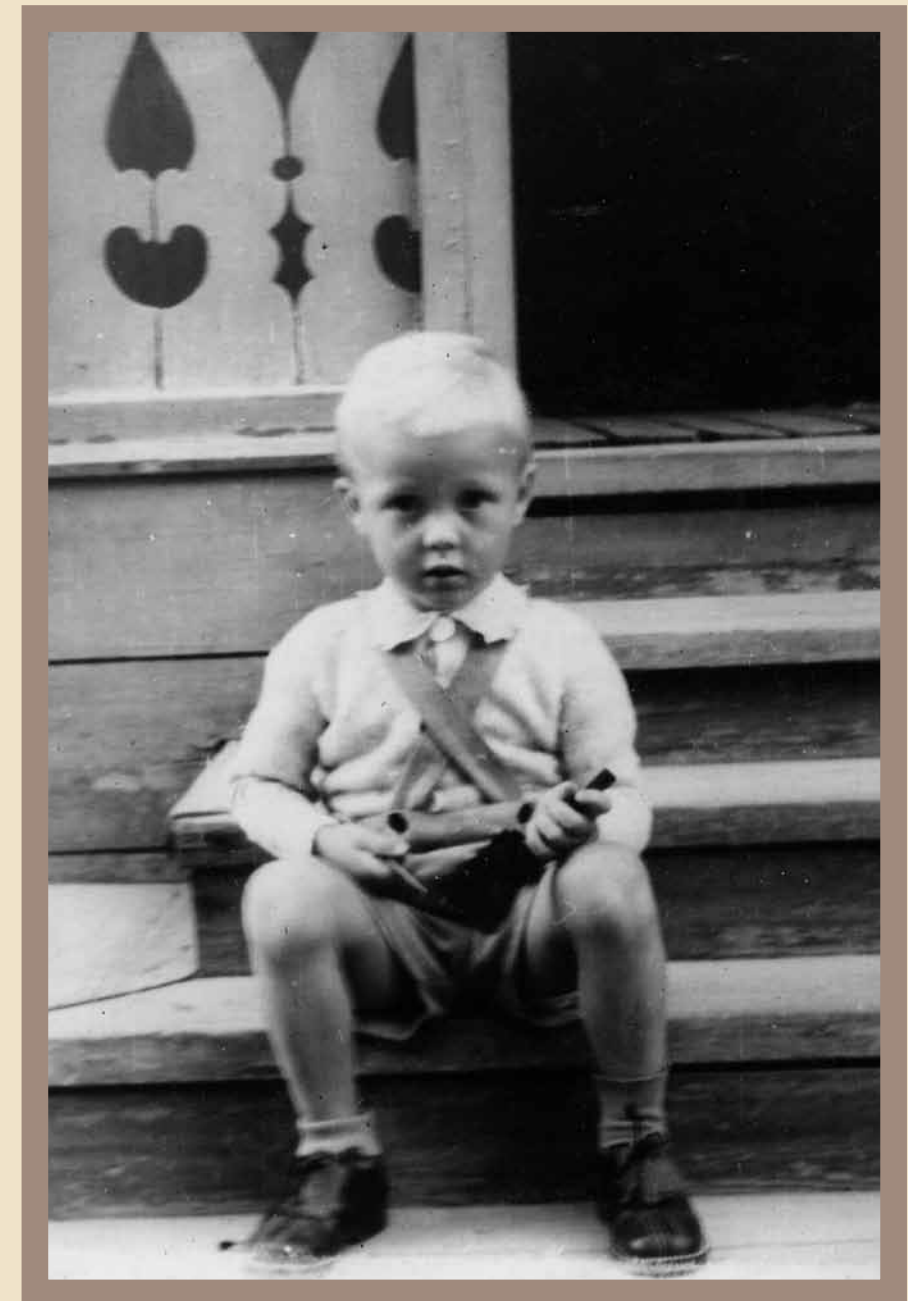

Bilden ovan är tagen våren 1963 på Ateljé Roberts i Falun efter min studentexamen. Jag är 19 år och ser fram emot studier i medicin på Uppsala universitet, efter att ha klarat av gymnasiet på ett mycket tillfredställande sätt. Jag hade en positiv och bejakande attityd till livet men allt blev inte riktigt som man tänkt sig. Tyvärr har jag under många, långa år inte haft kontakt med fyra av mina fem döttrar, men som pensionär inser man plötsligt vad som är viktigt i livet. Kanske är det en fas man går igenom i min ålder, och man kan inte hjälpa att fundera över tidigare och kommande generationer. Därför har jag skrivit denna lilla skrift i förhoppning att jag för mina döttrar och deras kommande generationer inte endast blir ett namn på en släktkarta, utan någon att minnas; någon med en gedigen och ganska unik historia att berätta.

Djupadal, Viks fiskeläge, Österlen sommaren 2010
Matti Yllö

*Doktor Mattis
öden och äventyr
under åren 1944-70*

*Docktor Mattis
öden och äventyr
under åren 1944-70*

av Matti Yllö

Till min hustru Ann-Sofie, våra barn och barnbarn.

INNEHÅLL

Förord	4-18
Kapitel 1 Bröllop och krig. Docktor Matti föds och Estland dör. Finland klarar livhanken.	19-38
Kapitel 2 Flykten från Finland till Sverige. Ett land som Gud placerat rätt på kartan.	39-51
Kapitel 3 Docktor Mattis uppväxt och skolstart	52-73
Kapitel 4 Docktor Matti och mormor flyttar till Falun i augusti 1953	74-83
Kapitel 5 Vi flyttar till Lustigknopp i Falun	84-88
Kapitel 6 Docktor Matti blir stockholmare år 1959	89-90
Kapitel 7 Docktor Matti som rask yngling i Falun	91-96
Kapitel 8 Docktor Mattis sommarlov i Falun under 10 år	97-113
Kapitel 9 Docktor Matti åter i Falun, gymnasiet och studenten år 1963	114-127
Kapitel 10 Docktor Matti som soldat i Sveriges krigsmakt	128-135
Kapitel 11 Docktor Mattis mormor Elsa Melita Eleonora född Fählmann, senare ändrat till Välmaa	136-143
Kapitel 12 Docktor Mattis väg mot medicine kandidat examen	144-158
Kapitel 13 Docktor Mattis krämpor	159-166
Kapitel 14 Docktor Mattis väg mot medicine licentiatexamen, giftermål och kirurgläkare	167-179
Kapitel 15 Docktor Mattis första arbete som kirurg	180-203
Nostagliresa	204-205
Släktkartor	206-211

FÖRORD

Varifrån kommer du? Denna fråga har jag fått hundra eller troligen tusentals gånger, sannolikt p.g.a. mitt något ovanliga namn – åtminstone sett med svenska ögon eller snarare hört med svenska öron. Om jag någon gång skulle försöka förklara hela historien om mitt ursprung skulle nog ingen svensk förstå och dessutom hinna tröttna på min berättelse innan jag hunnit avsluta det fullständiga svaret på frågan. Faktum är att jag själv har svårt att exakt och uttömmande svara på denna fråga men förhoppningsvis kan denna skrift förklara åtminstone en del om mitt ursprung och mitt liv och leverne som barn, tonåring och universitetsstudier som år 1970 ledde fram till en medicine licentiatexamen och auktorisation som legitimerad läkare och kirurg, senare ortopedkirurgspecialist 1978. Jag slutar emellertid min berättelse år 1970 för att inte trötta ut läsaren och göra historien för lång och ointressant.

Eftersom jag har ett typiskt finskklingande namn – Matti är nog ett av de vanligaste mansnamnen i Finland – men inte i Estland antar jag att de flesta svenskar genom åren placerat mig i gruppen ”finska krigsbarn”. Under krigsåren 1939 – 1945 och tiden därefter skickades 70.000 finska barn till Sverige som placerades i fosterfamiljer, barnhem eller sjukhus om dom inte var friska. En vanlig orsak var att fadern i familjen hade stupat i kriget och sålunda fanns ingen som kunde försörja familjen. En annan orsak kunde vara allmän fattigdom och t.o.m. svält efter kriget som gjorde att barnen skickades till Sverige för att klara livhanken. Någon utländsk hårdvaluta för import av livsmedel fanns inte i Finland p.g.a. det astronomiska krigsskadeståndet som landet måste betala till Sovjetunionen. Av de 70.000 barnen återvände dock 55.000 senare till sitt hemland, de resterande 15.000 stannade i Sverige.

Jag själv hörde dock inte till denna grupp ”finska krigsbarn” utan flydde till Sverige tillsammans med hela vår familj exklusive min far Leonid Yllö som själv valde att stanna kvar i Finland trots stora risker – mer om detta senare i berättelsen. Men även min fars tre syskon och ett syskonbarn – min faster Elsas dotter Mare - liksom hans mor Helmi Yllö valde att fly till Sverige p.g.a. risken att utlämnas till den nybildade Estniska Socialistiska Sovjetrepubliken i enlighet med fredsfördraget med Sovjetunionen. Min farfar Alexanteri valde dock att stanna i Finland med sin äldste son Leo men omkom på min 2-årsdag den 30:e augusti 1946 i en olyckshändelse så vitt jag har hört men inte fått mig konfirmerat. Enligt vad jag hört hade Alexanteri och Leo gått till Helsinki från Tikkurila för att köpa brännvin vilket dom tydligen lyckades få tag på. Den närmsta vägen hem till Tikkurila var på järnvägsspåren och far och son började tydligen smaka på de starka dryckerna innan man kom hem. Plötsligt kom ett tåg emot dem och Leo hoppade av spåret på rätt sida men hans far på andra sidan men det visade sig vara ödesdigert eftersom det var dubbelspår och ett tåg kom från andra sidan och körde över farfar Alexanteri. Detta är vad jag hört, drömt eller fantiserat ihop själv men det finns ingen kvar som kan konfirmera eller dementera denna historia som jag under alla år uppfattat som sanningsenlig. Ett lite märkligt sammanträffande som jag ser det är att dryckerna skulle inhandlas och konsumeras på min 2-års födelsedag i Sverige den 30:e augusti men det kan ju å andra sidan ha rört sig om den s.k. slumpen.

Min far Leo var agronom, utbildad på universitetet i Tartu (Dorpat) och gjorde en viktig insats för folkhushållet i Finland efter kriget. Han och hans team lyckades ta fram en sock-

erbeta med genteknisk forskning som kunde odlas så pass långt norrut som södra Finland. Landet saknade ju hårdvaluta för att köpa socker på världsmarknaden. Hans doktorsavhandling som är skriven på tyska handlar just om denna genmanipulerade sockerbeta som mognar trots relativt kall väderlek och tämligen lite sol.

Nu har jag delvis kommit ut i periferin, frågan primärt var ju: Varifrån kommer du? Under alla år har jag kört med ett standardsvar: ”Jag är född i Helsingfors i Finland av estniska föräldrar och kom till Sverige när jag var tre månader gammal” och detta påstående brukar inte leda till en massa följdfrågor.

Sverige var vid tiden för andra världskriget i slutet av 1930-talet och början av 1940-talet en mycket homogen, tämligen monokulturell och ganska isolerad nation från den europeiska kontinenten och även den övriga världen. Under kriget förblev Sverige tack och lov neutralt och utan krigshandlingar, kanske mest p.g.a. landets geografiska läge men också till stor del beroende på stora eftergifter till de krigförande länderna, kanske framför allt Tyskland.

Idag vill man gärna kalla Sverige för ett tolerant, multikulturellt samhälle men tyvärr är det enligt min mening fortfarande i grunden samma homogena land som det var när vi kom som flyktingar även om man idag ser massor av svarta människor och muslimer i alla städer – mest kanske i våra tre storstäder. Ord som multikulturellt, tolerant och utan negativa värderingar av utlänningar används nog i huvudsak av politiker av skilda kulörer och förmedlas av olika massmedia men i mitt tycke är Sverige lika monokulturellt och homogent som det var när vi om som flyktingar 1944. Personligen har jag mest erfarenhet från den offentliga sektorn – kanske mest landstingsvärlden och försäkringskassan och socialtjänsten och av den långa raden av olika direktörer, biträdande direktörer och andra chefer har jag genom åren bara sett svenska namn trots att det säkerligen finns många kompetenta utlänningar som numera benämns invandrare för dessa jobb men dessa kallas ju inte ens till intervjuer så vitt jag har erfarit.

Sverige är sålunda fortfarande som jag ser det ett synnerligen eget, i stort sett monokulturellt och isolerat land där människorna är mycket konformistiska och självgoda – övriga Europa, EU och Eurovalutan är snarast något av ondo och ingenting positivt för många svenskar, sannolikt de flesta. Under nästan hela 1900-talet har landet präglats av den socialdemokratiska ideologin som under efterkrigstiden tillsammans med invånarna byggt upp det s.k. ”folkhemmet” där den starka statsmakten ser till medborgarnas bästa från vaggan till graven. Det fungerade bra under 1960 – och 1970 – talen när det fanns ekonomiska resurser för alla s.k. välfärdsreformer men medborgarna har sedan dess krävt mer och mer av statens ekonomiska medel och nu raderas det s.k. ”folkhemmet” i allt raskare takt trots världens högsta skattetryck.

Den första stora flyktingvågen som kom till Sverige var ju vi baltiska flyktingar, framför allt från Estland varifrån det kom c:a 40.000 människor varav ungefär 4000 fortsatte till USA, Kanada och Australien mest p.g.a. rädsla för att bli utvisade tillbaka till den nybildade Estniska Sovjetrepubliken. Sveriges folk och regering hälsade oss baltiska flyktingar knappast välkomna med pukor och trumpeter och den allmänna inställningen i Sverige var nog att vi skulle ge oss iväg ”hem” igen och kommunistpartiet krävde i Riksdagen att alla skulle återsändas till Sovjetunionen vilket ju också skedde med 146 personer i samband med den s.k. ”baltutlämningen” den 25 januari 1946. Det rörde sig om baltiska flyktingar som kommit till Sverige i tyska uniformer. Ursprungligen var det 167 män som skulle utlämnas men 21 stycken kunde inte utlämnas eftersom dom antingen var döda, svårt ska-

dade (bl.a. beroende på självstympningar), sjuka eller alltför kraftlösa för att kunna transporterats efter en långvarig hungerstrejk. Det gällde då balter som hade tjänstgjort i den tyska krigsmakten – frivilligt eller ofrivilligt – och kommit till Sverige i tyska uniformer. En i gruppen, f.ö. den siste som lyckades fly till Sverige, och det märkligt nog i ett flygplan begick självmord vid kajen i Trelleborg där det sovjetiska fartyget "Beloostrov" låg förtöjt vid kajen för att återbördna flyktingarna till de nybildade Estniska, Lettiska eller Litauiska Sovjetrepublikerna. Han krossade en glasruta i bussen och lyckades få tag i en vass skärva med vilken han skar av sin halspulsåder och dog inom några minuter. Innan utvisningen var flyktingarna förlagda i ett starkt bevakat läger på Rinkaby-fältet som vi numera ofta passerar på väg till och från Småland. Lägre var försett med dubbel taggtråd och ständigt alerta schäferhundar och vid utvisningen tjänstgjorde svenska statspolisen med svarta uniformer och hundar varför det hela till det yttre påminde mycket om tyska SS och Gestapos koncentrationsläger.

På 1940-talet fanns det gott om jobb i Sverige och efter karantänsvistelsen fick ju alla arbetsföra flyktingar olika arbeten och behövde sålunda inte ligga de svenska skattebetalarna till last som idag ofta är fallet med flyktingar och invandrare. Till och med morfar Villem som var 64 år fick arbete på biblioteket i Katrineholm och kunde därmed försörja oss med arbetsinkomster.

Mitt ovanliga namn har ibland också gett upphov till en del tragikomiska incidenter. För ett antal år sedan men när jag redan var specialist i ortopedisk kirurgi och innehade en överläkartjänst skulle jag låna pengar i en bank för att finansiera ett villaköp men bankdirektören var ytterst ovillig att låna ut pengar till mig. Dels påpekade han "varför i helvete har du inte en nia i ditt personnummer, det har ju alla invandrare" och dels måste jag satsa 200.000 SEK själv som var c:a 28% av köpesumman. Med tanke på kontantinsatsens storlek var han nog säker på att slippa låna ut pengar till mig men hans min var obetalbar när jag några dagar senare kom in på hans bank med en check från Finland på flera hundra tusen kronor som utgjorde arv från min far Leo som avlidit på ett hospice utanför Helsingfors vid 63 års ålder av lungsäckscancer (pleuramesotheliom).

Majoriteten av de estniska flyktingarna klarade sig bra eller t.o.m. mycket bra relativt fort i det nya landet, lärde sig svenska fort och fick utan för mycket krångel auktorisation för sina tidigare yrken i Estland. Som exempel kan jag nämna min farbror Adolf "Ats" Yllö som på kort tid fick svensk läkarlegitimation och kunde börja arbeta som kirurg i Sverige liksom min mor Vilja som fick dispens för att studera vid farmaceutiska institutet i Stockholm trots att hon saknade svensk studentexamen.

Några ester kom att klättra riktigt högt på samhällets karriärstege och bli framstående s.k. finanslejon och framgångsrika affärsmän i det nya landet och några blev också framstående politiker som t.ex. Malmös starke man och kommunchef Ilmar Reepalu och Pär Nuder som blev minister i regeringen Persson några år efter anno 2000. Men det förutsatte naturligtvis att de var hängivna socialdemokrater men trots detta fimpades Pär Nuder senare av Perssons efterträdare, partiledaren och sossechefen Mona Sahlin. Varför vet jag inte och troligen inte han själv heller men sannolikt har det rört sig om någon oförklarlig kulturkrock mellan en estnisk europé och en klassisk svensk socialdemokrat. För närvarande (april 2010) ligger även Ilmar Reepalu i Malmö illa till efter diverse diffusa uttalanden om Israel och judar för att flirta med extremvänstern och kommunister men han klarar sig nog med mäktiga beskyddare i sossepartiet.

Inledningsfrågan : ”Varifrån kommer du ?” är som tidigare sagts närmast omöjlig att besvara korrekt. Jag är ju inte estländare men talar estniska flytande och bland ester uppfattas jag därför som varandes estländare. Jag växte upp som barn med två språk samtidigt – estniska hemma hos morfar och mormor och svenska med lekkamrater så fort jag kom utanför ytterdörren i byn Rude utanför Katrineholm. Den förra fria republiken Estland existerade ju som en fri, självständig republik endast under 20 år – mellan åren 1920 – 1940 och var innan dess en provins i det väldiga Tsar-Ryssland. Från hösten 1944 till 1991 var Estland ockuperat av Sovjetunionen och kallades för den Estniska Socialistiska Sovjetrepubliken, en av de 15 delrepublikerna i Sovjetunionen. När Sovjetunionen kollapsade år 1991, Berlinmuren föll och Tyskland återförenades blev också Estland återigen en fri, demokratisk republik i Europa och gick snabbt med i både EU och NATO och kommer säkerligen inom kort även att bli en medlemsstat i Eurovalutan. Det estniska namnet på den unga nya republiken är Estniska Fria Republiken, på estniska ”Eesti Vabariik”. Sedan dess har jag, min hustru Ann-Sofie och vår dotter Alexandra varit där flera gånger, senaste gången var Alexandra och jag i Estland för att uppleva den berömda sång- och dansfestivalen i Tallinn. Förhoppningsvis kommer jag att åka dit snart igen för att hälsa på släktingar på Ösel men naturligtvis också spela golf och gå på Spa i Kuresaare (Arensberg) på ön Ösel (Saaremaa) som påminner mycket om Gotland.

Förordet börjar bli för långt varför jag nu definitivt måste försöka förklara var jag kommer ifrån. Min far, Leonid Yllö föddes och växte upp till skolåldern i Hakaja fiskeby i Ingermanland – ett land som inte finns längre. Byn ligger en liten bit öster om Narvafloden och den estniska staden Narva som utgör gräns mot Ryssland. När den ryska revolutionen bröt ut år 1917 och kommunisterna eller rättare sagt bolsjevikerna tog makten flydde han och hans familj till den fria estniska republiken omkring år 1920. Han blev då liksom hans föräldrar och syskon estniska medborgare. Han var ju som barn finsktalande och vurmade hela sitt liv för Finland som han troligen ansåg som sitt ”Vaterland” och han lärde sig aldrig helt det estniska språket - åtminstone inte skriftspråket - som är mycket likt finskan utan alla hans skrifter och brev efter kriget var under alla år en mix mellan estniska och finska. Från den lilla fiskebyn öster om Narva – Hakaja - härstammar flera individer från släkten Yllö men hur de är släkt, eller var i släkträdets dom skall placeras vet jag nästan ingenting om eftersom ingen berättat något om detta för mig. En av släktingarna som hade Yllö som efternamn var sjökaptenen Johannes Yllö som var befälhavare på fartyget mellan Tallinn och Stockholm mellan första och andra världskriget, d.v.s. mellan 1920 – 1940. Båten hette ”Estonia” och höll sig flytande under alla de 20 åren som sjökaptenen Johannes Yllö var befälhavare ombord i motsats till ett annat fartyg med samma namn många år senare som sjönk en stormig höstnatt den 28 september 1994 och 852 människor omkom, bl.a. två av mina släktingar som frös ihjäl i en livflotte. Johannes Yllö dog år 1950 i Stockholm men jag har aldrig träffat honom och vet inget om honom mer än ovanstående fakta. Så vitt jag har fått mig berättat fortsatte sjökaptенens familj flykten till Kanada och ett av barnen (eller barnbarnen) vid namn Kersti Yllö blev sociologiprofessor vid University of British Columbia i Vancouver, Kanada och har en diger meritlista vad gäller publikationer och böcker vilket jag har sett på Google.

Ytterligare en gren av min faderssläkt kom till Sverige från Hakaja fiskeby men hur och när vet jag inte och inte heller hur vi är släkt, men vi har samma efternamn – Yllö. Även han är utbildad i Sverige till läkare och heter John Yllö. Han var länge distriktsläkare i

Tierp i Uppland men sedan c:a 10 år tillbaka har han tjänstgjort som distriktsläkare i Sveg i Härjedalen och jag har träffat honom några gånger på 1970-talet mycket hastigt och det finns senare i berättelsen ett fotografi av doktorerna Adolf, Matti och John Yllö som är taget hemma hos Adolf när han efter pensioneringen bodde i Uppsala.

På min mors sida är det om möjligt ännu mer komplicerat vad gäller mitt ursprung. Mormor var ju född år 1888 med familjenamnet Fählmann och hade troligen tyskt påbrå av namnet att döma men å andra sidan var ju Estland före 1920 en provins i det stora kejserliga Tsar-Ryssland. Det är sålunda mycket möjligt att jag har några droppar både tyskt och ryskt blod i mina ådror – t.o.m. troligt.

Anno 1826 förliste ett holländskt skepp utanför Ösels kust – som f.ö. har mycket grunda stränder och kaptenen, en holländare vid namn de Wett gick iland på ön. Förutom att han fann att ön Ösel sannolikt var den underbaraste platsen på jorden, fann han också sin hustru och familjen bosatte sig på ön och var sålunda min mors och morfars förfäder. Senare har familjenamnet ändrats i olika omgångar för att slutligen bli Teevet då den unga fria Republiken Estland först grundades år 1920 och namnen skulle bli mera estnisk klingande. Min morfars estniska namn blev således Villem Teevet eftersom W inte finns i estniska språket. Inom parentes kan nämnas att mina bruna ögon kommer från Holland – det finns inga ”äkta” estländare eller finländare som har bruna ögon utan dom är blonda och blåögda till så gott som till hundra procent

En mycket intressant historia men tillhörande foto har en släkting till mig – min mors halvbror Ernsts son John-Tagore Tevet (han har ändrat familjenamnet till ett e i stället för två) – i Tallinn visat mig ur en bok från kriget mellan boerna (holländarna) och engelsmännen i Sydafrika någon gång vid sekelskiftet 1800 – 1900. Bilden föreställer en boergeneral i full uniform med ett gevär och under bilden står att det föreställer general de Wett och vad jag tycker var märkligt var att denne general på pricken liknade min morfar Villem Teevet. Men som alltid kan det röra sig om en slump – några bevis finns inte om ev. samband eller släktskap. Sålunda kan man också addera några deciliter holländskt blod i mina ådror och eftersom Estland var en svensk provins under Sveriges stormaktstid på 1600-talet och början av 1700-talet kan jag ju också ha några milliliter svenskt blod i ådrorna – förhoppningsvis i hjärtat också eftersom jag ju är svensk både hemma och framför allt om jag är utomlands.

Om några generationer till kan jag ju bara hoppas att man inte behöver säga att man är svensk, finländare eller estländare utan att det skall räcka att säga att man är europé, det är i alla fall min dröm om ett framtida enat Europa men sannolikt kommer det att förbli en dröm. Ett märkligt faktum är att alla de gånger jag varit i Estland efter 1991 då den sovjetiska ockupationen upphörde, i Finland innan dess och i Tyskland i slutet på 1950-talet under min ungdomstid men även senare har jag känt mig mera ”hemma” i dessa länder än i Sverige av någon anledning som inte går att klä i ord utan bara en känsla som inte går att förklara verbalt men jag vill inte filosofera ytterligare om detta faktum här i inledningen. Jag tror att läsaren kan dra sina egna slutsatser av berättelsen som följer. Jag är dock självklart mycket tacksam för att Sverige år 1954 gav mig fullt medborgarskap efter mina första 10 år som troligen statslös flykting, gav mig 12 års skolutbildning i stort sett gratis och sedan ytterligare 6 ½ års universitetsstudier utan undervisningskostnader. Dessutom gav svenska staten pension åt mormor som inte haft något förvärvsarbete i Sverige men som kom mig mycket till godo som lite extrapengar förutom de studielån som man också

fick från detta generösa lands regering. Trots allt det positiva måste jag tyvärr ändå säga att jag under årens lopp känt mig mindre och mindre som svensk – troligen beroende på både gener och uppfostran – jag tror själv att jag ofta tänker ”osvenskt” trots att jag bott och arbetat i denna välfärdsstat i 65 år. Medborgarna i denna välfärdsstat har nog glömt att man också har plikter mot de andra medborgarna och inte bara gottgöra sig olika bidrag som finns numera i långa rader. Det rör sig dock om ”taxpayers money”, d.v.s. pengar som andra arbetat ihop och som man enligt min mening skall vara mycket restriktiv med att dela ut, dock naturligtvis när det är av nöden tvunget. Den s.k. välfärden kanske har kanske överlevt sig själv p.g.a. för stora krav från medborgarna och sekinerna i statens kassakista börjar ta slut.

Om jag idag gör ett tankeexperiment och skulle Gud eller Allah se till att jag fick leva om mitt liv en gång till och jag skulle få välja vilket land jag helst ville bo och arbeta i blir det tveklöst USA. Varför blir för långt och komplicerat att här förklara men de gånger jag varit där men trots ”nine/eleven” känner man den äkta friheten och möjligheterna att utvecklas i enlighet med sina egna förutsättningar. Ingen frågar varför man har ett konstigt namn och alla människor i detta ytterst multikulturella land värderas lika oavsett ursprung, religion eller stamtavla eller lämpliga kontakter och numera inte heller efter hudfärg.

För många år sedan, jag tror det var omkring 1980 gick en mycket bra och prisad TV-serie som på engelska hette ”Roots” och på svenska ”Rötter”. Den handlade om en svart man i USA vid namn Alex Haley som sökte sina rötter ända till 1700-talet då hans anfader fångades i Afrika och såldes som slav i Amerika. TV-serien blev mycket uppskattad och prisbelönad och om jag inte minns helt fel gjorde man också en film om hans historia.

Jag tror att de flesta människor när man känner att man börjar närma sig jordelivets slut börjar tänka mer på sitt ursprung – sina rötter och förhoppningsvis få någon eller några av kommande generationer intresserade av sitt ursprung, kanske på äldre dagar som jag själv. Det gjorde min far Leo som tydligen ägnade både mycken tid och kraft för att få fram en släktkarta från 1700-talet och framåt och som finns i en pärm här hemma men som jag gör en bilaga av men framför allt har jag nog inspirerats av min farbror, doktor Adolf ”Ats” Yllö alias ”doktor Olle” som när han var gammal och allvarligt sjuk ändå översatte och tog fram den s.k. ”Röda pärmen” som han skickade till alla släktingar som då hade Yllö som familjenamn. Jag har ett exemplar i bokhyllan och där finns både mycket intressant och även ointressant att läsa för den eventuellt hågade.

Denna lilla skrift är inte menad för vare sig allmänheten eller olika släktgrenar i Sverige, USA eller Estland utan mera som en liten berättelse om docktor Matti och hans öden och äventyr under åren 1944 till 1970 som jag minns det. Varför jag skriver docktor och inte doktor beror på att mina patienter under 43 år nästan uteslutande skrivit: Till docktor Matti Yllö, och dessutom kan kanske stavningen tolkas som lite humoristisk och självkritisk samt förhoppningsvis inte bli så högrävande och allvarlig utan mera lite skojig och lättläst. Jag slutar sagan år 1970 annars blir det lätt en ointressant ”tegelsten” som ingen orkar läsa. Förhoppningsvis kommer mina och min hustru Ann-Sofies barn samt eventuellt framtida generationer orka läsa några rader eller hela berättelsen och få veta lite mer om deras far och morfar och ”plastfarfar och plastmorfar”. Hoppet är ju bland det sista man förlorar på äldre dagar trots att man känner att de fysiska krafterna avtar för varje dag som går.

Vissa personer i berättelsen har av naturliga skäl fått andra, fingerade namn eftersom Sverige är ett litet land och ”alla känner alla” på något sätt. Enligt min mening kan det

sålunda vara olämpligt att avslöja alla personer med sina riktiga namn om berättelsen eventuellt skulle spridas utanför familjekretsen.

Vik, Simrishamn sommaren 2010

Matti Yllö

Min far Leo Yllö, född 1915 i Hakaja by i Ingemanland (se karta sid 10). Död i Helsinki, Finland 1978.

Mor Vilja, född 1919 på Fählmanns gods i Kadrina socken, Estland. Död i Simrishamn 2002.

Sjökapten Johannes Yllö

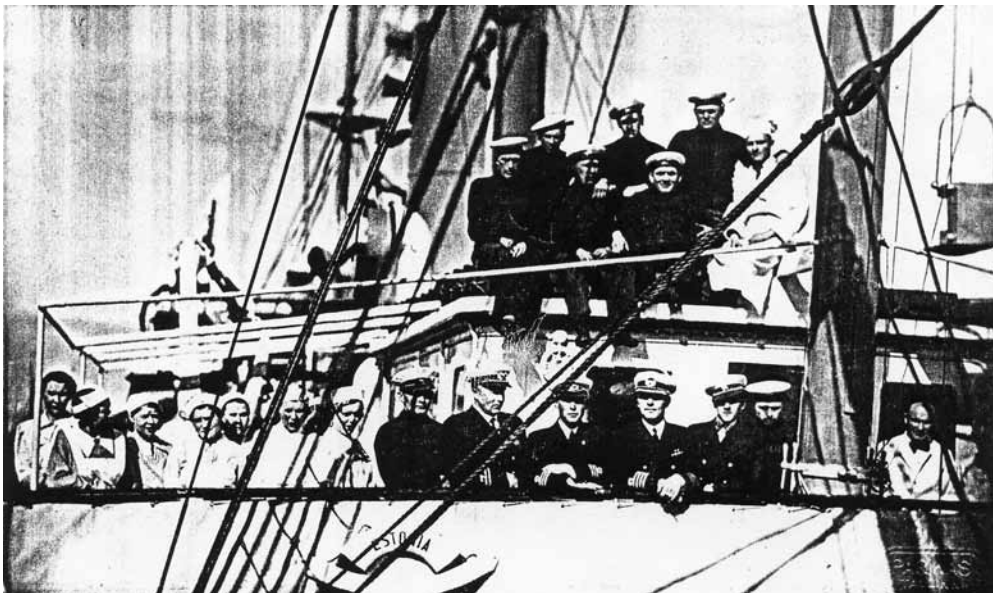
född 1890-04-20 i Hakaja
död 1950-10-06 i Stockholm

Kommandör bl a på

M/S "Kalevipoeg"

M/S "Estonia"

Riddare av Kungl. Vasaorden,
andra klassen

Passagerarfartyget på linjen Tallinn-Stockholm "Estonia" i Tallinns hamn våren 1938 (Foto Parikas, Tallinn).

Från vänster föreståndarinnan Marta Veskoja med köks- och ekonomipersonal. Befälet från vänster båtsmannen Meiusi, maskiningenjören Suurmann, förste styrman Karl (Lootsmann) Lootsmaa, kommandörkapten Johannes "Vanja" Yllö, passtjänsteman Björn Wichtmann, matrosen Lossmann, källarmästaren Feldmann. Därutöver matrosen.

S. M. Konungen har behagat under
den 26 Maj 1939 i nåder utnämna
till Rittare av Kungl. Vasorden, andra
klassen, estniska sjökaptenen
Johannes Zello.

Stockholms slott den 23 Augusti 1939.

A. Ekström

Ordenskansler.

Reinhold Rudbeck
Ordenssekreterare.

Kungl. Maj:ts

resolution, given Stockholms slott den 27 september 1946 på nedan omförmälda ansökning.

Hos Kungl. Maj:t har förra estländska medborgaren Vilja Yllö, född Teevet, som erhållit avgångsbetyg från flickgymnasium i Tallinn och studerat vid universitetets i Dorpat medicinska fakultets farmaceutiska avdelning, anhållit att bliva antagen såsom elev vid farmaceutiska institutet ävensom att den tid, hon tjänstgjort å svenskt apotek, måtte tillgodoräknas henne som elevtid.

I ärendet hava yttranden avgivits av lärarkollegiet vid nämnda institut samt den 4 juni 1946 av institutets styrelse och den 4 juli 1946 av medicinalstyrelsen.

Med anledning av ifrågavarande ansökning medgiver Kungl. Maj:t, att Vilja Yllö må, utan hinder därav att hon icke avlagt svensk studentexamen, antagas till apotekselev och deltaga i lärokurs för farmacie kandidatexamen vid farmaceutiska institutet.

Yllö

med fyrtio kronor.

Gunn Eriksson

(Ecklesiastikdepartementet.)

Ang. rätt för Vilja Yllö att inskrivas vid farmaceutiska institutet m.m.
12.

Minä allekirjoittanut,
Jumalan ja Hänen seurakuntansa palvelija,
olen tänään kasteen kautta Kristuksen seura-

kunnan ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon yhteyteen ottanut
..... kuun 30 p:nä 1944 syntyneen lapsen,
jonka vanhemmat ovat Leo Ylts
ja hänen vaimonsa Tinja Ylts omaa sukua
Tevet, seuranjohtaja seurakun-
nasta ja on tässä tilaisuudessa lapselle vanhempien toivomuksesta
annettu nimi

Matti

Lapsen kummit ovat

Vappuri Ylts
ja Matti Kroula.

Toimituksen aikana piti lasta sylissään

äiti lapsen

Tämä todistus annetaan lapsen vanhemmille muistoksi ja
velvoittavaksi kehoitukseksi, että he tämän lapsensa mahdolli-
suuksiansa mukaan sielun ja ruumiin puolesta niin hoitaisivat ja
kasvattaisivat, että hänestä tulisi sekä kristillisen seurakunnan että
maallisen yhteiskunnan kelpollinen ja arvollinen jäsen.

Tässä heidän pyrkimyksessään tahdomme me, tämän kasteen
todistajat ja toimittajat, kaikilla hyvillä toivomuksilla, esirukouk-
silla ja avulla heitä tukea.

Tšekuntala maan kuun 15 p:nä 1944
Otto Warkkunen
kasteen toimittaja

Virka-asema:

kirkkoherra

Jesus sanoo: »Sallikaa lasten tulla minun tyköni alkääk estäkö heitä, sillä sen-
kaltaisten on Jumalan valtakunta.» Ja Hän otti heidät syliinsä, pani kätensä hei-
dän päällensä ja siunasi heitä. Mark. 10: 14, 16.

STATENS UTLÄNNINGSKOMMISSION

Stockholm i juni 1945.

Till

Statens utlänningskommission har av Kungl. Maj:t anbefallts meddela, a t t envar baltisk flykting kan utan egna kostnader återvända till sitt land, a t t från sovjetrysk sida offentligen förklarats att flykting i sådant fall kommer att sändas till sin hemort ä v e n s o m a t t önskemål om återsändande till hemlandet kan av flyktingen anmälas till närmaste polismyndighet eller vederbörande chef för förläggning för baltiska flyktingar, varefter flyktingen kommer att erhålla meddelande om vilka åtgärder han ytterligare har att vidtaga. Därjämte har kommissionen anbefallts att framhålla för flyktingarna att, ehuru intet tvång utövas, det är ett svenskt önskemål, att flyktingarna återvända till sina hemorter.

Kungl. Maj:t har vidare anmodat utlänningskommissionen att genom lägercheferna hos den i lägren anställda personalen samt andra personer, som taga befattning med flyktingarna, inskräpa tidigare meddelade föreskrifter om att försök att påverka flyktingarna att icke återvända till hemlandet under inga omständigheter få förekomma. Vidare inskräpes för baltiska flyktingar, som icke äro omhändertagna i förläggning, att bedrivande av politisk propaganda från dessas sida i Sverige icke är tillåtet.

STATENS UTLÄNNINGSKOMMISSION

Ernst Bexelius

Carl Chr. Schmidt

STATENS UTLÄNNINGSKOMMISSION

Stockholm, juulis 1945

Lgp.

HERR ARTHUR SADE

MALMABERGSGATAN 49 B

c/o BOHM

VÄSTERÅS

Kuninglik Majesteet on riigi välismaalastekomisjonile korralduse teinud teatada, et iga balti põgenik võib ilma kuludeta temale tagasi pöörduda oma maale, et nõukogude vene poolt avalikult on selgitatud, et põgenik sel juhul saadetakse oma kodukohta, s a m u t i e t kodumaale tagasisaatmise soovi võib põgenik avaldada lähemale politseiasutusele või vastavale balti põgenikelaagri ülemale, millejärele põgenikule teatatakse mida tal pealeselle tuleb ette võtta. Ühtlasi on komisjonile korraldus tehtud põgenikele esile tuua, et kuigi mingit sundust ei avaldata, on see rootsi soov, et põgenikud tagasi pöörduksid oma kodukohtadesse.

Kuninglik Majesteet on pealeselle välismaalastekomisjonile ülesandeks teinud laagriülemate läbi laagrites teenistuses oleva personaali ning teiste põgenikega tegutsevate isikute suhtes toonitada varemalt teatatud eeskirju selle kohta, et katseid mõjutada põgenikel mitte kodumaale tagasipöörduda, mingil tingimusel ei tohi esineda. Edasi toonitatakse balti põgenikele kes ei ole laagri hoolitsusel, et nende poolt poliitilise propaganda tegemine Rootsis ei ole lubatud.

RIIGI VÄLISMAALASTEKOMISJON
(STATENS UTLÄNNINGSKOMMISSION)

Ernst Bexelius

Carl Chr. Schmidt

Mor Viljas svar på Ann-Sofies frågor om flykten från Finland.

Doktor MATTI YLLÖ
Specialist i Ortopedisk kirurgi
Gladsax 6
272 00 SIMRISHAMN
Tel. 0414/213 20

1. Från Helsingfors till Nystad (UUSIKAUPUNKI), denna resa gjordes med tåg. Där fick man vänta några dagar p.g.a. oväder (storm).
2. Från Nystad med Motorbåt-stor och en liten på släp.
Innan ankomsten till Sverige fick man byta båt, därför att det fanns smuggel gods (klockor, silver, guld).
3. Ankomsten till Öregrund's Fyr, där man blev väl imottagen av vaktande fyr personal. Det bjöds på kaffe och kakor.
Man fick övernatta i fyr byggnaden (20 personer).
4. Därefter utplacerades vi i karantän i tre veckor.
Matti blev sjuk feber, skrek alltid på kvällarna förmodligen kolik.
Aili blev också sjuk feber ville inte äta.
5. Därefter kom vi till Ärla i Södermanland, föreståndaren placerade ut oss till Stora Malms Prästgård där vi bodde några år. Vilja fick arbete på apoteket i Katrineholm, Morfar fick arbete på biblioteket.
Dit cyklade vi varje dag som var elva kilometer. Mormor skötte Matti, Aili och hemmet.
6. Sedan flyttade vi till Baggetorp, Vilja började på Högskolan i Stockholm.
Flyttade efter sin utbildning till Falun 1949 och fick tjänst där.
Aili flyttade till Falun 1950.
Matti flyttade till Falun 1953. Samt flyttade Mormor också eftersom Morfar hade avlidit efter en långvarig sjukdom + Augusti 1953.

Kapitel 1

BRÖLLOP OCH KRIG. DOCKTOR MATTI FÖDS OCH ESTLAND DÖR. FINLAND KLARAR LIVHANKEN.

Jag föddes den 30 augusti 1944 på Tölö kvinnoklinik i centrala Helsingfors, och kom till världen som andra barnet i äktenskapet mellan Leonid Yllö och Vilja Yllö, född Teevet. Mina föräldrar, Leo och Vilja, deras föräldrar, Leos syskon samt min syster Aili och hennes kusin Mare hade då bott i ett litet hus i Tikkurila utanför Helsingfors nästan i ett helt år efter att ha emigrerat från det vid den tiden tyskockuperade Estland. Varför jag skriver emigrerat och inte flytt beror på att min far Leo liksom hans far Alexanteri hade sina rötter i Hakaja by i Ingermanland och var sålunda etniska finländare som vid den ryska revolutionen 1917 emigrerade till den då fria republiken Estland. Det framgår ju av handlingar som finns kvar att man ordnade med tillstånd av den tyska ockupationsmakten att emigrera till Finland i oktober 1943 och tusentals ingermanländare både från Ingermanland och Estland transporterades per båt över Finska viken till Helsingfors på den finska statens bekostnad. Även anhöriga fick tydligen utan problem följa med till Finland.

Min äldre syster Aili föddes den 12 februari 1941 i Tartu (Dorpat) i Estland. Pappa Leo var agronomie magister på Tartus Universitet och mamma Vilja var agronomie studerande och Leos assistent på institutet. Vilja var ju bara drygt 20 år och så vitt jag kan förstå en typisk storstadsflicka från Tallinn och kanske lite av s.k. överklasstjej. Hon hade studerat på Lenders privatskola och gymnasium i Tallinn och tog studenten med relativt bra betyg som framgår av betygshandlingar som finns kvar. Därefter gick hon på hushållsskola som nog var legio för flickor som skulle gifta sig med en man av ”rätt börd” och bli en dukning och omtänksam hustru åt sin blivande man och en kunnig och engagerad mamma åt blivande barn. Vilka ämnen och vilka betyg hon fick på hushållsskolan finns bevarade dock endast på estniska. Det var många ämnen som matlagning, dukning, tvättning, städning, strykning och sannolikt även ”mingel” och konversation och så vitt jag vet hade hon relativt bra betyg – dock inga toppbetyg.

Efter studenten och hushållsskolan skulle Vilja naturligtvis studera vidare på universitet – säkerligen beslutades detta av hennes far Villem som vid den tiden hade avancerat till avdelningschef på Riksrevisionsverket på Domberget i Tallinn (på estniska Riigi-kontrolliametnik). Av någon anledning som jag inte känner till blev det Universitetet i Tartu som f.ö. var Sveriges andra universitet efter Uppsala, grundat på svensktiden av Gustav II Adolf i början av 1600-talet – det lärosäte som Vilja kom till. Av vilken anledning hon började studera agronomi vet jag inte. Kanske framtidsutsikterna som agronom var ljusa i ett litet lantbruksland som Estland, kanske hon redan hade träffat Leo som ju senare blev hennes handledare och ännu lite senare då Vilja blev Leos assistent på institutionen.

Efter en tids studier i biologi, botanik, kemi etc. började hon som elev på skogsvårdsskolan i Tartu som administrerades av Universitetet. Prefekten vid denna skola var agronomie magister Leonid Yllö. Allt detta har jag fått fram i gamla brev och andra handlingar som jag läst på äldre dagar och som finns bevarade till en del – ingen har någonsin berättat något av detta för mig muntligen. Leo var en ambitiös och karriärlysten akademiker och trots ytterst knappa materiella resurser ville han göra en snabb karriär i den akademiska världen, vilket han ju även lyckades med trots att andra världskriget kom emellan med först

sovjetisk, sedan tysk ockupation och slutligen från och med september 1944 till 1991 åter sovjetisk ockupation, denna gång som Sovjetrepubliken Estland, en av de 15 delrepublikerna i diktaturen CCCP på ryska och USSR på engelska (Union of Soviet Socialist Republics). Leo var lång, stovväxt och såg bra ut – säkert rena svärmorsdrömmen på sin tid. År 1939 då kriget bröt ut var han bara 24 år och enligt Vilja hade han ett slags tvång att bli professor så snart som möjligt och han arbetade hårt, länge och intensivt för att förverkliga sina planer. Onekligen lyckades han förverkliga sina drömmar men inte som avsett i Tartu på 1940-talet utan långt senare på Universitetet i Helsingfors i Finland där han först 1969 fick professors titel.

Dessutom var Leo mycket aktiv i studentkorporationen LIIVIKA som framför allt var nykteristernas studentförening i motsats till exempelvis EESTICA och UGALA där man gärna och ofta tog både ett, två och tre glas, ibland ännu flera. Dessa korporationer var organiserade enligt tyskt mönster med livslångt medlemskap. Värjféktning med påföljande ansiktsárr var nog en klar merit liksom att supa andra akademiker under bordet. När man var nybörjare som ung student fick man ju också akademiska fäder – mentorer – och när man själv blev äldre och erfarnare fick man bli ”fadder” åt någon eller några unga studenter. Deras karriärer, väl och ve skulle man sedan följa i stort sett livet ut – i alla fall yrkesliv, arbete etc. och vid behov vara behjálplig vid tjänstetillsättningar men även vid frågor av mera social och mänsklig natur.

Leo var fram till 1941 – då han började tjänstgöra i tyska krigsmakten, först i Wehrmacht och senare Sicherheitsdienst (SD) som var en del av SS – sannolikt nykterist och mycket aktiv i LIIVIKA-korporationen. Han var dessutom en mycket duktig idrottsman – studentmästare i spjutkastning och kulstötning – och dessutom var han en framstående basketspelare. Basket hette på den tiden ”korgboll” eller på estniska ”vörkpall” = nätboll. Jag har nyligen på Google funnit hamns namn och bild som en av de längsta spelarna i LIIVIKAS basketlag.

Jag har ingen aning om man på den tiden ägnade sig åt dejting som idag men jag är ytterst tveksam om så var fallet. Viljas mor Elsa var mycket pryd och viktorsansk, så några intima allvarligare möten tété à tété var det nog inte tal om. Inom parentes har min dotter Alexandra lärt mig ordet dejting först under de senaste åren – det är ju ytterligare ett tecken på anglifisering av svenska språket, s.k. svengelska.

Så vitt jag kan förstå uppstod genast tycke mellan agronomie magistern Leonid Yllö och hans elev och assistent Vilja Teevet. Någon eventuell förlovning känner jag inte till men den 19 augusti år 1939 gifte sig det unga paret i Alexanderskyrkan (på estniska Alexanterikirik) i den estniska staden Narva. Staden är nog i Sverige mest känd som slaget vid Narva där Karl XII segrade över en till antalet överlägsen rysk armé den 20 november år 1700. Paret vigdes av pastor Reino Ylänen, med stor sannolikhet ingermanländare av namnet att döma. Efter vigselakten följde naturligtvis ett större kalas på ett bättre hotell eller restaurant i Narva – kanske Narvas Stadshotell? Vilja nämnde aldrig ett ord till mig om denna högtidsdag men det finns flera fotografier bevarade. Dessutom har John-Tagore Tevet berättat en del på direkt förfrågan i Tallinn om bröllopet i Narva. Min dotter Alexandra var frågeställare när hon och jag besökte Tallinn för några år sedan, och jag var tolk. John-Tagore var ju dock vid bröllopet endast en liten gosse på 9 år och ålades att lägga sig redan kl.21 och han har förklarigt nog tämligen diffusa begrepp om festligheterna. John-Tagore är son till Ernst Teevet som var Villem Teevets son i hans första äktenskap. Morfar

Villem blev tidigt änkeman, hans första hustru Elisabet dog tidigt i tuberkulos vid 28 års ålder då deras son Ernst bara var 7 år. Ernst, som således var min mor Viljas halvbror studerade på tekniska högskolan i Tallinn. Han blev redan 1940 inkallad i Röda Armén och han brändes inne i en bunker och dog senare under kriget. Det finns vissa uppgifter att den sovjetiska hemliga polisen NKVD eller dess militära gren GRU hade tagit reda på att han och några polacker planerade att fly till Iran och sålunda likviderades dom. Detta är dock andrahandsuppgifter, det kan ha rört sig om en ren olyckshändelse. Enligt Ernsts son John-Tagore det sistnämnda.

Vid den här tiden var det tydligen vanligt att man gifte sig tidigt – Leo var vid giftermålet 24 år och Vilja 20 år. Någon smekmånad hann man sannolikt inte med, i alla fall har jag ingen vetskap om detta. Säkerligen inte – inte någon månad i alla fall – eftersom andra världskriget bröt ut 12 dagar efter bröllopet. Då anföll Hitlertyskland och invaderade Polen inklusive Warszawa och ockuperade västra halvan av Polen på endast 2 veckor, 1 september till den 15 september 1939. Andra världskriget hade börjat i och med att Storbritannien omedelbart förklarade krig mot Nazi-Tyskland som svar på Hitlers anfall på Polen.

Varken Vilja eller Leo har med ett enda ord berättat för mig om deras förhållande, ev. förlovning eller äktenskapet som ju av olika omständigheter blev tämligen kort. Rent juridiskt var dom gifta till 1952 då Vilja via en estnisk advokat, jur.kand. Jüri Metslov i Stockholm begärde skilsmässa från Leo i Finland. Detta ordnade sig av allt att döma eftersom hon den 5 juli 1952 i Kristine Kyrka i Falun gifte sig med Arthur Sade och bytte namn till Vilja Sade och flyttade ihop med honom i en liten lägenhet på Kvarnberget i Falun där båda arbetade på Apoteket Vasen. Vilja nämnde heller aldrig något för mig att hon skulle gifta om sig med Arthur som jag dock träffat ett par gånger innan äktenskapet ingicks, jag tror att första gången var i Falun 1950. Tack och lov – för att kunna åstadkomma denna berättelse – finns en hel del fotografier kvar från den tiden. Inom parentes kan nämnas att jag fann många foton i Espoo i Finland när jag gästade min halvbror Erkki under tiden 15-17 juli 2008. Erkki, Leos andre son föddes 1949 i Helsingfors och således medan Leo och Vilja fortfarande var juridiskt gifta, var vid mitt besök hos honom allvarligt sjuk. Han hade några år tidigare drabbats av myelom – ett slags blodcancer – och hans njurar hade helt slutat att fungera. Han gick på dialys på sjukhus i Helsingfors 3 dagar i veckan och 6 timmar per behandling och hade stora svårigheter med gångförmågan och balansen p.g.a. nervskador i benen. Han tog sig fram tämligen knackigt med hjälp av en gångkäpp. Nu när jag skriver detta har Erkki avlidit på sjukhus i Helsingfors. Hans hustru Helena skickade e-mail till mig i början av mars 2009 att han hade gått bort den 9 februari. Han blev 59 år. Under besöket hos min halvbror markerade jag en massa fotografier som Erkki sedan skickade till mig varefter jag lät EXPERT i Simrishamn kopiera alla i 2 exemplar och jag skickade en kopia till min äldre syster Aili i USA men behöll 1 exemplar av varje fotografi.

Som tur är fann jag en del fotografier från bröllopet i Narva den 19 augusti 1939 men någon skriftlig dokumentation har jag inte funnit. Sannolikt ansågs giftermålet vara ett s.k. ”socitetsbröllop”. Brudgummen var en ung, snygg agronomie magister från Narva, tillika en duktig idrottsman, ordförande i studentkorporationen LIIVIKA, reservofficerare i estniska armén som artillerist och uttalad karriärst med en professorstitel som ett självklart mål. Bruden var dotter till en avdelningschef på Riksrevisionsverket i Tallinn med studentexamen från Lenders privatskola i huvudstaden och genomgången hushållsskola som nyligen hade påbörjat akademiska studier i Tartu. Så vitt jag kan bedöma var Vilja också en mycket

vacker ung dam, brunett med bruna ögon och endast 20 år. Inom parentes: enligt vad jag hört hade Viljas anfader – en holländare vid namn de Wett som med sitt fartyg förlist utanför Ösel (på estniska Saaremaa) år 1826 – gått i land på Ösel, gift sig där och bosatt sig på ön. Han skall ha haft bruna ögon och därefter har det fortsatt med hans dotter, dotterns son etc. – d.v.s. korsvis mellan könen. Det kan vara riktigt: Villems mor var brunögd liksom Villem som hade intensivt bruna ögon. Hans dotter Vilja blev brunögd liksom Viljas son Matti (jag) och min första dotter Gabriella som föddes 1973 var också intensivt brunögd. Genen i fråga måste således ligga i könskromosomen X så vitt jag kan förstå.

Det enda som jag funnit skrivet om bröllopet finns i farmor Helmi's "memoarer" i "Röda pärmerna". Farfar Alexanteri och farmor Helmi hade flyttat till byn Kandle i Estland där Alexanteri antingen var godsägare eller rättare - jag vet inte särskilt mycket om detta men det går att läsa om detta i min farbror Adolfs "Röda pärmerna" för den eventuellt intresserade. Farmor Helmi skriver där följande: "När vi åkte första gången tillsammans till Kandle och jag fick se det stora kalkstenshuset sjönk mitt humör till under noll. Men min man Alexanteri försäkrade att alltskulle bli hur vackert som helst. Men trots att man byggde om mycket och gjorde huset snyggt utifrån kunde man aldrig få ut mögellukten från huset. När min man Alexanteri kom till Leos bröllop i sin frack luktade den så illa unket att fru Joutsu, som satt vid hans sida i kyrkan mådde riktigt illa.

Den "Röda pärmerna" som jag nämner ovan tarvar sin förklaring. Innan Leo avled den 9:e oktober 1978 vid 63 års ålder efter att han drabbats av pleuramesotheliom (lungsäckscancer) år 1977 och innan han gick bort eldade han enligt Adolf upp en massa papper som kunde ha varit av intresse. De som blev kvar samlade Adolf ihop och tillsammans med farmor Helmi's "memoarer", en massa papper om Ingermanland och skrev själv av ett jubileumstal som han höll för den estnisk-ingermanländska bataljonen IR 200 den 8:e februari 1986. Det var soldater som kämpade på Finlands sida under kriget och de flesta som inte hann fly utlämnades till Sovjetunionen efter fredsslutet för att mötas av dystra öden. Eftersom jag skriver "Röda pärmerna" kan ju någon tolka detta ur politisk synvinkel men det är helt galet – en enkel och korrekt förklaring är att pärmens rygg är röd och på min pärm står det: MATTI YLLÖ, INGERMANLAND, HAKAJA, YLLÖ. Jag har även sett i brev från Adolf till Vilja att han ville att hon också skulle bidra med berättelser om flykten från Finland, den första tiden i det nya landet Sverige, om syster Aili och mig men det blev inget skrivet om detta – Vilja sade aldrig ett ord om den tiden spontant. Adolf skickade sedan en pärm till alla berörda släktingar både i Sverige, Finland och USA men hur många det blev vet jag inte.

Ett observandum här och även i övrigt är att farmor Helmi skriver i sina "memoarer" att det rör sig om LEOS bröllop och inte om LEO och VILJAS bröllop – högst sannolikt fick Vilja en riktig ragata till svärmor. En gång på ålderns höst då Vilja bodde på Lillevångshemmet i Simrishamn berättade hon för mig om en händelse i Finland när alla familjer, syskon och barn fick trängas i ett litet provisoriskt hus i Tikkurila i Finland. Märkligt nog frågade Vilja mig om hon hade gjort rätt eller fel – det måste sålunda ha rört sig om en stor och viktig händelse. Vilja var gravid med mig och behövde ju den näring som gick att få men trots detta var det bara Leo som fick socker på gröten – enl. farmor Helmi behövde hon inga delikatesser som socker etc. Tydligt hade Vilja ett hetsigt temperament som ung, så hon slängde både tallrik och gröt i väggen så det skvätte rejält. Vad som hände efter denna incident vet jag inte. Vid något tillfälle för länge sedan berättade Vilja också att Leos

svärföräldrar, d.v.s. Villem och Elsa omgående kördes ut att bo i den lilla bastun av Leo. Om det är sant vet jag inte men sannolikt är det helt i överensstämmelse med verkligheten. Det var trångt för alla, ont om mat och naturligtvis som upplagt för konflikter, aggressioner och ”nervsammanbrott” speciellt som det fortfarande var krig i Europa och Röda Armén kom närmare och närmare västerut för var dag som gick. Finlands militära, personella och ekonomiska resurser var på upphällningen och någon hjälp gick inte att få längre – vare sig från Tyskland eller Sverige, som ju var neutralt i kriget men tjänade enorma pengar, bl.a. på järnmalmsförsäljning till Tyskland och senare till England under krigsåren. År 1977 träffade jag Leo för näst sista gången i samband med en kirurgkonferens i Helsingfors och då frågade jag om matförsörjningssituationen i Tikkurila år 1944 eftersom Vilja vid något tillfälle nämnt att det i stort sätt rådde svält. Han förnekade detta totalt och sade att vi hade allt som behövdes, vi hade höns och ägg och vad jag kan se från fotografier fanns också får eller getter utanför huset. Vilja berättade dock en gång för länge sedan att Leo på hösten 1944 köpte en griskuling på c:a 3 kg som skulle växa och bli till en stor julgris men den vägde fortfarande 3 kg i december 1944 – kanske inte så underligt eftersom maten ju gick till människorna i huset och ingenting blev väl över till grisen. Nåväl – hur som helst – alla klarade livhanken och någon direkt svält tror jag inte det rörde sig om.

Ett märkligt sammanträffande inträffade dock den 19 augusti 1939. Samtidigt som bröllopfestligheterna pågick i Narva i Estland beseglades i Moskva Estlands öde. Baltikum, Polen och även i viss mån Finland har Gud placerat fel på kartan mitt emellan de ryska och tyska intressesfärerna. I historieboken minns jag att man läste om Polens delningar som var 3 stycken om jag minns rätt. Estland liksom Finland var ju fram till Första världskriget 1918 provinser i det stora ryska kejsardömet – ”Tsar - Ryssland”- och dessa länder hade således varit fria republiker i endast c:a 20 år, Finland också efter ett inbördeskrig liksom i Ryssland mellan ”röda” och ”vita” omkring 1920.

Den aktuella dagen - den 19 augusti - kallade den sovjetiske utrikesministern Molotov till sig i Kreml den tyske ambassadören i Moskva greve Friedrich Werner von der Schulenberg och överlämnade till tysken ett utkast till ett non - aggressionsfördrag och handelsfördrag mellan Sovjetunionen och Tyskland. Efter diverse skriftväxling och telefonsamtal mellan de två diktatorerna Josef Stalin och Adolf Hitler tyckte den sistnämnde också att det var ett bra förslag att dela Europa mellan sig. Den 23 augusti 1939 kl.13.00 landade därför Hitlers privatplan – ett Condorplan vid namn Immelman III – och ut klev den tyske utrikesministern, den långa och pompöse Joachim von Ribbentrop iklädd skinnrock, svart kavaj och randiga byxor. Innan han blev Hitlers utrikesminister hade von Ribbentrop varit sektförsäljare, d.v.s. vinhandlare. På flygplatsen i Moskva klev han ut ur Condorplanet i spetsen för en 30 man stark delegation från Berlin. Klockan 15.00 gled bilen – en skottsäker ZiS (den sovjetiska Buick-modellen) med von Ribbentrop in genom Frälsarporten i Kreml där Stalin väntade, iklädd partijacka och bylsiga byxor nerstoppade i stövlarna. Vid hans sida stod hans utrikesminister Molotov.

Efter förhandlingarna om icke-aggressionspakten, handelsavtal m.m. återvände von Ribbentrop till den tyska ambassaden för att telegrafera till Hitler och få godkänt att underteckna avtalet. Klockan 22.00 infann sig han igen i Kreml och efter mycket skålande i olika drycker med en mängd tilltugg och delikatesser skrevs avtalet under vid tvåtiden på natten. Därefter naturligtvis fotografering, presskonferens etc. av de höga dignitärerna ungefär som i våra dagar – fast kamerorna var större, dom ryska såg ut som stora lådor

medan tyskarna hade mera moderna apparater. Efter allt ståhej åkte Stalin till sin datja på landet i Kuntsevo där politbyråns stormän, Vorosjilov, Chrustjov, Malenkov och Bulganin höll på att tillreda vildänder i Stalins kök efter en lyckad fågeljakt. Alla stormännen satte sig och kalasade på änderna med ädla drycker därtill. Stalin skroderade : ” Det är förstås ett enda stort spel som går ut på vem som kan lura vem. Jag vet vad Hitler har i kikaren. Han tror att han har lurat mig, men i själva verket är det jag som har dragit honom vid näsan !” Zjdanov gjorde narr av von Ribbentrops päronformade gestalt – ” han har Europas största och bredaste bak ”- meddelade han och stormännen tjöt av skratt åt Ribbentrops löjlige maggördel ”Alltså , vilken häck !!! ”

Eftersom ett hemligt tilläggsprotokoll till avtalet som fortfarande idag är hemligt in-
nebar att Sovjetunionen kunde lägga vantarna på östra halvan av Europa med Hitlers goda minne. Röda armén gick in i östra Polen – anfallet började den 17 september 1939 och inom kort hade Sovjet ockuperat den östra halvan av Polen – Hitler hade ju redan den västra halvan. Politbyråmedlemmen och ukrainaren Chrustjov samt hemliga polisen NKVD slog skoningslöst ner på alla som kunde tänkas försöka Sovjetmakten motstånd. Präster, officerare, adelsmän och intellektuella kidnappades, mördades och deporterades. Syftet var att utplåna Polen fullständigt som nation. I november 1940 hade en tiondel av befolkningen eller 1,17 miljoner människor deporterats. I november 1941 var 30 % av dessa människor döda - 60.000 personer arresterades och 50.000 avrättades.

Ovanstående, med Polens öde kan tyckas vara perifert vad gäller Estland och familjen Yllös och familjen Teevets öden och äventyr. Men enligt det hemliga tilläggsprotokollet i Moskva mellan Sovjetunionen och Tyskland drabbades Estland och övriga Baltikum bara en kort tid senare av samma öde. Endast Finland med finnarnas välkända sisu satte sig trots små militära, personella och ekonomiska resurser till motvärn som ledde till krig mellan Sovjet och Finland.

Klockan 17.00 den 27 september 1939 flög von Ribbentrop åter till Moskva för att underteckna de ökända och okända tilläggsprotokollen till non-aggressionspakten från den 23 augusti. Dessa var så hemliga att Sovjetunionens utrikesminister Molotov 30 år senare förnekade deras existens vilket det nya Rysslands s.k.demokratiska ledning i Kreml fortfarande gör nu år 2010.

Vid dessa förhandlingar krävde Stalin annektering av Finland, Estland, Lettland och Litauen utan att tyskarna skulle protestera eller intervensera. Ribbentrop måste till ambassaden för att telegrafera till Hitler och få klartecken för att underteckna det hemliga tilläggsprotokollet och därför sköts samtalen upp till nästa dags eftermiddag. Men när Ribbentrop återkom för att göra upp om de kartografiska detaljerna hade han ännu inget svar med sig från Hitler. Det var samma kväll som några höga sovjetiska representanter träffade den olycklige estnische utrikesministern en våning upp i Kreml för att tvinga honom att släppa in sovjetisk trupp i Estland, ett första steg mot en regelrätt annektering. Samtidigt höll Stalin en galamiddag för tyskarna för att fira uppstyckningen av Europa.

Under middagen var skroderandet så ohämmat att von Ribbentrop påstod att han kände sig som om han var hemma hos gamla nazistkamrater. Stalin gick före middagen in i den storslagna Andreassalen i Kreml för att kontrollera bordsplaceringen, vilket han ofta gjorde även hemma på datjan i Kuntsevo. Inom parentes var även Hitler en noggrann inspektör av bordsplaceringar. Båda diktatorerna var väl medvetna hur viktig den personliga stoltheten var när det var fråga om statsangelägenheter.

De tjugotvå middagsgästerna framstod som lilleputtar i den jättelika salen med dess enorma blomsterarrangemang, kejsrerliga guldservis och till yttermera visso tjugofyra rätter som inkluderade kaviar, alla upptänkliga fisk- och köttanrättningar. Alla behövliga drycker fanns på bordet som pepparvodka och mousserande vin från Krim. De vitklädda servitörerna kom från Hotel Metropol och var desamma som senare skulle servera Churchill, Roosevelt och Stalin i Jalta några år senare.

En sak vid middagen tyckte Stalin var synnerligen roligt. Han reste sig och gick runt bordet till Kaganovitj – vår folkkommissarie för järnvägarna – vilket gjorde att Ribbentrop blev tvungen att följa med och skåla med en jude. En liten ironi som roade Stalin väldigt. När middagen närmade sig sitt slut ursäktade sig Stalin och Molotov varefter tyskarna skjutsades iväg till Bolsjojteatern för att se baletten Svansjön. Innan Stalin gick viskade han till Kaganovitj: ”Vi måste vinna tid”. Sedan gick Stalin och Molotov upp en våning där den estnische utrikesministern satt och väntade på att Stalin skulle kastrera hans lilla land. Molotov krävde att få stationera 35.000 soldater i Estland – fler än hela den estniska armén. ”Snälla Molotov, nu är du väl ändå för hård mot våra vänner” sade Stalin och föreslog 25.000, vilket skulle innebära samma sak. Efter att Stalin under Svansjöns första akt hade slukat Estland återförenades han med tyskarna för en avslutande sittning. Under denna ringde Hitler och lät meddela att han gick med på att släppa även Litauen till Sovjetunionen. När kartorna någon gång på småtimmarna var färdigritade satte Stalin sin signatur under med blå penna. Namnteckningen var trettio centimeter lång, tre centimeter hög och hade en halvmeter lång svans. ”Är min namnteckning tydlig nog i era ögon” frågade Stalin tyskarna. Den 3 oktober 1939 hade samtliga tre baltiska stater tvingats gå med på att sovjetiska trupper stationerades på deras territorier och Stalin med Molotov vände sina vapen och hotelser mot den fjärde Östersjönationen som låg i deras intressesfär – Finland – som de antog skulle vika sig på samma sätt som de baltiska staterna.

Mycket av ovanstående berättelser är hämtade från boken ” Stalin, den röde tsaren och hans hov ” skriven av Simon Sebag Montefiore och flera kapitel i boken har ett stort intresse för våra familjers fortsatta öden och äventyr.

Den 30 november 1939 anfördes Finland av Röda Armén. Finnarna visade här sin berömda sisu och vägrade totalt att bli annekterade av Sovjetunionen utan beslutade sig att med alla medel försvara sitt land. I motsats till de små baltiska staterna – Estland, Lettland och Litauen hade man resurser, om än små militära, ekonomiska och personella dylika för att vägra ockupation utan motstånd. Detta datum var således början på det s.k.” vinterkriget ” som varade till den 12 mars 1940 då en temporär fred undertecknades efter stora finska militära framgångar under befäl av den finske marskalken Mannerheim, senare republiken Finlands President.

Sovjetunionens anfall började på samma sätt som när Nazi-Tyskland anföll Polen den 1 september 1939. Tidigt på morgonen, denna dag kl. 02.00 fick Stalin i Moskva ett telegram från Berlin som berättade att ” polska ” trupper (i själva verket tyska SS-kommandon) tidigt samma kväll gått till attack mot den tyska radiostationen i Gleiwitz vid tysk-polska gränsen Som förevändning och i propagandasyfte iklädde man ett antal dödsdömda tyska fångar i Wehrmachts tyska uniformer som sedan SS-soldater sköt till döds och som sedan motiverade invasionen av Polen p.g.a. denna oerhörda provokation mot det Tyska Riket.

På samma sätt motiverades Sovjetunionens helt oprovocerade anfall på Finland den 30 november 1939. Som bekant består Finland till större delen av skogar och sjöar. Från ryska

gränsen i öster fanns bara tre smala grusvägar mot centrala Finland och Helsingfors omgivna av täta barrskogar. De sovjetiska arméerna med tunga, motoriserade förband och stridsvagnar invaderade i långa kolonner och blev ett lätt byte för de vitklädda, lätttröliga finska förbanden som för det mesta förflyttade sig tyst och snabbt nattetid och ofta på skidor. Finnarna använde sig av den s.k. Motti-taktiken vilket innebar att de oftast med enkla medel stoppade upp de tunga sovjetiska motoriserade kolonnerna med stridsvagnar. Oftast nattetid genom att lägga ut stridsvagnsminor på vägen eller ännu fräckare genom att kasta ner bensinbomber, s.k. Molotov-cocktails genom luckan på sovjetiska tanks. När man sedan ”delat upp” de långa ryska fordonskolonnerna i mindre ”bitar” blev de ett lätt byte för de lätttröliga, skidande finska soldaterna som med endast lätta vapen och pansarbrytande granater lätt kunde hejda inkräktaren. Finnarna hade i början mycket stora framgångar i det s.k. vinterkriget och en temporär fred slöts med Sovjet den 12 mars 1940.

Sedan oktober 1939 var sålunda de tre baltiska staterna Estland, Lettland och Litauen annekterade av Sovjetunionen som jag tidigare skrivit. I motsats till Finland hade lilla Estland inga resurser att försvara sig med. Landet hade c:a 1 miljon invånare och hade varit en fri, självständig republik endast under 20 år. Innan 1918 var ju Estland liksom Finland provinser i det väldeliga kejsarliga Tsar- Ryssland. Estland blev fritt först genom freden i Tartu med det nya Sovjetryssland 1920 efter ett kort frihetskrig.

Under denna första sovjetiska ockupation från oktober 1939 – till sommaren 1941 då tyskarna kom mycket snabbt som ny ockupationsmakt – arbetade tydligen Leo kvar på universitetet i Tartu. Det finns kvar några brev från tiden med den första sovjetiska ockupationen från Leo till hans far Alexanteri, ett daterat Tartu den 2 januari 1941. Där står bl.a.: ”Mitt eget arbete här fortsätter som vanligt. Det har inte kommit något slutgiltigt anställningsbesked ännu, men det finns ingen anledning att vara rädd eftersom vi utför alla med entusiasm ett uppbyggande socialistiskt arbete. Just nu pågår en stor inventering i samband med övergången till det sovjetiska systemet.” Det var naturligtvis skitsnack, men säkerligen ett sätt att behålla både tjänst, lön och livhanken. Hemliga polisen, NKVD censurerade och läste naturligtvis all skriftlig korrespondens.

Längre ner i brevet står ”... skulle vi tillsammans med Vilja vara redo att ta emot far längre fram under våren, skall vi säga under påskhelgen?”. I nästa brev till Alexanteri daterat den 23 februari 1941 står bl.a.: ”Viljas far blev sjuk i Tallinn och därför åker Vilja iväg idag. Jag måste be om ersättningsmor från Rakvere”. Aili måste denna dag ha varit 11 dagar gammal och den s.k. ersättningsmodern måste sannolikt ha rört sig om Leos mor Helmi som då bodde i Rakvere. Den officiella förklaringen var således Villems sjukdom, men vad Vilja senare berättade var att Leo blev ytterst besviken att det blev en flicka – han hade önskat sig en son. Enligt Vilja försvann Leo från hemmet flera dagar och drack sig berusad för att det bara blev en flicka. Troligen hade han börjat konsumera alkohol när kriget bröt ut – nästan osannligt att så inte var fallet. Naturligtvis är det omöjligt för mig att veta vad som hände, men det måste vara mycket ovanligt att en mor lämnar sitt 11 dagar gammalt barn bara för att hennes far råkade bli krasslig i Tallinn. Med lite fantasi kan man ana misshälligheter i äktenskapet redan här men å andra sidan lämnade Vilja även mig som nyfödd till sin mor Elsa i Finland. Kanske kunde hon inte, ville inte eller hade inte kapacitet att ta hand om sina nyfödda barn. Naturligtvis är det omöjligt att spekulera något om detta med säkerhet nu i efterhand.

En hel del av Leos brev från denna tid finns kvar, och tack och lov även översatta till

svenska av min farbror, Dr. Adolf (Ats) Yllö på ålderns höst. De finns i ”Röda pärmerna” och många är av intresse, åtminstone för mig som senare blev inblandad i skeendet. Märkligt nog nämns nästan aldrig hustrun Vilja eller dottern Aili i Leos brev som nästan uteslutande var adresserade till fadern Alexanteri och handlade mest om materiella ting..

Den 22 juni 1941 anföll Tyskland Sovjetunionen – operation Barbarossa – och efter en kort tid, endast några dagar hade Baltikum inklusive Estland ockuperats av tyskarna. Leo mobiliserades eller gick med som frivillig – sannolikt det sistnämnda - i tyska krigsmakten och han tjänstgjorde som officer Wehrmacht och senare i SD (på tyska Sicherheitsdienst) som var en slags politisk polisorganisation inom SS. Denna organisation-SS- hade sitt ursprung i Hitlers personliga livvakt och var en förkortning för ”Schutzstaffeln” – på svenska närmast skyddsgrupper. SS utvecklades senare till en slags stat i staten och bestod av inbitna nationalsocialister av rent arisk börd. Inom SS bar man svarta uniformer och under kriget blev Waffen-SS (Vapen-SS) Hitlers elitsoldater. Förutom den civila polisen Politzei fanns hemliga statspolisen, GESTAPO, Geheime Staatspolizei och armén, Wehrmacht hade sin egen polis som hette Abwehr. Leo tjänstgjorde österut som framgångsrik av de brev som finns kvar, jag tror att han mest var i Ingermanland – hans barndoms hemtrakter varifrån det finns en del fotografier kvar. Jag tror, men kan inte verifiera att han hade huvudsakligen civila arbeten utan alltför mycket användning av gevär eller kanoner – själv var han utrustad med endast en armépistol mig veterligen.

Under den tyska tiden – om inte tidigare började Leo – den helnyktre idrottsmannen i LIIVIKA – konsumera alkoholhaltiga drycker som alla gjorde för att överleva och hårda ut krigets alla fasor. Som så ofta med nykterister slår det i stället åt andra hållet – ohämmat drickande – och troligen flödade vodka, konjak och viner i stora mängder vilket ju även framgår i ett brev till fadern ” fördriver vi tiden vid snapsglaset utan vilket kriget vore otänkbart ”. Som framgår av breven från Leo har Vilja och Aili under dessa krigsår med tysk ockupation bott huvudsakligen i Tartu i ett hyresrum – om vintern kallt, endast 10-12 grader – och där har hon till stor del fortsatt med Leos administrativa arbete på agronomiska fakulteten på Universitetet. Vilja och Aili var säkert också tidvis hos hennes föräldrar på adressen Kolde tänav nr 27, Pelgulinn i Tallinn där Ann-Sofie, Alexandra och jag var och hälsade på sommaren 2008.

Leo var enligt egen uppgift ”frontsoldat ”, åtminstone framgår att han tjänstgjorde som löjtnant i tyska SD (Sicherheitsdienst), och han skriver i breven alltid ” i öster ”. Detta - att man inte avslöjade sin tjänstgöringsort var ju helt normalt under krigstid men jag tror att han huvudsakligen var i Ingermanland där han gjorde en mängd statistik över befolkningen, jordbruket, industrin, infrastruktur etc. på uppdrag av den tyska krigsmakten. Dessa utredningar av fakta om Ingermanland finns till en del i ”Röda pärmerna” men är idag tämligen ointressanta. Mig veterligen tog han aldrig del i några handlingar av brottslig karaktär som judeutrotningarna i Baltikum.

I januari 1942 kom så två avgörande bakslag för Tyskland som dittills bara haft endast militära framgångar och behärskade i stort sett hela Europa – utom Storbritannien – och dessutom stora delar av Nordafrika. Dels var det fältmarskalk Rommels (ökenrävens) förlust mot engelsmännen i slaget vid El Alamein i Nordafrika men framför allt den tyska 6:e arméns kapitulation i Stalingrad vid floden Volga. Cirka 500.000 tyska och österrikiska soldater och officerare omringades av sovjetiska styrkor. Staden hette just då Stalingrad men hette innan Josef Stalin blev diktator Volgograd = staden vid Volga, och så heter staden

nu igen. Samma som staden Sankt Petersburg som under sovjettiden hette Leningrad och nu åter heter Sankt Petersburg.

Efter att ett undsättningsförsök till den inringade tyska 6:e armén av en pansarstyrka under befäl av general von Manstein misslyckades och efter att Hitler förbjudit en tysk soldat att retirera en endaste meter, tvingades fältmarskalk von Paulus – befälhavare för 6:e armén till slut att kapitulera. Cirka 90.000 tyska och österrikiska soldater togs till fånga inklusive 24 generaler. Resten, cirka 400.000 man hade stupat vid slaget om Stalingrad. Endast några hundra av dessa krigsfångar återkom till Västtyskland under kansler Konrad Adenauers tid i början av 1950-talet. Officiellt begick fältmarskalk von Paulus självmord i Stalingrad. Hitler degraderade honom till menig soldat efter kapitulationen och dömd honom till döden men det visade sig på 1990-talet att han bodde i en liten lägenhet i Moskva och senare i Öst-Berlin. Han hade vigtt sitt resterande liv åt att försöka få hem till Tyskland så många krigsfångar som möjligt från sin 6:e armé i Stalingrad efter krigsslutet och Tysklands kapitulation i maj 1945 – men som sagt kom endast några hundratals soldater hem som hade överlevt fångenskapen i Sibirien.

Jag har inte för avsikt att skriva någon historik om andra världskriget – det finns redan hyllkilometer skrivet om detta. Men kriget kom att bli sammanvävt med våra familjers öden och äventyr och oftast är det omöjligt att förstå sammanhangen och tidsföljden under den här tiden utan vetskap om Estlands och Finlands roller i det stora skeendet i Europa. De flesta svenskar har inget eller ytterst lite begrepp om händelserna några tiotals mil österut, Sverige var ju neutralt i kriget och det största bekymret för många svenskar var nog ransoneringen av bensin, viss mat och kanske särskilt kaffe.

Under året 1943 förstod alla tänkande människor – utom möjligen Adolf Hitler själv och de mest inbitna nazisterna att det skulle gå åt helvete för Tyskland – det var bara en tidsfråga. Dom allierade som var Storbritannien, USA, Sovjetunionen och även Frankrike i exil - genom general de Gaulle som befann sig i London invaderade först Tysklands bundsförvant, det fascistiska Italien och därefter Frankrike via landstigningen i Normandie – den s.k. D-dagen den 6 juni 1944. Därmed var Tysklands öde beseglat, ett tvåfrontskrig hade man varken militära eller ekonomiska resurser att klara av. Ett stort antal generaler och realistiska politiker i Tyskland sökte separatfred med västmakterna men dessa, liksom Sovjetunionen krävde total och ovillkorlig kapitulation av Nazi-Tyskland men Hitler vägrade totalt. Efter oerhörda uppoffringar av människoliv och materiell egendom – alla Tysklands större städer låg i ruiner – undertecknades en ovillkorlig kapitulation kl.02.41 den 7 maj 1945 efter att Adolf Hitler och hans hustru Eva Braun begått självmord (dom vigdes ett par dagar innan självmorden i bunkern i Berlin). Propagandaministern Josef Goebbels, hans hustru och deras fyra små barn tog och fick cyankalium- ampuller varefter alla dog snabbt. Goebbels kunde inte tänka sig ett liv efter Hitler och nationalsocialismens sammanbrott. Adolf Hitler och Eva Braun begick som nämnts självmord den 2 maj 1945 och kropparna brändes till oigenkännlighet med 200 liter bensin utanför bunkern i Berlin. Kapitulationen undertecknades i Karlshorst utanför Berlin i närvaro av alla de fyra allierade makterna. Fältmarskalkerna Keitel, Friedeburg och generalöverste Hans-Jürgen Stumpff undertecknade från tysk sida. Den sovjetiske marskalken Zjukov, den brittiske flygmarskalken Arthur W. Tedder, den franske generalen Jean de Lattre de Tassigny och den amerikanske generalen Carl Spaatz undertecknade för de allierade. Efter kapitulationen delades Tyskland liksom även Berlin upp i fyra ockupationszoner av de allierade,

En sovjetisk – östra Tyskland som senare blev det s.k. DDR = Deutsche Demokratische Republik, som enligt min medicinprofessor i Uppsala, lundensaren Erik Ask-Upmark efter ett besök i DDR varken var tysk, demokratisk eller republik . Jag håller helt och hållet med honom. Även Berlin delades upp i en sovjetisk, en amerikansk, en brittisk och en fransk ockupationszon. Efter några år - i slutet av 1940- talet bildades av västra Tyskland Bundesrepublik Deutschland med dess förste rikskansler Konrad Adenauer och ekonomiminister Ludwig Erhardt som med ekonomisk hjälp från USA – den s.k. Marshallhjälpen på några år åstadkom ” det tyska undret ” d.v.s. åter gjorde Tyskland till en ekonomisk stormakt och fullvärdig medlem i västalliansen NATO.

Sedan 1991 – när Sovjetunionen föll ihop som ett korthus – är Tyskland åter en enad nation med undantag för en del öster om Oder-Neisse-floderna som numera är polskt territorium samt gamla Ost-Preussen med staden Königsberg som nu är en rysk enklav, och staden har bytt namn och heter sedan 1945 Kaliningrad.

Men nu åter till familjerna Yllös och Teevets öden och äventyr år 1943 då Estland fortfarande var ockuperat av Nazi-Tyskland. På hösten 1943 insåg även Leo som tjänstgjorde i den tyska krigsmakten att Tyskland skulle förlora kriget, och dessutom hade Leo av vad jag kan utläsa av hans brev till fadern Alexanteri en stor längtan att komma till Finland som han i ett brev beskriver som sitt ”fosterland” eller ”fädernesland”. Han var ju också etnisk finländare – fast född på södra sidan av finska viken – i det finsk- och rysktalande Ingermanland. Hösten 1943 gick hans önskan i uppfyllelse och den 18 oktober gick han iland i Helsinkis hamn och kände sig då säkerligen som ”äntligen hemma”. Som framgår i ett brev av Leo till hans far, daterat 1943-08-12 ansöker dom bägge här om tillstånd att emigrera till Finland. Ansökan skulle lämnas in under adressen:

An Generalkomisariat Estland
Abteilung 1 / Politik
Katharinental, Reval

Reval var det tyska, och även långt tidigare även svenska namnet på Tallinn och postnummer var ännu inte uppfunna. Ansökan godkändes tydligen och resulterade i att Leo som den förste i familjen Yllö den 18 oktober 1943 gick ombord på ett fartyg i Tallinn som gick under namnet ADRIANE med destination över finska viken till Helsinki Vid något tillfälle har jag hört eller läst att Leo var med i den första gruppen etniska finstalande ingermanländare som evakuerades till Finland på den finska statens bekostnad. Sammanlagt var det c:a 70.000 personer som evakuerades till Finland av den anledningen. Leo var en av organisatörerna bakom evakueringen. Även John-Tagore hade möjlighet att fara över Finska viken till Helsingfors fartyget ADRIANE men eftersom han hade hört rykten att hans far Ernst var i livet och skulle komma hem försenades resan med ett dygn och nästa dag var det för sent. Sovjetiska soldater stod redan på gatan utanför huset.

När jag sommaren 2008 besökte min sjuke halvbror Erkki i Espoo utanför Helsinki hittade jag ett mycket märkligt brev, skrivet av Leo till Vilja som då befann sig i Tartu – daterat samma dag, den 18 oktober 1943. Leo skriver brevet från Villems hus på Kolde tänav nr 27 i Pelgulinn i Tallinn där vi var på besök sommaren 2008. Han skriver i brevet om Aili som då var 2 år gammal och tydligen just då togs omhand av Viljas föräldrar Elsa och Villem i huset på Kolde Tänav att Aili var ” jönni täis ” på estniska, vilket väl snarast

kan översättas som ”grinig och envis ” men enligt brevet var Leo glad för att han fick en puss av sin dotter. Om svärmor Elsa skriver han inget positivt, snarast tycktes hon vara en tjakärring men tydligen kom han bättre överens med svärfar Villem. Dom hade av allt att döma trevliga samtal och diskussioner som föll Leo i smaken och det framgår också att de två herrarna spelade kort som tidsfördriv.

Ett märkligt observandum som Erkki och jag upptäckte i detta brev var att Leo avslutningsvis skriver: ”Kära Vilja, jag kommer om några dagar till dig i Tartu.” Samma dag som brevet skrevs den 18 oktober 1943 finns det antecknat i de finska myndigheternas papper att Leo anlände till hamnen i Helsinki som en i den första gruppen av etniska finländare från Ingermanland. Så vitt jag kan anta så här efter c:a 70 år efter skeendet fanns det rimligen två olika alternativ till de divergerande uppgifterna.

1. Att Leo ljuger i brevet till sin hustru Vilja som befinner sig i Tartu och dessutom gör hans arbete, åtminstone administrationsarbete på Universitetet.

2. Att Leo helt enkelt helt vill dölja sin emigration och resa till Finland och att ingen skulle veta om den. Detta tror jag är den rimligaste förklaringen. Jag kan ju i breven till Estland som han skickade från Finland efter den 18 oktober att han använder falskt namn – Peeter – och att dessa brev postats i Tallinn, inte i Helsinki. Vänner, sjömän och andra åkte ju fortfarande fram och tillbaka mellan Tallinn och Helsinki. Estland var ju fortfarande tyskockuperat och kriget pågick för fullt varför naturligtvis alla brev censurerades av Gestapo i Estland och den finska hemliga polisen.

Ett mycket intressant brev enligt min mening är ett daterat 1943-08-12, och platsen är ” i öster ” från Leo till hans far. Brevet dikterar vad Alexanteri skall göra och skriva till ockupationsmyndigheten Tyskland: Under A, punkt 3 står ”vidimerad tyskspråkig översättning av personligt pass och där borde man GÖRA ÄNDRINGAR BETRÄFFANDE NATIONALITETEN ” Detta måste såvitt jag kan förstå att i passet skulle stå : Finländare från Ingermanland och inte estnisk medborgare. Under punkt B: Ansökan om emigration till Finland skulle tydligen göras av fadern Alexanteri Yllö. Leo skriver i brevet till honom: Självaste ansökan kunde se ut som följer :

Sökande: Alexanteri Yllö (med familj antar jag)

Wohnhaft : Kandle

Gemeinde: Wihula

Kreis : Wiesland

Och adresseras till: An den Herrn Generalkommisar Estland

Betr:/ umsiedlung nach Finland

Anl./ 3 (beror på antalet bilagor 1-3)

Tydiligen godkände Herr Generalkommissarien flytten av familjen Yllö och sannolikt även Teevet till Finland och efter den 18 oktober 1943 kom vad jag kan förstå successivt hela familjen Yllö, Leos föräldrar Helmi och Alexanteri, Leos syskon Varja, Adolf och Elsa – som redan var gift Tippö och hade dottern Mare Tippö, Elsas man Ruho Tippö samt Leos svärföräldrar Elsa och Villem Teevet som hade med sig barnbarnet d.v.s. min storasyster Aili. Alla kom till Helsingfors där tydligen Leo hade skaffat en lägenhet. Det framgår av Adolfs berättelse om sin tid som läkare och kirurg på ett Finskt Krigssjukhus i Vierumäki ungefär halvvägs mellan Lahti och Heinola. Adolfs berättelse om den tiden är mycket in-

tressant och dessutom mycket bra skriven, jag vill rekommendera att läsa den, den finns i ”Röda Pärlen”. Inom parentes måste jag här berätta att jag nyligen haft en patient från Ystad, en pigg gammal farbror, en estländare med ett finskklingande namn – möjligen ändrat av säkerhetsskäl efter kriget - som hade tjänstgjort i den estniska frivilliga bataljonen IR 200 som stred för Finland och som kände Adolf Yllö mycket bra eftersom han var bataljonsläkare för IR 200. Inte nog med detta – patienten hade senare flytt i samma båt som Adolf från hamnstaden Rauma i Finland till Öregrund i Sverige. Patienten var mycket glad och överväldigad att träffa Adolfs brorson och han har återbesök inom kort på egen önskan. Han måste vara en av de mycket få levande personer från IR 200, de flesta återbördades till Paldiski utanför Tallinn och mötte grymma öden under Sovjetunionens ockupation av Estland efter krigsslutet. Dessa människor ansågs av någon outgrundlig anledning som både fiender och desertörer vilket renderade omedelbar avrättning utan rättegång.

Första månaderna – kanske ett år – efter den 18 oktober 1943 kunde man så vitt jag erfarit relativt obehindrat fortfarande resa med båt mellan Helsinki och Tallinn vilket bl.a. Villem gjorde vid flera tillfällen för att avyttra och sälja både fast egendom, exempelvis huset i Tallinn, men även mycket lösöre som inte kunde tas med till Finland. Samma gjorde naturligtvis också Leos far Alexanteri. Vid försäljningen fick man tyska Ostmark, inte Reichsmark som var förbehållet det egentliga Tyska Riket men sannolikt var växlingskursen 1 mot 1 – Ostmark skulle bara påminna en om att man var ockuperad och inte av riktigt äkta tyskt ursprung med germanska gener. Dessutom kunde man växla tyska Ostmark mot Finska Mark ända till hösten 1944 så att någon större nöd kan det inte ha rört sig om för familjerna som emigrerat till Finland. Både Villem och Vilja köpte pälsar mm och Vilja hade med sig till Sverige en jättefin ekorrpäls som säkerligen inte var gratis. Villem hade buntar av Finska Mark med sig från Finland till Sverige minns jag att jag sett med egna ögon men dessa var naturligtvis värdelösa i Sverige vilket han inte kände till. Leo och hans far hade ju också resurser att bygga ett rejält hus i Tikkurila, den s.k. ”farmen” som finns på flera foton. Varifrån all byggmaterial köptes eller ordnades på annat sätt, hur Leo hade råd att uppföra ett relativt stort hus som fanns kvar på 1990-talet är det ingen som vet – inte ens min halvbror Erkki visste ett dugg om detta husbygge. Leo liksom Vilja berättade aldrig något om den här tiden, kanske hade dom förträngt allt som hände och nu finns ingen kvar som kan berätta mer än John-Tagore Tevet i Tallinn som jag träffade flera dagar under mitt besök i Estland i augusti 2009. Vi åkte till Kandle och hittade mangårdsbyggnaden och djurstallen där min farfar Alexanteri och farmor Helmi hade bott innan kriget och där min far Leo med syskonen Adolf, Varja och Elsa växte upp. En äldre man kom fram till mig och undrade om mitt familjenamn var Yllö och det visade sig att hans förfäder levde i Kandle och hade arbetat på gården innan kriget. Nu höll hela gården på att byggas om till ett lyxhotell av en privatperson med gästrum, restaurang, spa, aerobics, simhall, tennisbana m.m. Jag träffade tyvärr inte den nuvarande ägaren men med tanke på byggnationens omfattning måste det ha varit en kapitalstark person. Mest synd var det ju ändå om de estländare eller andra som köpte egendomarna i Tallinn och Kandle. Efter kriget nationaliserades all egendom till staten utan ersättning så köparna måste ha gjort riktigt dåliga affärer. I Sovjetrepubliken Estland förbjöds all privat egendom, allt förstatligades och folket fick en liten lön och brödkuponger av staten. Dock fick man ha kvar en liten köksträdgård privat liksom en ko eller en get om man bodde på landet.

Emellertid blev Villems flygel kvar i huset på Kolde Tänäva 27 i Pelgulinn. När Ann-Sofie

och jag var i byn Rude (som hade bytt namn till Ruda) i Baggetorp utanför Katrineholm i augusti 2005 berättade den enda levande kvarvarande bondmoran, fru Jansson att Villem hade sagt då vi flyttade till byn 1947: ” Numera spelar Stalin på min flygel ”. Vad jag kan förstå var Villem mycket uppskattad i den lilla byn Rude med då 4 lantgårdar som försörjde 4 familjer och dessutom oss, Villem, Elsa, Aili och mig med livsmedel. Vi bodde där 1947 till 1953 då morfar Villem dog av lungcancer, dock exklusive Aili som flyttade till Arthur och Vilja i Falun redan 1950. Villem var en mycket socialt engagerad person, han initierade bland annat en manskör i Katrineholm där han också fick arbete på biblioteket. På den tiden var inte olika bidrag uppfunna utan alla estniska flyktingar och även andra nationaliteter fick klara sig på egen hand så gott det gick. Naturligtvis fanns välgörenhetsorganisationer – Röda Korset och andra. – som exempelvis utrustade oss med en del klädesplagg och dessutom fanns statliga s.k. kristidsnämnder där man fick kläder men även en del kontanter såsom varandes medellös flykting. Om jag minns någorlunda rätt tjänade morfar c:a 600 kronor i månaden men hyran var nog bara 100 kronor per månad. Han åkte tåg fram och tillbaka från Baggetorp till Katrineholm 6 dagar i veckan och på den tiden var det ett riktigt tåg med ånglok och trävagnar som museijärnvägen i Brösarp kan uppvisa idag. Vad det kostade vet jag inte men hans inkomst räckte ju för att behålla livhanken för fyra och från och med 1950 tre personer.

Detta berättat som en liten avvikelse från upplevelserna under kriget. Omkring årsskiftet 1943-1944 måste de flesta i familjerna ha kommit till Helsinki – åtminstone Vilja – eftersom om man räknar baklänges kommer man fram till att jag måste ha blivit” tillverkad ” omkring, eller strax före nyåret 1943-1944. Ett fotografi – det enda fotot av Vilja som är gravid med mig är från maj 1944 där man kan se Vilja och dottern Aili med pappa Villem på en åker som måste ha varit i Tikkurila, nuvarande Vandaa där Helsinki Airport nu ligger. Fotografiet stoppade jag i fickan när jag hälsade på Erkki sista gången, jag har inte sett det tidigare och ansåg att det var viktigare för mig än för Erkkis arvingar som inte vet något om emigrationen från Estland, flykten till Sverige etc. Tyvärr, så vitt jag har förstått i efterhand eller möjligen antagit, kom familjerna inte till mycket till frid och ro i Finland. Om jag har räknat rätt var det sammanlagt 12 personer ur två olika familjer med 2 små barn, efter den 30 augusti 1944 också en nyfödd, säkert skrikig och besvärlig gosse – jag själv – således 3 barn och 9 vuxna varav Adolf dock tjänstgjorde som läkare i Finska Armén på annan ort. Det var trångt, troligen ont om mat, kriget pågick med alla ransoneringar och det var naturligtvis som gjort för konflikter.

Jag 36 dagar gammal. Bilden tagen i Tikkurila, Finland.

Samma dag, den 5 oktober 1944 i Tikkurila med förhoppningsvis stolt pappa Leo.

Den s.k. farmen som Leo och hans far Alexanteri byggde i Vantaa 1944. Huset revs på 1980-talet och här ligger nu Vantaas nya polishus.

Farmor Helmi och farfar Alexanteri i Ingermanland (Inkeri) före ryska revolutionen. Båda var skollärare på den tiden.

Mor Vilja i 18-årsåldern i Tallinn. Studentexamen?

Stolta föräldrar Leo och Vilja i Tikkurila, Finland med nyfödd son som skall heta Matti. Bilden tagen i september 1944. Syster Aili 3 år.

Leo och hans assistent Vilja Teevet som agronomistuderande på universitetet i Tartu (Dorpat) i Estland 1939.

Detta foto hittade jag hos min halvbror Erkki i Espoo, Finland, i juli 2008. Bilden är tagen den 14 maj 1944 i Tikkurula och jag gömmer mig i mor Viljas mage. Till vänster morfar Villem och i mitten syster Aili.

Leos och Viljas bröllop i Narva, Estland den 19 augusti 1939. Tolv dagar senare började andra världskriget.

Bröllopsmiddagen i Narva den 19 augusti 1939. Både denna lokal och Alexanderskyrkan, där de vigdes, bombades sönder under kriget.

University of Tartu basketball team. Studentkorporationen Liivikas lag i Pärnu, Estland. Leo längsta spelaren i mitten.

Syster Aili och pappa Leo i tysk officersuniform i Tartu 1942.

Tikkurila, Finland sommaren 1944. Från vänster morfar Villem, farfar Alexanteri, farbror Adolf och pappa Leo.

Min far Leo och hans yngste son –min halvbror Erkki i Finland 1960.

Morfar Villems förste son Ernst som mobiliserades av Röda armén 1940 och blev inbränd (olycka?) under kriget.

Syster Aili och kusin Mare Tippo i Tikkurila 1944.

Kapitel 2

FLYKTEN FRÅN FINLAND TILL SVERIGE. ETT LAND SOM GUD PLACERAT RÄTT PÅ KARTAN.

Den 9 juni 1944 – innan jag var född – satte Röda Armén igång en massiv offensiv på Karelska näset med 600.000 soldater och med flygunderstöd av 600 bombplan. Finnarna åsamkades stora förluster både i människoliv och materiellt men vägrade fortfarande kapitulera inför den enorma övermakten. Den 23 juni krävde Moskva en villkorlös kapitulering av Finland men president Ryti avböjde. Striderna fortsatte trots att lilla Finlands resurser - både militärt, personellt och ekonomiskt var på upphällningen. I slutet av augusti 1944 – strax innan jag föddes – bombades Helsinki av 600 sovjetiska bombplan och civilbefolkningen fick tillbringa många nätter i olika skyddsrum. Under flera dagar och framför allt nätter fälldes under upprepade raidar ett stort antal av både spräng- och brandbomber över den finska huvudstaden. Om det är en skröna eller sanning vet jag inte, men någonstans har jag hört att på hustaken i centrum fanns ett antal Bofors luftvärnskanoner – hjälp från Sverige – varför de sovjetiska piloterna inte vågade sig in mot de centrala delarna av staden med stor risk att nerskjutas. Detta kan ju vara sant med tanke på hur Helsingfors centrum ser ut idag med många vackra två- och trevåningshus från 1800-talet. Även de gamla vackra kyrkorna, presidentpalatset vid hamnen, riksdagshuset och saluhallen finns ju kvar till synes tämligen oskadade. Det har också berättats för mig att efter de första flyganfallen med ett stort antal bombplan, mörklades hela huvudstaden totalt – inte ens en tändsticka fick tändas utomhus. I stället tände man hundra- eller tusentals ljus i skogarna öster om Helsingfors. I tron att det var de centrala delarna av staden fälldes de sovjetiska flygplanen nattetid sina bomblaster där utan att de gjorde någon större skada – kanske bara brasved och flis.

I slutet av augusti 1944 låg vägen öppen för sovjetarméerna till Helsinki och Finlands resurser att försvara sig var uttömda. Det brådskade om Finland skulle bevara sin nationella identitet eller gå samma öde till mötes som Estland och de två andra baltiska länderna, Lettland och Litauen, d.v.s. ockuperas av Sovjetunionen och Röda Armén med den politiska polisen NKVD i släptåg för att deportera eller avrätta alla som inte ville totalt infoga sig i det sovjetiska systemet. Man förhandlade i all hast fram ett vapenstillstånd den 3 september 1944 då jag var fyra dagar gammal. Min mor Vilja berättade vid något tillfälle att hon satt med min syster Aili som då var tre år gammal i ett skyddsrum medan de sovjetiska sprängbomberna krevrade utanför skyddsrummet gång på gång en hel natt. Möjligen har jag också hört krevaderna men i så fall måste det ha varit i mor Viljas mage eller möjligen som nyfödd.

Den 19 september 1944 tvangs Finlands regering underteckna ett förnedrande ”fredsfördrag” eller rättare sagt kapitulering i Moskva. Premiärminister Hackzell fick hjärnblödning samma dag som förhandlingarna pågick – det skulle jag också ha fått – och hans efterträdare fick så snabbt som möjligt ta sig till Moskva för att underteckna de tunga fredsvillkoren. Stora delar av östra Finland gick förlorade, bl.a. hela Karelen, Viborg och Saima kanal. Kraven på ekonomiska ersättningar, s.k. krigsskadestånd var astronomiska – trots att det var Sovjetunionen som provocerat anföll Finland – och ryssarna begärde kontroll över

händelserna nästan på alla områden i Finland. En sovjetisk kontrollkommission infann sig i Helsinki redan vid vapenstilleståndet den 3 september. Den finska armén ålades att driva ut kvarvarande tyska trupper ur landet senast till den 15 september. Den ingermanländska brödrabataljonen – Heimopataljoona - sändes med tvång tillbaka till Sovjetunionen för att mötas av dystra öden. Om detta kan man läsa i Eino Hanskis bok ”Brödrabataljonen”. Detta gällde ju även för civila ingermanländare och estländare som ryssarna ansåg vara deserterade Sovjetmedborgare och dessa människor skulle också återsändas med tvång och de som inte kunde fly gick också dystra öden till mötes för det mesta.

Ovanstående var orsaken att många estländare inklusive familjerna Yllö – dock exklusive Leo Yllö - och Teevet måste ge sig av från Finland och fly till Sverige, vilket för mig innebar en stormig båtresa över Ålands hav – så vitt jag vet den 24 december 1944, d.v.s. på julaftonen.

Inom parentes tycker jag att det kan vara av intresse att endast tre huvudstäder i Europa aldrig var ockuperade under Andra världskriget, nämligen London, Moskva och Helsingfors. Finland var den enda nation vars armé hindrade Röda Armén att utföra en av Stalin ålagd uppgift, nämligen att ockupera Finland och införliva landet som den 16 sovjetrepubliken. Detta kallas ju också ibland finsk sisu och landet fick tack vare enorma uppoffringar behålla sin nationella identitet som Republiken Finland.

Vilja berättade aldrig för mig med ett enda ord om vår tid i Finland eller någon flykt med båt till Sverige. Hon kanske förträngde den tiden totalt i minnet eller kanske hon bara inte berättar – vad vet jag.

Någon gång på 1980-talet när Vilja och Arthur flyttat ner hit till Österlen undrade Ann-Sofie hur och när vi hade flytt från Finland varefter Vilja tydligen berättade för henne kort och koncist en del fakta om detta och Ann-Sofie nedtecknade berättelsen som finns i Viljas berättelse.

Riktigt färdig är jag dock inte med min korta Finlandsvistelse den 30 augusti till den 24 december 1944. Jag föddes på Tölö kvinnoklinik, universitetssjukhuset i Helsingfors och döptes i Tikkurila den 15 oktober. Som enda namn skulle jag heta Matti och det hade så vitt jag vet pappa Leo bestämt eftersom det var ett vanligt och urfinskt namn och så blev det också. Jag döptes av kyrkoherde Otto Werkström och mina Gudföräldrar var min faster Valpuri Yllö och en släkting på långt håll vid namn Matti Kreula.

Vi var vid denna tid många personer från två familjer i Helsinki. En lägenhet var ju volymmässigt en omöjlighet för alla dessa personer, man fick helt inte plats. År 1944 byggde Leo tillsammans med sin far Alexanteri den s.k. farmen som finns på flera fotografier – naturligtvis bastun först. Varifrån han fick byggmaterial ifrån mitt under brinnande krig är och förblir en gåta. Inte ens min halvbror Erkki visste något om detta, det var en lika stor gåta för honom. Byggkunskaper fanns säkert i bagaget från Kandle i Estland och den s.k. farmen fanns kvar ända in på 1990-talet. Leo hyrde senare ut rum i huset och fick därmed extrainkomster och en gång var jag själv där en vinter med honom för att skyffla in rysk koks i pannan för husets uppvärmning. Idag är ”farmen” riven och på tomten finns det nybyggda polishuset i Vantaa.

Som jag tidigare nämnt föddes jag tre dagar innan de sovjetiska kontrollkommissionerna anlände till Helsinki den 3 september 1944. Vi var nu totalt 13 personer – jag var ju född – på ”farmen” i Tikkurila, som om vi stannade kvar riskerade att ”repatrieras” till Estland eller rättare sagt utlämnas till den nybildade Sovjetrepubliken Estland. Sålunda måste vi

alla börja planera att lämna Finland och fly till Sverige som ju var det enda alternativet. Sverige var ju neutralt under hela kriget fast med en hel del eftergifter, exempelvis fick ju tåg med tyska soldater från Engelbrechtsdivisionen på permission från Norge åka genom Sverige utan hinder.

I slutet av december 1944, sannolikt några dagar innan jul åkte sålunda familjerna Yllö och Teevet med tåg, medhavandes kistor och packning med lösöre till Nystad(Uusikaupunki) vid kusten i västra Finland varifrån man smugglade människor och varor över Ålands Hav till Sverige. Säkerligen hade man stor oro att även Sverige skulle lämna ut de baltiska flyktingarna och det skedde ju också senare med den s.k. baltutlämningen då flera estländare förutom letter och litauer utlämnades till Sovjetunionen. Detta skedde på begäran av rysarna och rörde sig framför allt om män som tjänstgjort i den tyska krigsmakten – frivilligt eller ofrivilligt. Men det är en helt annan historia men det är inte helt otänkbart att Leo hade utlämnats i egenskap av SS-officer – dock mycket osannolikt. Inom parentes kan dock nämnas att Sveriges Kommunistiska Parti efter kriget ville utlämna alla balter – både militära och civila tillbaka till den nybildade Sovjetrepubliken Estland. Inte heller var Sveriges Regering i juni 1945 överväldigt glada över vår närvaro i riket utan vi rekommenderades att återvända till Sovjetrepubliken Estland utan egna kostnader, d.v.s. att Svenska Staten skulle betala för återresan m.m. Dessutom var s.k. politisk propaganda förbjudet – se handlingar på svenska och översatt till estniska från Statens Utlänningskommission efter kapitel 1.

Det enda som jag vet med säkerhet fanns med i bagaget till Sverige var mormor Elsas gamla symaskin med handvev. Denna kom till stor användning senare i Sverige eftersom mormor sydde alla kläder till Aili och mig de första åren i det nya landet. Tyger köpte hon av kringresande knallar som ofta kom till byn med en gammal, sliten resväska innehållande allehanda krimskrams som kammar, knivar, saxar etc., men även tyger, nålar och tråd. Enligt Vilja fanns även en kista med i bagaget som tillhörde pappa Leo. Vad som fanns i den vet jag inte men Vilja berättade för länge sedan att det var en mängd vetenskapligt material och kläder, bl.a. hans frack som hon senare i början av 1950-talet beordrades att skicka tillbaka till Leo i Finland. Leo skulle följa efter till Sverige lite senare enligt Vilja, han skulle bara fixa en del saker som behövde göras i Helsinki innan han också skulle fara över Ålands hav till Öregrund. Han kom aldrig – inte förrän 1956 då han hälsade på i Falun. Han lämnade sin 25-åriga hustru, sin 3-åriga dotter och 3 månader gamla son samt sin svärfar Villem, 64 år och svärmor Elsa, 56 år att fly till ett främmande land ensamma utan honom. Sannolikt lämnade han också sin mor Helmi och sina tre syskon - Elsa med dottern Mare och Varja samt Adolf som dock åkte över Östersjön en annan väg. Leos far Alexanteri stannade dock hos sin äldste son i Finland men omkom i en olyckshändelse ett par år senare. Om han stod vid kajen i Nystad och vinkade av resten av familjen på kvällen den 24 december 1944 förtäljer inte historien. Sannolikt inte. Varför stannade Leo i Finland och lämnade hela sin familj att fly till ett främmande land ? Jag har ingen bra förklaring och kan bara spekulera så här c:a 65 år senare. Att han kände Finland som sitt fädernesland förstår man ju av flera brev till fadern Alexanteri redan i Estland. Även hans far stannade ju i Finland trots att hans exhustru Helmi – jag tror att dom var skilda redan i Estland – flydde till Sverige jämte hans tre syskon och syskonbarnet Mare . Det är inte meningen att jag här skall göra några utförliga utforskningar om dessa förhållanden, meningen med denna lilla skrift är ju att om möjligt berätta om min barn- och ungdomstid. Ibland kan jag dock inte låta bli att fundera kring detta ämne – varför en ung far lämnar sin familj på detta sätt och

dessutom får med osanningar – han påstod ju att han kommer efter till Sverige inom en snar framtid enligt mor Vilja. Varför skriver Leo som befinner sig i Tallinn ett brev till Vilja och Aili i Tartu den 18 oktober 1943 och lovar att komma till Tartu inom kort – några dagar. Samma dag på kvällen, d.v.s. den 18 oktober landstiger han i hamnen i Helsinki från passagerarfartyget ARIADNE med den förstra båten med evakuerade finsktalande ingermanländare och estländare. Den 20 november 1943 fanns också Vilja och Aili i Helsinki som framgår ur brev från Leo till fadern i Estland, undertecknat endast med ”sonen”. Ytterligare ett brev är undertecknat med ”Peeter” men märkligt nog är det sista brevet undertecknat med hans autentiska namn Leo. Frågorna är många men några svar går inte att få längre. Vid denna tidpunkt insåg nog de flesta tänkande människor att Tyskland skulle förlora kriget och det gällde för Leo att försöka behålla livhanken då han ju varit officer i Sicherheitsdienst i SS. Om ryssarna hade fått tag på honom skulle han ha avrättats på fläcken utan någon rättegång. Detta öde råkade alla ut för som bar en svart SS-uniform på sig utan pardon. Eftersom Leo tidigare hade varit i Finland under hans studietid i Tartu – praktikerbete – kände han så vitt jag vet en del inflytelserika personer. Tydligt lyckades han med den finska polisens goda minne ordna med en ny identitet med ett nytt vanligt finskt namn och ett annat födelsedatum etc. Jag har själv sett dessa dokument med den nya identiteten för länge sedan, troligen vid ett besök i Finland men de är numera försvunna eftersom Leo år 1977 eldade upp mängder med olika pappershandlingar när han insåg att han hade en dödlig sjukdom – lungsäckscancer. Denna tillfälliga, falska identitet hade han säkert flera år framgent ända in på början av 1950-talet då de ryska kontrollkommissionerna hade slutat med inspektionsresor kors och tvärs genom Finland. Naturligtvis fanns det överallt kommunister och överlöpare som gärna informerade ryssarna. Kanske gjorde han rätt då han stannade i Finland under falsk identitet, det är ju inte alls osannolikt att de svenska myndigheterna hade lämnat ut honom till Sovjetunionen i samband med den omdiskuterade och omskrivna baltutlämningen den 25 januari 1946. Omkring år 1950 återtog han så vitt jag vet sin tidigare, riktiga identitet igen och fortsatte sitt vetenskapliga agronomiarbete. Han doktorerade vid Helsingfors Universitet år 1958 och utnämndes till agronomie professor vid samma universitet år 1969. Därmed uppfyllde han sitt löfte från Tartu som Vilja berättat - att han skulle bli professor och något annat var inte att tänka på. Dock blev det på ett annat universitet än det avsedda som ju var Universitetet i Tartu och trettio år efter att han avgett sitt professorslöfte i ungdomen till sin unga hustru Vilja.

Jag träffade min far först år 1956 i Falun då han var på genomresa i Sverige på väg till Tyskland och någon agronomikonferens. Om jag minns rätt var det ett mycket stelt och korrekt möte – Vilja, Arthur, Aili, mormor Elsa och jag var närvarande – och konversationen handlade mest om priset på potatis i Sverige jämfört med Finland och dylika materiella ting, men någon kram eller kroppskontakt kan jag inte minnas. Däremot minns jag att mor Vilja och pappa Leo tillsammans med mig promenerade från stadsdelen Lustigknopp där vi bodde i en större lägenhet än Kvarnberget. Vi gick till centrala Falun till en klädbutik på Slaggatan där Leo inhandlade och betalade en varm vinterrock åt mig. Jag minns också att jag blev mycket glad över denna present – trots allt hade jag ju fått en fin och i mitt tycke dyr gåva av min riktiga pappa. Min plastpappa Arthur var nog lite för ekonomisk för att förse mig med klädesplagg. Leo hade ju under flera år inte kunnat skicka underhåll, pengar eller presenter till vare sig Vilja, Aili eller mig. Dels beroende på hans oriktiga identitet i Finland och dels p.g.a. att han inte hade något överflöd av pengar själv.

Långt in på 1960-talet betalade ju Finland av på krigsskadeståndet till Sovjetunionen och det mesta av industri- och konsumtionsprodukter tog våra ryska vänner hand om. En smula ironiskt eftersom Sovjetunionen helt oprovocerat anföll lilla Finland år 1939 – men all rätt tillkommer ju segraren efter ett krig. Förutom Finland fick många länder erfara detta efter kriget, exempelvis Estland, Lettland och Litauen men även Tyskland som dock fick skylla sig själva eftersom det var Nazi-Tyskland som startade kriget – dock möjligen logiskt efter den orättvisa freden efter Första Världskriget.

Nu till saken – var finns jag själv i alla dessa händelser från det jag föddes i Helsingfors den 30 augusti 1944. Något från överfarten från Nystad i Finland till Öregrunds fyr i Sverige kan jag tyvärr inte memorera eftersom jag var endast tre månader gammal. Kvar finns dock Viljas berättelse som svar på Ann-Sofies frågor. Avfärden från Finland var sannolikt på kvällen den 23 eller 24 december 1944 efter att vi väntat ut några dygn med storm och man åkte bara i mörker på nätterna med släckta lanternor. Det måste ha rört sig om en fiskebåt eller liknande flytetyg och förutom människor – vid vår överfart var vi c:a 20 flyktingar – smugglade man även diverse varor, säkerligen både fasta varor som guld, silver, klockor etc. samt flytande varor. Vilja blev våldsamt sjösjuk, hon tålde ju inte ens att sitta i en båt i en hamn i lugnt väder och Villem tålde inte heller sjögång. Det hade varit storm några dagar under tiden vi väntade i Nystad och dyningarna på öppna havet var säkert flera meter höga. Så Vilja och Villem var nog inte att räkna med på ett stormigt Ålands hav på natten med släckta lanternor och enligt Vilja var det en fruktansvärd diesellukt ombord som om möjligt gjorde henne ännu ner illamående. Viljas mor Elsa var tuffare och tog hand om 3-åriga Aili och klarade av att hålla henne ombord på den vilt krängande båten. Så vitt jag har hört paketerades jag ner i en pappkartong med träull på botten och en klok släkting gjorde även lufthål i kartongen och han ansvarade och höll själv denna kartong under hela överfarten, d.v.s. hela natten. Enligt vad jag senare hört hette han också Matti och med största sannolikt har det varit Matti Kreula, min gudfar. Han lär ha avlidit i Stockholm i början av 1950-talet, men vem han var och vad han gjorde har jag aldrig fått veta.

Vi kom fram på morgonen, sannolikt på julaftonen eller juldagen 1944 just vid soluppgången till Öregrunds fyr. Enligt Vilja tog kaptenen på båten upp mig från kartongen, höll upp knytet mot den uppåtstigande solen och sade något fint om mig, typ ”detta kommer att bli ett starkt barn och en duktig man.” Detta p.g.a. att jag klarat överfarten så bra och var vid god vigör trots storm och kyla. Exakt vad han sade har jag glömt men enligt Vilja var händelsen refererad i Norrtelje Tidning och jag har letat på mikrofilm på biblioteket i Simrishamn men inte lyckats hitta artikeln. Mor Vilja berättade det för mig för många år sedan. Vår familj och övriga flyktingar, c:a 20 personer fick kaffe med bullar och kakor och vi fick övernatta första natten i fyrbyggnaden. Kaffe och kakor kunde knappast ha varit lämplig mat för mig som var 3 månader gammal men så vitt jag vet har mor Vilja aldrig ammat mig. Mormor Elsa har berättat för mig att hon rörde ihop komjölk med vatten och mixade lite mjöl och socker i en nappflaska och det tycks ju ha fungerat hjälpligt så vitt jag kan förstå. Bröstmjölk ersättning var nog inte ännu uppfunnet år 1944 och de som inte kunde eller ville amma sitt barn hade s.k. ammor som var andra kvinnor som nyligen hade fött barn. Efter fyrvistelsen placerades vi i s.k. karantän i Johannisfors, Östhammar i tre veckor, vilket innebar boende i avskilda baracker i skogen isolerade från omvärlden. Detta var ju ren rutin i alla länder med flyktingar för att konstatera om dom var friska och inte bar på några smittosamma sjukdomar som exempelvis tuberkulos eller inte på en massa ohälsa

som löss eller loppor eller andra otrevliga kryp. Vilja skriver i sin berättelse att Matti blev sjuk med feber och skrek alltid på kvällarna, förmodligen kolik. Aili blev också sjuk med feber och ville inte äta. Vad gäller min eventuella kolik är det nog tämligen lättförklarigt men tanke på vad mormor Elsa blandade för cocktail i nappflaskan enligt hennes egna uppgifter för många herrans år sedan men tydligen fungerade det tillfredställande eftersom jag nu 65 år senare lever i högönsklig välmåga.

Förutom att Aili och jag var sjuka med feber och i mitt fall även kolik och skrikande på kvällar och nätter har jag hört ytterligare två händelser under karantänstiden som Vilja tydligen lagt på minnet. Det ena var när den svenska kökspersonalen hällde ut en kruka med 50 liter mjölk i skogen eftersom den hade blivit lite sur. Detta var naturligtvis för flyktingarna från det krigsdrabbade Estland något oerhört – sur mjölk med lite socker på har jag själv blivit serverad hundratals gånger. Det var ju riklig och viktig näring och ansågs bland flyktingarna närmast som ett helgerån som t.o.m. Vilja kom ihåg 40 år efteråt. Det andra var att all mat var söt och sockrad. Brödet på den tiden var sannolikt sirapslimpa. Estniskt mörkt bröd var ju helt osötat liksom estniskt ljus bröd och nästan all mat var salt eller surt exempelvis salt sill, surkål och surgurka. Endast efterrätter kunde vara söta men det var mycket ovanligt med desserter i Estland, kanske var det vanligare i de besuttnas hushåll d.v.s. på de stora godsena som oftast beboddes av tysk-baltisk adel. En vacker dag, har Vilja berättat, ryktades det bland flyktingarna i lägret – eller stod det på matsedeln – att middagen skulle bestå av salt sill och potatis och alla blev överlyckliga att äntligen smaka på salt mat. Man kan ju bara föreställa sig besvikelsen hos flyktingarna när det visade sig att även sillen var söt.

Efter karantänsvistelsen i tre veckor där det konstaterades att vi alla var friska och krya utan löss eller annan ohyra skulle flyktingarna ut i det svenska samhället och skaffa arbete och försörjning och på den tiden fanns det gott om jobb att få. Många, jag tror de flesta till att börja med hamnade på olika kroppsarbeten av typ väg- och skogsarbeten för att klara livhanken i det nya landet. I många fall spelade det ingen roll om man var akademiker, tjänsteman, lantbrukare eller industriarbetare – man fick ta det arbete som erbjöds för sin egen och familjens försörjning. Någon arbetslöshetsersättning var ännu inte uppfunnet varför alla som ville överleva fick skaffa sig någon form av arbete. Socialbidrag, sjukpenning, barnbidrag och invandrarbidrag etc. var ännu inte heller uppfunna, åtminstone inte för estniska krigsflyktingar så det gällde att klara sig själv och sin eventuella familj. Naturligtvis fanns redan då välgörenhet genom Röda Korset och andra hjälporganisationer och så fanns även den statliga s.k. kristidsnämnden. Av den fick morfar Villem den 30 april 1947 från utlänningsförmedlingen i Ribbingelund, Ärla mottaga följande: Läderskodon 1 par, Strumpor 2 st, Undertröja 1 st, Kalsonger 1 st, Ylletröja (olle) 1 st, Sockor 1 st, Yllehalsduk 1 st, Arbetshandskar 1 par, Skofett 1 burk samt kontantbidrag med 42 kronor. Samtidigt och på samma ställe fick mormor Elsa mottaga: Läderskodon 1 par, Strumpor 2 par, Arbetsklänning 1 st, Städrock 2 st, förkläde 1 st. samt även hon kontantbidrag med 42 kronor. Detta framgår ur mormors och morfars främlingspass men det vore festligt att visa klädlistan för mormor jämfört morfar för en nutida, modern feminist, Villem fick ju vare sig städrockar eller förkläde. Viljas första främlingspass har tyvärr förkommit – det var troligen fulltecknat - men det pass som finns kvar idag är utfärdat den 24 februari 1948 och förlängts av polischefen i Falun Alvar Rudfeldt först till den 22 juli 1949 och därefter till den 21 juli 1954. Inte förrän

den 20 augusti 1954 blev Vilja jämte hennes barn Aili och jag svenska medborgare. Se handling efter kapitel 3. Under tio år, 1944 till 1954 har jag ingen aning om jag var finsk medborgare eftersom jag föddes och döptes där eller om jag var statslös flykting. Det är dock för mig nu år 2010 helt ointressant och jag har inte brytt mig att forska i detta närmare.

En liten tid senare hade tydligen utlänningsförmedlingen kodat persedlarna som man fick i egenskap av medellös flykting då man i Viljas främlingspass att hon den 30 mars 1948 av Kristidsnämnden i Katrineholms stad erhållit följande: 1 st. K 13 E och 1 st. B 19. För Aili fick hon 1 st. K 13 B och 1 st. C 2 och för mig 1 st. K 13 B och 1 st. C 2. Dessutom kontantbidrag med 13 kronor och 20 öre.

I Viljas främlingspass framgår att hon den 5 juli 1952 gifte sig med den estniske flyktingen Arthur Sade och tog namnet Vilja Sade enligt ett skriftligt meddelande i passet från Kungliga Statistiska Centralbyrån med en stämpel från Statens Utlänningskommision daterad den 14 oktober 1952. I både Arthurs och Viljas främlingspass framgår att båda två varit i Danmark år 1950. I bägge passen står följande: Ansökan om återresetillstånd till Sverige och inlämnat till kriminalpolisen i Falun. På främlingspassens tredje sida står följande. Detta pass gäller inte för vistelse i eller återresa till Sverige, med mindre särskilt tillstånd (visering) tecknats därpå. Med jämna mellanrum måste man således gå till polisen och få en ny, tidsbegränsad visering. Några sidor längre fram i främlingspasset står: Passet gäller inte för vistelse inom Stockholms stad, Solna stad, Sundbybergs stad, Danderyds, Nacka eller Spånga landsfiskaldistrikt i Stockholms län, ej heller inom Göteborgs stad eller Malmö stad.

Danmarksresan – för vilket Vilja och Arthur fick söka särskilt tillstånd beviljades av polischefen i Falun Alvar Rudfeldt - företogs mig veterligen p.g.a. att Arthur Sade var gift när han flydde från Estland direkt till Sverige och att han måste skriva på skilsmässohandlingar eftersom hans första hustru flydde till dåvarande västra Tyskland till den amerikanska eller engelska ockupationszonen. Även Vilja var ju gift med Leo som stannade i Finland, men han existerade inte åren efter krigsslutet 1945 då han var tvungen att leva under falsk identitet. Först 1952 kunde Vilja med hjälp av en estnisk jurist i Stockholm vid namn Jüri Metslov bli formellt och juridiskt skild från Leo innan Arthur och Vilja kunde gifta sig i Kristine kyrka i Falun den 5 juli 1952. Varför dom gifte sig har jag aldrig riktigt förstått. Arthur var 13 år äldre än Vilja som då bara var 32 år gammal, hade ett ungdomligt sätt och ett attraktivt utseende. Så vitt jag har förstått eller hört någon gång hade hon flera unga och snygga uppvaktande kavaljerer i Stockholm när hon studerade där till farmacie kandidat, sannolikt under åren 1946 till 1949. Arthur var redan då gammal och ålderdomlig till sättet och utseendet och dessutom berättade min äldre syster Aili någon gång på sextioalet att han hela livet varit helt ointresserad av sex och samlevnad och alltid varit impotent. Hans första hustru i Estland som flydde till dåvarande västra Tyskland efter krigsslutet sökte ju också om skilsmässa vilket ordnades i Danmark år 1950 enligt tidigare berättelse. Några barn hade dom inte. Vad Vilja någon gång för länge sedan berättade för mig var måhända sant, nämligen att när de unga, snygga kavaljererna i Stockholm fick veta att hon redan hade två små barn försvann allt intresse för fortsatta närmare konakter och även eventuella friar – och äktenskapstankar hos de unga männen. Paret Sade hade nog huvudsakligen ett ”ekonomiskt” äktenskap där alla utgifter skulle delas med millimeterrättvisa utan öresutjämning.

Om jag minns rätt var Arthur och Vilja i byn Rude i Baggetorp utanför Katrineholm där morfar Villem, mormor Elsa, Aili och jag bodde på nedre våningen i ett litet rödmålat trähus omkring 1950. Fortfarande var det nog sed att pappan – i detta fall Villem – skulle godkänna Arthur som sin svärson men så vitt jag vet avrådde Villem sin dotter att gifta sig med Arthur, vilket hon tydligen inte alls tog ad notam.

Som jag tidigare berättat fick flyktningarna efter tre veckors karantänsvistelse i baracker med bostad och mat betalat av Svenska Staten men därefter fick alla klara sig själva på egen hand så gott det gick. För de flesta gick det bra eller senare till och med mycket bra. Min farbror Adolf ”Ats” Yllö fick ganska fort svensk läkarlegitimation. Jag minns fortfarande att Adolf samma dag som Vilja kom till byn Rude för att presentera Arthur för sin far år 1950, så kom också Adolf i sin nya Austin Cabriolet – gissa om vi barn var imponerade! Emellertid kom vi allra först efter karantänsvistelsen till en annan liten ort på andra sidan Katrineholm från Rude, Baggetorp räknat, nämligen Stora Malm. Pastorn i Stora Malms församling var en stor Estlandsvän, sannolikt hade han tjänstgjort på någon eller några av de större öarna utanför Estlands västkust som hade stor svensktalande befolkning. Dessa svenskester evakuerades senare till Sverige under den tyska ockupationstiden under vissa villkor på den svenska statens bekostnad och många av deras ättlingar finns kvar i Sverige även i nutid. Dock hann man ju inte evakuera några svenskester vid den hastigt inträffade sovjetiska ockupationen 1940 varför ett antal svenskester deporterades till arbetsläger i Sibirien men inte en enda kom tillbaka. Jag såg nyligen en minnessten vid den nyrenoverade kyrkan i Roslep i Nuckö kommun i Estland där en minnessten var rest med c:a 50 typiska svenska namn som alla deporterades till Sibirien men ingen av dessa människor återvände hem utan alla dog av umbäranden i Sibirien fick jag reda på.

Pastorns namn i Stora Malm var Rammer och han med sin familj bodde i en ståtlig prästgård bara några hundra meter från Stora Malms kyrka. Där fanns för vår familj ett beboeligt uthus som var prästgårdens tvättstuga och gick att hjälpligt värma upp på vintern. En enkel trappa av ohyvlade brädor gick upp till andra våningen – vinden där Aili och jag delade på en säng. Inom parentes var min hustru Ann-Sofie och jag där i augusti 2005 för att uppleva barndomsminnen men då var prästgården ett sommarnöje åt någon eller några stockholmare och vårt gamla uthus var rivet och borta. Själv har jag mycket lite minnen kvar från tiden i Stora Malm från januari 1945 till 1947 men å andra sidan var jag ju inte så gammal heller – tre år när vi flyttade till byn Rude i Baggetorp. Jag minns år 2005 när Ann-Sofie och jag gjorde vår nostalgiresa fortfarande en kyrkogård med en mycket hög häck och en jättestor träbyggnad några hundra meter bort, sannolikt en ladugård. Den byggnaden memorerade jag fortfarande när vi besökte Stora Malm 2005 men i övrigt fallerar minnet. Dock finns ett antal fotografier kvar från den tiden.

Vad mor Vilja gjorde under tiden i Sverige från 1945 till 1953 är mig i stort sätt obekant. Jag minns henne bara en kort tid - några dagar i Stora Malm – när min syster Aili och jag låg sjuka i mässlingen på vinden och Vilja skulle läsa kemi på nedre planet bredvid trappan där det fanns ett litet bord och en stol. Vi var strängt tillsagda att vara helt tysta p.g.a. de viktiga studierna som Vilja bedrev, hon skulle inom kort ha tentamen i kemi. Naturligtvis måste vi hosta då och då eftersom vi var sjuka i mässlingen men vi gjorde allt vi kunde för att inte störa henne. På något kände vi på oss att det var mycket viktigt att vara tysta som möss och inte störa mor Vilja i hennes krävande studier. Hur hon finansierade sina studier i Stockholm vid farmaceutiska institutet har jag aldrig fått veta. Det finns i gamla handlingar

en anhållan om flyttningsbetyg, skickat till Stora Malms församling daterad den 21 december 1948 där hon anhåller om flyttningsbetyg till Brännkyrka med adress Sverkersgatan 2 n.b., Aspudden men vem som bodde där eller till vem hon betalade hyran har ingen aning om. Det kan ha varit Leos syster tillika min gudmor Varja som vad jag vet bodde i Stockholm som Vilja möjligen kunde ha hyrt rum hos men det är bara en gissning. Jag har inga bevis eller indicier att så skulle ha varit fallet och jag har fortfarande ingen aning var hon bodde i Stockholm, själv berättade hon aldrig om den aktuella tiden.

Naturligtvis måste Vilja lämna in en dispensansökning till olika myndigheter för att få studera på farmaceutiska institutet i Stockholm eftersom hon inte hade svensk studentexamen. Det kom ett svar från regeringen i september 1946 och handlingen bifogas i förminskad kopia men den är så fint formulerad att jag här måste återge den. Den lyder som följer: KUNGL. MAJT:S resolution, given Stockholms Slott den 27 september 1946 på nedan omförmälda ansökning. Hos KUNGL. MAJT. har förra estländska medborgaren Vilja Yllö, född Teevet, som erhållit avgångsbetyg från flickgymnasium i Tallinn och studerat vid universitetets i Dorpat medicinska fakultets farmaceutiska avdelning, anhållit att bli antagen som elev vid farmaceutiska institutet ävensom att den tid, hon tjänstgjort å svenskt apotek, måtte tillgodoräknas henne som elevtid. I ärendet hava yttranden avgivits av lärarkollegiet vid nämnda institut samt den 4 juni 1946 av institutets styrelse och den 4 juli 1946 av Medicinalstyrelsen. Med anledning av ifrågavarande ansökning medger KUNGL. MAJT., att Vilja Yllö må, utan hinder därav att hon icke avlagt svensk studentexamen, antagas till apotekselev och deltaga i lärokurs för farmacie kandidatexamen vid farmaceutiska institutet. Texten är undertecknad GUSTAV ADOLF och under hans namnteckning finns en rund, stor klistrad stämpel med texten: Sveriges, Götes och Vendes Konung. Med folket för fosterlandet. Därunder står skrivet: Ang. rätt för Vilja Yllö att inskrivas vid farmaceutiska institutet m.m. 12. Undertecknat Tage Erlander, Ecklesiastikdepartementet. Tage Erlander var, liksom jag själv långt senare Lundastudent och han var år 1946 minister för detta departement. Han blev några år efter den aktuella underskriften på Viljas dispensansökan Sveriges statsminister och var så under flera år när det s.k. folkhemmet började byggas ut i snabb takt. Hans ansvarsområden som ecklesiastikminister innan han blev statsminister var utbildning, skola, forskning men också ansvarig för kyrkofrågor – Sverige hade då en statskyrka - och dessutom kulturfrågor m.m. Hans ministerium är numera uppdelat i fem till tio olika departement som leds av lika många pojkar och flickor av olika kulörer. Vad jag dock senare erfarit i politiska historieböcker hade han dock katastrofalt fel på en punkt, nämligen att läkarna inte skulle vara självständiga yrkesutövare som vi i princip var före år 1970, utan vi skulle vara vanliga stats – eller landstingstjänstemän med fast månatlig lön som alla andra tjänstemän. Detta ledde ovanstående år till den s.k. sjukvårdsreformen som jag skall berätta om senare i ett annat kapitel. Hans åsikt enligt ovan blev och är fortfarande ett socialdemokratiskt mantra men verkligheten har kommit ifatt teorierna och numera är återigen en stor del av sjukvården i privata bolag trots att den huvudsakliga finansieringen är skattepengar från medborgarna. Dessutom har privata sjukförsäkringar växt lavinartat. Inom parentes vore det intressant att fråga den yngre generationen vad en ecklesiastikminister hade för uppgifter år 1946.

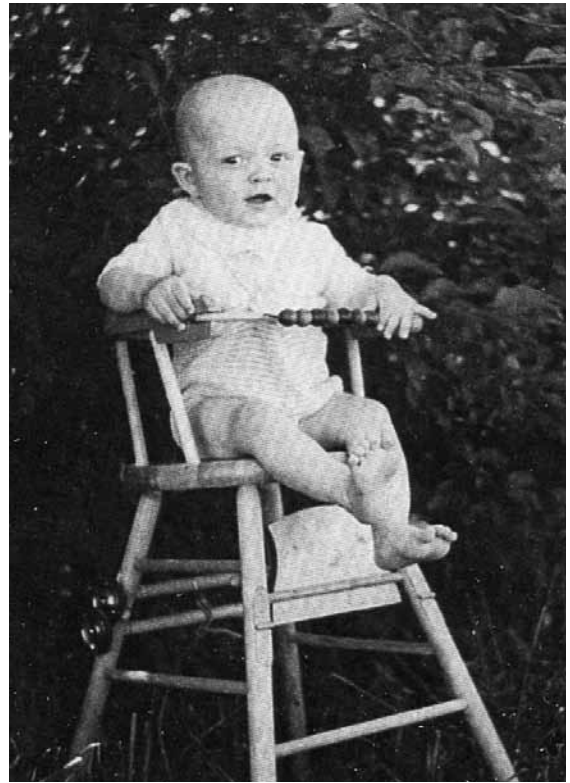
Vilja Yllö godkändes den 31 augusti 1949 i farmacie kandidatexamen och blev den 7 september förklarad såsom varandes farmacie kandidat.

Ett minne till har jag kvar från tiden i Stora Malm. En kall och snöig vinter hade min syster Aili och jag lagt ut stora, runda knäckebröd på två trästolpar som utgjorde infart till prästgården som fågelmat men detta tilltag blev rejält bestraffat, hur minns jag dock inte. All mat, kanske speciellt bröd var ju för oss krigsflyktingar närmast helgonförklarad – kanske inte så underligt efter krig och svält under många år. I övrigt minns jag inte mycket mera från tiden i tvättstugan på prästgården i Stora Malm men turligt nog finns ett fotografi kvar av en liten prydlig och exemplarisk gosse som sitter på nedersta trappsteget till prästgårdens farstubro iklädd stickade eller virkade kortbyxor och en tröja med krage som säkerligen mormor Elsa hade tillverkat på nätterna. Hon brukade under sitt långa liv göra alla sy- och handarbeten nattetid av någon för mig okänd anledning, kanske det skulle vara hemligt för hennes dotter Vilja. Vad den lille gossen som heter Matti håller i händerna har jag dock inte lyckats identifiera – en trädgren, en flöjt eller ett gammalt djurben? Fotot finns att beskåda på bokens omslag och om någon kan lista ut vad det är för ett föremål vore jag tacksam för eventuella förslag.

Efter uthuset eller tvättstugan på Stora Malms prästgård som ju var ett mer eller mindre akut provisorium efter karantänstiden, det var trångt och kallt och sannolikt var den enda värmekällan elden under tvättgrytan och som även fick tjänstgöra som spis flyttade morfar Villem, mormor Elsa, Aili och jag till byn Rude i Baggetorp några mil på andra sidan om Katrineholm där vi bodde under åren 1948 till 1953. I augusti 1953 dog morfar Villem och mormor och jag måste flytta till Falun där Arthur, Vilja, och sedan år 1950 även Aili bodde i en treumslägenhet på Kvarnberget. Jag måste sålunda ha varit 3 eller 4 år gammal när vi flyttade till den lilla byn Rude från Stora Malm. Byn bestod av fyra bondgårdar men självägande och hårt arbetande bönder. Vi hyrde nedre våningen i ett litet rödmålat trähus som fanns vid den första gården där bonden Tore Olsson och hans hustru Ingrid huserade. Det var våra hyresvärdar men tyvärr för mig var dom barnlösa vilket innebar att jag inte fick någon lekkamrat på gården. I nästa gård bodde bonden Dehlin med hustru och deras dotter Britt. I den tredje gården bodde paret Pettersson som hade en son som hette Lars eller Lasse och han blev min bästa lekkamrat. Den fjärde och sista gården – även rent geografiskt – drevs av herr och fru Jansson som hade två barn som också blev mina lekkamrater. Baggetorp var på den tiden en självständig kommun utanför Katrineholm, idag mera en liten förstad till denna kommun. På den tiden gick en landsväg som var grusbelagd till Katrineholm och på den gick jag några år senare dagligen till och från skolan. Det fanns också en järnväg genom Baggetorp där flera tåg med ånglok passerade dagligen till och från Katrineholm och även ett riktigt stationshus i rött tegel samt en stor metallskylt på perrongen med texten: "BAGGETORP". När Ann-Sofie och jag besökte orten sommaren 2005 fanns inget stationshus kvar – det var rivet – men landsvägen in mot Katrineholm var bred och asfalterad som vilken riksväg som helst. I Rude by i Baggetorps kommun växte jag upp tillsammans med morfar Villem och mormor Elsa – det var ju min huvudsakliga barndomstid tills jag fyllde 9 år. Från denna tid finns mängder av minnen kvar i mina små, grå celler, varför jag tänkte berätta om den epoken i ett särskilt kapitel.

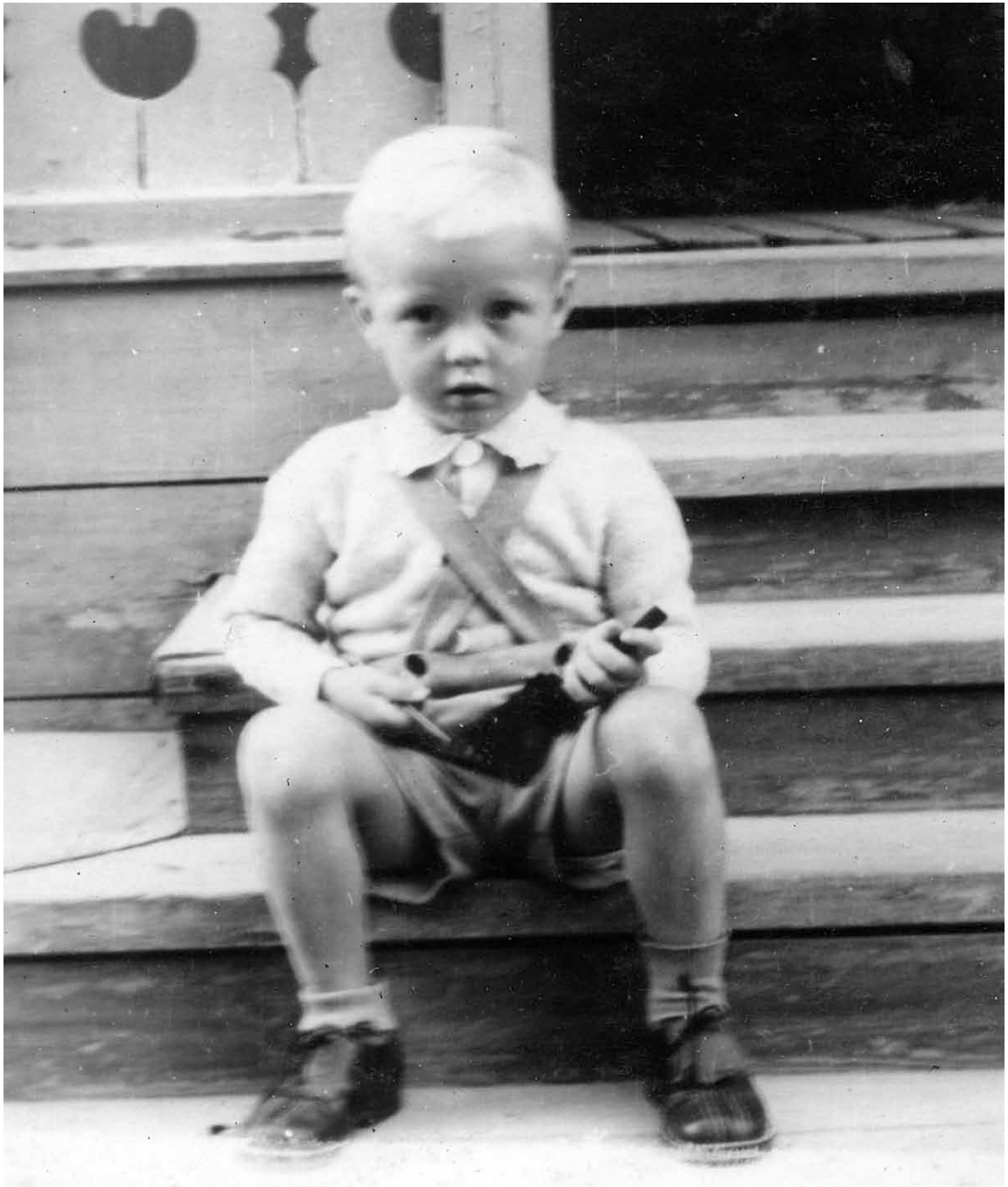
Syster Aili, mor Vilja och jag i Stora Malm, Sverige 1945.

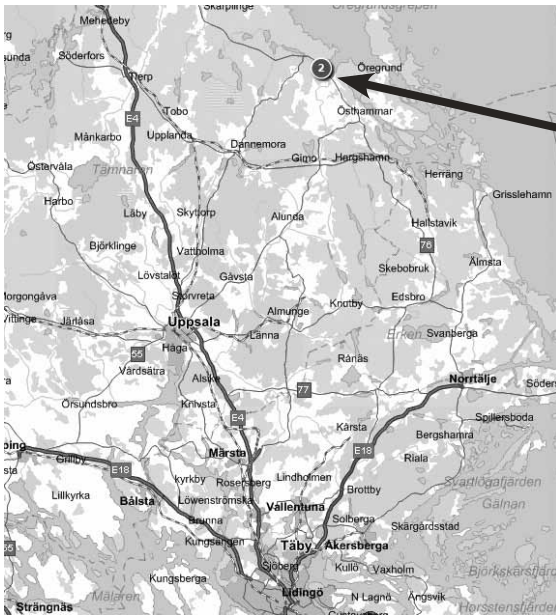
Jag i Stora Malm sommaren 1945.

Jag och syster Aili i Stora Malm.

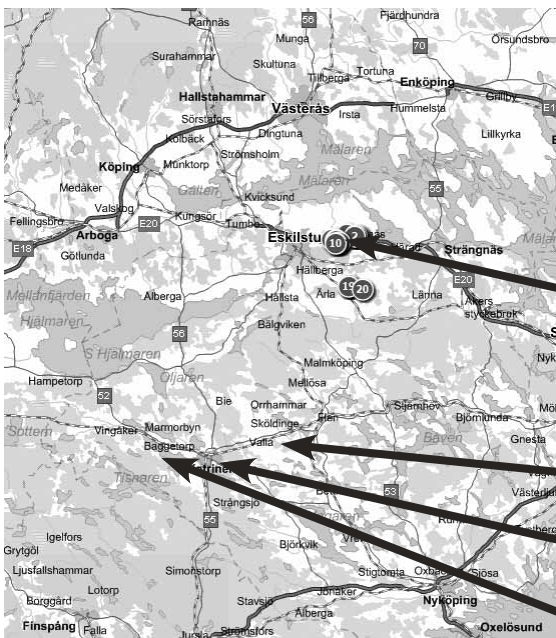

*Jag på trappan till Stora Malms prästgård. Bilden tagen troligen på sommaren 1947.
Men vad håller jag i händerna?*

Johannisfors

Första registreringen i Sverige den 25 januari 1945 i Johannisfors, Östhammar, Forsmark.

Kjula

Valla (Stora Malms prästgård)

Katrineholm

Byn Rude (nu Ruda) i Baggetorp

Jag kyrkskrevs i Stora Malms församling (Valla) den 17 augusti 1945. Fick kläder m.m. av Kjula (utanför Eskilstuna) Kristidsnämnd och Röda korset.

Kapitel 3

DOCKTOR MATTIS UPPVÄXT OCH SKOLSTART .

Som jag berättat i föregående kapitel flyttade vi 1947 till den lilla byn Rude i det lilla samhället Baggetorp på andra sidan Katrineholm från Stora Malm räknat. På prästgårdens uthus bodde vi ju mycket primitivt och vi var ju morfar Villem, mormor Elsa, syster Aili och jag. Hur Villem fann den nya bostaden har jag ingen aning om, sannolikt genom någon annons i Katrineholms- Kuriren. Av själva flytten minns jag ingenting men å andra sidan var jag ju bara 3 år gammal. Byn bestod som jag tidigare beskrivit av 4 små gårdar som försörjde 4 familjer. Från Baggetorps ”city” fick man först gå cirka en kilometer på en liten, krokig grusväg, sedan kom man fram till en mindre skog. Innan skogen låg några hus i trä – alla hus på den tiden var trähus – där några familjer bodde. Sedan ungefär ytterligare en kilometer genom skogen och efter några hundra meter såg man den första gården som beboddes av bonden Tore Olsson med hustru Ingrid.

Jag börjar med att beskriva bonden Tore Olssons gård. Huvudbyggnaden var i trä och vitmålad i två plan men en trappa och veranda. Mitt på gårdsplanet stod en stor hästkastanj och den stod fortfarande kvar när vi var där sommaren 2005. På ena sidan av gårdsplanet var en rad små rödmålade uthus, vedbod, förråd m.m. På andra sidan låg vårt - även det rödmålade hus med Falu Rödfärg och vita knutar. Även det var i två plan och vi hyrde nedre våningen. Huset finns på många fotografier och stod kvar i samma skick år 2005 men var nu någon form av sommarstuga och var lite ombyggt och reoverat. På den tiden kom man först in i en kall, ouppvärmad hall med en trasmatta på golvet och från lukt av kattkiss. Till vänster gick en trätrappa upp till andra våningen och någon gång kring 1950 flyttade en familj in här – när vi kom tror jag övervåningen stod obebodd. Vad dom hette minns jag inte längre men det var ett yngre gift par och mannen arbetade som lastbilschaufför i Katrineholm – Sveriges snabba expansion som industrination hade börjat – och även bonden Tore Olsson slutade med det slitsamma lantbruksarbetet 1953 och blev lastbilschaufför. Paret på övervåningen hade emellertid en dotter i min ålder eller ett år äldre – hon hette Diana – kanske var hon döpt efter Fantomens girlfriend. Från farstun gick en dörr till höger in i vårt kök där mormor huserade för det mesta. Spisen var en gammeldags hederlig vedspis med alla funktioner, inklusive tre ”plattor” med spisingar, ugn och varmvatten men vanligt vatten fick vi hämta från en brunn med handpump på gården. Den utmärkta spisen fick också tjänstgöra som värmekälla om vintern. I köket fanns även ett litet bord med stolar där vi intog våra måltider.

Bakom köket låg ”stora rummet ” som inte var särskilt stort men där fanns en kakelugn som på vintern gav en härlig värme – både åt stora rummet och en liten sängkammare intill. Morfar Villem var ju i Estland akademiker och revisor men hugga ved kunde han trots tidigare sannolikt frånvaro av tidigare träning och erfarenhet, möjligen under sin ungdomstid på gården Kanel på Ösel. Jag minns att när han kom hem från arbetet på biblioteket i Katrineholm gick han direkt ut i vedboden med skinnhandskar och högg en stor korg ved som han bar in i huset för matlagning och för att elda i kakelugnen. När det var riktigt kallt om vintern gick mormor Elsa upp på natten eller tidig morgon för att lägga in mera ved i kakelugnen.

Cirka 30-40 meter ner mot sjön som hette Kolsnaren fanns ladugården. När vi flyttade

in 1947 var det ett ordinärt litet lantbruk som de andra i byn med en eller två hästar – traktor fanns inte ännu. Dessutom några kor och grisar samt höns hus. Hönsen gick ju ute på dagarna och togs in på nätterna för att slippa bli rävföda. Alldeles bredvid ladugården låg hemlighuset eller utedasset som det hette på den tiden inramat av nässlor. Det fungerade utmärkt för 60 år sedan och stod fortfarande kvar intakt år 2005. Inte förrän 1953 då morfar Villem blev mycket dålig av sin cancersjukdom inköptes en gul emaljerad hink med en grön rand runt diametern på öppningen och en träring att sitta på och denna placerades i den kalla, kattkisslukande hallen.

På ladugårdens kortsida där dasset låg var det skuggsida på sommaren. På den tiden fanns inga kylskåp utom på vintern när isen låg tjock på Kolsnaren sågade byns bönder upp stora block av is för hand som lades i massor med sågspån på ladugårdens skuggsida och därmed fanns ju is och kyla större delen av sommaren.

Från ladugården gick en liten väg eller snarast stig mellan två åkrar som tillhörde gården ner till sjön Kolsnaren. Sista metrarna var björkskog innan man kom ner till träbryggan där det fanns en liten eka tillhörande Tore Olsson. Denna väg gick jag ofta med morfar för att fiska. Till att börja med hade vi vanliga egentillverkade metspön med dagmask som bete och en och annan abborre fick vi säkert men till 90 % tror jag fångsten bestod av mört. Senare köpte morfar mjärdar som vi rodde ut och placerade vid vassruggarna och då fick vi stora, delikata fiskar som han bar hem i en träklyka. Vare sig det var mört, abborre eller andra fiskar tillredde mormor Elsa fångsten. Någon stekt fiskfilé kan jag inte memorera utan det blev olika fisksoppor och märkligt nog minns jag en fisksoppa som mormor kokade på potatis, morötter och mört – jag minns den för att den inte var den allra bästa delikatessen – faktum var att den knappt var ätbar och det är sannolikt därför jag minns den. Men all mat var ju nyttiga kalorier och allt skulle ätas upp. Ingen mat fick kastas.

Nu börjar kanske vän av ordning undra var far och mor var någonstans. De flesta barn hade på den tiden bägge – nuförtiden är det kanske mera vanligt med en mor eller en far. Inte förrän 1953 i Falun fick jag veta att jag hade en far i Finland. Då skrev min mor Vilja ett brevtkast från mig till Leo i Finland som jag skulle ”skriva av” med min barnsliga handstil. Jag minns inte riktigt vad det handlade om mer än att jag var frisk, rask och duktig i skolan med bra betyg – kanske var det Vilja som ville visa att hon minsann hade klarat alla svårigheter på egen hand utan pappa Leo.

Mor Vilja var också borta – hon studerade ju i Stockholm – och visserligen var hon i byn Rude 1950 med Arthur som skulle presenteras för Villem men i övrigt kan jag inte memorera att hon kom till byn utan hon arbetade ju och bodde i Falun långt bort. Av detta följer naturligtvis att min ”pappa” var morfar Villem och min ”mamma” var mormor Elsa trots att det var en generation emellan som inte fanns. Men med mina barnaögon var det inget som jag reflekterade över huvud taget vad jag kan minnas.

Cirka 100 meter längre bort på den lilla, smala grusvägen låg bonden Dehlins gård där han huserade med sin hustru ”bondmoran”, samt dottern Britt Dehlin samt och en stor schäferliknande hund av blandras. Ibland var jag riktigt rädd för hunden som såg lömsk ut men den var nog snäll och gjorde mig aldrig något illa. Det var naturligtvis ett liknande lantbruk som Tore Olsson brukade och jag minns hur jag där ofta hämtade ägg. En gång när jag fick order av mormor att hämta en hink – en gammal bucklig bleckhink – med ägg så snubblade jag på någon sten, ramlade och ett antal ägg gick sönder. Jag greps av panik och jag blev naturligtvis rädd för någon form av bestraffning. Jag minns att jag satte

bleckhinken med äggen på trappan hemma och sedan sprang och gömde mig bakom jordkällaren och skakade av ångest. Efter ett tag kom dock mormor Elsa som hittade mig och tröstade mig – det var ingen katastrof. Hon kunde ju göra äggröra eller omelett på dom spruckna äggen och då blev jag naturligtvis lugn och glad igen. En händelse jag minns.

Den tredje gården beboddes av bonden Pettersson – förnamnen minns jag inte längre. Han var liten till växten och var nog den bonden som hade minst mark i byn. Han var mycket egen, hade ett hett temperament och jag minns att han ofta slog sin häst med olika tillhyggen varefter hästen naturligtvis blev ännu olydigare. Han och hans hustru hade dock en son i min ålder vid namn Lasse (eller döpt Lars) som blev inte oväntat min bästa kompis och lekkamrat under tiden i Rude eftersom vi var jämnåriga.

Längst bort där vägen slutade huserade bonden Jansson med fru. Jag tror att dom hade två barn – en flicka och en pojke som jag också lekte med men mera sällan. Deras gård var större än de tre andra och deras status var således också högre. Dom hade åkermark som säkert var tre-fyra gånger större än de andra gårdarna, fler djur och naturligtvis bättre ställt ekonomiskt. När jag var där igen år 2005 visade det sig att sonen Jansson hade arrenderat all jord i byn som dessutom var ett litet bihang till hans riktigt stora lantbruk som låg utanför byn Rude. Gammelfru Jansson levde emellertid – dom andra bönderna och hustrurna hade avlidit några år tidigare. Fru Jansson fanns på ett särskilt äldreboende i Katrineholm och vi skickade en del kort och fotografier till varandra. Hon berättade då, år 2005 att jag var på deras gård så gott som dagligen och hämtade och betalade mjölk till vår familj – eller vad man nu skall kalla det för - det var ju jag med morföräldrar. Kontakten med fru Jansson har dock upphört nu år 2010 – kanske finns hon inte i livet längre

Alla fyra gårdarna hade små åkerlappar, kanske sammanlagt sex fotbollsplaner per gård och bonden Jansson kanske hade det tre- eller fyrdubbla på sin gård. Vad jag minns plöjde och harvade med häst – åtminstone före 1950 – och sådde för hand. Vilka grödor man odlade har jag naturligtvis ingen aning om men sannolikt var det mest olika former av foder till djuren. I byn fanns i alla fall ingen kvarn eller mölla med det är ju möjligt att man malde säden på annat håll. Att åtminstone vår bonde Tore Olsson odlade hö minns jag klart eftersom man på sommaren av störar tillverkade s.k. hässjor som höet hängdes upp på för att torka. Efter någon vecka då det var torrt och varmt körde vi ut med häst och vagn samt med en lång hötjuga togs det torkade gräset av hässjan och lastades på vagnen. Det brukade vara vid midsommartid och till slut blev hölasset rejält högt och det var naturligtvis jätteroligt att sitta längst upp och gungandes åka med till ladugården där höet lastades in för hand. Omkring år 1950 kom den första traktorn till byn Rude i form av en liten s.k. gråsugga som även Tore Olsson köpte. Innan dess hade man klippare och självbindare som drogs av hästen. Det fungerade nog bra om man hade gott handlag med hästen men naturligtvis tog det tid och mycket manuellt tungt arbete. Efter något år tröttnade Tore Olsson på det hårda, tunga manuella lantbruksarbetet och satsade på grisuppfödning i ladugården. Jag minns det särskilt eftersom morfar och jag efter en fisketur tog alla inte ätbara fiskar, exempelvis braxen och gav till grisarna som tyckte att detta var delikatesser och snabbt glupade i sig fiskarna. I övrigt fick dom bara gröpe – troligen en blandning av spannmål och vatten. Emellertid gick inte heller grisarna med vinst – ladugården var nog för liten – och 1953 tröttnade Tore på slitet med djur och lantbruk och blev i stället lastbilschaufför i Katrineholm.

Som jag redan berättat huserade i nästa gård bonden Dehlin med hustru och dotter Britt.

Hon var några år äldre än jag men om jag minns rätt var Aili och Britt lekkamrater före 1950. Herr Dehlin hade också ett hetsigt temperament, han jobbade hårt för en liten penning och hans gård var knappast större än vår hyresvärdens Tore Olsson. Ett par gånger i veckan var jag där och köpte ägg och dom flesta gångerna kom jag hem till mormor med äggen hela, men vad som hände när jag ramlade en gång har jag ju redan berättat. Annars var bonden Dehlin oftast snäll och tillmötesgående men ibland kunde han bli arg och på dåligt humör. Under de 6 år vi bodde i Rude blev vi bjudna 1 (en) gång att äta hos någon av bönderna och det var hos Dehlins. Han själv gick ut och halshög en höna i ladugården på huggkubben men hur den sedan flög upp på en bjälke utan huvud minns jag ännu idag. Hustrun både plockade ner den från bjälken plockade av fjädrarna och den hamnade i en stor kastrull på vedspisen under tiden som hon skalade och kokade potatis och redde till sås. När detta var avklarat kom bonden själv in från ladugården och tvättade händerna i ett gult emaljfat med grön rand och svartbrunt vatten. Efter att han torkat händerna på en handduk intog vi alla en superb måltid – höna eller kyckling fanns för övrigt inte på min meny under åren i Rude.

Jag började skolan i augusti 1951 i Baggetorps byskola och skall berätta mer om detta senare men vad jag här vill säga om bonden Dehlin är att ett par gånger gick det p.g.a. kyla och rikligt med snö inte gick att ta sig fram till stora vägen till skolan. Då spände Dehlin sin häst framför släden och vi barn fick åka häst och släde under tjocka fällar till skolan. Det är sådant som jag verkligen minns från tiden i Rude by. Om det inte var så mycket snö så att det gick att ta sig fram genom skogen till fots gick alltid mormor Elsa före mig och pulsade upp en liten stig i snön fram till stora vägen där det för det mesta var plogat.

Bonden Janssons gård var den största och finaste gården och både herr och fru Jansson höll sig på sin kant och visade sig inte eller umgicks inte med de övriga familjerna i byn. Dom var liksom lite mer förnäma än de övriga bönderna – men naturligtvis lika snåla för att när jag hämtade mjölk måste jag alltid betala kontant. Ingen krita här inte. För utom Janssons lite större gård har jag ibland funderat på hur familjerna kunde klara sig ekonomiskt på de små gårdarna. ”Våran” bonde Tore Olsson hade ju 2 familjer som hyresgäster vilket gav honom c:a 200 kronor per månad i intäkt och det var mycket pengar på den tiden. Dessutom var dom barnlösa vilket måste ha begränsat utgifterna till en del men som jag tidigare berättat låg nog inte bondeyrket i blodet hos Tore – sannolikt hade han ärvt gården. Jag tror att han trivdes mycket bättre som lastbilschaufför när han hade slutat med slitet på gården. Hur bönderna Dehlin och Pettersson fick ihop till livets nödort förstår jag inte riktigt nu år 2010. Mycket byggde ju på självhushåll med livsmedel från den egna lilla gården, men rimligen måste de ju haft kontanta medel för kläder till sig själva och barnen samt kaffe, salt, socker och i övrigt vad som livet kräver. Dock kan jag inte memorera att jag någonsin såg röken av vin eller brännvin hos dessa hårt arbetande bönder.

Nu när jag klarat av den omgivande miljön där jag växte upp från 3 till 9 års ålder kan det vara tid att berätta lite om mig själv och min familj som ju fram till 1950 bestod av morfar Villem, mormor Elsa och storasyster Aili som var 3 år äldre än mig och jag själv och efter år 1950 bara av morfar, mormor och mig. Före 1950 har jag tämligen vaga minnen om händelser och upplevelser som jag kan beskriva klart. En sak som jag minns mycket klart är att Aili och jag på något märkligt sätt lyckades få tag i en cykel. Det var en ordinär, stor och mörkröd damecykel – barncyklar och cyklar med stödhjul var inte uppfunna ännu, men vi bestämde oss tydligt bägge två att lära oss cyklingskonsten på denna stora damcykel. Det

fanns en liten backe på vägen ner mot byn och där försökte vi gång på gång, dag efter dag att lära oss att hålla balansen på detta åkdon. Min äldre syster Aili lade naturligtvis beslag på cykeln större delen av tiden men när hon var klar och tröttnat tog jag med intensitet och emfas över träningen. Och se – efter några veckor behärskade vi balansen på den gamla cykeln efter hundratals dikesbesök – dock utan allvarligare skador.

En annan händelse som jag klart minns är när Britt Dehlin och Aili hade byggt en koja som vi pojkar naturligtvis rev ner för att reta flickorna. Det skulle vi inte ha gjort. Britt sprang naturligtvis genast hem till pappa och grät och vem fick skulden för det inträffade om inte jag. Herr Dehlin kom hem till morfar Villem och klagade bittert över sin dotters olycka – och det var jag som var boven i dramat! Morfar var ju vanligtvis en snäll men sträng man, men då blev han nog lite rädd för vår svenska hyresvärd och de övriga bönderna, eftersom vi ju var så beroende av dom inte minst när det gällde ägg, mjölk och andra livsmedel. På morgonen beordrade morfar mig att gå ut och plocka ris som jag skulle få smisk med när han kom hem på kvällen efter arbetet i Katrineholm. Det fanns ingen chans att komma undan – ner med byxorna – och sedan ett rejält kok med stryk med riset på bara stjärten. Om jag minns rätt hade jag svårt att sitta på några dagar men naturligtvis tyckte jag att det hela var synnerligen orättvist eftersom vi var flera pojkar som rev ner kojans. Men det visade nog hur stor respekt morfar hade för de svenska bönderna som vi ju var helt beroende av - och deras välvilja - och denna händelse har nog satt sina spår senare i livet att man skall hålla sig väl med och inte förarga de svenskar som tog väl emot oss krigsflyktningar och hjälpte oss så gott det gick – dock utan rabatt på vare sig mjölk eller ägg. Det var kontanta slantar som räknades och det var det enda godkända betalningsmedlet.

Märkligt nog har jag mycket små och diffusa minnen om syster Aili och tiden i Rude by, d.v.s. före 1950. Hon flyttade ju till mor Vilja och Arthur i Falun år 1950 och sannolikt åkte jag då med till Falun. Eftersom hon var född 1941 och således var 7 år 1948 måste hon ju ha gått första och andra klass i Baggetorps skola där även jag började skolan i första klass år 1951. Varför jag minns detta besök i Falun beror på dåvarande kungens Eriksgata i Dalarna och kungen var Gustav V, V-Gurra som han också kallades. På sommaren - jag tror det var juni eller juli 1950 utrustades jag och de flesta barn i Falun med en liten svensk flagga av papper och i minnet har jag kvar en klar bild hur jag tillsammans med många barn och vuxna stod vid den gamla Falubron av trä som gick över den sulfittstinkande Faluån som kom från Grycksbo pappersbruk och vinkade med flaggan när V-Gurra åkte förbi i en öppen Mercedesbil. Minnesbilden var nog bara några sekunder – men den finns kvar lagrad någonstans i hjärnan. Gustav V dog senare på hösten 1950 och efterträddes av sin son, gamle kungen Gustav VI Adolf, För övrigt har jag inga minnen kvar från besöket i Falun år 1950 fast jag rimligen måste ha bött hos och träffat mor Vilja, Arthur och även Aili. Vilja och Arthur bodde nog detta år i varsin lägenhet på Kvarnberget i Falun, dom var ännu inte gifta och s.k. samboförhållanden hade sannolikt ännu inte uppfunnits.

Tyvärr minns jag inte hemkomsten till byn Rude från Falun 1950 men att jag åkte tåg i klass III med träbänkar är jag övertygad om liksom att morfar, mormor eller bägge var med på tåget eftersom man ju måste byta tåg ett par gånger och det var nog ingenting för en liten pojke från landet vid 6 års ålder. Vilja, Arthur och Aili stannade i Falun och eftersom Aili var 9 år måste hon till hösten ha börjat i Östra Skolan klass 3 där jag själv började i klass 3 hösten 1953 efter att morfar Villem avlidit i augusti 1953. Hemkomsten till byn minns jag inte men jag tror att jag kände det som uttrycket ” hem, ljuva hem ” där jag kände mig

trygg och hemma igen efter en lång tågresa till en främmande storstad. I alla händelser har jag inga positiva, bestående minnen av denna resa. Senare samma år kom ju Vilja och Arthur och samma dag troligen också farbror Adolf ”Ats” Yllö i sin Austin Convertible d.v.s. öppna bil med sufflett. Arthur skulle som jag tidigare berättat presenteras för Viljas far Villem och godkännas av honom som svärson – vilket vad jag tror sannolikt inte skedde men som Vilja struntade i och senare gifte sig år 1952 med Arthur Sade från Haapsalu i Estland där han arbetat som någonting mellan farmaceut och apotekare och nu arbetade som apotekstekniker på apoteket Vasen i Falun.

Minnet finns kvar då jag och min kompis Lasse Petterson och några ytterligare barn stod hela dagen vid vägen där skogen slutade mot byn och väntade med alltmer uppskruvad stämning av väntan på Vilja och Arthur men framför allt på Austinbilen som inte hade något tak. Adolf arbetade på den tiden som kirurg på Kullbergsska Sjukhuset i Katrineholm. På den tiden väckte alla personbilar uppmärksamhet och ett par år senare när jag börjat på skolan i Baggetorp rusade vi ut på rasterna för att kolla och skriva upp alla registreringsnummer på bilarna – det blev kanske 10 stycken på en dag, mer var det inte på grusvägen in mot Katrineholm. Eftersom länsstyrelserna på den tiden hade hand om registreringen och beskattning av bilar hade exempelvis Stockholm A och sedan ett antal siffror. Dalarna hade W och Västergötland hade P, så att om man såg en bil med dylikt registreringsnummer skulle man se upp extra – det var en s.k. P-bonde.

Hur ”urinnevånarna”, d.v.s. bönderna i Rude och deras hustrur och barn uppfattade oss utlänningar från Baltikum är naturligtvis omöjligt att veta eller ens spekulera om. Vi var ju de första flyktingarna som kom till Sverige och om jag minns rätt kom ca 40.000 estländare, betydligt mindre letter och litauer. Ca 4000 ester fortsatte till USA, Kanada och Australien och dessa var naturligtvis rädda för att den svenska regeringen efter påtryckningar från Sovjetunionen skulle utlämna flyktingarna för att repatrieras tillbaka till Estniska Sovjetrepubliken.

Morfar Villem passade nog kanske inte riktigt in i den lantliga miljön så som varandes akademiker och chef för riksrevisionsverket i det fria Estland. Han fick ju tjänst på biblioteket i Katrineholm och varje morgon skulle mormor Elsa se till att han hade nystrukna manschetter och nystruken krage till den mörka kostym som han alltid klädde sig i vinter som sommar. Runt den vita kragen hade han alltid en slips eller kravatt och i västfickan en guldklocka, s.k. rova med dito kedja. På vintern hade han en svart persianpäls och en svart hög persianmössa av rysk modell. Med portföljen i handen gick han den lilla krokiga byvägen, genom skogen och till Baggetorps Järnvägsstation för att ta tåget till Katrineholm och sitt arbete. Rimligen måste han trots sin ålder ha lärt sig svenska tämligen fort p.g.a. arbetets karaktär och dessutom vet jag att han ganska omgående organiserade en manskör i Katrineholm. Han var mycket musikalisk och hade ju en flygel hemma i Estland som dock p.g.a. storleken inte gick att ta med sig vid flytt till Finland eller flykt till Sverige men i Sverige och Baggetorp köpte han en begagnad tramporgel som han ofta spelade på. Vid körledandet i Katrineholm hade han en liten metall dosa som gav en tonart när man blåste i den och den har jag fortfarande kvar – vilken ton i skalan den avger vet jag dock inte, kanske C-dur? Mormor var mera ”asocial”, hon höll sig för det mesta i hemmet och skötte allt som en hemmafru skulle göra på den tiden – mat, städning och mig som liten pilt. Ibland var hon dock tvungen att gå till den typiska lanthandeln i Baggetorp för att inköpa salt, socker, gryn, kaffe, thé och annat som man inte kunde få i byn Rude. Eftersom hon var

husmor och servade Villem och mig vistades hon ju mest i hemmet och lärde sig svenska språket både senare och sämre än morfar och jag. Självt hade jag inga problem alls, jag var ju ung och receptiv och talade estniska hemma och svenska ute med lekkamraterna och det gick alldeles utmärkt och jag har senare egentligen aldrig reflekterat att jag växte upp tvåspråkigt.

Sannolikt hade jag turligt nog mycket hjälp vad gäller svenska språket av att morfar arbetade på biblioteket i Katrineholm. Han tog dagligen med sig hem olika svenska sagoböcker som fanns och jag slukade dessa med hull och hår ståendes på knä och boken på en stol. Det var allt från tant Brun, tant Grön och tant Gredelin, bröderna Grimms sagobok och en sagobok som jag blev väldigt fascinerad av och som handlade om det gamla Egypten med Faraoner, mörkhyade egyptier, kanoter på Nilen, pyramider och heliga katter. Jag har flera gånger försökt få tag på denna sagobok men misslyckats – tydligen känner ingen längre till detta mästerverk som jag fortfarande klart memorerar. När jag senare började skolan i första klass på Baggetorps folkskola kunde jag ju både läsa och skriva bra och dessutom tala ytterligare ett språk nämligen estniska. Detta hade jag dock förståeligt nog ingen nytta av och dessutom kunde jag inte skriva eller läsa estniska tillfredsställande. Märkligt nog har jag inte glömt estniskan på alla dessa år – någonstans i de grå cellerna i hjärnan har språket lagrats – och när nu åter Estland sedan 1991 är en fri republik efter Sovjetunionens kollaps, och min familj och jag har varit och hälsat på släktingar i Tallinn och Ösel har språket kommit helt naturligt. En del släktingar, exempelvis John-Tagore Tevet anser till och med att jag talar bättre estniska än min syster Aili som ju föddes i Tartu i Estland, bodde 3 år där och sedan många år varit gift med estländaren Harry Madissoo i USA och därför fortfarande talar estniska hemma i Syracuse, New York där dom bor när dom inte är på kryssningar med olika fartyg i alla världsdelar eller om vintrarna när dom finns på Hawaii. Varje sommar bor dom numera i Tallinn

Jag har nu försökt beskriva lite av den miljö och omgivning jag växte upp i. Naturligtvis var dagarna och nätterna ganska lika och ena handa förutom händelsen år 1950 som jag redan beskrivit när mor Vilja, Arthur, Aili och farbror Adolf ”Ats” Yllö hälsade på i byn Rude. Detta tillfälle finns bevarat på fotografier där dessutom våra hyresvärdar Tore och Ingrid Olsson finns på fotot och jag tror även herr Käära med fru och dotter. Herr Käära var också estländare från Ösel (Saarlane på estniska) och det är mycket möjligt att morfar Villem och herr Käära kände varandra redan tidigare eftersom ju Ösel är en ö liknande Gotland utanför Estlands kust men med en tämligen liten befolkning. Herr Käära bodde i Marmorbyn på andra sidan sjön Kolsnaren med hustru och dotter som också var en av Ailis väninnor. Han arbetade på marmorfabriken och var alltid klädd i blåbyxor, rutig röd-blå skjorta och en brun basker utom på vissa högtider naturligtvis då han var iklädd mörk kostym. Han närde en dröm att komma till Amerika och det på egen köl eftersom han var - och redan på Ösel hade varit - en mycket duktig båtbyggare. Om det var på allvar eller skoj har jag aldrig förstått med säkerhet, förmodligen det sistnämnda. Dock byggde farbror Käära en riktigt fin motorbåt med ruff, sittbrunn och en dieselmotor från en gammal Peugeotbil som han själv monterade in i båten – det finns några fina foton på skapelsen som på den tiden var riktigt modern vad jag kan minnas. Båten kom dock aldrig till Amerika men däremot ganska ofta över Kolsnaren till vår brygga där morfar och jag steg ombord för nöjesfärder men framför allt fiske. Efter fångsten lade vi till vid någon udde och rökte fisken i en gammal tunna. Som bränsle för rökningen använde vi spån av al men även enris

minns jag. Det finns flera härliga foton kvar när morfar Villem, iklädd kostym, väst och keps samt herr Käära med sina blåbyxor står eller sitter i skogen på någon udde i Kolsnaren och röker fisk. När vi var och hälsade på släktingar på Ösel sommaren 2008 var vi bl.a. på en fin utomhuskonsert där man kunde köpa öl, vin och även rökt abborre (suitsetavad ahvikat på estniska) men vi var nog inte vana att äta denna delikatess och gav bort fiskarna till släktingarna. Sannolikt var det dylikt som morfar och Käära rökte och åt eftersom Kolsnaren ju är en liten insjö och många andra fiskarter fanns knappast. Men mycket fisk minns jag att det fanns - det nappade oavbrutet och någon försurning eller övergödning hade man inte hört talas om vid den tiden.

Umgängesformerna i byn Rude är mycket lätt att berätta om för det fanns egentligen inga så vitt jag vet. Böndernas dagar var fyllda av hårt kroppsarbete med häst till år 1950, därefter fanns ett par små traktorer, s.k. gråsuggor – jag har för mig att de var engelska av märket Ferguson men jag kan ha fel. Man gick till sängs tidigt och var uppe i ottan för att hinna med allt arbete som måste göras. Man umgicks inte i hemmen och någon pub eller pizzeria fanns ju inte – man höll sig helt enkelt på sin kant. Den enda gången vi var bjudna till middag hos bonden Dehlin har jag redan beskrivit och det var också en spontan händelse utan inbjudning eller inbjudningskort – kanske han helt enkelt tyckte synd om oss och kände att han behövde göra en välgärning. Efter vi flyttat till Falun efter morfars bortgång 1953 fick jag höra att Dehlins dotter hade drabbats av psykisk sjukdom – schizofreni – och bonden själv hade gått genom isen på Kolsnaren och drunknat en vinterdag.

Den enda familj vi umgicks med regelbundet var den estniska familjen Käära. Dottern – jag har tyvärr glömt hennes namn var väninna med Aili och dom bodde tidvis hos varandra. Det kunde också hända att vi umgicks i hemmen och intog måltider tillsammans och då kunde det även hända att morfar och herr Käära tog en eller 2 snapsar men jag såg dom aldrig påverkade av alkohol. Morfar ställde dock alltid fram en glasburk med cigaretter, det gjorde dom flesta på den tiden av artighet om någon ville röka och det gjorde dom flesta. I mera bemedlade hem ställdes det också fram bjudcigarrer. Barn kring bordet var inget hinder för att blossa på allehanda rökverk och jag minns att jag vid något tillfälle skulle på morfars förslag både smaka på en liten snaps och röka en cigarett men bägge försöken slutade med hostattacker och illamående. Men dom vuxna skrattade gott och tyckte att mina konvulsioner var jätteroligt – men dom var väl kanske inte helt spiknyktra kan man tänka. En dag fick morfar för sig att bjuda hem den manskör som han hade tagit initiativet till – säkerligen cirka 10 personer. Kanske kände han att det var oartigt att inte bjuda hem dom i egenskap av körledare. Lunch eller middag var det naturligtvis inte tal om utan kaffekalas med kaffebröd och kakor som han hade lärt sig i Sverige – det var ingen typisk estnisk sed. Detta gjorde han naturligtvis utan att först konsultera mormor som fick bråda dagar. Hon skulle ju ordna fram kaffekoppar till alla gäster. Sannolikt fick hon låna dylika av vår hyresvärd Olssons – dessutom koka kaffe, fixa glas till konjak och likör, baka bröd och ”kringla”. Den estniska kringlan motsvarar ungefär en svensk tårta som man bakar till födelsedagar och andra högtidliga tillfällen. Morfar ordnande sannolikt med en del starka drycker samt bjudcigaretter i Katrineholm. Så vitt jag minns avlöpte kalaset utan komplikationer mer än att mormor säkerligen höll på att få nervöst sammanbrott. Hon var ju värdinna med små resurser och mycket mån om att vara alla till lags och hålla stilen. I hennes generation bestämde männen i stort sett allt – utom i köket – och det var bara att lyda och ställa upp utan protester.

Annars måste dagarna och nätterna ha sett ganska lika ut fram till augusti 1951 då jag började skolan i Baggetorps byskola. Jag lekte naturligtvis med Lasse Pettersson och de andra barnen i byn. Några egentliga leksaker som idag fanns ju inte utan vi byggde kojor, klättrade i träd, badade i Kolsnaren, täljde barkbåtar och hoppade och stampade i kokakor som bestod av torkat kobajs och dylika nöjen. Även julklappar, födelsedagspresenter etc. var oftast hemma-tillverkade, exempelvis fick jag en jul av morfar en tomahawk som han tillverkat själv och jag blev jätteglad. Mor Vilja i Falun skickade väl också några leksaker men jag kan bara minnas en trätraktor med vagn som var cirka 20-30 cm lång. På ett fotografi leker jag även med ett litet tåg av trä på en liten cirkel med räls - också den av trä. Men med farbror Arthur kom den riktiga Leksaken med stort L år 1950. Han ville kanske flirta riktigt med mig som blivande ”plastpappa” och hade köpt en riktig fotboll av äkta läder. Då blev det springa av och sparkande på bollen dagarna i sträck och senare i livet – så länge hon levde – berättade mor Vilja om hur lustigt hon tyckte det var när hon såg mina ben springandes som trumpinnar såsom hon alltid uttryckte det.

Ett stort aber för mig under våra lekar var dock mormors blåa visselpipa av plast av ”orgelmodell” eller ”munspelsmodell” med låga och höga toner efter varandra och vice versa när hon blåste i visselpipan fram och tillbaka. Hon hade inhandlat den av en gårdfarihandlare som kom för regelbundna besök till byn med en massa krimskrams i en gammal resväska. I hans resväska fanns allehanda små prylar men även tyger och en del andra nyttoföremål. Efter att jag varit och lekt utom synhåll för mormor cirka 30 minuter blåste hon i pipan och då måste jag släppa allt vad jag hade i händerna och springa hem. Sedan kunde jag återigen springa och leka i cirka 30 minuter innan hon på nytt blåste i den blå pipan. Detta förhållande var naturligtvis jobbigt och störande för mig och lekkamraterna men jag vågade aldrig något annat än att lyda och genast springa hem. Det låter kanske otroligt men faktum var att jag var dresserad som en vovve och det är kanske därför jag minns det så väl. Jag tror att den blå visselpipan finns kvar än idag i någon väska.

Orsaken till detta något märkliga beteende finns säkerligen en förklaring till. Min mormor var ju i praktiken min mamma och hade att ansvara för mitt väl och ve inför sin dotter Vilja. Alltså blev hon närmast överbeskyddande i sin önskan att inget ont eller allvarligt skulle hända mig och hon skulle bli ansvarig. För ”tredje man”, d.v.s. för mig var det hela dock mycket jobbigt och irriterande att gång på gång få avbryta en spännande lek och fort springa hem – till ingen nytta som jag uppfattade det då.

Tyvärr kan dock trots alla försiktighetsåtgärder och visselpipor hemska saker hända. Ner mot sjön fanns en stor sten med en helt plan yta med en vinkel som gjorde den till en utmärkt kana som vi barn naturligtvis utnyttjade flitigt. En dag hade dock någon – enligt mormor var det Aili och hennes kompisar – kastat glasflaskor mot den plana ytan på stenen och när jag reste mig efter att ha åkt nerför kanan såg jag genast att blodet från höger handled sprutade pulserande högt upp i luften. Jag blev naturligtvis livrädd i ordets rätta bemärkelse och sprang i ilfart de cirka 200 metrarna hem till mormor. Jag minns fortfarande att hon stod i klädgarderoben som ju blev helt nerblodad när jag rusade in. Mormor som hade varit med om det mesta här i livet handlade dock snabbt och helt korrekt. Hon gjorde en avsnörning av underarmen och lade ett kompressionsförband på såret med några tygtrasor. Arteria radialis – den artär som man mäter pulsen på i sjukvården hade skurits av. Efter en tid kom en stor, svart Volvobil – den stora modellen som mest användes av militären – som sannolikt var Baggetorps Taxi varefter mormor och jag åkte till Kullberg-

ska sjukhuset i Katrineholm Där råkade min farbror Adolf Yllö vara jourhavande kirurg och när han tog bort tygtrasorna som utgjorde förbandet hade det slutat blöda. Dels p.g.a. blodförlusten som sänkt blodtrycket och dels p.g.a. att artären drar ihop sig själv via reflexbanor. Han sydde ihop såret med ståltråd minns jag och det var på den tiden ett mycket vanligt suturmaterial. Tack och lov har Gud skapat oss med ytterligare en artär till handen på andra sidan handleden vid namn arteria ulnaris så att några men av denna dramatiska händelse fick jag inte.

Några längre resor än den till Falun kan jag inte memorera. Dock fanns det i Södermanland ytterligare estniska flyktingar förutom familjen Käära i Marmorbyn. Morfar hade alltid varit en duktig organisatör och mycket aktiv föreningsmänniska och inom ett eller ett par år hade han lokaliserat de flesta ester i trakten och bildat någon form av estnisk förening i Södermanland. Hur det till vet jag inte men dels hade han ju en central position på biblioteket i Katrineholm och dels hade Stockholmstidningen på den tiden en estnisk sida. Jag vill memorera att den estniska föreningen anordnade julfester och andra högtider men fr.a. firande av den fria republiken Estlands nationaldag i exil den 22 februari. Då skulle alla vara med – även barn födda i Sverige – och i fotopärmen finns kvar några minnen av dessa festligheter i Katrineholm och Norrköping. Varför jag minns detta så tydligt fortfarande beror för det första på att mormor såg till att jag skulle vara fint klädd med vit skjorta och fluga med gummisnodd . För det andra och huvudskälet är att jag under morfars stränga överinseende skulle lära mig utantill en tämligen lång dikt på estniska som jag måste deklamera på festen inför alla gäster utan att staka mig eller läsa fel. Morfar Villem var mycket sträng och jag minns att vi höll på och övade oss dagar i sträck. Men så vitt jag kan minnas gick det hela bra och morfar var nöjd med mitt framförande. Jag har en aning att han började sitt yrkesliv som lärare – min syster Aili tror också att så var fallet, men jag själv har inte fått detta konfirmerat.

Ytterligare att par minnen från den här tiden finns kvar i några små, grå celler i den huvudstora knölen på halsen men det kan också ha varit lite senare efter jag börjat skolan hösten 1951. En händelse som jag minns klart fortfarande har samband med flickan Diana på övervåningen och den berömde psykoanalytikern Sigmund Freud i Wien vid sekelskiftet 1800-1900 vilkens teorier jag studerade under psykiatrikursen i Lund många, många år senare. Det förhöll sig nämligen så att rummen på övervåningen i vårt hus hade en gemensam snedgarderob på sidan så att Dianas rum var ihopkopplat med hennes föräldrars sovrum. Hon berättade för mig att hon om kvällarna brukade gå genom snedgarderoben och genom nyckelhålet eller dörrspringan kunde hon se föräldrarnas sexaktiviteter som naturligtvis var mycket spännande men i hennes ålder säkerligen en okänd och konstig företeelse. Naturligtvis berättade hon för mig vad hon hade sett men jag förstod om möjligt ännu mindre. Emellertid tog hon en dag in mig i vedboden och på vedhögen drog hon ner byxorna och ville att jag också skulle göra detsamma. Tala om Sigmund Freud och hans teorier om penisavund ! Mormor hade dock någon form av sjätte sinne och hade tydligen observerat genom köksfönstret vad som var å färde. Hon var ju synnerligen viktoriansk – allt som hade med sex att göra var tabubelagt – och just som jag skulle till att dra ner mina byxor rusade hon in i vedboden och schasade upprörd genast ut oss från boden.

Om jag inte har helt fel var det även kring år 1950 som stridsplanet J 29 – Flygande tunnan – började tillverkas och som ung pojke blev man givetvis imponerad att se ett dylikt reaplan vråla förbi på himlen. Säkerligen drömde jag att spaka en dylik maskin som vuxen

men jag hade länge också en önskan att redan börja öva mig. Jag tänkte bygga ett flygplan av en trätunna – typ ”sillatunna” - göra en sittbrunn i den, vingar, fenor och roder och sedan binda upp konstruktionen med två långa linor högt upp i hästkastanjen och på så sätt få öva att flyga. Det blev aldrig byggt någon flygande tunna av mig i den reella, verkliga världen – måhända p.g.a. brist på lämplig tunna – men drömmen närde jag länge och intensivt.

Om mormor kunde kallas viktoriansk skulle man utan tvekan kunna använda epitetet patriarkalisk om morfar. Förutom vedhuggning och möjligen eldning i kakelugnen om vintrarna ägnade han ingen tid eller möda att hjälpa till i hushållsarbetet som helt och hållet sköttes av mormor. Hon fick hämta vatten i en hink från en brunn med handpump som alltid stod vid spisen med en bleckskopa i om någon blev törstig. Mormor lagade all mat men dieten var ytterst enformig och kött kan jag överhuvudtaget inte minnas fanns på menyn. Men jag kan ju ha glömt en del under de 60 år som gått. Däremot bjöds på gröt i alla dess former och varianter, fr.a. havregryn- och rågmjölgröt – ytterst sällan risgrynsgröt. På morgnarna kokt gröt och när jag kom hem från skolan stekt gröt. Naturligtvis med mjölk som vi kunde köpa billigt av bönderna i byn. Något sött som socker eller sylt på gröten var tydligen inte någon estnisk sedvänja men mormor gjorde alltid ett ganska stort hål i mitten av gröten som hon fyllde med någon form av fett – smör eller överblivet stekfett. Den vanligaste drycken var förutom mjölk och vatten thé med socker men utan mjölk enl. rysk sed. Mörkt, osötat bröd bakade mormor i ugnen efter att ha eldat i vedspisen en längre tid så att ugnen blev varm. Inom parentes bakade Arthur senare när jag kommit till Falun allt bröd själv.

På kvällen när morfar kommit hem och huggit ved och burit in bjöds nio gånger av tio på klimpsoppa med bröd. Soppan bestod av vatten med salt och någon form av fett – jag tror inte att exempelvis rapsolja, olivolja fanns då – utan även här rörde det sig om smör, margarin eller överblivet stekfett. I övrigt fanns i soppan bitar av potatis, morötter och ”klimp”. Jag vet fortfarande inte vad den s.k. klimpen bestod av, det var vita, lite sega bitar som påminde om blomkålsbitar. Sannolikt var det mjöl och fett som rördes ihop till en s.k. klimp för att öka näringsinnehållet.

Ibland bjöds också på fisksoppa efter en lyckad fångst t.o.m. mörtsoppa som jag tidigare berättat och vid större högtider som jul, påsk och pingst köpte mormor säkert även kött, korv och makaroner men pasta fanns ännu inte utan det var potatis som gällde. Om mormor inte kände till pasta så var hon dock 50 år för sin tid när det gällde piroger – oftast kålpiroger – eftersom piroger ju nu på senare tid blivit modernt även i Sverige.

Helt klart är mormor Elsa var mycket mån om mitt välbefinnande och min hälsa. Jag minns att hon alltid bäddade en säng åt mig mitt i ”stora rummet” där det var som varmast och lade på mig flera lager med täcken. Jag vaknade alltid mitt i natten badande i svett och då bytte alltid mormor min pyjamas till en torr dylik och lade på alla täckena igen. Annars kunde man få den fruktade sjukdomen tuberkulos (tiisikus på estniska) och samma ritual upprepades då jag badat i varmt vatten i ett plåtkar som förvarades i vedboden och togs in då det var tvagningsstid. Efter badet bytlade hon på mig tjocka täcken även om det var varmt i rummet. Detta för att skona mig från den i hennes tankevärld hemska och oftast dödliga sjukdomen tuberkulos.

Någon dylik allvarlig sjukdom drabbades jag tack och lov inte av men jag minns att jag ofta – så gott som dagligen hade ont i magen och då masserade mormor min mage både länge och väl – och se, mitt magonda släppte oftast. Säkerligen var det ”magnerverna” som

spökade. Även som liten pojke måste jag ju ha förstått att något inte var som det skulle vara. Jag visste ju att jag hade en riktig mor som inte fanns och tydligen visade minimalt intresse för mig samt en riktig far som inte alls fanns – ingen talade om hans existens för mig – men han fanns någon annan stans i min fantasivärld. Var visste jag dock inte förrän hösten 1953 då jag var 9 år gammal och började tredje klass i Falun Vad gäller mediciner mot olika krämpor fanns bara en och det var Klövervaselin. Det använde mormor både på magen när jag hade magont och på bröstet då jag var förkyld och hostig – dock använde hon denna excellenta terapi på alla övriga krämpor också. För att jag skulle bli stor och stark och duktig skickade mor Vilja från apoteket Vasen i Falun där hon arbetade både AD-droppar och fiskleverolja. Den sistnämnda smakade ”pecka” men efter att jag svält en matsked av den vidriga oljan gav mig alltid mormor en liten bit knäckebröd men en salt sillbit (!) på efter att jag svält fiskleveroljan. Dock glömde både Vilja och mormor det vattenlösliga C-vitaminet om vilka följder det fick jag skall berätta om senare. Apelsiner eller citroner såg jag inte till förrän slutet på 50-talet.

Av en kringresande gårdfarihandlare köpte mormor bl.a. en liten kniv med runt träskäft och den kom till stor användning för olika göromål under hela hennes långa liv, mest naturligtvis till matlagning. Hon var en riktig viritous på potatisskalning – skalen blev så tunna att dom knappast syntes för blotta ögat – men som jag tidigare berättat var all mat och näring ytterst värdefullt och viktigt och inget fick gå till spillo. Hon köpte även en tandborste åt mig men tandkräm fanns endast sporadiskt. En gång minns jag att jag måste borsta tänderna i tvål i brist på tandkräm – det blev EN gång och det glömmar jag aldrig. Testa gärna själv !

I augusti 1951 började jag i Baggetorps Byskola som var inhyst i en faluröd träbyggnad med vita knutar. Jag fick gå cirka 3 kilometer, först genom skogen, över järnvägen, genom samhället och slutligen uppför en lång backe på landsvägen mot Katrineholm som på den tiden var grusbelagd. Skolhuset stod kvar ännu år 2005 när Ann-Sofie och jag var där på vår nostalgiresa men officiellt på Svensk Ortopedisk Förenings årsmöte i Örebro. Dock var det ingen läroanstalt längre utan vad vi kunde bedöma någon form av bilverkstad i skolhuset. I klassrummet fanns på den tiden riktiga gammaldags fasta skolbänkar men lock och sits i ett. Framme hos fröken stod en rejäl kateder och vid sidan om denna en tramporgel för morgonbön och psalmsång. I ett hörn stod en kamin som enda värmekälla om vintern och runt denna ställde vi barn våra pjäxor och satt under lektionerna i våra stickade raggsockor. Fröken var mycket mörk med nästan svart, krulligt hår och glasögon – tyvärr har jag glömt hennes namn. Hon var ogift, hade sin bostad i skolbyggnaden och var mycket sträng och auktoritär. Nu i efterhand är jag säker på att hon var judinna som jag inte reflekterade över som liten pojke och dels fanns ju ingen relevans över hennes ursprung eller religion. Dock tycks hon ha varit kristen eftersom vi alltid hade morgonbön och psalmsång ur Svenska Psalmboken men det kanske stod i läroplanen från Skolöverstyrelsen för klass ett och två i folkskolan. Ett observandum är också att vi redan första skoldagen fick en rejäl hemläxa – vi skulle lära oss en psalm med flera verser utantill.

Skollunch var ännu inte uppfunnet utan i en ryggsäck packade mormor in smörgåsar och en flaska mjölk i en grön glasflaska med en spännkork av porslin och en gummipackning. På den tiden gick man i skolan även på lördagar och på eftermiddagen fick jag traska hem igen till den stekta gröten...

Under den här tiden sydde mormor alla mina kläder på sin handvevade österrikiska

symaskin som följde med från Estland och som vi fortfarande har kvar – eller så stickade hon eller virkade persedlarna. Tjockare vinterkläder fick jag sannolikt av Röda Korset eller tidigare från den statliga s.k. Kristidsnämnden.. Tyg, tråd och garn köpte hon av de kringresande gårdfarihandlarna liksom nålar och andra attiraljer. Hon var alltid mycket mån om att jag skulle vara välklädd, d.v.s. rentvättade och strukna kläder och helst också en fluga med gummisnodd. En dylik är jag ju utrustad med på klassfotona både i första och andra klass i Baggetorps byskola.

Allt var ju tyvärr inte bara en lantlig idyll – man har ju hört om hur illa många finska krigsbarn behandlades både av lärare och svenska klasskamrater – många gånger även av deras nya ”föräldrar”. Exempelvis var det förbjudet att tala finska med varandra utan någon form av bestraffning. Men sådana problem hade ju inte jag trots att jag i skolan säkerligen betraktades som ett finskt krigsbarn av omgivningen p.g.a. mitt finska namn – Matti.

Några mindre lustbetonade händelser minns jag fortfarande. En gång hade vi i skolan en vikarierande lärare, en ung och blond svenska. En morgon kom vi samtidigt gåendes på landsvägen och backen upp mot skolbyggnaden. Efter morgonbönen och psalmsången fick jag en rejäl utskällning inför hela klassen. Jag hade nämligen inte tagit av mig mössan och hälsat på henne – men ingen hade ju lärt mig hur viktigt det var. Hemma i byn Rude hälsade vi aldrig på dylikt sätt med mössavtagning men jag lärde mig denna läxa utantill och det var ju bara bra för framtiden. En annan gång minns jag hur jag cyklade omkull och slog mig rejält, fick flera blödande skrapsår i ansiktet, armbågar och knän. Jag fick panik men vågade inte cykla hem till mormor utan cyklade blödande till skolhuset och knackade på hos min ordinarie fröken – judinnan – för att få hjälp. Hon blev emellertid ytterst förgrymmad, skällde ut mig rejält samt schasade iväg mig och slog igen dörren med en smäll. Det var bara att cykla hem 3 km till Rude igen där mormor plåstrade om mig och tröstade mig. Här kanske vän av ordning frågar sig: varför cyklade jag inte hem genast efter olyckan. Svar: Jag vågade inte. Jag var rädd för hur mormor skulle reagera när hon såg mig sönderslagen och blodig. Man brukar ju ofta säga att barn är klokare än man tror och det stämmer nog här också i detta fall. Även om det aldrig sades högt förstod jag säkerligen och kände instinktivt på mig mormors ansvar gentemot sin dotter och min mor i Falun. I ett brev som mormor skrev till Vilja i Falun år 1950 stod det också att Matti inte skall flytta med Aili till Falun. Aili kommer bara att sätta sig på honom och vara någon slags bestämmande husfru för honom : ” Nej, Matti stannar här hos Villem och mig i Baggetorp” skrev mormor till falufolket och så blev det.

En tredje gång jag blev rädd och fick panik var när några pojkar i klassen som bodde i träkåkarna strax innan skogen skulle överfalla mig på hemvägen från skolan och ge mig ett kok stryk. Förmodligen bara för att jag inte var svensk och hade ett konstigt finskt namn Jag fick emellertid veta detta på förhand varför jag var smart nog att ta en annan väg hem. Den vägen (stigen) hade en annan sträckning genom skogen och mynnade ut i en kohage som man måste korsa för att komma hem. Kossorna hade kanske inte sett en människa på länge så när jag klättrat över staketet kom alla rusande mot mig i full fart. Dom var säkert snälla men jag uppfattade situationen som hotfull. Korna hade ju vassa horn och kom rakt emot mig springandes och skuttandes och jag blev riktigt rädd. Jag sprang för livet genom hagen och kröp snabbt under taggtråden. Jag var räddad!

Julen 1952 bestämdes det tydligen att mormor, morfar och jag skulle fira hos Vilja, Arthur och Aili i Falun. Vilja och Arthur hade ju gift sig i Kristine kyrka i Falun sommaren

1952 och bodde nu i en trerumslägenhet på Kvarnberget i samma stad. Morfar och mormor hade blivit svenska medborgare år 1952 men Vilja – och således Aili och jag också – fick inte svenskt medborgarskap förrän 1954. Varför det dröjde 10 år vet jag inte och inte heller vet jag om jag under tiden var finsk medborgare eller statslös krigsflykting. Jag föddes ju i Finland och döptes även där men vi hade ju flytt från landet utan riktiga legala papper. Det var ju naturligtvis en omöjlighet att emigrera legalt. Enligt fredsavtalet mellan Sovjetunionen och Finland skulle alla estländare och ingermanländare utlämnas och skickas tillbaka till Sovjetrepubliken Estland. Ryssarna såg dessa människor som desertörer och om man ville behålla livhanken måste man fly till Sverige. Mormor skrev ett brev till Vilja innan vi åkte tåg till Falun med ett par tågbyten, sannolikt i Krylbo. På den tiden minns jag att man alltid bytte tåg i Krylbo som var en stor järnvägsknut. I brevet stod att falufolket inte skulle förbereda något större julfirande utan ”att Herr Sade kunde kanske ordna en fläskstek som han ju var mästare på att tillaga”. Sakerligen bjöds även på annan typisk estnisk julmat som en slags blodkorv (verivorst på estniska) som tillagas i ugnen. Korven som är helt svart består av fjälster, fylld med grynkorn, grisblod, baconbitar och diverse kryddor. Därtill serveras lingonsylt och ett gott rödvin. Som förrätt naturligtvis inlagd salt sill med snaps och öl. Fläsksteken avnjöts också med surkål och ugnspotatis och förutom dessa rätter fanns allehanda delikatesser som Krakowkorv (en vitlökskorv med stora späckbitar), hemmagjord leverpastej med konjak, surgurka m.m. Om allt detta fanns på bordet julen 1952 i Falun skall dock vara osagt – sannolikt inte. Men några år senare på 60- talet var det tradition. Delikatesserna fanns dock inte i Falun minns jag utan beställdes från någon estnisk specialbutik i Stockholm. Grisblodet till blodkorven skaffade Arthur från något lokalt slakteri utanför Falun.

Det enda bestående minnet från den julen är för mig att morfar blev sjuk och fick hög feber på annandagen. Han blev nerbäddad i en säng men nästa dag var han ännu sämre – hög feber, allmänpåverkan och frossa. Stadsläkaren som hade jour tillkallades och konstaterade lunginflammation. Han ordinerade penicillin och morfar förbättrades dag för dag. Läkaren ordinerade även en lungröntgen på Falu Lasarett och denna visade tyvärr att morfar hade en lungcancer med en sekundär lunginflammation. Någon ytterligare utredning eller operation var det aldrig tal om och jag tror inte heller att Villem hade någon sjukförsäkring som kunde betala en eventuell operation. Kanske läkarna i Falun ansåg att tumören inte gick att operera bort eller möjligen ansåg man att morfar var för gammal – 72 år.

Efter några dagars konvalescens utan feber bar det av hem igen mot Baggetorp. Villem var fortfarande mycket svag och orkade knappast vara uppe ur sängen men jag tror att det var han som ville hem – och så blev det naturligtvis eftersom han bestämde i dylika spörsmål. Vilja stannade kvar i Falun och det förefaller inte som hon ville eller kunde hjälpa till med tågresan hem till Rude, möjligen gav hon taxipengar till sin mor Elsa för att klara den sista biten från Baggetorps Station till Rude by. Mormor fick således ta hand om och stötta Villem under tågfärden hem och jag fick väl sannolikt kånka allt bagage så gott det gick. Vid tågbyte i Krylbo fick vi vänta flera timmar och jag minns att morfar låg och sov på en lång träbänk som alltid fanns i väntrummen på den tiden liksom en vedeldad kamin. Väl framme på Baggetorps Central tog vi den stora svarta Volvo-taxin hem till Rude by där morfar bäddades ner i sin säng igen. Hem, ljuva hem!

Efter några dagar började jag skolan och det mesta blev som vanligt igen. Morfar hämtade sig sakta men säkert från sin lunginflammation men bara tillfälligt – hans grundsjuk-

dom fanns ju kvar – och långsamt men säkert försämrades hans hälsotillstånd igen. Han var ju helt medveten om sin allvarliga och dödliga sjukdom och inom kort började han hosta upp blod och fick svåra smärtor i ryggen p.g.a. metastaser (dottertumörer) i kotpelaren men Vilja kom aldrig till Rude för att hjälpa till och avlasta mormor som hade ett styvt arbete med att vårda sin sjuke make i 8 månader – sista månaden i stort sett dygnet runt – och dessutom ta hand om mig och sig själv. Än idag finns flera brev kvar som mormor skrev till Vilja om Villems hälsotillstånd, hur jag och hon själv hade det m.m. Hon skrev alltid breven sittandes på järnvässtationen i Baggetorp, frankerade och skickade dem genast därifrån. Ett observandum som jag minns är att hon trots sin ålder hade en mycket fin och vacker handstil. Morfar var ju mycket patriarkalisk och bestämmande och tillät inte mormor att skicka några brev utan att han själv läst igenom och kontrollerat dem. I ett av breven ber mormor att Vilja skall skicka några värktabletter – jag tror att det rörde sig om Alvedon – men hon uppmanar Vilja att inte skicka för många eftersom det då skulle bli för dyrt med portot. Det förefaller som man för drygt 50 år sedan hade något mindre krav på sjukvården än idag.

Några dagar på sommaren 1953 blev morfar inlagd på Kullbergsska sjukhuset i Katrineholm för avlastning och troligen även palliativ behandling med röntgenstrålar som ju i stort sett var den enda behandlingen man kunde erbjuda förutom smärtstillande medel. Cellgifter, s.k. cytostatika fanns ännu inte. Innan han skulle läggas in på sjukhuset skrev han ett brev till sin dotter Vilja i Falun och bad henne köpa en fin morgonrock – mormor var tydligen inte betrodd för dylika uppgifter.

Någon gång på våren 1953 började jag kreta på en barkbåt och bad då morfar hjälpa till. Han föreslog då att han och jag i stället skulle bygga en riktig modellbåt. Det tyckte jag var en toppenidé! Morfar hade aldrig lekt med mig tidigare – han var inte den typen som lekte med barn eller barnbarn – och jag minns att jag blev överlycklig när vi nu skulle göra någonting tillsammans. Han letade fram en stor träbit som vi sågade och täljde till ett skrov och sedan byggde morfar allt övrigt som säkerligen fanns på skutorna i hans barndom på Ösel i Estland som ratt, styranordning med roder, reling, ruff, kajuta och rigg med segel. Vi lackade och målade skutan som jag fortfarande har kvar tillsammans med mormors symaskin med handvev. Med denna utmärkta maskin syddes även segel till skutan.

Under slutet av sommaren blev morfar sämre och sämre för var dag och natt som gick. Hans ryggsmärtor p.g.a. metastaserna var nu så svåra att han varken kunde ligga, gå eller stå utan hemska plågor. Han hasade sig fram med hjälp av två köksstolar, ibland låg eller satt han i en stol med kuddar korta stunder. Så höll han på dygnet runt och under dom sista månaderna fick han säkerligen också dottertumörer i hjärnan och blev oklar, oredig och tidvis aggressiv och mycket orolig. Något hembesök av läkare kan jag inte minnas under hans sjukdomstid men man får väl hoppas att Vilja såsom varandes farmaceut skickade tillräckligt med morfintabletter och lugnande medicin även om jag tvekar att så var fallet. Mormor måste ha haft en ytterst svår tid med minimalt med sömn och dessutom hade hon ju att ta hand om mig – en 8-årig mycket aktiv pojke – och naturligtvis sig själv.

Den 5:e augusti låg morfar helt stilla i sin säng med s.k. Cheyne-Stokeandning. d.v.s. att man tar 1 eller 2 andetag per minut vilket är ett tecken på att slutet på jordelivet är nära. På morgonen den 6:e augusti 1953 väckte mormor mig på morgonen och tog mig in i sovkmarmaren där morfar låg död i sin säng under ett vitt lakan och med uppbunden haka av ett vitt tygstycke som mormor gjort under natten. Om jag minns rätt berättade mormor att hon

inte fick ihop den dödes käkar – han hade sina egna tänder kvar – varför hon fick hämta en hovtång och knipsa bort några tänder för att kunna binda upp hakan på rätt sätt. Jag minns inte hur jag reagerade eller om jag reagerade alls – i alla händelse inte med sorg eller gråt. Trots min ringa ålder hade jag naturligtvis förstått att morfar var dödligt sjuk trots att ingen hade talat med mig om detta vad jag kan minnas. Om det var något som jag kände var det nog mest oro och ångest över vad som skulle hända härnäst. Det var slut på den relativt trygga barndomstiden kände jag på mig och det skulle visa sig vara alldeles rätt.

Fortfarande minns jag att mormor på förmiddagen knackade på hos vår hyresvärd Tore Olsson för att låna hans telefon och ringa till Vilja i Falun att slutet hade kommit och hennes far Villem var död. Så vitt jag kan minnas kom Vilja inte ner till Baggetorp för att hjälpa till nu heller utan mormor fick sköta allt med begravningsentreprenören, annons i Katrineholmskuriren, bouppteckningen som fortfarande finns kvar och beskriver alla kastruller, tallrikar, koppar och glas och bouppteckningsmannen värderar dessa föremål till några hundra kronor. Detta var slutet för mig för en lycklig och relativt trygg tid hos min mormor och morfar i byn Rude i Baggetorp, och med en viss vända inleddes en ny fas i min barnatillvaro. Framtiden var oviss och också lite skrämmande för en åttaårig liten pilt vid namn Matti.

Jag i Röda Korsets vinterkläder i Rude by, Baggetorp år 1950.

Morfar Villem, jag, Arthur och syster Aili i Baggetorp år 1950.

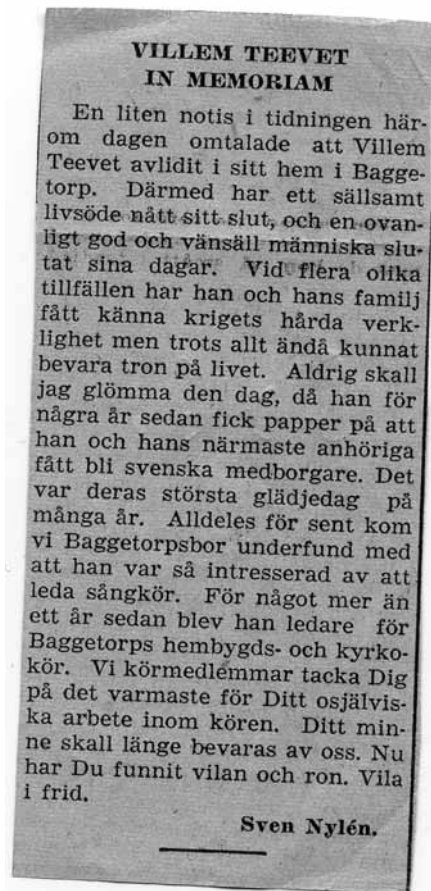

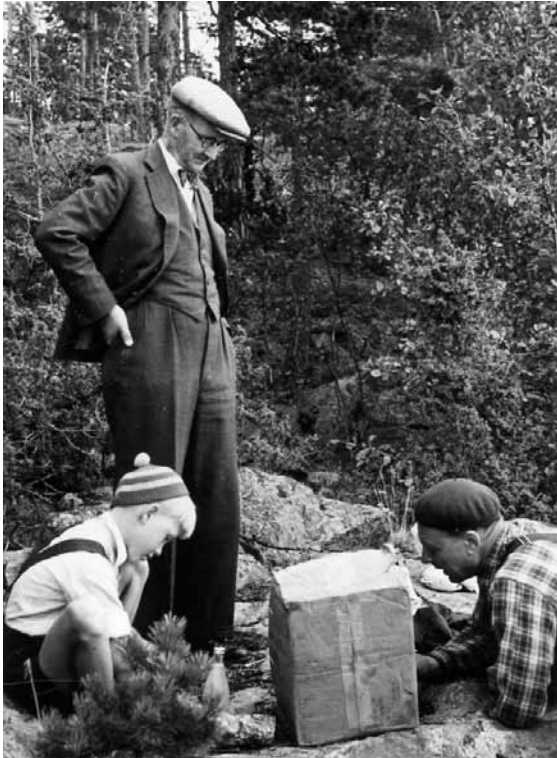
Efter några år i Stora Malm blev detta vår bostad till 1953. Morfar, mormor, jag och Aili (till 1950) hyrde nedre våningen av bonden Tore Olsson.

Morfar Villem sjuk i lungcancer sommaren 1953. Utedasset en liten "kub" i bakgrunden.

Fint besök i Rude by 1950. Från vänster farbror Käära, Arthur, Villem, (kobent) Aili, jag, mormor Elsa, mor Vilja, doktor Adolf Yllö och farbror Kääras dotter.

Jag, morfar och farbror Käära skall röka nyfångad fisk – troligen abborre.

Jag med fluga och stickad kofta från mor-mor som även klippt mig i en frisyr av "The latest fashion".

Farbror Käära på sjön Kolsnaren med egenhändigt byggd båt. Den var utrustad med en gammal Peugeot bil-dieselmotor, men kom aldrig till Amerika.

Estnisk julfest med vuxna och barn i Katrineholm 1949.

*Jag blickar över Kolsnaren och filosoferar.
Skall jag kanske åka med farbror Käära till
Amerika?*

*Julhelgen 1950 i Rude by, Baggetorp. Från
vänster morfar, mor Vilja, Aili, jag och mor-
mor.*

Farbror Kääras dotter, Aili och jag framför Tore Olssons ladugård. Jag är knappast klädd i Armanis senaste kollektion, utan kläderna har jag troligen fått av Röda korset.

Gentlemannen Matti ger blommor till damerna på Baggetorps skola år 1952. Observera flugan med gummiband.

Jag körandes bybarnen i en kärra modell Ä. Från vänster jag, Anita, Lasse och Hans.

Jag har börjat i skolan, klass 1, år 1951 i Baggetorps folkskola. Klassfoto där jag står nummer tre från vänster, bakre raden.

Klass 2 i Baggetorps skola. Snäll, ung lärarvikarie i stället för sträng fröken.

Morfar och jag fiskar i sjön Kolsnaren vid Rude by 1950.

Aili, kusin Mare och jag in front of Doctor Adolf Yllös Austin convertible.

Kapitel 4

DOCTOR MATTI OCH MORMOR FLYTTAR TILL FALUN I AUGUSTI 1953.

Själva flytten minns jag ingenting av, inte ens om vi – mormor och jag – åkte tåg eller flyttbil till Kvarnberget i Falun. Vi kom fram på kvällen och instinktivt kände jag genast olust, oro och ångest inför allt det nya. Jag var säkerligen mycket trött efter resan och möjligen kom även någon form av efterreaktion på morfars bortgång. Märkligt nog var det ingen som talade med mig om morfars – min” pappas”- bortgång eller vad som komma skulle nu i den stora staden Falun. Ingen förklarade något för mig eller frågade hur jag kände mig eller hur jag mådde utan jag fick bära all sorg, oro och ångest inom mig själv. Samtalsterapi var tydligen inte mor Viljas starka sida.

Jag ville inte vara med längre utan gömde mig och kröp ihop bakom en fåtölj och surade. Plötsligt hittade alla vuxna mig i mitt gömställe i ett angränsande rum och av någon anledning tyckte dom tydligen att situationen var mycket komisk eftersom dom alla började storskratta åt mig. Jag tyckte inte alls att det var roligt.

Eftersom Vilja, Arthur och Aili bodde i en trerumslägenhet blev det ju riktigt trångt när mormor och jag kom in i bilden. Vilja och Arthur sov i en utdragssoffa i ”stora rummet”, mormor fick sova i ett rum som jag skulle disponera om dagarna för läxläsningen. Slutligen sov Aili och jag i ett rum som Aili disponerade dagtid för läxläsning eller andra aktiviteter. Efter en eller ett par dagar skulle jag börja i klass 3 på Östra skolan i Falun. Kvarnberget var en stadsdel med en massa HSB - hyreshus och låg cirka 1-2 km från centrala Falun. Jag frågade mor Vilja hur jag skulle hitta till skolan i denna för mig då stora stad. ”Det är bara att ta skolbussen längst uppe på backen” svarade hon. På morgonen lagade mormor frukost med gröt som hon alltid gjort och ordnade med smörgåsar och mjölk till lunchen på skolan. Därefter sprang jag uppför backen och när jag kom upp på krönet stod det 2 stycken bussar !!! Panik – inga skyltar på bussarna – alla visste tydligen vilken buss man skulle ta och jag en alldeles för blyg lantis för att fråga någon. Jag hoppade upp i den första bussen – Vilja hade ju sagt bussen – och det bar av mot Falun med en massa jämnåriga barn, men jag kände ju ingen av dem. Naturligtvis var det fel buss! Den stannade vid en jättestor gul byggnad som visade sig vara Västra Skolan. Nu fick jag riktigt allvarlig panik som fortfarande finns kvar i minnet. Hur skulle jag nu hitta till Östra Skolan på andra sidan av den stora staden. Komma alldeles för sent första dagen till uppropet. Kanske inte alls få gå i den skolan. Nöden har ingen lag, nu måste jag panikslagen fråga chauffören och andra jag mötte hur jag skulle hitta dit och jag sprang faktiskt ”för livet” när jag fått veta vägen till Östra Skolan som ju låg på andra sidan staden. Jag hittade fram till skolan och klass 3, hängde av mig jackan och sprang in i klassrummet med andan i halsen. Där pågick redan uppropet av den – som det senare visade sig – stränge magister Bäckström. Han blev dock inte alls arg på mig utan snarare tröstade mig. Han visste nog att jag var en nyinflyttad lantis från en liten by till den stora staden Falun.

Alla vi barn i 3:e klass utrustades redan första dagen med läxböcker, blyertspenna och en riktig gammaldags bläckpenna med stift samt i övre hörnet på skolbänken en liten fyrkantig flaska med bläck. Alla läroböcker och skrivmaterial förvarades under bäcklocket och läxböckerna fick man ta med sig hem i ryggsäcken.

Om magister Bäckström var sträng så var det ingenting jämfört med vad mor Vilja var.

Jag vill minnas nu 56 år senare att vi redan första dagen fick läxor, bl.a. i geografi där man skulle lära sig om alla svenska landskap, dess städer, invånarantal, industrier och jordbruk m.m. Det var således mycket faktaspäckat och när Vilja skulle förhöra mig på läxan gick det inte alls bra. Jag fick bakläxa minst 10 gånger eftersom jag måste lära mig hela texten, inklusive punkter och komman samt alla fakta utantill innan hon godkände mig. På detta sätt fortsatte de stränga förhören ett antal månader tills jag tröttnade och verkligen kunde rabbla alla läxor utantill inklusive punkter och kommatecken.

Värre var det med syster Aili. Kanske hade hon inte så lätt att lära sig och komma ihåg eller så fattades intresset eller lusten. Hon var ju även nästan tonåring med säkerligen andra intressen än läxläsning. När Vilja godkänt mig och var nöjd med mig började i stället undervisningen och förhören av henne och då blev det verkligen liv i luckan. Även Arthur engagerades i undervisningen och det ledde till ett "Herrans liv" både eftermiddagar och kvällar, vardagar som helger med skrikande, bannor och hotelser av olika slag.

En gång blev magister Bäckström riktigt arg på mig när jag skulle fylla på bläckhornet men tappade det och bläck rann ut både på skolbänken och golvet. Någon aga fick jag dock inte som var vanligt på den tiden men jag fick torka och gno länge och väl för att få bort det mesta av bläcket.

En dag efter skolans slut minns jag att magistern kom fram till mig och undrade varför jag hette Matti Yllö när min mamma hette Vilja Sade. Jag fick då försöka förklara att min mor var omgift och Artur Sade var min styvfar eller plastpappa som det heter nuförtiden. Jag fick också förklara att min riktiga pappa bodde i Finland. Så här i efterhand tycks kontakten mellan min mor och min lärare ha varit minimal – om någon alls.

I övrigt tror jag att jag anpassade mig tämligen fort i den nya skolmiljön i staden efter att ha kommit från den lilla landsortsskolan i Baggetorp. I det nya hemmet på Kvarnberget gick anpassningen sämre, det var en mycket kärv och närmast känslolös miljö – inte alls som jag kan föreställa mig en s.k. normalfamilj. Arthur var för det mesta tämligen tystlåten och neutral så länge som man stängde innerdörren i hallen, placerade skorna parallellt där dom skulle stå och släckte ljuset i hallen. Annars kunde han bli riktigt elak och arg. Han var mycket snål och om ljuset stod på kostade det ju pengar på el-räkningen. Men med mor Vilja var det betydligt värre, hennes krav hade ibland inga gränser. Ett antal gånger skrev hon brev å mina vägnar till pappa Leo i Finland som jag sedan var tvungen att skriva av med min barnsliga handstil så att han skulle se att det var jag som skrivit breven. Om jag minns rätt och det gör jag säkert eftersom jag kunde läsa breven igen hos min halvbror Erkki i Finland år 2008. De handlade uteslutande om hur duktig jag var i skolan, både i teoretiska ämnen och i gymnastik ,sport och idrott d.v.s. en exemplarisk son. Varför hon gjorde allt detta har jag aldrig kunnat förstå riktigt men sannolikt ville hon visa pappa Leo hur väl hon själv hade klarat svårigheterna på egen hand eftersom han ju inte kom efter till Sverige som han sannolikt lovat en sen kväll i december 1944.

För att jag skulle få toppbetyg i skolan var Vilja inte heller främmande för att "fuska". Aili hade ju gått i samma klass ett par år tidigare och Vilja hade sparat alla matteskrivningar med 13 räknetal som även jag skulle lösa på matteskrivningarna. Dagen innan testet tog hon fram Ailis matteprov – som var samma som jag skulle ha – och jag tvingades att lära mig alla 13 tal utantill. Tolv räknetal var relativt enkla och gick ju som en dans men en gång hade jag glömt hur man löste det svåra trettonde talet. Jag fick panik igen och började storgråta mitt under provet. Magister Bäckström kom fram till mig och frågade om jag

fick stryk hemma om jag inte klarade alla rätt på provet men jag svarade helt riktigt nej. Det finns ju annan terror än rent fysisk tänker jag ibland nu i efterhand men det brydde sig magister Bäckström inte om alls. Han lät händelsen bero utan åtgärd – det var ju egentligen inte hans problem. Det var ju andra tider i början på 50-talet.

Den första tiden i Falun minns jag inte mycket av. Vi var ju sammanlagt 5 personer med mormor i en relativt liten 3-rumslägenhet där Vilja, Arthur och Aili hade huserat ensamma i nästan 3 år. Säkerligen hade Vilja och Aili mera nära och kära känslor för varandra än Vilja och jag eftersom dom ju tillbringade Ailis första tre levnadsår tillsammans i Tartu i Estland. Aili tycks även ha blivit Arthurs favoritbarn vilket kanske inte var så konstigt eftersom jag ju kom in i bilden först tre år senare. Så vitt jag kan minnas uppfattade jag aldrig honom som en far utan tilltalande honom alltid farbror Arthur. Nu visste jag ju att jag hade en riktig pappa någonstans i Finland.

Dessutom uppstod det tämligen omgående konflikter mellan Vilja och hennes mor Elsa och dessa bråk blev successivt värre och värre under åren framöver och till slut var det så gott som dagligen, ofta högljudda argumentationer. Det är nog inte så bra att mor och dotter bor under samma tak i vuxen ålder och dessutom favoriserade Vilja Aili och mormor mig vilket också ledde till bråk och konflikter.

Ännu mera högljudda och intensiva bråk uppstod när Aili skulle göra sina läxor. Som jag tidigare berättat hade Aili möjligen inget framstående läshuvud eller kanske inget större intresse för teoretiska ämnen särskilt inte för matte, fysik eller kemi. Men Vilja hade bestämt sig för att Aili skulle ta studentexamen och efter mycken möda lyckades hon också få sin vita mössa på gymnasiets allmänna linje – dock inte med några lysande betyg så vitt jag vet.

Själv förblev jag mormors pojke och hon hjälpte mig och omhuldade mig på alla sätt både rent fysiskt med mat, fickpengar etc. men även rent emotionellt och faktiskt fortsatte hon att vara min mor. Hon hade nu fått svensk folkpension vilket hon var mycket glad för men aldrig riktigt kunde förstå eftersom hon inte gjort någon nytta eller arbete för den svenska staten.

Vilja och Arthur åkte bägge var morgon till apoteket Vasen i centrum av Falun men om dom tog bussen eller cyklade kommer jag inte ihåg – sannolikt cykel eftersom bussen nog var för dyrt. Vilja arbetade där som farmaceut och Arthur som apotekstekniker eftersom han saknade formell svensk farmaceutexamen. Det var först flera år senare som han på förslag av Vilja – tror jag - tog en farmacie kandidatexamen för att få en högre lön. Det lär ha varit en show utan like. Förutom att Arthur var extremt snål var han även extremt envis och hade aldrig fel. Han hade ju arbetat många år på ett apotek i Haapsalu i Estland innan han kom till Sverige som krigsflykting och fick tjänst som apotekstekniker i Falun. Säkerligen hade han en massa både praktiska och teoretiska kunskaper i yrket men modern svensk farmakologi, kemi, författningar etc. kunde han nog inte så mycket om. Så vitt jag kommer ihåg blev det ett ”Herrans liv” med lärarna på farmaceutiska institutet. Jag tror att lärarna till slut gav upp debatterna med Arthur Sade – dom orkade till slut inte argumentera med honom eftersom han alltid hade rätt – och han fick sin farmacie kandidatexamen till slut p.g.a. utmattningssyndrom hos lärarkåren. Likadant – om inte värre – var det senare i början på 1960-talet när han skulle ta körkort i Falun. Till slut gav bilskolläraren Danielsson upp argumentationen med Arthur och han fick sitt körkort efter en avsevärd tid i bilskolan. Jag skulle kunna skriva en hel bok om min plastpappa Arthur Sade men denna skrift skulle

ju handla om mig och mitt liv. Arthur hade ryskt påbrå men om det var på mors- eller farssidan vet jag inte. När Estland blev en fri republik år 1920 skulle alla familjenamn ändras till mera estniskklängande namn, troligen för att stärka den nya unga republikens identitet. Tidigare hade det ju funnits fr.a. tyska och ryska familjenamn och jag tror att Arthur Sade innan 1920 hette Arthur Samsonov – ett typiskt ryskt namn. Likadant var det med mormor Elsa som var född Elsa Melita Eleonora Fählmann men som ändrades till Vääлма i stället för Fählmann som lät alltför tyskt. Ailis nuvarande make hette tidigare Harri Madison men ändrades till Harri Madisoo och senare i USA till Harry Madisoo. Min släkt på farssidan hette i Ingermanland Julle som familjenamn men man bytte till Yllö i Estland som dock inte alls är ett estniskt familjenamn – snarare ett finskt namn. Arthurs far var så vitt jag vet guldsmed i Estland men det är mycket osäkert både om hans yrke och var han verkade. Modern vet jag ingenting alls om. Han måste definitivt ha gått på gymnasium i Estland då han hade mycket bra kunskaper både i matte, fysik och kemi. Om jag inte är helt ute och reser gick han i skolan i Rakvere där också farmor Helmi bodde en tid. Efter skolan hamnade han i Haapsalu på estniska västkusten där för övrigt vasstakläggaren Adam Ooms och jag besökte år 1980 för att köpa och importera vass till Sverige i samband med bygget av Killegården i Kivik med vasstak men detta slutade dock utan några affärer p.g.a. dåliga kunskaper och slarv (bl.a. våta vassbuntar) av esterna och ryssarna. Efter studierna kom Arthur omsider till apoteket i Haapsalu och började arbeta där – om det var som apotekare, farmaceut eller apotekstekniker förtäljer inte historien. Däremot var Arthur mästare i att tillreda alla tänkbara drycker av apotekssprit, fr.a. alla typer av likörer men även punsch och kryddade samt okryddade snapsar – jag vill minnas att han hade lite glycerin i brännvinet för att komma ifrån smaken av apotekssprit.

I staden Haapsalu och på öarna utanför staden, exempelvis Ormsö och Nuckö bodde många svensktalande ester – s.k. svenskester och det är mycket möjligt att han kunde svenska hyfsat redan när han flydde till Sverige – han kom år 1944 direkt från Estland till Sverige.

Under kriget tjänstgjorde han i tyska Wehrmacht som någon form av officer i hemvärnet (Heimatschutz) och det gällde då kustbevakning vid Haapsalukusten. Därmed hade han ju tillgång till båt och bränsle och när det började osa katt i början av september 1944 och Röda Armén kom allt längre västerut – men till slutet av september 1944 lämnade Baltikum ifred – har jag sett i hans kvarvarande papper att han fick permission av en tysk officer, sannolikt hans kompanichef. Efter hans bortgång på Simrishamns Lasarett år 1998 – han blev 91 år gammal – hittade vi ett foto av honom iförd tysk officersuniform från 1942 med läderbälte och axelrem av läder men något vapen fanns inte med på fotot som var ovan midjan. Både min hustru Ann-Sofie och jag tyckte att hans utseende påminde om Hermann Göring, chef för Luftwaffe i Nazi-Tyskland.

När Röda Armén kom allt närmare passade han på under en permission att fly till Sverige, naturligtvis med många kolleger och även civilister som fick plats i båten. Var någonstans man landade i det nya landet vet jag inte. Däremot framkommer det i hans främlingspass att han vistades i karantän i Södertälje – varför just där vet jag inte – och började tjänstgöra som apotekstekniker på apoteket Vasen i Falun dit ju Vilja kom något år senare som elev, praktikant och senare farmaceut. Så vitt jag vet blev Arthur snabbt accepterad socialt i Falun och på foton har jag sett honom seglandes med vänner på en segelbåt av trä på sjön Runn t.o.m. med en mörk flamma (innan Vilja kom in i bilden). Han gick även

med i fotoklubben i Falun och när jag träffade honom första gången hade han redan flera kameror. En av vår familjs senare hobbies var framkallning och av svartvita fotografier i ett mörkrum med olika vätskor, sedan pressa fotona och kantklippa etc. Även jag fick på 50-talet en svartvit kamera av Arthur som jag alltid hade med mig på barnkolonier, scoutläger, resorna i Tyskland och England.

Under Arthurs ungarstid från 1944-1952 reste han också mycket runt i Sverige, bl.a. vet jag att han var i Vitaby och låg över natten på resanderum på Järnvägshotellet i Vitaby. Efter 1952 åkte även Vilja med honom på resor genom Sverige, bl.a. har jag sett foton på det nygifta paret från den Lappländska fjällvärlden. En gång tog dom också tåget till Simrishamns hamn - på den tiden gick tåget ända fram till båten – och tog båten ”Östersjön” över till Bornholm. Det var dock mindre lyckat tror jag p.g.a. vågorna i Bornholmsgattet och Vilja blev våldsamt sjösjuk och var sannolikt out of order i en hel vecka.

Arthur var även mycket intresserad av klassisk musik, speciellt av Tjajkovkij som hade bott som sommargäst nära hans hus i Haapsalu många år tidigare där han komponerade sin sjätte symfoni i H-moll, den välkända ”Pathétique”. Arthur också hade en stor samling grammofonskivor med klassisk musik och en fin radiogrammofon. Han hade också köpt en gitarr och så vitt jag vet tog han musiklektioner av bl.a. Charlie Norman som ju var dalmas. Jag försökte spela på gitarren ett antal gånger men det gick dåligt eftersom den enligt Arthur var stämd med rysk stämning.

Efter en tid började jag också få kompisar i Falun. Den förste jag minns hette Lennart Strandberg och bodde med sin tjocka mamma i ett litet trähus nedanför Kvarnberget. Hans föräldrar var skilda och pappan som var bilhandlare i Rättvik och körde dessutom TT (som idag heter Roadracing) med motorcykel brydde sig inte alls om sin son. Lennart var mycket duktig i skolan och vi tävlade ofta i att svara flest gånger på lärarens frågor. Man skulle efter frågan alltid räcka upp handen och vifta med den om man kunde frågan och sen fick man svara ståendes om man kunde svaret.

Lennart hade så vitt jag minns en mycket ensidig diet. Frukosten och jag tror även lunchen bestod av varm choklad och sirapslimpa med ett tjockt lager messmör som jag inte kunde äta eftersom det var för sött. Till middag fick han nästan alltid hästkorv med kokt potatis. Sannolikt hade hans mamma en minimal matbudget och hade inte råd med några andra delikatesser. Jag träffade honom flera år efter skolan och jag minns att han då hade hela ansiktet fullt med finnar och kvisslor och ärr efter dylika. Kanske beroende på den ensidiga dieten som han fick som barn.. Jag tror att han senare blev flygplanskonstruktör på SAAB i Linköping.

Själv fick jag en ypperlig kost eftersom mormor skötte hushållet och hon månade ju särskilt om mig. På helgerna var det Arthur som stod för mathållningen liksom även inköpen men ibland hände det att mormor väckte mig på söndagsmorgonen med en frukostbricka med svagt kaffe med mjölk och socker samt några delikata smörgåsar. Arthur var mycket duktig på att laga mat och efter sin pensionering var det han som stod för hushållsarbetet – han gick ju i pension cirka 13 år innan Vilja.

Vad gjorde då mor Vilja? Hon arbetade mycket på apoteket, på den tiden låg man också jour på apotek som på sjukhus. I övrigt kan jag inte minnas att hon gjorde någonting alls – mer än läxförhören som jag tidigare berättat om. Något hushållsarbete kan jag inte minnas att hon gjorde trots att hon ju genomgått hushållsskola i Tallinn. Hon läste heller aldrig någon bok eller tidning, inte ens Falu-Kuriren. Hon ägnade sig inte heller åt städning, det

fick Arthur göra. Tvätt eller strykning stod inte heller på hennes agenda, möjligen tvättade hon sina egna kläder men i övrigt tvättade och strök mormor Ailis och mina persedlar. Arthur fick själv tvätta sina underkläder och skjortor men stryka behövde han ju inte eftersom det då var inne med nylonskjortor som var strykfria. Lakan och handdukar liksom borddukar minns jag att de packades ner i en gammal resväska av papp och forslades till en tvättinrättning i närheten på Kvarnberget och senare till någon annan tvättinrättning.

Däremot kunde mor Vilja sitta i timmar i soffan i ”stora rummet” och bara stirra ut i intet med tom blick. Möjligen funderade hon över sitt livsöde som ju inte blev som hon säkert tänkt sig som ung flicka i Tallinn och Tartu – vad vet jag. Så var det innan TV:n kom och då satt hon oftast framför TV-apparaten men följde sällan med i något program utan kunde sitta och stirra på något eller någon annan i skaran av TV-tittare, oftast det sistnämnda.

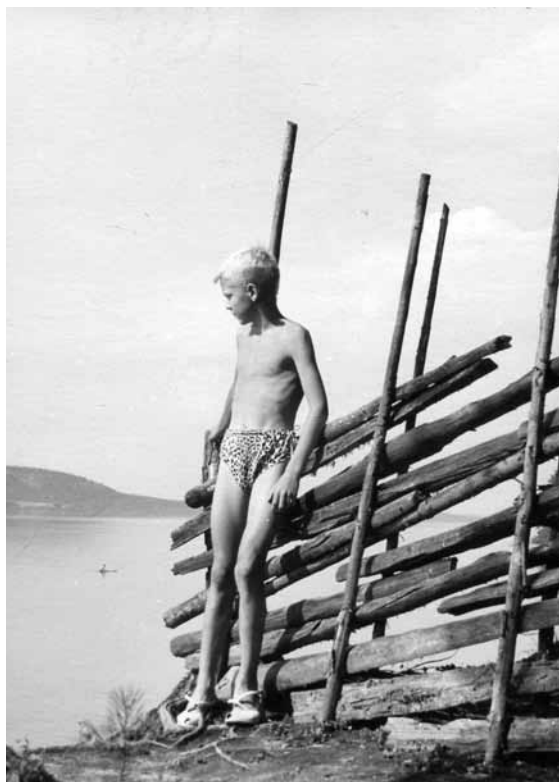
Falun var på den tiden – liksom alla svenska städer – tämligen socialt segregerade. Vad gäller boendeformen var det dock snarast tvärt om jämfört med idag. Kvarnberget bestod av ett flertal hyreshus i HSB:s regi i 3 våningar och där bodde familjer med olika bakgrund. Stadsdelen sågs nog mest som ett bostadsområde för arbetare men hyste även akademiker och tjänstemän. Det ansågs allmänt fint att bo i en lägenhet – de ”fattiga” bodde oftast i de små röda träkåkar som det i Falun fanns gott om.

Vi bodde på nedre botten i vår 3-rummare på Kvarnberget och i samma trappuppgång bodde en kapten på infanteriregementet I 13 i Falun vid namn Lennblad. Officerare på den tiden hade hög social status – en kapten hade ungefär samma status som en läroverkslärare – och jag minns honom speciellt eftersom det sades att han deltagit som frivillig i finska vinterkriget. Då hade han fått granatsplitter i huvudet varför han hade en silverplatta som täckte ett stort hål i kraniet. Det var nog mest en skröna som spridit sig bland barnen men jag tyckte att det var häftigt och det är nog därför jag minns kapten Lennblad.

Bredvid Östra skolan låg en stor villa, närmast en slottsliknade byggnad med en jättestor park omgiven av ett högt, svart järnstaket. Det var tjänstebostaden för verkställande direktören vid Stora Kopparbergs Bergslags AB, världens äldsta aktiebolag som ägde skogar, sågverk, pappersbruk och gruvor – inte minst Falu Koppargruva, Grycksbo pappersbruk och många andra tillgångar. Ovanför denna park gick vägen uppför mot en stadsdel som hette Lustigknopp och i denna region bodde flera rika familjer i stora, eleganta villor, bl.a. flera överläkare eftersom Falu lasarett också låg där. Ytterligare en kilometer bort låg Lugnets skidstadion som numera heter Riksskidstadion i Falun. Där låg även infanteriregementet I 13 med omgivande officersvillor. Golfklubb fanns i Aspeboda mot Borlängehållet men spelet var aldrig aktuellt för min del på den tiden. Ovanför skolan låg också ett stort rödmålat hus där en gång Selma Lagerlöf hade bott och skrivit en del av sina böcker.

Jag fotograferad av kungl. Hovfotografen Robert's i Falun år 1954. Obs den fina flugan.

Atletisk yngling vid namn Matti i Tarzanbadbyxor. Bilden tagen i Dalarna år 1955.

Stilstudie av mig som badmintonspelare i Dalarna 1955.

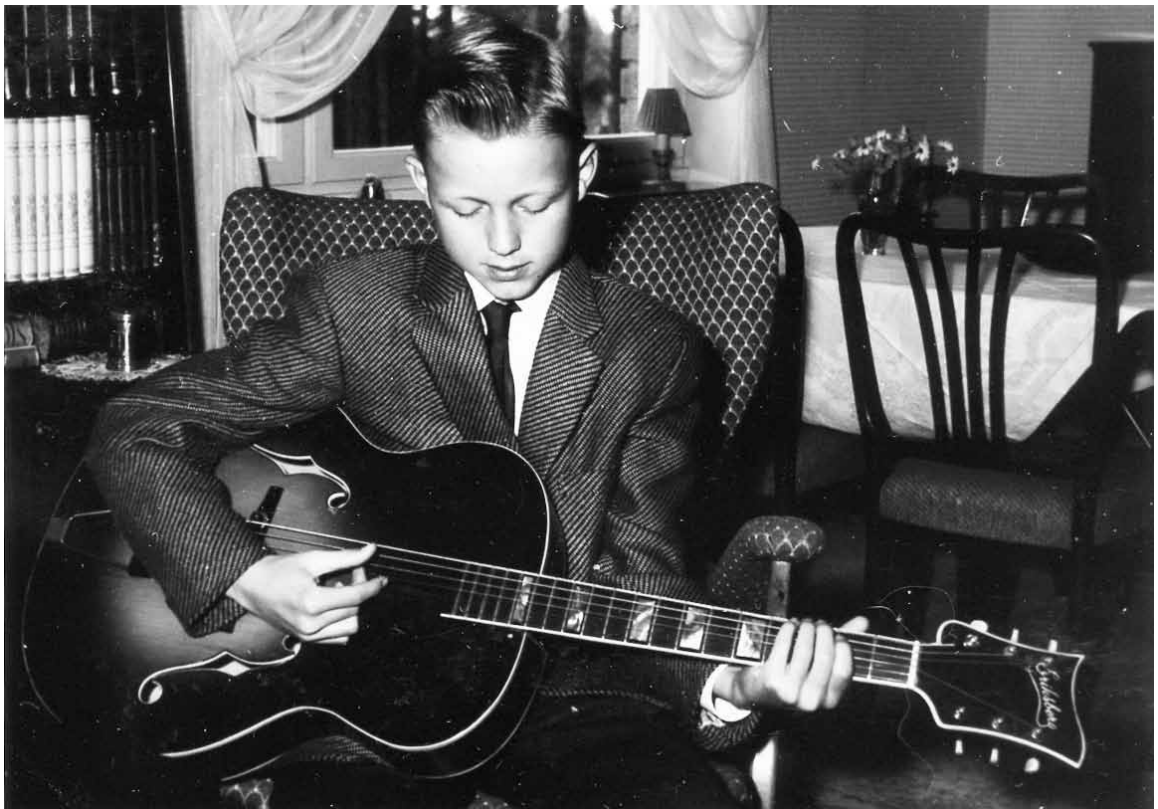
Klass 3 i Östra skolan i Falun 1953. Klassens två "ljus" längst fram – Lennart Strandberg och jag. Den stränge magistern Bäckström i bakgrunden.

Min "plastpappa" Arthur Sade.

Min biologiska mamma Vilja Sade och min "plastpappa" Arthur Sade i Gladsax utanför Simrishamn.

Jag försöker spela på Arthurs gitarr, men det går inte så bra eftersom den är stämd med rysk stämning.

Jag till vänster fyller år och min klasskompis Lennart Strandberg kommer för att gratulera mig. Observera slipsen som Lennart har. Kan ha varit min 12-årsdag.

Samma kalas. Till synes var vi riktiga kompisar och hade kul tillsammans.

Lennart och jag får köra Arthurs (och min) Fleischmann modelljärnväg på julen när vi bodde på Lustigknopp i Falun. Hörnet på den öppna spisen syns längst till höger, men den användes bara som stativ till modelljärnvägen.

Jag och syster Aili läser julklappsböcker sittandes i soffan i lägenheten på Lustigknopp i Falun julhelgen år 1957.

Jag i Falun år 1954 med fluga och väst som mormor stickat. Vattenkammat hår eller brylcreme.

Allvarliga studier i Falun år 1954. Jag går fjärde klass då prydliga gossar skulle vara slipsprydda.

Kapitel 5

VI FLYTTAR TILL LUSTIGKNOPP I FALUN.

Om jag minns någotsånär rätt bodde vi i den lilla 3-rumslägenheten på Kvarnberget då jag gick klass 3 och 4 på Östra Skolan. Jag minns tyvärr inte när vi flyttade till en nybyggd lägenhet på Lustigknopp men sannolikt var det när jag gick i 4:e klassen och då måste det ha varit 1955. Där hade byggts nya lägenheter, naturligtvis i regi av HSB och varför vi flyttade vet jag inte än idag. Naturligtvis var det finare att bo där men så vitt jag förstår hade Vilja och Arthur fortfarande inte råd med mer än en 3-rummare så att vi fick leva som vi gjort förut på Kvarnberget och Aili och jag måste dela rum på natten. Dock fanns det en balkong som jag senare fick mycket nytta av med modellbyggen etc. Mormor hade eget sovrum och Vilja och Arthur låg i en bäddsoffa i ”stora rummet”. Jag gjorde all läxarbete i mormors rum och Aili gjorde sina läxor i vårt gemensamma sovrum. Själva flytten och varför vi flyttade till en annan 3-rumslägenhet minns jag ingenting av. Möjligen för att det var högre status att bo i nybyggd lägenhet på Lustigknopp. Ovanpå oss – på tredje våningen – bodde en överläkare på Falu Lasarett med hustru och han hade en väldigt fin bil minns jag. Den hette Borgward Isabella, märket finns inte längre men det var en tysk bil och jag tror att märket numera heter Audi. Längst ner i hyreshuset fanns en matbutik med en modern mjölkpump minns jag av någon anledning. Tidigare hade man 50-literskrukor med en skopa men i den här butiken kunde man pumpa upp en liter i en behållare på väggen och sedan tömma behållaren i ett medhavt kärl.

Förhållandena hemma ändrades inte särskilt mycket så vitt jag minns mer än att konflikterna mellan Vilja och hennes mor tilltog till i stort sett dagliga högljudda bråk – vid ett tillfälle minns jag hur Vilja i vredesmod slog sönder en lampa i småbitar. Även läxförhören med Aili tilltog i tid och mängd men jag hade ju redan lärt mig läxorna utantill och fick efter en tid vara i fred. Jag ville ha något eller några djur och detta resulterade i ett akvarium med fiskar och tvenne asiatiska risfåglar i en bur som jag döpte till Ottimar och Märta efter ett lärarpar som också bodde på Lustigknopp och åkte på varsin moped till och från skolan.

Vid den här tiden kom olika modellbyggen i plast som fanns att köpa i en cykelaffär i Falun. De var amerikanska och av märket Revell och det fanns olika bilmodeller men fr.a. olika krigsleksaker som tanks, flygplan och olika krigsfartyg. Lim och färg fanns i kartongen och det blev nog min stora hobby att limma ihop bitarna efter en ritning och sedan måla dessa. När det var vackert väder brukade jag alltid sitta på balkongen och det glädde mig mycket att utöva denna hobby – då fick man ju också vara i fred och slapp höra på alla bråk mellan mor och dotter.

Arthur och Vilja cyklade som vanligt dagligen till arbetet på apoteket och mormor skötte hushållet. Aili och jag gick eller cyklade till skolan. Jag gick klass 5 och 6 i en äldre byggnad mellan Östra skolan och Falu Högre Allmänna Läroverk. Av någon anledning som jag inte känner till var det en klass med bara pojkar. Vi hade en relativt ung, blond och trevlig fröken som var gift med en polis och dom hade en mindre gård utanför Falun. Varför jag vet detta är att under en s.k. idrottsdag fick hela klassen infinna sig på hennes gård för att plocka potatis.

Hon var i fertil ålder och plötsligt var hon borta p.g.a. graviditet och barnafödande och vi fick då en manlig vikare, kanske i 30-årsåldern. Han var inte alls snäll, snarare är sadist en rätt beskrivning på denne man. Han älskade att gå omkring i klassrummet och slå oss

på fingrarna med en linjal. Man behövde inte ha gjort något särskilt men jag minns att han slog hårt och troligen njöt han av denna hobby. En vinter gjorde några kompisar och jag hårda snöbollar – isbollar och kastade efter honom. På den tiden var det modernt med s.k. pjatthatt vilken han bar som huvudbonad. Av en ren slump råkade min snöboll träffa hans hatt som flög av hans huvud och ner i snön, men det skulle jag inte gjort. Efter lektionerna blev det kvarsittning tills någon erkände och det fick jag ju göra till slut. Det blev av med byxor och kalsonger varefter jag ordinerades magläge på katedern. Med pekpinnen av trä slog han så hårt han förmådde på min bak och det blev blåroda ränder och blåsor så att sittning blev en plåga flera veckor. Men aga var tillåtet som ett medel att uppfostra barn på den tiden och förresten vågade jag inte berätta hemma vad som hänt – då kanske det hade blivit ytterligare aga.

Under dessa år uppfann man också en social förmån för skolbarn i form av skollunch. Det inreddes en matsal med bänkar och bord på vinden i skolhuset och i dörren stod alltid den stränge vaktmästaren med pekpinne. Han var en lång, smal, astenisk man med mörkt, lockigt hår och glasögonprydd. Hans namn var Melin och han och hans familj – om han hade någon – bodde i samma hus som skolan fanns i. I ett hörn av matsalen fanns ett litet kök med stora grytor och en eller två tjocka tanter som kallades kokerskor. Man fick ta sin tallrik och ställa sig i kö, varefter en av tanterna slevade på mat i tallriken. Av menyn kan jag bara minnas kokt torsk men äggsås och kokt potatis, blodpudding med lingon och knäckemacka samt spenatsoppa med ägghalva.

När man ätit färdigt – och ätit upp – fick man placera disken i en låda och vid utgången vända sig mot vaktmästaren, buga sig och säga: Tack för mat, adjö.

Det är helt klart att då som nu fanns en viss aversion mot utlänningar i Sverige inte minst inom polisen och militären (detta jag skulle jag få erfara långt senare). Hittills hade jag inte tänkt på att jag hade ett icke-svenskt namn fast jag talade svenska helt utan brytning. Nu började naturligtvis klasskamraterna hitta på allt på ylle som yllemössan, yllevanten, yllesturpan etc. Detta var ju dock en mycket lindrig form av mobbing och inget som jag direkt brydde mig om. Nutida mobbing var nog inte uppfunnet ännu och all terminologi var ju annorlunda. De elever som kanske inte var så klipska eller hade svårt att hänga med fick helt enkelt gå i en hjälpklass. Nu i efterhand hade vi mycket kul med pojkar som var mina klasskamrater. På vintern spolade vaktmästaren en skridskobana intill skolbyggnaden och där tillbringades en stor del av fritiden – alternativt skridskobanan på Lustigknopp. Sen fanns ju på vintrarna snö och det betydde skidåkning på Lugnets skidstadion men omgivande underbar skidterräng. Man var utrustad med gamla träskidor som man spände fast på sina ordinarie vinterskor som var pjäxor och så kunde det bli 5-10 km i spåren. Utförsåkning var ännu inte uppfunnet, åtminstone inte för mig..

Detta kom mig plötsligt att erinra Viljas första och enda skidfärd på Lugnet. I Falun fanns en estnisk läkare vid namn Eduard Kaar (mer om honom senare) och hans ytterst eleganta och fina hustru Ellinor som talade estniska med avsevärd tysk brytning, exempelvis sade hon alltid ”ach so”. Hustrun hade bjudit med mor Vilja på en skidtur varför all utrustning och moderna skidkläder inköptes åt henne men tyvärr kom hon inte så långt innan snön började flimra för hennes ögon och diverse andra svårförklarliga symptom och jag tror att hon svimmade. Taxi eller ambulans tillkallades men något organiskt fel kunde man inte hitta – sannolikt någon form av akut panikångest. Någon mer skidtur blev det tyvärr aldrig för Vilja.

Jag hade en massa trevliga kamrater på Lustigknopp. Där fanns i stort sett bara hyreshus (HSB) men i en tallunge låg för dåtida förhållanden en s.k. lyxvilla i vinkel. Där bodde en kompis som hette Curt. Hans pappa var överläkare på barnkliniken vid Falu Lasarett och hans hustru kom från den förmögna Wallenbergsläkten så vitt jag vet. Han hade en yngre bror som hette Per. Dessutom hade dom en tysk flicka som hembitråde och hon fick som seden var då mat, husrum och fickpengar som många välbeställda svenska familjer hade det på 50-talet och dessutom en svart pudel som hette Nicodemus men kallades för Nicko. Curt och jag umgicks ofta och hittade på roliga och busiga lekar. Han gick ju i samma klass som jag och en söndag tillverkade vi små slang- bellor och sköt små stenar och gem på hyreshusens fönster. Ganska oförargligt enligt dagens normer men efter en stund kom en polisbil och två poliser läxade upp oss och antecknade oss för förargelseväckande beteende.

På avslutningsdagen när vi alla var finklädde och dom flesta mammor (dock ej Vilja) satt längst bak i klassrummet med fina kläder och hattar kom plötsligt två uniformerade poliser in genom dörren och undrade var en viss Matti Yllö satt någonstans. Det var bara att följa med och vi tre gick en halv trappa upp mot matsalen. Vad som poliserna sade minns jag inte riktigt längre men det hela var mycket hotfullt och kokerskorna kom springandes och undrade naturligtvis vad som var å färde. Poliserna hotade på olika sätt vad jag skulle få för straff – vilka har jag glömt – men avslutningsvis var det aktuellt med uppfostringsanstalt. Det visste jag var hemskt och började antagligen gråta, dels p.g.a..rädsla för uppfostringsanstalten och dels p.g.a. rädslan hur Vilja skulle reagera. Då mjuknade poliserna och jag slapp faktiskt bestraffning – det hela var ju tydligen tomta hot, och berodde sannolikt på simpel främlingsfientlighet inom poliskåren. Det anmärkningsvärda i detta fall är ju enl. min mening att Curt Hammer – son till överläkaren – inte alls blev tilltalad eller utkallad. Vi hade ju gjort samma sak med våra små slangbellor. Men som jag tidigare nämnt – klassamhället var enligt min mening mycket mer uttalat än nu. Det fanns flera tillfällen då jag blev trakasserad av polisen men att berätta om alla tillfällen skulle göra historien för lång. Vi hade även andra äventyr för oss. En dag skulle vi klättra upp i ett träd för att skära ner någonting, jag minns inte vad. Vi hade varsin kniv med oss och det bar sig inte bättre än att jag skar upp ett cirka 3 cm långt skärsår på utsidan av höger underben när jag skulle dra upp benet efter mig. Det blödde rejält och jag vill minnas att fru Hammer skjutsade oss med bil till lasarettet där hennes make råkade ta emot oss. Han var jättesnäll, sprutade bedövning och sydde ihop såret med ståltråd som tydligen fortfarande var modernt och jag fick en stelkrampsspruta. Jag var naturligtvis rädd - men inte för såret, stygnen eller sprutan men för Vilja ! Från sjukhuset ringde man naturligtvis till mamma som skulle hämta mig, men hon var fly förbannad och det kände jag på mig. Vad hade jag nu ställt till med . Skall jag nu behöva gå ända till lasarettet för att hämta Matti? Varför skall du behöva störa överläkare Hammer så här på kvällen? Någon ev. tröst var inte på något sätt aktuellt – bara bannor.

Många välbärgade familjer i Falun hade sommarbostäder i närheten av staden, oftast vid någon insjö – så även familjen Hammer. Det var ett typiskt sommarnöje i Dalarna vid sjön Vällan med en huvudbyggnad och ett flertal gråa små trähus som utnyttjades som gästhus och andra aktiviteter. Vid bryggan låg en segeleka som vi ofta seglade med på sjön och tidvis även fiskade. I augusti avnjöt vi kräftor stora som humrar – någon kräftpest hade ännu inte hunnit smitta Vällans vatten. En tidig vår fångade Curt och jag en nyfödd kräkunge

högt upp i ett träd, jag tror det var en jättehög gran trots våldsamma och aggressiva anfall från kråkmamman. Vi tog den till ett av uthusen och utfodrade den med stekt äggvita, olika larver och dagmaskar. Den växte betydligt fortare än sina syskon i kråkboet och till sommaren var den tam. Så fort man kom in i uthuset flög den och satte sig på axeln och där satt den var vi än gick. När vi lade oss på gräsmattan brukade den göra ren våra öron med näbben. Vi hade jättekul med den tama kråkan tills den en dag flög iväg bort över sjön Vällan. Min vän Curt Hammer var lite av bohem. Han tyckte inte alls om skolan, gjorde inte sina läxor, kanske han inte var så clever heller i matte, fysik och kemi men han var konstnärligt begåvad. När vi omsider skulle påbörja gymnasiestudier klarade han inte de s.k. standardproven som det hette på den tiden och var inträdesprov till gymnasiet. Då fick ju vår fröken ett riktigt dilemma att försöka lösa med tanke på att överläkare Hammer hade räddat hennes barn med akut kejsarsnitt p.g.a. graviditetskomplikationer. Skulle överläkare Hammers son gå tillsammans med arbetarbarnen på Västra Skolan? Efter diverse turer blev det också på det sättet – det fanns inga möjligheter att kringgå icke godkända standardprov. Jag träffade honom många år senare i Stockholm och han hade kommit in på konstfacksskolan men i övrigt var han i dåligt skick – sannolikt tidvis uteliggare. Jag har dock nyligen erfarit att han är i livet och en känd konstnär. Vad jag kan minnas nu efter många år är att åren på Lustigknopp var relativt lyckliga år för mig med undantag för konflikterna mellan Vilja och hennes mor. Jag hade många kamrater och vi spelade ishockey eller åkte skidor hela vintrarna med mycket snö. Tyvärr upplevde jag aldrig Falun sommartid, men det skall jag berätta om senare i ett annat sammanhang.

På den tiden var inte skolan indelad i stadier utan man började i första klass vid 7 års ålder. Sedan följde 6 års folkskola varefter man kunde börja i yrkesskola eller hjälpa mor och far i lantbruket. Om man ville eller kunde fortsätta studierna följde 3 år i realskola och klarade man det fick man en grå skärmössa och en realexamen. I många lantbruks- och arbetarfamiljer ansågs det vara en mycket fin examen och jag har sett på gamla foton som man glömt kvar på Killegården i Kivik när Inge Nilsson som var sonen på gården tog sin realexamen. Det var ett jättekalas med hela släkten och vänner och påminde helt om en fest efter studentexamen. Vi köpte år 1989 Killegården av Inge Nilsson men han hade då bytt namn till Inge Gärdsgård. Kanske Nilsson lät för simpelt när han hade en realexamen. Om man ville och hade bra betyg gick man bara 2 år i realskolan och därefter följde gymnasiet som innebar ytterligare 4 års studier som förberedelse till universitetet. På gymnasiet fanns tre linjer, nämligen reallinje, latinlinje och allmän linje och om man ville bli ingenjör, läkare eller arkitekt fick man naturligtvis välja reallinjen. Efter två år i gymnasiet var det dags igen att välja gren, på reallinjen var valet mellan matematisk gren eller biologisk gren. På latinlinjen kunde man välja mellan klassiska språk och moderna språk men på allmänna linjen fick man fortsätta på allmän linje – det fanns inga grenar att välja på och allmänt ansåg vi realare den allmänna linjen som en ”slasklinje” för att bara få en studentexamen godkänd.

Praktiska studier fanns bara i folkskolan. Om jag minns rätt började det med syslöjd, exempelvis hur man lagar hål i raggsockorna över en svamp av trä, sedan följde pappslöjd då man fick lära sig göra bl.a. små askar av papp och papper. Därefter följde träslöjd och jag tillverkade ett runt brännbollsträ som jag tror finns kvar fortfarande. Slutligen järnslöjd vilket resulterade i ett grytunderlägg med trekantiga hål och små nitar som ben varefter den målades svart. I övrigt var det endast teoretiska studier hela vägen till studentexamen och

betyg fick man i alla klasser från klass ett. Dessutom skulle målsman underteckna betygen, i mitt fall mor Vilja.

I fjärde klass då magister Bäckström var lärare grundade några kompisar och jag Falu Busgäng. Vi utrustade oss med slangbellor och lekte mest ”vilda västern” i övergivna Faluröda träkäkar där Dalarnas museum nu ligger men ibland smög vi också på gamla gubbar och gummor utanför ålderdomshemmen – som fanns på den tiden – och kanske träffade någon gubbe eller gumma med en liten sten utan skador. Det hela var ju mycket pojkaktigt och oförargligt jämfört med dagens våld och vandaliseringar. Vi alla fick A- (minus) i uppförande och i mitt betyg hade magister Bäckström först skrapat bort minuset (bläck!) men sedan skrivit dit det igen eftersom det syntes att han skrapat med något vasst föremål. Mor Vilja blev synnerligen arg – jag sprang som vanligt och gömde mig – men så vitt jag minns blev det bara ett rejält förhör och verbala bannor. Det hela var ju närmast en liten lek för oss pojkar som ville leka Vilda Västern, synnerligen barnsligt och enfaldigt men på den tiden var det allvarligt med lite bus med slangbellor, kanske mest för att vi piltar kallade oss Falu Busgäng och det kunde ju tolkas som organiserad brottslighet i dalastaden Falun.

Jag tränar skalor inför pianolektionen. Pianofröken var en argsint judinna som slog mig på fingrarna om jag spelade fel.

Kapitel 6

DOCKTOR MATTI BLIR STOCKHOLMARE ÅR 1959.

Detta år fick mor Vilja plötsligt för sig att flytta till Stockholm. Hennes motiv för detta känner jag inte till och det var ingen som frågade vad jag tyckte om detta. Det var bara att rätta in sig i ledet och acceptera skeendet. Vilja sade något om att det var bättre att bo i Stockholm för Ailis och mina blivande universitetsstudier, dessutom fanns det tusentals ester i Stockholm med både Estniska huset och estniska scouterna och det sociala livet skulle bli mera aktivt om jag nu minns rätt. Dom riktiga motiven som Vilja hade är naturligtvis fortfarande fördolda och lär så bli. Det samlades kartonger från apoteket och livsmedelsaffären och packades i veckor varefter det kom en stor flyttbil och åkte med packning och sannolikt oss också till en förort i södra Stockholm som hette Rågsved. På sjunde våningen – tack och lov med hiss – hade Arthur och Vilja hyrt en trerumslägenhet som definitivt inte var större än Kvarnbergets i Falun. Nattsömn och läxläsning blev som förr med utdragssoffa i salongen för Vilja och Arthur och Aili och jag i ett rum samt mormor som fick ett eget natthärbärge. Upp tidigt om morgnarna, mormor lagade frukost och sedan springa ner till matarbussen som gick till Bandhagens tunnelbanestation eftersom tunnelbanan ännu inte var färdigbyggd till Rågsved. Sedan tunnelbana till Skanstull och därifrån 10 minuters gående till skolan söder om Skanstullsbron. Vilja och Arthur arbetade på apotek i centrala Stockholm men Vilja blev mer och mer besviken på omgivningen och jobbet för var dag som gick. Hon ondgjorde sig över den hemska miljön i huvudstaden med urinluktande gångtunnlar med tiggare och annat löst folk. Alla var jäktade, stressade och oartiga och det gällde nog lika mycket ute på staden som på arbetet. Folk från Estland såg åtminstone jag ytterst sällan till, vi hade så vitt jag minns några bekanta på besök i hemmet men dom såg mest till att tömma buteljerna med sprit och vin. Jag gick med i estniska scouterna men det var ytterst sporadiska möten utan någon struktur. Vad jag kan minnas var vi på middag en gång hos min faster Valpuri, min gudmor som bodde i en lägenhet i Bandhagen men det blev nog tämligen misslyckat. Hon var gift med en äldre estnisk matematiker och hade en son vid namn Jaan och denne yngling som kanske var 7-8 år gammal satt vid matbordet med fötterna på bordet, en hög med serietidningar bredvid sig medan mamman matade honom! Dock har han tydligen bättrat sig senare och blev omsider ögonläkare. Han är sedan länge gift med en fransyska – han studerade medicin på universitetet i Dijon i Frankrike – och var tidigare förlovad med Olof Stenhammars nuvarande hustru Inger. Efter detta möte år 1959 har jag inte haft någon kontakt med min gudmor faster Varja – varför vet jag inte. Hon dog för ett par år sedan så jag lär aldrig få något svar heller. Kanske levde konflikterna mellan familjen Teevet och familjen Yllö kvar ända sedan Finlandstiden 1943-44. Jag skickade dock en fin blombukett till hennes begravning med texten: ”Sov gott kära gudmor” eller något liknande men något tackkort från sonen Jaan fick jag inte förrän efter en mycket lång tid. Jag har inte och inte heller har haft någon som helst kontakt med honom trots att han är min kusin och min gudmors ende son.

Vilja tröttnade fort på tillvaron i Kungliga huvudkommunen och fick hemlängtan till Falun igen. Dessutom fick min syster Aili helt andra intressen än skolan och fick underkänt i flera ämnen i gymnasiet i Skanstull och möjligen fick hon gå om klassen – det minns jag faktiskt inte. Men några universitetsstudier var knappast aktuellt för hennes del och då föll

det argumentet bort för att bo i Stockholm. Om jag minns rätt fanns knappast någon tid för möten, middagar och andra sociala aktiviteter och den ende kompis jag minns och umgicks lite med var Enn Kock – senare stor sossepamp och gift med Birgitta Dahl – som jag träffade redan på estnisk barnkoloni på Gotland sommaren 1954. Han bodde med sin mamma i en Stockholmsförort och så vitt jag minns var han enda barnet och mycket bortskämd. På barnkolonin 1954 fick han ofta paket från mamma med rökta korvar och godis av olika slag. Han delade aldrig med sig och det tyckte jag var elakt eftersom jag aldrig fick några paket. Om TV-bilden inte ljuger har han dessutom med åren blivit tämligen fet, åtminstone när jag sett honom på Nobelmiddagar.

Min bästa kompis och klasskamrat i skolan i Skanstull hette Bo Kuritzén och var av judiskt ursprung. Många år senare, jag tror att det var sommaren 1974 var jag tvungen att hyra ut min nybyggda villa i Träslövsläge strax söder om Varberg av ekonomiska skäl då utgifterna vida översteg inkomsterna. När jag åkte till villan för att hämta posten träffade jag mina hyresgäster som presenterade sig som herr och fru Kuritzén, d.v.s. föräldrarna till Bo. Fadern var nyligen opererad för tjocktarmscancer och paret skulle ha en tids konvalescens på västkusten. Sverige är verkligen ett litet land där nästan ”alla känner alla” och det är svårt att vara anonym. Själv bodde jag då i min segelbåt i småbåtshamnen i Träslövsläge – en MAXI 77 och det fungerade alldeles utmärkt. I båten fanns ju både spis och toalett så det gick ingen nöd på mig men omgivningen tyckte nog att det var fruktansvärt att doktorn bodde i en segelbåt. Men vad göra när (penning)-nöden är som störst.

Efter cirka ett år i Stockholm hade Vilja fått nog och flyttkartongerna kom fram igen för returreisa till Falun och apoteket Vasen. Stockholm blev en riktig besvikelse och var ingenting för mor Vilja men fortfarande var det ingen som frågade vad jag eller mormor tyckte. Det var bara att rätta in sig i ledet ty ev. protester var lönlösa när väl mor Vilja bestämt sig.

Kapitel 7

DOCKTOR MATTI SOM RASK YNGLING I FALUN.

Jag har redan berättat en del om de olika lägenheterna vi huserade i när vi bodde i Falun och även året i Stockholm liksom trångboddheten, högljudd läxläsning och ständiga konflikter mellan mormor Elsa och hennes dotter Vilja. Min styvfar Arthur var ju ingen muntergök precis, jag uppfattade honom aldrig som en far och ärligt talat uppfattade jag inte Vilja som en mor heller. Mormor var ju min mammafigur och hon fortsatte att vara det även efter morfars bortgång år 1953 då vi två flyttade till Falun och mor Vilja samt Arthur. Min äldre syster Aili och jag hade inte heller någon särskilt nära relation, hon hade helt andra intressen, dock inte hemläxor eller skolan men Vilja hade nu en gång för alla bestämt att hon skulle ta studenten. Som jag tidigare berättat måste Aili och jag dock dela sovrum under hela skoltiden och jag sov i en s.k. bäddsoffa.

Tyvärr fick Aili senare ingen nytta av sin studentexamen. Efter gymnasiet började hon läsa på någon handelsskola i Falun men slutade med detta efter en kort tid och åkte till Uppsala för att studera engelska som alla gjorde som ville gå på universitet av någon anledning och hennes anledning var att hennes pojkvän redan befann sig i Uppsala. Han läste matematik och metrologi och bodde som de flesta i ett studentrum. Dessa såg ganska lika ut och jag själv kom att bo i dylikt under många år - en lång korridor med cirka sju rum, vart och ett utrustat med en liten hall och toalett. Lägst bort i korridoren fanns en dusch och mitt på en telefonautomat men korridoren började alltid med ett gemensamt kök. Efter ett par år gifte sig syster Aili med sin boyfriend Anders Daniels, bördig från Leksand. Dom fick en liten dotter som döptes till Kristina och sedan drog dom iväg först till Kanada, sedan University of Michigan i Ann Arbor, USA och slutligen till University of Hawaii i Honolulu där Anders fick en tjänst som biträdande professor i matematik och metrologi. Sedan blev dom alla kvar i USA, alla är numera amerikanska medborgare och Aili bor nu i staden Syracuse långt norrut i staten New York och Kristina som utbildade sig till tandhygienist bor i staden Stamford i staten Illinois med make och tre barn, cirka 45 minuters tågresa från staden New York.

Min styvfar Arthur var en mycket speciell figur. Som jag tidigare nämnt träffade jag honom första gången 1950 då jag var 6 år men jag hade lite svårt till att börja med att placera honom – mor Vilja sade inte med ett ord att han skulle bli min och Ailis styvfar. Då hade det dock ingen betydelse för mig vem han var, jag fick ju fotbollen med sort F. Så vitt jag har förstått var han halvryss men om det var på moderns eller faderns sida vet jag fortfarande inte – sådant pratade man inte om hemma i Falun. Någon gång nämnde han att hans far hade varit guldsmed och att han i Estland haft en lydig schäferhund och efter skolan börjat arbeta på apotek Under kriget arbetade han på apoteket i Haapsalu där han även var officer i det tyska kustvärdet, närmast att jämföra med vårt hemvärn. Vilken eller vilka skolor han gått i förblir en hemlighet men han var medlem i den estniska studentkorporationen UGALA och måste sålunda även ha läst på något universitet eller högskola. Vilja träffade honom naturligtvis på apoteket Vasen i Falun när hon kom dit i slutet av 1940-talet som apotekselev. Arthur var gift i Estland men hade inga barn och därför hade han inte heller några erfarenheter att ta hand om Aili och mig, utan för mig förblev han för alltid en främling. Han såg gammal ut redan 1950 med tunt, bakåtkammat hår och jag minns att han

i mitt tycke alltid såg likadan ut med nylonskjorta, slips och en gammal, sliten kavaj hela livet. Arthur var tämligen känslökall, han var vad man kanske kan uttrycka som helt neutral. Den enda känsla han kunde uttrycka var vrede, han blev ofta arg för de minsta triviala saker. Tidigare har jag berättat att om jag, när jag kom hem ställde skorna parallellt i hallen, stängde innerdörren och släckte lyset var allt OK, annars kunde han bli riktigt arg och elak. Varför har jag aldrig förstått, säkerligen ingick elen i hyran men alla utgifter delades 50 – 50 mellan Vilja och Arthur och om lyset stod på fick han ju betala mera. Han var vad man idag brukar säga ekonomisk men rätt benämning är att han var extremt snål. Han och Vilja hade delad ekonomi och jag minns hur han kunde sitta i timal och räkna kronor och ören på små papperslappar så att utgifterna delades korrekt mellan makarna. Han rökte någon eller några cigaretter om dagen med ett långt svart cigarettmunstycke men helst tog han bjudcigaretter bl.a. av mig och då sade han alltid: ”Tackar, tackar.” En gång möttes vi då jag var på väg till gymnasiet i Falun och jag hade tänt en cigarett och blossande på densamma. Vi möttes och han blev röd i ansiktet av ilska och skällde ut mig, inte för att jag rökte utan för att cigarettens kostade pengar.

Han köpte aldrig något diskmedel, men på apoteket fanns någon vätska i en brun enlittersflaska som hade etiketten Tiipol och det motsvarade sannolikt någon form av diskmedel. Diskmaskin har aldrig funnits i paret Sades hushåll men denna Tiipol hölldes i diskhon tillsammans med vatten och sedan fick det tjänstgöra i cirka en vecka för disk av tallrikar, bestick mm. I en liten hall utanför badrummet låg höga travar med tidningen Falu-Kuriren och när jag undrade varför man inte gav dom till tidningsinsamling som fanns redan på den tiden sade Arthur att han använde dom bl.a. för att torka diskbänken. År 1961 köpte paret Sade en bil i form av en begagnad Opel Kapitän efter att de fått sina körkort efter många och långa prövningar för bilskolläraren som dock överlevde med hälsan i behåll så vitt jag känner till. Läraren hette Danielsson och hans dotter Birgitta Danielsson och jag var klasskamrater. Opel Kapitänen var fin och ren men skulle ändå tvättas tyckte Arthur, och jag minns att han blev jättearg på mig när jag sade att det kanske var onödigt just då, bilen var ju ren och snygg.

Senare när Arthur blivit pensionär – han var ju 13 år äldre än Vilja – skötte han hushållet, inköp, matlagning och disk. Han började dagen med att läsa om extrapriser i Falu-Kuriren och om han då hittade billiga morötter på Hemköp som låg 5 kilometer bort gick han hela vägen dit för att inköpa dylika.

Nog med kritik av min plastpappa för tillfället. Arthur var mycket duktig kock och lagade jättegod mat. Han var dessutom teoretiskt duktig, kunde hjälpa mig med både matte, fysik och kemi och talade fyra språk flytande. Han var ju född 1906 som Tsarens undersåte och gick då säkert i rysk skola. Dessutom behärskade han estniska, tyska och svenska med endast en minimal brytning. När vi bodde på Lustignopp byggde han en tågbanan av märket Fleischmann och den blev riktigt fin i två plan med både spår, växlar och landskap. Jag fick köra tågbanan hur mycket jag ville, vilket jag också gjorde och här var ju Arthur riktigt generös – banan drog säkert mera elektrisk ström än en glödlampa.

Den fina bilen inköptes år 1961 som jag skrivit om ovan. Doktor Kaar hade en likadan men hur denne kollega lyckades få svenskt körkort är för mig fortfarande helt obegripligt. Sannolikt hade man inte samma krav som idag och dessutom kände ju alla varandra i Falun på något sätt, och att då vägra doktor Kaar körkort var ju närmast en social omöjlighet – även om det tog tid och kostade mycket pengar för sökanden. Arthur hade ju samma prob-

lem men även han utrustades med tiden med ett körkort. I Falun gick ett troligen sant rykte att doktor Kaar ensam försörjde stadens bilplåtslagare. Han innehade en garageplats under jord men det enda felet var att där var stolpar eller stöttepelare och när han skulle backa ut från sin plats slutade det alltid med ett antal bucklor, speciellt som bilen hade kromade stötfångare och inte hårdgummi som nu. När han kom fram till en gatukorsning i Falun hade han aldrig tålmod att stanna och titta på eventuellt korsande bilar, utan det var alltid till att köra och chansa och det brukade ju många gånger sluta med ytterligare bucklor. Tack och lov kom aldrig någon till skada så vitt jag känner till.

Familjen Sade hade ju egentligen ingen anledning att ha bil, men liksom en TV-apparat hörde det liksom till att alla skulle ha en bil i början av 60-talet. Vi var mest ute och ”finåkte” på helgerna och vid ett tillfälle när Vilja körde sade Arthur att svänga vänster när vägen delade sig men doktor Kaar som åkte med sade höger. Hon var oförmögen att bestämma sig – det var fortfarande ett patriarkaliskt samhälle där männen bestämde – varför hon körde en kompromiss mellan höger och vänster och hamnade rakt fram i skogen utan allvarligare skador på varken bil eller passagerare. Efter denna mindre malör körde hon nästan aldrig bilen mera tror jag.

Mor Vilja kräver nog ett eget kapitel. Jag hade ingen eller mycket dålig kontakt med henne. Om jag skall vara riktigt ärlig – och det skall man ju vara – ogillade hon nog helt säkert mig hela hennes liv ut. Det finns ingen människa som har ställt till så mycket bekymmer för mig under åren som Vilja. Varför hon inte ville eller kunde ta hand om sina barn – Aili och mig – som en normal mamma brukar vet jag inte och kommer aldrig att få veta. Möjligen hatade hon sin exmake Leo och på något sätt såg honom i mig men det är bara spekulationer men via John-Tagore Tevet i Tallinn har jag fått detta konfirmerat. Tydligt berättade hon allt till sin halvbrors son Tagore men aldrig något för mig. Läxläsningen, proven och förhören har jag redan berättat om men det finns mycket mer att berätta. Märkligt nog minns jag en tämligen trivial historia då man hade haft VM i backhoppning i Falun. Jag gick ut i hallen där Vilja höll på med locktången och lite smink innan arbetet och ville visa henne backhopparstilen stående mot väggen. Hon blev irriterad på mig och sade: ”Kom inte här med en massa äckligt slem i munnen. Försvinn och borsta tänderna.” Det var nämligen tidigt på morgonen och jag var nyvaken. Hon visade ytterst sällan några andra känslor än ilska och hemma pratades det heller aldrig om känslor som glädje, tillgivenhet, besvikelser eller kärlek. Så länge Vilja arbetade fungerade hon bra rent socialt – arbetet var det viktigaste i tillvaron och hon var ytterst arbetsam och effektiv i sitt apoteksarbete som farmaceut. Jag tror att hon inte var borta från sitt jobb en endaste dag under de cirka 35 år som farmaceut på Apoteket Vasen i Falun. När Vilja kom hem från arbetet blev hon liksom en annan människa och satte sig ner, men inte för att läsa tidning eller bok, titta på TV eller någon form av husligt arbete utan hon satt mest i soffan och stirrade ut i luften med tom blick – hon var liksom inte närvarande. Vissa människor har påstått att hon helt enkelt var lat, och det kan stämma i viss mån. Hon städade aldrig utan Arthur körde med den elektriska dammsugaren som liknade en tjock cigarr – den var blå minns jag med kromade medar under. Om doktor Kaar med hustru skulle komma till kalas torkade hon lite med en dammtrasa på små ytor men byten av gardiner och tvätt av gardiner etc. var aldrig aktuellt – inte heller togs några mattor och piskades utan det fick räcka med Arthurs dammsugare. Hon kunde laga god mat – Vilja hade ju gått hushållsskola i Tallinn – och hon gjorde alltid underbara dressingar till sallad, hon gjorde ofta jättegodas såser till varmrätten och en jul

minns jag att hon gjorde den godaste leverpastejen jag smakat någonsin med konjak. Men allt annat ”grovgöra” gjorde antingen mormor eller Arthur.

Jag minns särskilt två tillfällen då hon visade känslor som jag trodde inte fanns hos henne. Första gången var på vår bilfärd under en sommaresemester till Travemünde när mor Vilja och jag duckade under restaurangbordet när vi såg Arthur gåendes förbi på trottoaren eftersom han ansåg att det var för dyrt att äta på restaurang. Nästa dag åkte vi till Lübeck, parkerade och gick in genom stadsporten, den berömda Lübecker Tor, en stadsport från Hansatiden där ju Lübeck var centrum och ”navet i hjulet” på den tiden. Omedelbart kom det springandes en massa vykortsförsäljare men alla saknade ben och några armar också. En del saknade både ben och armar och försökte sälja vykortet med munnen. En medelålders man som först kom fram till oss hade bägge armarna i behåll men inga ben och hade lindat in lårbensstumparna i plastpåsar med snören. Det blev tydligen för mycket för Vilja, hon började gråta ohämmat och vi fick återvända till bilen. Jag kunde ju inte trösta henne men Arthur försökte med att dom alla uppbar rejäl pension från Västtyska Staten och hade vykortet som hobbyverksamhet men Vilja fortsatte att gråta ohämmat och det var ingenting som hjälpte. Kanske hade hon sett för mycket av krig och krigets konsekvenser och hemskheter både i Estland och Finland, men jag är helt ovetandes om detta. Vilja berättade aldrig med ett enda ord om några minnen för mig från krigstiden.

Den andra gången hon visade någon form av känslor för mig var någon gång i gymnasiet och det var första och enda gången det handlade om kärlek. En vacker söndag frågade hon mig om jag inte ville åka med på en biltur till Leksand. Jag hade inget särskilt för mig, så jag sade OK och så bar det iväg med mor Vilja vid ratten. Väl framme började hon plötsligt storgråta och vi fick stanna bilen. Jag undrade varför hon grät och försökte trösta henne utan framgång. Då berättade hon att hennes bilskollärare ”gjort slut” och tydligen var hon – eller hade varit – förälskad i honom men i övrigt förblev hon tyst och berättade inget mer om förhållandet. Kanske det var så att hon blev förälskad i honom under körlektionerna vilket inte lär vara så ovanligt och kanske det bara var så enkelt att körkortet var klart och lektionerna slut.

Som läsaren säkert förstått vid det här laget var det inte något normalt hem eller normal familj enligt svenska normer som jag växte upp i. Det var allt annat än mamma, pappa, barn med gemenskap under terminerna men fr.a. fanns det inga aktiviteter under loven. Några gemensamma aktiviteter som att åka och bada, till djurparker och andra nöjen fanns inte – inte heller saft och bullar som alla andra barn berättade om. Hemmet var en förvaringsplats och ett ställe där man vistades, sov och intog sin dagliga föda och någon egentlig trivsel fanns inte. Jag är nog en av dom få unga män som trivdes i ”lumpen”, både i Gävle, Sollefteå och Skövde. I Gävle på livkompaniet och I 14 låg vi 12 man på luckan (= rummet) i våningssängar av järn men jag kände att vi var ett gäng och vi hade kul tillsammans. När helgen kom och alla skulle åka hem glada i hågen över friheten tyckte jag alltid att det var tråkigt. Vad skulle jag hem till Falun och göra?

Vad gör man när tillvaron var så relativt tom och tråkig som den var på Hyttgatan i Falun? Jo, man sluter sig inom sitt skal och i mitt fall innebar det mycket läsning av böcker, särskilt facklitteratur och vetenskapliga tidningar som jag svalde med hull och hår. På söndagar och helger satt jag ofta och löste uppgifter i matematik och fysik som den andra, matematiska grenen hade som läxor och det tyckte jag var jätteroligt när jag klarade uppgifterna med ytor på diverse ellipser, omloppsbanor kring planeter etc. Jag läste även

mycket skönlitteratur och en av dom första böcker jag köpte var Norman Mailors ”De nakna och de döda” som är en roman om andra världskriget, men innan jag fick läsa den boken gick Vilja till bokhandlaren för att fråga om bokens text och innehåll var lämpligt för min ålder, vilket bokhandlaren tyckte var helt OK. Och så fick han ju sälja en relativt dyr bok men jag betvivlar att han hade läst den själv.

En historia i samband med semesterresan med bil till Trawemünde måste jag berätta om. När jag hade tröttnat på Arthurs bröd och kranvatten tog jag bussen till familjen Hahlweg i Bad Segeberg där jag upplevt två underbara somrar. Jag knackade på men det tog en bra stund innan fru Hahlweg öppnade. Dom blev helt överväldiga glada när dom såg mig, dom trodde nämligen att det var herr Hahlwegs doktor som kom och dom fick bråttom att gömma konjaksflaskan eftersom han inte fick dricka någon alkohol för doktorn. Vi satt uppe halva natten och språkade och smuttade på konjaken och när det omsider blev läggdags sov jag över i mitt gamla rum på vinden. Dagen därpå var herr Hahlweg riktigt dålig och vi fick beställa en sjukbil och åka till lasarettet där han blev inlagd. Nästa dag tog jag bussen tillbaka till Travemünde där Vilja och Arthur bodde hos en familj som hade bed and breakfast. Vilja blev arg som ett bi och skällde ut mig för att jag hade hälsat på hos min gamla ”Vati” och ”Mutti” som jag kände så starkt för. Jag kunde inte förstå hennes ilska och kunde inte förstå vad jag gjort för fel men det visade sig att hon ansåg att familjen Hahlweg inte alls var något lämpligt umgänge för mig. Enligt Vilja konsumerade dom alltför mycket alkohol men varifrån hon fått detta påstående har jag ingen aning om. Hon hade mig veterligen ingen kontakt alls med min tyska värdfamilj, familjen Hahlweg. Som läsaren säkert förstår var detta min första, enda och sista bilsemester med makarna Sade.

Samma dag som ”Vati” blev inlagd på sjukhuset hälsade ”Mutti” och jag på honom på eftermiddagen. Han låg i en enkel järnsäng på en sal med 12 patienter och hade en mugg med thé och ett knäckebröd utan smör på nattduksbordet. Det var faktiskt rörande att uppleva hur glad han blev när vi kom. Eftersom han var tung och hade stora svårigheter att gå hade jag hjälpt honom till sjukbilen och han var så tacksam för detta så att han t.o.m. grät en skvätt. Plötsligt kände jag att han höll av mig minst lika mycket som sin egen son Curt och det bekräftades några månader senare när han dog. Jag skrev ett långt brev till ”Mutti” och förklarade allt positivt jag hade upplevt hos familjen under somrarna – hur mycket jag tyckte om dem och fick ett minst lika uppskattande brev tillbaka.

När jag nu tänker på den fina bilen, en blå Opel Kapitän som Arthur köpte med vitt tak kommer det fram ett roligt minne när vi var på kräftska hos en lantbrukare utanför Falun. Det förhöll sig nämligen så att en estnisk jurist som studerat juridik i Stockholm kom till Falun för att göra tingstjänstgöring hyrde sommarbostad hos bonden i fråga. Juristens namn var Voldemar Kiviaed och han var gift med en kvinna som hette Thea. Dom fick under tiden i Falun en dotter som döptes till Epp. Paret är numera skilda sedan många år tillbaka och Voldemar flyttade hem till Haapsalu i Estland när landet blivit en fri republik igen. Thea gifte om sig med en svensk-est vid namn Ivar Bohman och dom bodde många år i Faro i Portugal. Ivar Bohman talar således flytande svenska och estniska som jag själv gör. Där i Portugal träffade min hustru Ann-Sofie och jag Thea och hennes nye man som var ordförande för den svenska kolonin på Algarvekusten. Han var nästen elitspelare i tennis trots sin höga ålder och gjorde senare också stora insatser och ekonomiska uppoffringar för att renovera den svenska kyrkan i Tallinn. Märkligt nog tröttnade dom tydligen på boendet i Portugal och flyttade till Estland och ännu märkligare är att dom bosatte sig i Haapsalu

där ju Voldemar redan bodde. Thea såg inte estnisk ut, inte heller svensk utan det visade sig hennes far var en estnisk sjökapten och mamman iranska varför hon var mycket mörk med helt svart hår och aningen mörkhyad – en mycket vacker kvinna. Senast när jag träffade paret Bohman var nyligen i Haapsalu i Estland där dom bor i en renoverad lägenhet i ett hyreshus från Sovjettiden. Dom flyttade till Estland för att renovera den svenskestniska kyrkan på Nuckö några mil norr om Haapsalu som på Sovjettiden varit ett häststall. Renoveringen som paret Bohman gör helt ideellt är nästan färdig nu när jag var där nu sommaren 2009.

Varför jag berättar detta med kräftskivan och Opel Kapitänen har sina poänger. Bonden och bondmoran bjöd oss alla på kräftskiva och på den tiden fanns ingen kräftpest så de delikata skaldjuren var stora som humrar och dessutom nyfångade i bondens egna vat-tendrag. Dessutom bjöds på Janssons Frestelse, omelett med prinskorv m.m. och därtill ett stort antal snapsar och öl. När alla delikatesser var avnjutna skulle vi ta oss hem och taxi var inte tal om, det innebar ju alltför stora kostnader och på den tiden var det inte fullt så noga med nykterheten vid bilkörning. Vilja hade druckit minimalt med alkohol – hon tålde inte mycket sprit – varför hon skulle köra hem och skulle backa ut bilen och vända den i körriktningen. Det bar sig inte bättre att hon backade på en stor sten med bucklor på bilen som resultat varefter Arthur naturligtvis gick i taket och det blev ett våldsamt liv. Nu skulle han minsann visa hur man körde bil, satt sig bakom ratten och efter 10 sekunder hade han kört ner i ett djupt dike och bilen fastnade där den stod i diket trots alla hans svordomar på estniska, svenska och ryska. Tack och lov löste sig denna egenartade historia genom att bonden hämtade sin traktor och drog upp bilen ur diket men resten är höljt i dunkel för mig – jag hade väl också tagit en och annan snaps. Hem kom vi emellertid utan större skador på bil, oss eller andra tack och lov – kanske med hjälp av Guds försyn. En dylik kräftskiva glömmer man ju inte trots att ett halvt sekel förflutit sedan kalaset.

Kapitel 8

DOCKTOR MATTIS SOMMARLOV I FALUN UNDER 10 ÅR

Detta skulle kunna bli en mycket kort berättelse eftersom jag aldrig upplevde Falun på somrarna. Många familjer på den tiden hade massor med aktiviteter på sommarloven, man var i skogen och plockade bär och svamp, badade tillsammans, grillade utomhus och bakade bullar och drack hemmagjord saft. Ofta samlades flera barn, kanske med familjer för gemensamma aktiviteter. Så har i alla fall min hustru Ann-Sofie berättat och även många andra. Eftersom vi på den tiden hade lördagar som arbetsdagar fram till lunch och senare långa skoldagar hade vi ju längre sommarlov än nu – oftast juni, juli och augusti. Av någon anledning skickade mor Vilja iväg mig samma dag som skolavslutningen, möjligen dagen efter. Redan våren 1954 skickades jag iväg av mor Vilja till en estnisk barnkoloni i Västergarn på Gotland. Hur jag kom till båten minns jag inte, troligen hjälpte mig Arthur med denna resa till Gotlandsfärjan, sedan fick jag klara mig själv. Det var c:a 20 barn på resan och vi låg alla på däck med våra fullpackade ryggsäckar. Väl framme i Västergarn inkvarterades vi i en gammal skola med järnsängar i skolsalarna. Jag var som alltid yngst och resan hade varit både lång och tröttande varför jag första natten tydligen sov så djupt att jag kissade i sängen och naturligtvis skämdes jag ordentligt över denna fadäs, men jag kan inte minnas att det hänt sedan dess.

Flera estniska flyktingar, fr.a. yngre män hade snabbt blivit entreprenörer i det nya landet och snabbt kommit på ett lätt sätt att tjäna pengar. Dom ordnade med estniska barnkolonier i gamla skolor och vandrarhem etc. för en minimal hyra, deras fruar eller flickvänner hjälpte till med mat och dylikt. Vi serverades gröt och sirapslimpa samt mjölk till frukost, sedan var det oftast blodpudding till lunch och middag och eventuellt limpmacka på kvällen. En gång minns jag att vi alla barn tröttnade på blodpudding efter c:a en vecka och bad om exempelvis stekt potatis med något till, men då hämnades lägerchefen och vi fick bara stekt potatis till lunch och middag resten av lägertiden. Den estniska barnkolonin (kollo) som jag inte var på under åren 1954 till 1957 existerade förmodligen inte. Dessutom tog de nybakade estniska entreprenörerna duktigt betalt av barnens föräldrar – i mitt fall mor Vilja.

Det fanns naturligtvis andra orsaker och motiv än pengar varför dessa barnkolonier organiserades och drevs för det var ju alltid gott om estniska flyktingbarn på dessa kollon. I många fall fanns säkert en äkta ideell vilja att hålla samman ester och estniska barn, ibland kanske också en äkta nationalistisk känsla för det förlorade hemlandet Estland. I motsats till de östeuropeiska länderna som Polen, Ungern, Tjeckoslovakien m.fl. vilka kvarstod som egna nationer – visserligen med sovjetiska marionettregeringar – utplånades de baltiska länderna igen efter 20 år av fria republiker. Estland försvann och blev till en av de femton Sovjetrepublikerna, liksom Lettland och Litauen. Många ester hade naturligtvis en längtan tillbaka till sitt hemland som inte existerade längre men det fanns ett antal gamla människor som återvände frivilligt och dessa blev naturligtvis maximalt utnyttjade av den sovjetiska propagandan, inte minst i radiosändningar. Dessutom deporterades i början av 1950-talet en stor del av den estniska befolkningen till Sibirien i godsvagnar för att genomföra Stalins intentioner att göra Ryssland till en industrination från att ha varit ett urgammalt bondesamhälle och det drabbade även många mer folkslag än ester. Det kan

man läsa i Soljenytsins böcker om Gulagarkipelagen och det drabbade miljoner och åter miljoner människor från olika delar av det väldiga Sovjetunionen – ofta nyckfullt på order av diktatorn Josef Djugasvili, alias Josef Stalin. Denne, sannolikt världens genom tiderna grymmaste diktator dog på sommaren 1953 och tack och lov fick morfar Villem via Stockholmstidningen uppleva detta och se honom död på ett foto på hela förstasidan – han som spelade på Villems flygel som en liten skröna av morfar Villem i Rude by i Baggetorp och som blev kvar i Tallinn. Jag minns också att vi ofta skickade paket till anhöriga med kaffe och andra matvaror men sannolikt kom de aldrig fram till adressaten – de sovjetiska tulltjänstemännen försåg sig med delikatesserna – och dessutom kunde det vara förödande för de tilltänkta adressaterna eftersom dom då bevisligen hade kontakter med västvärlden och kunde sålunda vara spioner vilket innebar avrättning eller deportation till Sibirien.

Dessa barnkolonier hade därför också ett nationalistiskt syfte på gott eller ont eftersom Estland då var hermetiskt stängt för yttervärlden. Jag kan inte beskriva alla estniska barnkolonier, bara ta några exempel. På Östergarn på Gotland var vi så nära hemlandet Estland som det bara gick – man kunde nästan se över till den estniska motsvarigheten till Gotland, nämligen Ösel (Saaremaa) och på Östergarn tillbringade jag några veckor på kollo. Varje morgon skulle alla vi barn ställa upp oss med ansiktena mot Estland och medan den estniska flaggan hissades skulle vi unisont sjunga den estniska nationalhymnen innan frukost med gröt och sirapslimpa. Nationalhymnen har samma melodi som den finska – dock naturligtvis med estnisk text.

Ytterligare en estnisk barnkoloni måste jag berätta om eftersom den fortfarande lever i mina små grå celler under skallbenet. Året var 1955 och jag var tio år gammal i början av sommarlovet. På något sätt kom jag till Stockholm – högst sannolikt tåg – och vem mötte mig inte på Stockholms Central om inte mor Vilja som redan var i huvudstaden. Av vilken orsak hon var där är mig obekant. Hon var på ett strålände humör och vi åkte spårvagn till Gröna Lund tillsammans, det var på den tiden när man klev på bak i vagnen och betalade till en spårvägskonduktör som satt där. Mor Vilja och jag – en lantis i storstaden – gick omkring på Tivolit och eftersom det var mycket folk höll jag mamma i handen, kanske för första gången. Jag fick åka karuseller, radiobilar, bergbanan m.m. och jag var överlycklig, närmast euforisk. Så roligt hade jag aldrig haft och känslan går bara inte att beskriva med ord. Möjligen upplevde jag nästan samma känsla när morfar Villem och jag byggde en båt tillsammans sommaren 1953. Efter ett par timmar tog det roliga dock slut och mor Vilja tog mig till Skeppsbron där ångbåtarna gick ut till skärgårdsöarna runt Stockholm. Jag gick ombord tillsammans med andra estniska barn och ledare med tält och allehanda prylar, kokkärl, köksattiraljer m.m. och det bar originellt nog iväg till en estnisk barnkoloni på Björkö. Möjligen vinkade mor Vilja av mig men det minns jag inte och jag tror inte att så var fallet. Väl framme på Björkö reste vi alla tält och gjorde i ordning köket som sköttes av ledarens fru eller fästmö och sedan var den vanliga rutinen med gröt, sirapslimpa och blodpudding med lingon. Tyvärr visade det sig redan nästa dag att det låg ett jordgetingbo bara c:a 25 meter från vårt läger och jag blev getingstucken vid ett antal tillfällen. En gång skulle jag schasa iväg en geting men den fastnade mellan två fingrar, stack mig rejält och handen såg snart ut som en boxhandske. Några mediciner fanns inte att tillgå och det var ingen idé att klaga ty då fick man bara skäll av ledarna. På Björkö minns jag också att jag fick en stor fästing på pungen av alla ställen men jag minns inte hur jag blev kvitt den ty borta är den. Borrelia eller TBE-virusbetingad hjärninflammation efter fästingbett hade

man ingen vetskap om vid den tiden tack och lov. Annars kunde man ju ha haft något att skylla på om man blev lite knasig med tiden eller fick någon oidentifierad märklig krämpa senare som nuförtiden är fallet med fästingar.

Nu kan man ju som vän av ordning fråga sig varför jag inte fick vara hemma under sommarloven och det gällde hela skoltiden. Senare i gymnasiet skickades jag utomlands, först till Tyskland, sedan England. Svaret blir att jag inte har en aning. Något motiv av estnisk nationell natur fanns inte, d.v.s. att jag skulle träffa andra estländare – Vilja hade det materiellt bra här i Sverige – och hon brydde sig inte mycket om Estland eller rättare sagt Sovjetrepubliken Estland. När Estland åter blev en fri republik år 1991 åkte Vilja och Arthur till Tallinn och hon kunde få tillbaka sin pappas fina, stora villa centralt i staden men hon avstod från att flytta hem till Tallinn igen. Hon ville nog bara bli av med mig när det kunde göras – att ta hand om barn var nog aldrig hennes starka sida. Om syster Aili också sändes iväg då sommarlovet började känner jag inte till närmare, men jag tror inte att hon var som jag ofta på barnkolonier. Däremot vet jag att hon skickades utomlands som jag när hon när vi blev lite äldre. År 1956 var hon i en stad som heter Eutin i Schleswig-Holstein vid Östersjökusten inneboende hos en familj vid namn Karitzky. Familjen bestod av föräldrarna, fem väluppfostrade barn i olika åldrar och dessutom gammelmormor, ”Omar ” på tyska. Året efter, d v s 1957 var det min tur att bo hos Karitzkys som så många andra i Nordtyskland var dom också flyktingar från Königsberg i Ostpreussen – som numera heter Kaliningrad och är ryskt territorium.” Omar” var en stilig gammal vithårig dam mellan 80 och 90 år och var enligt min mening världsmästare att laga goda soppor som alltid var förrätt innan middagen.

Omkring år 1950 bildades det estniska scoutförbundet i exil i Sverige och jag skulle uppskatta medlemsantalet till cirka 100 pojkar. Naturligtvis var alla estnisktalande, administration och ledning låg i Stockholm och Vilja anmälde mig på direkten till denna organisation men det visade sig som alltid att jag var yngst – både på kollo, scoutläger och utlandsvistelser var jag 2-3 år yngre än alla andra. Nu hade mor Vilja både kollo, scoutläger och utlandsresor till familjer i Tyskland och England att ta till när sommarlovet började och jag skulle bort från Falun. Sommaren år 1957 inleddes med tågresor till Stockholm med estnisk scoutuniform och full utrustning med stor ryggsäck, sovsäck, bok med scoutinstruktioner i fickan och scoutkniv i bältet – detta var innan lagen om knivförbud. Jag var tillsammans med ytterligare cirka 30 estniska scouter på ett tämläger utanför Stockholm ett par veckor. Från detta läger har jag ganska diffusa minnen, men jag minns att det var vackert väder och vi spelade mycket bollsporter, fr.a. volleyboll och badade mycket vid en strand vid Östersjön. Så vitt jag kan minnas var menyn densamma som alltid, d.v.s. sirapslimpa och blodpudding med lingon och naturligtvis gjorde vi alla aktiviteter som skall göras på ett scoutläger inklusive korvgrillning på kvällarna över öppen eld. Vi bar alla den estniska scoutuniformen med den estniska flaggan i blått, svart och vitt ovanför vänster bröstficka och mössor – kalotter - i samma färger vilket gick bra i Sverige.

Efter de 2 veckorna var det dags att ta båten till Helsinki i Finland där det var scoutjamboreé i en vecka i Hangö med tusentals scouter från hela världen. Innan avfärden måste vi ta bort alla estniska färger på flaggan och kalotten och ersätta dessa med finska färger eftersom Sovjetunionen fortfarande hade via kontrollkommissioner full kontroll vad som hände och var i görningen i Finland. Sovjets jättelika ambassad i Helsinki – ett helt kvarter i Centrum, byggt av finnar som krigsskadestånd – hade säkerligen kunnat ställa till med

diverse diplomatiska bekymmer för den finska regeringen om de hade accepterat det fria Estlands flagga på finskt territorium. Naturligtvis lydde vi alla och sydde dit finska flaggor i stället.

Jag känner mig tvungen att berätta några intressanta händelser från jamborén på Hangö i Finland år 1957. Vi hade naturligtvis inga hytter på finlandsbåten utan låg på däck med ryggsäckarna som huvudkuddar. Väl framme i Helsinki tog oss en gammal buss till Hangö där vi reste våra tält med granris och sovsäckar. Initialt var det stora välkomstermonier med diverse höga scoutledare och andra honorationer. Vi spelade volleyboll dagligen och hade en massa andra aktiviteter. Inom parentes har jag senare förstått att mor Vilja skrev brev till pappa Leo i Finland att jag fanns på Hangö en vecka men han var i Rovaniemi i norra Finland och kunde inte hälsa på mig. Varför vet jag inte, enligt Vilja hade han senare sagt att han inte hade tid och inte heller pengar för en så lång resa tur och retur. En stor man som däremot hälsade på alla oss estniska scouter var President Kekkonen som tog oss alla i hand och det tyckte jag var ett stort ögonblick. Han visade därmed stort mod och stor integritet och senare under Cubakrisen i början av 1960-talet är jag personligt övertygad att han var den viktigaste Presidenten för att undvika ett förödande tredje världskrig när han i bastun tillsammans med Nikita Chrusjtjev övertalade den sovjetiske diktatorn att avstå ifrån att ockupera Finland enligt fredsfördraget från 1944 som innebar att Sovjetunionen när som helst kunde invadera och ”hjälpa” Finland om Sovjet ansåg att Finland var hotat av kapitaliststater som ett motdrag mot Amerikas President Kennedys beslut att stoppa – om behövt med militärt våld – de sovjetiska fartyg som var på väg mot Kuba med ytterligare medeldistansrobotar som man redan hade monterat några mil från Amerikas kust – inte långt från staden Miami i delstaten Florida. Efter en tid monterades de sovjetiska robotbaserna ner på Kuba och hotet mot USA var eliminerat och efter några till synes ödesdigra dygn var det som vanligt igen med det kalla kriget mellan USA och Sovjetunionen utan att det blev ett förödande hett krig.

Efter ett par dagar i det finska scoutlägret blev jag sjuk med hög feber och en rejäl halsfluss. Jag låg och yrade i det varma tältet badandes i svett men någon läkare såg jag inte till. Jag var väl för blyg att säga till och ledaren brydde sig inte heller. Detta ledde sedan till en del komplikationer som jag skall berätta om senare. Däremot minns jag att det kom in en finsk scoutledare av hög rang – säkerligen motsvarande general i armén – och började språka med mig på svenska. Efter en stund gav han mig en stor, säkert dyr finsk scoutkniv som fortfarande finns kvar i någon gammal resväska av papp. När jag tillfrisknat och åter kunde stå på benen kom han tillbaka och började tala med mig igen och bjöd in mig till hans privata tält. Jag tyckte att det hela verkade konstigt, han uppträdde lite märkligt och jag minns att jag upplevde en stark känsla av obehag. Jag sprang ut ur tältet – flydde – och undvek honom sedan totalt. Jag hade således med all säkerhet råkat ut för en pedofil och det förstod jag alldeles själv rent instinktivt. Hemma hos familjen Sade – Yllö – Teevet talades det aldrig om någon form av sexualitet, vare sig normala känslor eller sjukliga varianter.

Nåväl, efter en vecka var det dags att packa ihop och ta Finlandsbåten hem till Sverige. Jag hade nog magrat en hel del efter halsflussen då det bl.a. är fysiskt omöjligt att äta finskt knäckebröd som tarvade utomordentliga tänder, såg eller yxa. Hur jag kom till Falun minns jag inte, sannolikt fick jag hitta ett tåg på Stockholms Central som gick till Falun via Gävle. Jag minns att jag utmattad kom hem på kvällen. Aili var i Brighton i England men Arthur

och Vilja var hemma. Jag tror att jag somnade med scoutuniformen på mig som kanske redan på båten återfått den estniska flaggan beroende på mina ypperliga sjuknskaper. Ett bad eller annan tvagning hade nog inte skadat men jag var nog helt slut – orkade bara inte och varken Arthur eller mor Vilja brydde sig tydligen inte alls om min smutsiga kroppshydda och säkerligen inte heller om min sannolikt hemska odör efter tre veckor i tält med granris som madrass och halsfluss med hög feber och litervis med svett.

Jag väcktes tidigt nästa morgon för det var dags att resa till Tyskland tillsammans med Arthur som skulle ledsaga mig till familjen Karitzky där Aili varit föregående sommar. Jag hann få i mig lite frukost och borsta tänderna men raka mig behövde jag inte – jag var ju bara 12 år. Det blev tåg och färja till Tyskland och sedan tåg igen till Eutin. Särskilt mycket mat blev det inte på resan eftersom Arthur var extremt snål och säkerligen hade vi en liten matsäck med oss. Jag var med Arthur och mor Vilja på en Tysklandsresa några år senare och då köpte han bröd i en butik och vi bodde i billigaste privatrum där brödet konsumerades tillsammans med kranvatten. En gång dristade jag mig till att dricka en öl men då exploderade Arthur av ilska. Vid den resan med bil bodde vi hos en familj i Travemünde och då gick mor Vilja och jag på en restaurant och åt wienerschnitzel med stekt potatis och sallad. Plötsligt såg vi bägge Arthur komma gåendes på strandpromenaden och vi fick bägge snabbt ta betäckning under bordet. Han passerade endast 10 meter från oss men upptäckte oss aldrig tack och lov.

Nu åter till Eutin, en vacker liten stad vid Östersjökusten. Mitt på torget står en staty av Carl Maria von Weber, en tysk kompositör som föddes i Eutin och levde under åren 1786-1826. Hans mest berömda verk – Friskyttan, en opera i tre akter – framfördes på somrarna i en utomhusarena utanför staden och minnet från denna kulturella händelse finns fortfarande kvar någonstans i dom små grå cellerna. Det var mycket vackert minns jag och endast drygt 10 år efter krigsslutet och ett Tyskland som fortfarande var till stor del i ruiner. Arthur lämnade av mig hos familjen och återvände till Sverige och Falun med tåg och jag somnade nog per omgående hos min nya familj. Nästa morgon tog fru Karitzky fram en stor plåtbalja, kokade varmvatten och satte ner mig i baljan, tog fram tvål och borste och jag fick nog ligga i baljan en timme. Hur ytvattnet såg ut efter detta bad går inte att beskriva med ord efter två veckors scoutläger utanför Stockholm och en veckas halsfluss i Finland. Efter ett par veckor kom Arthur och Vilja per bil och skulle gästa mig och familjen Karitzky men senare hörde jag att dom inte blev insläppta trots att Karitzkys var hemma, vilket mor Vilja och plastpappa Arthur hade noterat och senare berättade för mig. Dom hade ju själv fem stycken rena, exemplariska barn, alltid snyggt klädda och så kommer en pojke från det rika Sverige som en riktig stinkande lortgris.

Vi hade jättetrevligt alla i familjen Karitzky, åkte på en massa kul saker, inte minst bad i Östersjön. Någon språkskola var inte planerad under denna sommar utan bara skön ledighet och mysiga aktiviteter.

Hemresan hade mor Vilja redan planerat i god tid. Varken Arthur eller hon hade tid att komma ner och hämta mig men jag fick ta tåg till Malmö där Vilja hade ordnat med ett hotellrum i ett gammalt sjaskigt hotell en bra bit från Malmö Central. Jag fick stränga order att gå direkt till hotellet från Centralen vilket jag även gjorde men förföljdes hela tiden av en skum manlig person, sannolikt pedofil nummer två. Nästa dag åkte jag tåg via Stockholm till Falun och skolstarten.

Nästa sommarlov i juni 1958 hade Vilja ordnat en sommarvistelse i regi av en språks-

kola till Bad Segeberg, även det en mindre stad i Schleswig – Holstein i norra Tyskland inte långt ifrån Lübeck. Då var vi en grupp svenskar, cirka 30 ungdomar som åkte till olika familjer och inkvarterades där. Då var det språkskola som gällde på förmiddagarna men frihet med bad och bollspel mm efter lunch. Jag hamnade hos en familj vid namn Hahlweg och kände mig genast hemma. Det var ju en riktig familj med pappan (Vati) och mamman (Mutti) och sonen Curt samt dottern Renate som arbetade på kontor (Büro) i Hamburg. För mig var det en fantastisk tid, inte bara för att jag lärde mig tyska flytande som sitter kvar än idag, men framför allt för familjekänslan som jag tydligen saknade hemma i Falun. Som alltid var jag två till tre år yngre än alla andra svenskar i gruppen men det hade jag vant mig med. Familjen Hahlweg var som familjen Karitzky flyktingar från Ostpreussen – gamla Königsberg - och hade kommit till Nordtyskland till den brittiska ockupationszonen år 1944 eller 1945. Dom hade haft lyckan eller resurserna att fly i tid innan Röda Armén hann fram till Königsberg. Miljontals tyskar flydde då västerut och dom som inte hann eller kunde gick oftast dystra öden till mötes – bl.a. avrättades tre miljoner tyskar som blev kvar i den sovjetiska ockupationszonen. Jag upplevde nog den mest harmoniska tid hos familjen Hahlweg under min ungdom både sommaren åren 1958 och 1959. ”Vati ”var befriad från militärtjänst under andra världskriget eftersom han hade förlorat halva foten under första världskriget och arbetade som tjänsteman på kommunen. ” Mutti ” var hemmafru och tog hand om sonen Curt och mig samt maken. Dom hade byggt ett litet hus utanför staden Bad Segeberg med källare som dom grävt ut själva för hand, ett litet bottenplan med kök men ingen matsal. Vinden var oinredd så när på det lilla rum där Curt och jag huserade med ett litet fönster. Avloppet gick rakt ut i diket vid vägen vilket skulle idag ha renderat höga böter förutom att miljöaktivister gått i taket – men det fanns då ingen annan lösning och ingen blev sjuk eller mådde dåligt av detta.

Snart nog var vi ett gäng på 8-10 ungdomar som samlades i Bierstuben vid stadens torg för att om kvällarna äta bratwurst mit kartoffelsalat och dricka öl. Enligt tysk sed bjöd man laget runt och ibland kunde det sålunda bli några ölglas för mycket och det hände att bratwursten kom upp igen och man fick ta sig hem på vingliga ben. Då kom ” Mutti ”alltid upp och tröstade mig, frågade om jag mådde dåligt och ville ha en kopp thé eller något annat hon kunde hjälpa till med. Det rädde alltid en ärlig och öppenhjärtig stämning utan bannor och påbud eller snålhet trots mycket knappa ekonomiska resurser. När som helst kunde man gå ner i källaren och hämta en öl ur ” bierkasten ”, d.v.s. ölbacken som köptes på bensinmacken över gatan, dricka den ädla drycken tillsammans med Curt och det kändes helt naturligt. Jag vill minnas att Curt var ungefär jämnårig med mig, d.v.s.13 år eller möjligen ett år yngre än jag.

När jag lämnade Bad Segeberg för att via Lübeck, Köpenhamn, Malmö och Stockholm ta tåg hem till Falun var jag redan så resvan som 13-årig så det beredde inga problem att komma hem till Arthur, Vilja, mormor och Aili i Falun och börja höstterminen i augusti 1958. Curts storasyster Renate som arbetade på ”büro” i Hamburg skrev en underbar, rolig och ironisk dikt till min avresa. Den är för lång för att översätta in toto men den avslutas sålunda: ”I vilket fall som helst har vi alla tyckt mycket om Matti och vi hoppas alla att han trivdes hos oss även om det ibland serverades sparris. I morgon ger han sig alltså iväg. Med sin kam som bara har två tänder kvar kommer han att vinka avsked och sedan åker han till landet som ligger nära Nordpolen. I vilket fall som helst får han inte glömma att lösa upp sin tvål i Östersjön så att sillarna blir rena.” Din sommarfamilj – Familjen Hahlweg.

Inom parentes kan jag säga att jag då inte tyckte om vit sparris som jag idag anser vara en delikatess och dessutom var jag nog mera svart än vit om fötterna eftersom vi alltid sprang barfota.

Sommaren efter denna Tysklandsvistelse, d.v.s. år 1959 hade Vilja ordnat så att jag kom åter till familjen Hahlweg i Bad Segeberg på sommarskola och jag åkte själv tåg som alltid från Falun men nu var jag ju redan 14 år och mycket resvan så det beredde inte några som helst problem. Den sommaren var nog den varmaste jag upplevt och vecka efter vecka var det minst plus 30 grader Celcius. Vi kunde knappast äta varm mat på dagarna så ”Mutti” lagade oftast körsbärssoppa (Kirchsuppe) som vi åt iskallt på dagen. Den sommaren bodde ytterligare en svensk pojke hos familjen som skulle gå i skolan och läsa tyska men jag minns inte vad han hette, bara att han var ytterst kräsen på mat och ville inte ha både det ena och andra i matväg. När han reste hem till Sverige igen tog han med sig cirka 10 ölflaskor från källaren och herr Hahlweg blev mycket upprörd – inte över ölen men om panten på buteljerna som han fick betala. Jag trivdes mycket bra, hade lärt mig att tala tyska flytande och som tidigare tillbringades många kvällar i Bierstuben vid torget på samma sätt som året innan men varje kväll och långt in på natten badade vi i sjön där det fanns hopptorn på 3, 5, och 10 meter. Oftast var vi ett helt gäng blandat med svenska och tyska ungdomar som hoppade från tornet och hur märkligt det än kan låta råkade jag här på den tredje och sista pedofilen i mitt liv. En storväxt, tämligen fet och osympatisk svensk yngling, säkert 3-4 år äldre än jag lurade in mig i en badhytt varefter han tog av mig mina badbyxor och började onanera på min lilla snopp. Det kändes våldsamt obehagligt och jag flydde fältet så snabbt jag kunde.

Som jag tidigare nämnt var huset där familjen bodde mycket litet och man hade tydligen beslutat att bygga till en kombinerad hall och uterum utanför ytterdörren. Med anledning av detta tillkallades en släkting från Kiel vid namn ”Onkel” Erwin som var murare och arbetade i vanliga fall i Kiel. Det var nog ett lämpligt jobb eftersom fortfarande hamnstaden Kiel var till hälften en ruinhög på andra sidan floden där varven hade legat. Onkel Erwin var en gladlynt, spjuveraktig man i 40-årsåldern som verkligen kunde sitt jobb och byggde uterummet på ett par dagar. Han var svårt alkoholiserad men det var inget man brydde sig om, snarast skojade man om detta faktum. Att han hade problem med nerverna var inte så konstigt. I slutet av kriget blev han utbildad till Kamikaze-ubåtsförare och man hade utbildning och träning i de fem vackra sjöarna i Schleswig-Holstein (Die fünf seen). Han skulle således med en miniubåt som i princip var en jättetorped ramma ett fientligt fartyg. Onkel Erwin berättade skrattande för mig att det var ju tur att det inte dök upp någon lämplig kandidat att ramma.

Dagen innan hemresan till Sverige för den svenska gruppen ungdomar hade vi alla jätteroligt. Efter att antal öl på stamstället ut till badet och sedan en originell marsch genom centrum där vi alla gick i bredd över hela gatan, gick två steg framåt, ett bakåt och sjöng för full hals. Klockan tickade iväg men vi hade kul och fortsatte långt in på natten och klockan blev 03.00. Det skulle vi inte ha gjort – plötsligt dök det upp en polisbil med några poliser. Vi försökte fly åt alla håll med de tyska poliserna var skickliga och vältränade så vi blev alla infångade och anteckningsblocket och böteslapparna kom fram blixtnsnabbt. För mig blev det bums böter på 20 DM (Deutsche Mark) som jag måste betala innan jag kunde lämna landet så nästa dag fick jag växla in mina sista svenska kronor och trots att ”Vati” bad polisen om förbarmande fick vi gå till polisstationen och erlægga bötesbeloppet kon-

tant och momentant. Någon möjlighet att överklaga fanns inte. Denna lilla malör innebar för mig att jag fick svälta från Bad Segeberg – Lübeck – Malmö – Stockholm – Falun eftersom jag inte hade några pengar kvar. Jag tog rälsbussen till Lübeck och stod och väntade på tåget till Köpenhamn. Då kom en äldre dam fram till mig och frågade var jag kom ifrån – kanske hon tyckte att jag var för ung att stå där ensam på perrongen. Jag svarade så klart ”Schweden” men hon uppfattade det som Schwerin och då blev jag naturligtvis lite stolt över mitt tyska uttal. Hon kunde ju inte veta att jag växt upp tvåspråkigt och hade sålunda mycket lätt att lära mig främmande språk med riktigt uttal utan brytning.

Hemresan till Falun gick bra – biljett hade jag – och möjligen åkte jag sov- eller liggvagn men det troligaste var vanlig andra klass sittvagn som alltid. Eftersom jag var pank började magen kurra efter ett antal timmar, senare sjönk också blodssockret och jag började må riktigt dåligt, trött och skakig. I Stockholm blev det riktigt akut när jag klev på det s.k. mjölkåget mot Falun som tog många timmar och inte nog med det. I Stockholm klev på en yngling som ville spela schack med mig och trots mitt utmattade tillstånd svarade jag ja. Efter cirka en timme tog han fram ett antal stora, delikata smörgåsar som han smaskade i sig under schackspelet, men eftersom han inte gjorde en antydan att bjuda mig på något svalde jag förtreten och var för stolt för att tigga. Jag kom hem till Falun i uselt skick men nästa dag började skolan i vanlig ordning.

Nu hade jag tre sommarlov kvar till studentexamen och eftersom jag skrev och talade tyska perfekt fick jag i stället ge mig av till England för språkskola eller för att mor Vilja ville bli av med mig. Första sommaren, år 1960 var jag i en liten stad på engelska sydkusten som hette Littlehampton, nästa sommar i Brighton och sista i Bournemouth. Det var som vanligt svenska ungdomar, cirka 30 stycken varav alla var 2-3 år äldre än jag. Jag blir för långrandig om jag skall berätta allt om dessa sommarlov men vi bodde alltid två pojkar hos ett engelskt pensionärspar som var i stort behov att dryga ut sin magra pension. Första morgonen i Littlehampton hade frun i huset satt fram cornflakes och en liter mjölk som vi två hungriga ynglingar snabbt åt och drack upp. Nästa dag var kannan bara fylld med en halv liter mjölk. Efter förmiddagens skola fick vi lunch och 9 gånger av 10 bestod menyn av fårkotletter med mintsås, kokta morötter och kokt potatis. På eftermiddagen serverades alltid corned beef med sallad, dressing och ljust bröd i trekanter, s.k. toast med thé med mjölk. Efteråt minns jag att vi livnärde oss på hamburgare som kunde bli både en, två eller tre stycken innan kvällen var slut, ibland också ”fish and chips” i tidningspapper. De engelska pensionärerna hade det mycket knapert ekonomiskt, märkligt nog verkade det som om en av segrarmakternas invånare i andra världskriget hade betydligt större ekonomiska bekymmer än många tyskar trots att det gått bara 15 år sedan krigsslutet. En gång skulle far i huset åka buss till glasmästaren och laga ett fönster men det bar sig inte bättre än att fönstret gick sönder på bussen hem och därför fick han ha plast över fönstret resten av sommaren. Om jag inte missminner mig hade en vanlig s.k. folkpensionär cirka 6 pund i veckan, vilket motsvarade cirka 90 kronor. Alla var dock stolta människor som trodde att dom levde i universums centrum trots att det stora brittiska imperiet där solen aldrig gick ner höll på att vittra sönder dag för dag. Dom hade ingen aning var Sverige var placerat på kartan och ville heller inte veta. Allt som oftast förväxlades Sverige med Schweiz. En sak hade dom dock gemensamt och det var hatet mot tyskar och Tyskland. I två av familjerna hade sönerna varit jaktplanspiloter i slaget om England, blivit nerskjutna över engelska kanalen av tyska piloter och mist livet så det kanske inte var så underligt.

Första året i Littlehampton hade vi vårt stamlokal på en pub vid stranden men eftersom en svensk krona på den tiden nästan var värd sin vikt i guld satt vi alltid i första klass men skinnsäten och vackra bord – inte i andra klass med trästolar, stim och stöj, öl i mängder och dartspele, ofta med många kvinnor och luften fylld av cigarr- och cigaretttrök Dagen innan vi skulle åka hem ville alla svenskar att pubägaren skulle bjuda på minst en eller två öl eftersom vi gynnat honom hela sommaren men han svarade mycket lakoniskt: ”Varför skulle jag göra det, ni har ju inte bjudit mig på någonting” Kanske man kan kalla det för en mindre kulturkrock, i England bjuder man även pubägaren på några öl av och till. Många av mina svenska kamrater hade det svårt tidvis – inte minst med maten. Själv är jag sedan barnsben allätare men många tålde inte kött, fisk, grönsaker etc. och killen som bodde i samma familj som jag tålde inte tomater av någon egendomlig orsak och inte heller andra grönsaker.

Sommaren därpå, år 1961 hade det blivit moderna tider och hela skolgruppen flög med en brummande DC-3a från Torslanda på Hisingen i Göteborg till Stansted som då bestod av några träbaracker som en påminnelse att det varit en krigsflygplats. På planet fick vi fylla i en massa blanketter för inresa och väl framme fick vi var och en gå och sätta oss hos en vänlig immigrationsofficer och utsättas för ett mindre förhör varför vi kom till England, var vi skulle bo, när vi skulle fara hem etc. Nästan som nu i Atlanta i USA 2009, men utan fingeravtryck, fotografering mm.

Året därpå var det dags för repris i Brighton och det mesta var som vanligt på örket. Där fanns och jag tror att där fortfarande finns en pir, byggd av trä som går flera hundra meter ut i vattnet och där det fanns diverse pubar, restauranter och nöjesarrangemang. Dom lite äldre och gamla britterna satt i långa rader på sina vilstolar vid beachen och alla var de insvepta i täcken och filter trots varm och skön väderlek. Värdfamiljen var som jag nämnt ett pensionärspar som var tvungna att stärka hushållskassan. Sverige och Skandinavien var fortfarande okända begrepp för engelsmännen, det enda som räknades var Imperiet och möjligen lite av Frankrike.

Sista sommaren före studentexamen d.v.s. år 1962 skickades jag till Bournemouth, en större stad på engelska sydkusten med härliga badstränder. Som vanligt ett pensionärspar som värdfamilj med samma undervisning på förmiddagarna, samma färkotletter till lunch med mintsås, kokta morötter och kokt potatis. Likadant corned beef med thé på eftermiddagen med toast och sallad. Allt var sig likt med undantag av den stora kärleken med stort K. Vår lärare och ledare, en man i 40-årsåldern fick genast ihop det med en rödhårig elev och kursdeltagare i 20-årsåldern och sedan såg man inte röken av honom. Hans son var emellertid med på sommarskolan och han var minst lika tuff och förslagen som fadern. Vi fann varandra på momangen och gick utefter strandpromenaden och beachen för att ragga brudar. Plötsligt fick jag syn på en ytterst vacker flicka, lite mörkhyad och med ett utseende som kunde placera henne någonstans i mellanöstern, Irak, Iran eller Afghanistan. Min nybakade kompis och jag gick ner på den härliga sanden på beachen och jag frågade helt fräckt om hon inte kunde smörja in min rygg med solskyddskräm om jag gjorde samma med hennes rygg. Sagt och gjort – vi hade ju gjort en deal och dessutom visade det sig att hon talade tyska och gick också på någon form av engelskundervisning i Bournemouth Vi fann varandra direkt inte minst genom det tyska språket och visserligen hade hon någon form av förkläde eller vakt med sig – en tysk i 30-årsåldern- som skulle se till hennes väl och ve, men han gav snabbt upp sin väktarroll när han förstod att vår kärlek inte gick att

hindra – åtminstone inte här och nu. Det sa klick genast och det visade sig att hon var från Iran, närmare bestämt Teheran. Hon hette Fahimeh Bachtari och studerade på en flickinternatskola i Würtzburg i Tyskland och var nu i England för att lära sig engelska. Hon var enligt mitt tycke en mycket vacker mörk skönhet från Shahens Persien, men även rent objektivt var hon en mycket vacker ung dam – inte helt olik Shah Reza Pahlavis hustru Farah Diba som ju var världsberömd för sin skönhet. Om jag inte minns fel var hon ett eller ett par år äldre än jag men jag var ju på den tiden ganska kraftigt byggd och lång till växten och såg säkerligen äldre ut än 17 år som stod i prästbetyget.

Vi träffades dagligen efter skolan och lunchen. På strandpromenaden i Bournemouth fanns diverse figurer av kolorerade lampor – exempelvis olika djur – som lyste på kvällarna i en lång rad utefter strandpromenaden. Vi träffades alltid vid hästen – ”bei'm Pferd” på tyska och vi hade en underbar sommar tillsammans. På dagarna bad och friluftsliv och ofta hittade vi våra små gömställen i någon liten skog eller trädunge vid havet. På kvällarna var det twist-dans som gällde och jag glömmer inte i första taget låten ”Come on let's twist again like we did last summer” med Chubby Checker. Livet lekte med jag fick ju alltid tänka på att Fahimeh var en muslimsk flicka och då bestämmer ju pappan hennes partner. Även om Shahens Iran då var synnerligen västorienterat innan revolutionen år 1979, då Ayatolla Khomeiny kom till makten och införde en islamsk republik med sharialagar enligt koranen och sig själv som diktator. Exempelvis använde Fahimeh aldrig alkohol, åt inte griskött, och när hon skrev brev hem till Iran förvånades jag över att hon skrev olika tecken från höger till vänster – den arabiska skrivstilen. Jag skall inte gå in närmare på vad vi gjorde och inte gjorde, men en iransk flicka som inte är oskuld när fadern bestämt hennes blivande make hade nog med dagens sharialagar i Iran möjligen stenats till döds och även jag hade nog fått något strängt straff som koranen föreskriver – minst ett antal piskrapp offentligt om inte något ännu värre.

Hon lämnade Bournemouth några dagar innan mig och min sorg och förtvivlan över detta minns jag tog sig uttryck i att jag satte mig i baren på vårt stamlocus och beställde en whiskey on the rocks, sedan en till och en till så att bartendern föreslog att jag skulle köpa en hel butelj – det hade blivit betydligt billigare. När jag omsider kom hem till värdfamiljen, eller pensionärsparet där jag var inkvarterad på synnerligen vingliga ben gick jag först och försökte låsa upp dörren på fel hus – alla radhus (townhouses) i England ser ungefär lika ut. När jag efter denna malör kom hem till rätt hus var fru pensionär uppe och kunde observera mitt eländiga tillstånd. Hon påstod att min mor skickade alldeles för mycket pengar till mig – trots att det säkert var mormor – och målade upp en mycket svart och eländig bild av min eventuella framtid. När jag kom till familjen hade jag haft en present med mig i form av en dalahäst (Darlecarlia Horse) och den hade placerats på finaste platsen på spiselhyllan, men dagen efter mitt lilla snedsteg var hästen bortplockad och jag hade svår huvudvärk.

Nåväl, efter några dagar var det min tur att få en massa stämplat i passet, åter tala med en vänlig immigrationsofficer och brumma till Sverige med DC-3-an till Hisingen och därefter ta tåget hem till Falun och skolstarten för mitt sista gymnasieår.

På den tiden fanns telefon och brev som kommunikationsmedel. Att ringa utomlands var aldrig aktuellt – det var alldeles för dyrt – t.o.m. rikssamtal var förbjudet för mig att ringa eftersom min styvfar Arthur ansåg det vara alltför kostsamt. Alltså blev det brev som gällde för att fortsättningsvis hålla kontakten med Fahimeh som ju befann sig på ett flickinternat i

Würtzburg i Tyskland. Dom flesta tonåringar skrev på den tiden kärleksbrev till sin älskade - så även jag - där man försökte förklara sina innersta och varma känslor. Jag hade inget foto på henne och bad henne enträget skicka ett fotografi att ha på skriv- eller nattduksbordet. Till slut skickade hon en liten, ganska oskarp bild av ungefär ett frimärkes storlek men jag blev glad ändå, även om fotot var fastklistrat på brevpappret.

Jag bestämde mig för att under höstterminen 1962 spara ihop till en tågbiljett Falun – Würtzburg t.o.r. samt några dagars uppehålle i den tyska staden. Jag kunde ju inte gärna bo på ett flickinternat så jag beställde ett billigt hotellrum. I minnet finns kvar att jag åkte nattåg men i 2:a klassens sittvagn och hade under viss alkoholpåverkan en synnerligen livlig diskussion av politisk natur med ett svenskt par som var inbitna socialdemokrater men jag lyckades inte övertyga dom att även andra ideologier kunde vara av värde. Jag kom fram till centralen i Würtzburg på morgonen och vem möter mig där om inte samma tysk som vaktade Fahimeh på beachen i Bournemouth. Han hälsande artigt men knappast hjärtligt på mig och tillsammans började vi promenera till mitt hotell. Vi passerade ett torg och på ena sidan den öppna platsen fanns en stor, vit, nybyggd fastighet i flera våningar och i ett fönster i den översta våningen med en lång rad fönster stod Fahimeh och vinkade. Hjärtat hoppade upp i halsgropen på mig, jag vinkade tillbaka intensivt men det var allt – hon fick inte lämna internatet och jag traskade nedstämd tillsammans med tysken till mitt hotell som också låg ganska centralt i staden.

På eftermiddagen fick hon tydligen lämna internatet, kom till mitt hotell och ringde på dörren. Vi kramades intensivt och ömt i flera minuter, jag vill minnas att vi bäge grät en skvätt men efter en kort stund fick vi gå ner på gatan igen. Vem stod inte där om tysken som jag nu nästan kände men även andra människor som jag inte alls kände igen, sannolikt Fahimehs väninnor och deras boyfriends. Vi åkte buss eller spårvagn till ett ytterligare sällskap som jag inte heller kände igen, minglade och snackade ett par timmar innan Fahimeh måste åka hem igen till flickinternatet senast klockan 22.00. Nästa dag fick hon inte alls lämna internatet och dagen därpå rådde samma regler, vilket innebar att vi inte alls kunde träffas. Jag blev naturligtvis både ledsen och arg men kunde inte på något sätt påverka skeendet. Jag checkade ut från hotellet utan att kunna få i mig någon frukost, gick till Würtzburgs Centralstation och började resan hem till Falun via Köpenhamn. Jag kände mig misslyckad och nedstämd och i stället för mat på tåget intog jag ett antal öl vilket också mättar en tom mage. Naturligtvis kom jag hem till Falun ledsen och i ett psykiskt och fysiskt dåligt tillstånd men det fick jag som vanligt bära på och klara ut själv så gott det gick. Mor Vilja flinade bara och hon förstod naturligtvis att allt hade varit förgäves och misslyckat men hon frågade mig inte om jag var ledsen eller besviken. Tyvärr måste jag säga att – så vitt jag minns – njöt hon snarast av situationen men varför vet jag inte.

I efterhand har jag med största sannolikhet fått hela förklaringen men det tog några år. Shahen Reza Pahlavi fick ju gå i landsflykt i samband med den iranska revolutionen år 1979 då det islamiska prästerskapet tog makten i landet. Han drabbades av sjukdom och dog efter några år på någon ensam ö på Nilen där han vistades av säkerhetsskäl. Fahimehs far – Bachtiar - var shahens sista premiärminister och han flydde till Paris där han bosatte sig i en villa utanför den franska huvudstaden. För många år sedan kom nyheten att han trots fyra livvakter hade skjutits till döds i Paris av Ayatollornas utsända mördargrupper. Jag visste sålunda inte alls vem Fahimeh var eller att hennes far var shahens sista premiärminister när vi träffades men nu i efterhand kan jag förstå hela förloppet med en tysk body-

guard och nu vet jag också att alla mina brev till henne censurerades av föreståndaren på flickinternatet och hennes till mig. Det mesta har i efterhand fått sin naturliga förklaring. Men vad hjälper det när man är en förälskad tonåring.

Estniskt scoutläger utanför Stockholm innan internationell scoutjamboree i Hangö, Finland år 1957. "Ole valmis" betyder "var redo" på svenska.

Samma läger innan scoutjamboreen i Finland 1957. Estniska scouter med mig sittades längst till vänster.

Tusentals scouter från hela världen på scoutjamboree i Hangö. Vi estniska scouter i exil i Sverige måste bära finska uniformer p.g.a. Sovjetunionens kontrollkommissioner. Den fria republiken Estlands flagga, färger och andra symboler var fortfarande förbjudna.

En högst sannolikt trött estnisk scout i exil vid namn Matti Yllö framför olika scoutsymboler på jamboreen.

Republiken Finlands president Urho Kekkonen kommer för att besöka oss estniska exilscouter och visar därmed stort mod och stor integritet.

President Kekkonen med pondus. Sannolikt hade han ett avgörande inflytande på Sovjetunionens diktator Nikita Chrusjtjov under Cubakrisen år 1962, som var mycket nära att utlösa ett tredje världskrig.

President Kekkonen talar med vår estniska scoutledare – tyvärr har jag glömt hans namn. Den finske högste scoutbossen ser bekymrad ut men livvakten-soldaten bakom presidenten ser ju glad ut.

Min "plastpappa" Arthur Sade hämtar mig på Faluns centralstation. Från Finland har jag klarat resan själv.

Från Faluns centralstation hem till Hyttgatan 30-40A i Falun efter Finland. Bil fanns ännu inte. Packåsnan utgjordes av Arthurs cykel. Nästa dag till Tyskland.

Scoutjamboree i Hangö, Finland 1957. Jag står under granen längst till höger som nr två uppifrån.

Min första sommar i Tyskland 1957. Familjen Karitzky i Eutin med mor, far och yngsta dottern. Till vänster "Omar".

Min underbara sommarfamilj 1958 och 1959, familjen Hahlweg i Bad Segeberg. Från vänster barnen Curt och Renate, sedan "Mutti" och "Vati" mit bierflasche.

"Vati" själv, Herr Hahlweg i shorts eller kalsonger, men utan bierflasche.

Jag själv på cykel modell Ö utanför familjens lilla hus i Bad Segeberg.

Första Engelsresan till Littlehampton. Jag syns vid fönstret till höger. Min girlfriend Ingun Piltz till vänster om mig, med långt ljust hår. Min "baldam" på Valborg i Uppsala nr 3 från vänster.

Kapitel 9

DOCKTOR MATTI ÅTER I FALUN, GYMNASIET OCH STUDENTEN ÅR 1963

Sextiotalet var en gyllene tid både för Sverige och människorna som bodde och arbetade i detta socialdemokratiska paradiset. Lönerna och levnadsstandarden ökade för alla, en svensk krona var värd som en D-mark utomlands, studenterna på universiteten fick 3.500 SEK per termin i studielån och studiebidrag och det räckte väl till livets nödtröft och lite till. Om man hade lust att flyga till Spanien på semester kostade det några hundralappar inklusive boende, en ask cigaretter kostade en krona i Alicante där jag var första gången liksom en populär drink som hette Cuba Libre och bestod av rom med Coca Cola.

Så året 1960 återkom familjen Sade – Yllö - Teevet från Stockholm till Hyttgatan 38 – 40 A i Falun där HSB hade byggt helt nya hyreslägenheter och denna gång blev det en fyrarummare med matsal utanför köket. Vilja och Arthur fick eget sovrum liksom mormor Elsa men Aili och jag fick fortfarande dela sovrum. Som en liten ironi låg hyreshuset precis där jag i augusti 1953 fick panik när bussen stannade vid Västra skolan som låg på andra sidan Hyttgatan. Västra skolan var en jättestor byggnad med gula, rappade fasader och stora spröjsade fönster. Hyreshuset där vi flyttade in var nybyggt och fint och i tre våningar – vi bodde längst upp. Det enda felet om möjligt var att det låg på fel sida av Faluån, den ”fina” sidan var ju på andra sidan ån som jag redan beskrivit. Dock fanns vid Falu gruva en kompis som hette Bo Petterson – hans far var gruvingenjör där – och vi hade alltid sällskap till gymnasiet på andra sidan Faluån. Så vitt jag minns blev vi aldrig mobbade på vägen till gymnasieskolan av eleverna på Västra skolan – inte ens senare då vi bar abiturient- och studentmössor.

Jag skulle nu börja på gymnasiet i klass R I b d.v.s. på reallinjens första klass. Vi fick inte vårt klassrum i den fina, stora huvudbyggnaden byggt i 4 plan, också det med gula, rappade fasader. Dessutom vindsplan byggt på slutet av 1800-talet med en stor fin park framför skolan med en staty av Johan Olof Wallin, författare, poet och präst som var fader till den svenska psalmboken och som en gång studerat på Falu Högre Allmänna Läroverk liksom Stefan Minell, vår verkställande direktör på Österlens Golfklubb. I stället fick vi husera i en sidobyggnad som en gång i tiden varit någon form av frikyrka men nu var ombyggt till skolbyggnad med klassrum. Vår klassföreståndare var under hela gymnasietiden vår svensk-lärare som hette Bengt Liljenzin och var en medelålders man och adjunkt.

På den första matteskrivningen var jag tydligen okoncentrerad eller allmänt trött och betyget blev bara Ba. Om man översätter det till vanlig svenska blir det ”icke utan beröm godkänd” men Vilja blev rasande över ett så dåligt betyg. Hon ordinerade genast privatlektioner i matematik hos en mattelärare 1 timme per vecka som hon naturligtvis betalade och jag fann mig i detta utan protester. Detta föreföll mig dumt, tråkigt och onödigt och det tyckte nog läraren också eftersom jag kunde alla tal och frågeställningar så resten av gymnasietiden skrev jag inget fel alls på matteskrivningarna. Dessutom var matteskrivningar och alla andra skrivningar i gymnasiet inga lekturer – det var 6 timmar från klockan nio till tre och man hade smörgåsar och frukt med sig.

Eftersom jag gick reallinjen gällde det att i andra ring (på gymnasiet hette det ring, inte klass) välja mellan biologisk respektive matematisk gren. Jag var ju mycket duktig i matematik och även fysik och kemi och hade själv naturligtvis logiskt själv valt matematisk

gren men nu hade nog Vilja beslutat att jag skulle bli läkare så det fick bli biologisk gren. Om man är 15 år gammal och ens mamma bestämmer att man skall gå en viss gren så gör man naturligtvis det, speciellt om 15-åringen hette Matti och hans mamma Vilja Sade. Skollunch eller skolmat som det hette på den tiden hade nu blivit lagstadgat så vitt jag vet, men kvaliteten på maten som bjöds var synnerligen varierande. Jag är inte och har aldrig varit kräsen när det gäller mat - jag fick tidigt lära mig att äta den mat som serverades och dessutom att äta upp det man fick eller tog på tallriken. Trots detta gick jag oftast hem och åt mormors mat till lunch eftersom det tog bara tio minuter att gå från skolan till Hyttgatan där vi bodde i vår fyrrarumslägenhet.

Nu var det snart bara två år kvar till den hägrande studentexamen men en ”examen” hade jag redan klarat av och det var konfirmationen. Möjligen hade mor Vilja stora ambitioner när det gällde min framtid eftersom hon anmälde mig till Stiftsgården i Rättvik för att delta i konfirmationsläger en sommar. Det var ju inget läger för kreti och pleti utan barnen som konfirmerades där tillhörde uteslutande socitetsfamiljer i Dalarna och Västmanland. Där blev jag bästa kompis med en viss Torbjörn – jag har glömt hans efternamn men jag vill minnas att det var Persson – och hans pappa var borgmästare och stor sossepamp i Avesta. Sommaren efter konfirmationslägret lånade jag en moped och åkte ända till Avesta för att hälsa på honom och resan tog väl cirka tre timmar med moppen. Vi hade riktigt trevligt en helg och umgicks normalt men efter en tid fick jag på något sätt veta att han skrivit brev till mig om diverse mindre lämpliga aktiviteter som skedde tydligen efter jag varit där. Möjligen ville han visa sig tuff inför mig men det rörde sig naturligtvis om sex, flickor, sprit och spyor och det bar sig inte bättre än att hans mor eller far läste brevet innan han skickade det till mig. Gissa vem som fick skulden för dessa händelser? Naturligtvis jag som hade dragit deras lille gullige son i smutsen och han förbjöds att nämna mitt namn i fortsättningen. Många år senare träffade jag honom i Lund och han var nog inte den allra skötsammaste studenten i Lund utan hans beteende fortsatte oförändrat. Men nu fick i alla fall inte jag skulden för hans uppförande.

Men detta var flera år innan studentexamen och på kvällen fick jag även till middagen efter konfirmationen en eller ett par snapsar till maten – det var tydligen enligt seder från Estland någon form av vuxenhetsexamen att bli konfirmerad och därefter fick man ta en snaps.

Så vitt jag förstår nu långt senare hade mor Vilja helt klart för sig att jag skulle bli läkare. Hon som farmaceut hade ju dagliga telefonkontakter med dom flesta av Faluns doktorer som ringde in recept (datorer med e-recept fanns fortfarande inte) och jag tror att hon både högaktade och var kär i några doktorer som ju var mycket socialt aktade på den tiden – det var något riktigt stort att vara läkare. Hon sökte själv en massa doktorer för allehanda småkrämpor utom när hon en gång cyklade omkull på väg från Lustigknopp till Apoteket och bröt handleden. Då var det stor uppståndelse och alla skulle tycka synd om henne med gipsskena och allt som hör en handledsfraktur till. Hon talade mycket om en viss doktor Hedlund som var allmänläkare i Falun och en rolig och humoristisk figur och sannolikt var hon kär i doktor Hedlund, men om känslorna besvarades eller inte är för mig tyvärr helt obekant. Han brukade ringa in diverse laxermedel för gamla tanter och det kunde oftast se ut som följer: ”En matsked tre gånger dagligen för god avföring.” Detta berättade Vilja för mig en gång och hon skrattade för en gångs skull ärligt och riktigt och var tydligen mycket road av ordinationen.

Som många barn i fina familjer bestämde Vilja att jag skulle ta pianolektioner och lära mig spela detta instrument. Därför inköptes ett piano och placerades i stora rummet och mor Vilja anmälde mig för att ta privatlektioner hos en kvinnlig pianolärare. Jag infann mig naturligtvis på avtalad tid för lektionen och träffade en riktig ragata till fruntimmer som också var mörk och krullhårig med glasögon – naturligtvis var hon judinna och påminde väldigt mycket om min första fröken i Baggetorp. Skillnaden var att denna pianofröken var ännu elakare och om möjligt ännu mer krävande. Jag trodde att jag skulle få spela några melodier, men ack icke. Varje gång jag kom till lektion skulle jag lära mig en ny skala och fick en ny som hemläxa. När jag sedan kom till henne igen hade jag nog av olika anledningar gjort min läxa dåligt, jag tyckte det var urtråkigt, spelade fel toner i skalan och då slog hon mig hårt på fingrarna. Efter en tid lärde jag mig själv att spela några melodier – den första var nog ”gubben Noa” sedan ”für Elise” och även ”When the saints were marching in” men mycket mera blev det inte. Det kanske inte hade blivit bättre heller med en mera pedagogisk och snäll lärare men mor Vilja skyllde misslyckandet på doktor Kaar som nästan dagligen kom på besök på kvällen och hindrade mig från att bli en duktig pianist, åtminstone enligt henne. Om doktor Eduard Kaar skulle man kunna skriva en hel bok men syftet med denna skrift är ju mest att försöka beskriva min barn- och ungdomstid och där kommer han fr.a. in som den man som hindrade mig från att bli en duktig pianist enligt min mor. Säggen säger att han var vallpojke i en by i Estland men en mycket rik dam blev varse hans intelligens och betalade medicinstudier för gossen i Moskva, Prag och Budapest. Han blev specialist i hudsjukdomar och hade egen praktik i centrala Falun och det kom naturligtvis patienter från hela Sverige och Norden eftersom han snabbt blev känd för sina undergörande salvor som apoteket fick röra ihop av olika tjäror, salicyl, antibiotika mm. Jag själv har ofta senare tänkt på vilken underbar specialitet dermatologi (hudsjukdomar) är. Ingen patient blir sämre av behandling, ingen patient blir heller bättre, ingen blir akut sjuk på natten och ingen patient dör. Själv var jag som ung naturligtvis tuff och ville bli en ”riktig” doktor – och då var det naturligtvis endast kirurgi som gällde för mig. Doktor Kaar var en liten, kort man – c:a 160 cm – med kort svart hår och bruna ekorrhögon. Han kedjerökte cigaretter med ett långt guldmunstycke och var enormt språkbegåvad – estniska, ryska, tyska svenska, ungerska mm. Och ofta när han fått några snapsar innanför västen – han bar alltid kostym, slips och väst – kunde han sjunga och berätta anekdoter så att man kikkade av skratt. På läkarpraktiken bar han en lång vit rock som gjorde ett väldigt komiskt intryck eftersom den släpade i golvet. Någon sjuksköterska eller sekreterare hade han naturligtvis inte utan skötte mottagningen helt på egen hand. Jag minns hur han steriliserade sprutor och kanyler i en kastrull med vatten som han kokade ungefär som man kokar potatis.

Doktor Kaar var ju uppväxt och studerade under tiden för det kejsrerliga ryska tsarimperiet. Tsarens hemliga polis – Ochrana – var ofta ute för att ta fast honom eftersom han hade en livlig fantasi och naturligtvis blev han på äldre dagar också paranoid. Av den anledningen bar han alltid buntar med tusenlappar innanför hattbrättet för att kunna fly eller muta sig fri om Ochrana fick tag i honom. Hans hustru hette Ellinor och var som jag tidigare nämnt mycket fin och förnäm och talade estniska med stark tysk brytning, tidvis ren tyska. Tallinn var ju en stor och viktig Hansastad - den hette Reval på tyska - och den jordägande klassen var huvudsakligen tyska grevar och baroner. Inom parentes heter Tyskland på estniska Saksamaa och ”saks” kan översättas till pamp på svenska och ”maa” betyder land, så det blir Pamparnas land.

Ungefär när jag fyllde 16 år traskade jag iväg till skolan igen i augusti 1961 för upprop i klass R III b, biologiska grenen. Ryggsäcken var nästan tom eftersom man på den tiden själv fick köpa sina skolböcker i bokaffären med benäget ekonomiskt bistånd av föräldrarna. Vid den här tiden hade jag naturligtvis många kompisar och jag var nog nästan dalmalms och lagt mig till med dalmål, men det är nog lika svårt att tala riktigt dalmål som riktig skånska om man inte är född och uppväxt i respektive landsdel. Min närmaste kompis under denna tid hette Lars Kinnander och bodde med sina föräldrar i en lägenhet nära skolan. Han var mycket ordentlig och redig – han gick t.o.m. flera gånger i kyrkan efter konfirmationen – och hans föräldrar var ytterst noggranna och stränga och höll Lars i ett järngrepp så att han inte skulle förfalla till olika laster. På 60-talet kom ju Beatles med nya frisyrer och ny musik. En ny generation var i vardande men Lars själv fick inte vara en del av denna nya ungdomskultur - långt hår var helt olämpligt liksom popmusiken ansåg hans föräldrar. En av Ingemar Bergmans första filmer visades på Röda Kvarn, en biograf i Falun. Det var Jungfrukällan men den filmen förbjöd Lars mor honom att se eftersom den innehöll en antydd scen till en våldtäkt. Idag hade den säkert varit barntillåten. Hans far var tjänsteman på länsstyrelsen i Falun och modern hemmafru men tyvärr gick hon bort tidigt i bröstcancer.

En annan god kompis var Jan-Olof Wallberg. Hans far var en duktig affärsman och hade en stor Mercedesbil. Han lät tanter på landet kring Falun sy klänningar för andra tanter som köpte dom och på denna verksamhet tjänade han tydligen mycket pengar – han var således med dagens vokabulär en riktig entreprenör.

Naturligtvis hade jag ytterligare många vänner och klasskamrater, både pojkar och flickor. I gymnasiet var vi ju en blandad klass, inte som i klass 5 och 6 som var rena pojkklasser. Vad gäller kontakter med det motsatta könet var det nog mera på det kamratliga planet. På den tiden var det ytterst ovanligt med mera intima kontakter och sex innan studentexamen. Ibland hade vi skoldanser i regi av DGF (Dalarnas Gymnasistförening), abiturient- och studentbaler i gymnastiksalen och då stod alla pojkarna på ena sidan och flickorna på den andra. När musiken började sprang pojkarna över gymnastiksalsgolvet och bjöd upp den flicka som man tyckte bäst om. Men om hon dessutom var attraktiv till utseendet fick man springa fort, annars var hon redan upptagen. Tyvärr blev det för det mesta några flickor över som ingen ville dansa med – dom kallades panelhonor – och det kan ju inte ha varit särskilt roligt. Det vanligaste nöjet på lördagar – förutom bio – var s.k. hippor (hippa i singularis) vilket i allmänhet var mycket beskedliga tillställningar. Ett antal klasskamrater bjöds hem till någon, man lyssnade på jazzmusik - särskilt populär var Louis Armstrong - på grammfonen och ibland dansade man också. För det mesta bjöds på popcorn och Coca-cola som båda var tämligen nya produkter i matbutiken. Självklart hände det att man blev förälskad i någon flicka, men då rörde det sig mest om platonsk kärlek. Jag minns att min första kärlek hette Anne Sahlstedt och var dotter till röntgenöverläkaren på Falu Lasarett. Här fanns det dock ett litet problem och det var naturligtvis att hennes sociala status var så mycket högre än mitt. Som jag tidigare berättat ansågs jag nog av omgivningen som ett finskt krigsbarn med tanke på mitt finskklingande namn – Matti Yllö. Inom parentes låg detta mig i fatet även flera gånger senare i livet, speciellt hos mina flickvänners mammor av någon outgrundlig anledning – papporna var av samma outgrundliga anledning mera positivt inställda till mitt namn och min person.

Under 60-talets början hade vi ett ämne på skolschemat som hette gymnastik (i betyget står gymnastik med lek och idrott) och det var två dubbeltimmar varje vecka. Vår gymnastiklärare var en före detta kaptan på I 13 i Falun och följaktligen var undervisningen av tämligen militär karaktär. På vintrarna var vi mest i gymnastiksalen och lektionen började med en rejäl omgång Ling-gymnastik med bålrollningar, sidoböjningar, armhävningar, huvudrollningar etc. Förutom dessa inledande övningar följde övningar på barr, bygelhäst och räck. Därefter oftast handboll som avslutning på dubbeltimmen, men basket och andra bollsporter kan jag inte memorera att vi ägnade oss åt. Vid en handbollsmatch minns jag att en motspelare satte upp sitt knä helt provocerat i grenen på mig och jag föll som en klubbad ox. När jag hämtat andan igen blev jag rejält förbannad och klagade hos kaptanen -gymnastikläraren över denna uppenbara ojusthet. Emellertid fick jag inget gensvar alls, i stället blev han rejält arg på mig som i hans tycke gnällde i onödan. Han skällde ut mig å det grövsta och bad mig i stort sätt att dra åt helvete.

På somrarna hade vi även mycket friidrott i gymnastikundervisningen och på den tiden hade jag ingen kalaskula utan var smärt byggd, lång och hade rejäla benmuskler. Jag var riktigt framgångsrik i längdhopp, sprint 100 meter (möjligen var det 60 meter) men framför allt höjdhopp. Den nya höjdhoppstilten var ännu inte uppfunnen utan jag hoppade s.k. dykstil där man hoppar upp på vänster ben och ”dyker” förhoppningsvis över ribban. Jag tränade helt på egen hand och på distriktsmästerskapen (= Dalarna) erövrade jag silvermedaljen två gånger. Medaljerna finns fortfarande kvar i någon kartong. I normala fall skulle gymnastikläraren ha tagit tag i min träning eftersom jag var på närmast elitnivå och hjälpt mig med träningen vilket var det normala. Så blev tyvärr inte fallet här. Jag träffade honom en gång efter studentexamen och han flinade och frågade mig hur det gick med friidrotten, men jag var tvungen att säga att jag lagt av. Han ryckte bara på axlarna men sade ingenting. Som jag tidigare nämnt, främlingsfientlighet fanns – åtminstone som jag upplevde det – mest hos polisen och militären. Förutom ovan nämnda fysiska träning spelade Lars Kinnander och jag tennis i Faluns tennishall en timme per vecka.

Falun var och är en framstående vintersportort och om vintrarna var det sällan att det inte fanns skidor eller skridskor under fötterna.

Poliserna i Falun var ibland inte alls snälla mot mig. På den tiden fanns fotpatrullerande poliser centralt på Faluns gator och ett antal gånger blev jag stoppad p.g.a. att lyset inte fungerade. Frågan löd genast: vad heter du? När jag svarade mitt namn- Matti Yllö- åkte anteckningsblocket fram direkt men påföljder minns jag inte. En gång skjutsade jag Curt Hammer på pakethållaren på cykeln men bara jag blev antecknad för denna kriminella handling – Curt Hammer var tydligen ingen brottsling och slapp bli antecknad i polisens lilla anteckningsblock.

Lektionerna i gymnasiet är ju knappast spännande att berätta om, dom var ju tämligen enahanda med läxförhör och därefter några nya kapitel eller sidor i det aktuella ämnet och sedan genomgång av ny läxa till nästa lektion. Mina betyg blev bättre och bättre och som jag tidigare berättat läste jag läxorna både framlänges och baklänges. Mor Vilja hade nu slutat med att förhöra mig på läxorna, troligen var uppgifterna nu för avancerade för henne särskilt matte och fysik och dessutom koncentrerade hon och Arthur alla krafter på syster Ailis hemuppgifter. Jag tror att hon låg på gränsen till underkänt i vissa ämnen och då kunde det bli svårt att få en godkänd studentexamen. Det fick bara inte hända, ur Viljas perspektiv vore det närmast en katastrof.

Då är det ju roligare att berätta lite om några av mina lärare. Klassföreståndare och svensklärare under hela gymnasietiden var Bengt Liljenzin och läroboken i svenska som vi hade hette "Dikt och Tanke". Han var en utmärkt lärare och förutom kunskap om svenska poeter och författare var svensk uppsats det viktigaste för att få ett bra betyg. Vi fick i allmänhet sex olika teman eller rubriker att åstadkomma en bra uppsats och vanligast var det med tre fria ämnen och tre fackämnen, d.v.s. exempelvis biologi eller geografi. Man fick välja själv vilket ämne man ville skriva om och sedan hade man sex timmar på sig att åstadkomma en förhoppningsvis bra uppsats. Läraren läste och rättade klassens alla c:a 30 uppsatser och dels gällde det att skriva korrekt svenska med rätt sammansatta meningar, rätt kommatering etc., dels skulle innehållet i texten vägas in i betyget. Om man valde ett fackämne skulle även fackläraren bedöma och betygsätta uppsatsen. För det mesta fick jag AB (med beröm godkänd), några gånger A (med utmärkt beröm godkänd) för mina alster. Den bästa uppsatsen läste Bengt Liljenzin upp för hela klassen och det var nästan alltid en klasskamrat från Leksand vid namn Per Liljas, bror till TV-metrologen Erik Liljas, som fick sin uppsats uppläst.

Svenskläraren bodde i en mindre lägenhet på Lustigknopp. Jag tror att han för det mesta var ungarl och ibland kanske konsumerade för mycket alkohol, men det är bara spekulationer från min sida. Han var mycket trevlig och kunnig, gick verkligen in för sitt jobb och jag minns att vi t.o.m. skulle lära oss det mesta om den svenske nästan bortglömda skalden Atterbom – okänd för de flesta idag. Jag har nyligen fått veta att Bengt Liljenzin fortfarande är i livet. Han bor i Uppsala och är drygt 90 år gammal.

Några år efter studenten var jag i Falun och några gamla klasskamrater och jag träffade vår gamle klassföreståndare i baren på Stadshotellet där vi satt och drack drinkar, talade om gamla tider, filosoferade och hade det mycket trevligt. Efter baren stängt hade vi en liten eftersittning hemma hos Bengt Liljenzin med ytterligare en del drinkar med tilltugg. Nästa dag berättade jag detta för mor Vilja men hon blev då både arg och upprörd. Varför vet jag inte men möjligen var Liljenzin ansedd som lite alkoholiserad och kanske även som lite av en bohem i Falun. Det var och är nog inte alltid lätt med det sociala livet i det svenska samhället med alla sina skrivna och oskrivna lagar och regler, kanske särskilt i småstäder. Däremot hade vi de två sista åren i gymnasiet en svårt alkoholiserad kortvuxen och satt man vars namn jag glömt som undervisade i matte och kemi. Förutom att hans andedräkt alltid doftade alkohol hade han också alltid någon form av gips på sig – vanligen en eller två armar eller ett ben. För min del var han närmast en ängel. Jag var mycket duktig i matte och kemi och fick studentbetyget A (berömlig) i bägge dessa ämnen. Emellertid saknades det tydligen ordinarie lärare i kristendom så han fick undervisa i detta ämne också. Av bara farten fick jag A i ämnet kristendom på köpet trots mina minimala kunskaper i detta ämne som numera heter religionskunskap – om det över huvud taget finns kvar på skolschemat. Eftersom jag gick den biologiska grenen var biologi ett viktigt och omfattande ämne. Jag var mycket intresserad av biologi och kunde som vanligt alla läxor utantill och dessutom läste jag ytterligare böcker i ämnet.. Läraren var en spenslig, lite sprattig och kortväxt man som talade både mycket och fort. På så sätt var han snarast min närmast totala motsats och möjligen var det personkemin som inte stämde eller kanske han inte gillade mig av någon annan anledning. Jag fick alltid betyget Ba (icke utan beröm godkänd) trots att jag kunde allt och lite till. I studentbetyget gav han mig dock betyget AB och det var ju snällt eftersom jag annars inte hade fått betyg nog att bli antagen som student på medicinska fakulteten

på Uppsala Universitet. En annan färgstark lärare var min fysiklärare som hette Walles i efternamn – förnamnet har jag glömt - men jag vill minnas att det var Bengt. Han kom från en fin gammal dalasläkt och hade en stor Zorntavla i olja på väggen hemma i villan där han bodde i den fina delen av Falun på rätt sida om Faluån. Det ryktades bland oss elever om tavlan – jag var aldrig hemma hos honom så jag kan inte konfirmera detta. Det sades också att han under 30-talet och början av 40-talet i början av andra världskriget varit någon form av nazistboss, men hur, vad eller var har jag ingen aning om. Det kanske kan stämma – han var ytterst sträng och krävande och om man inte kunde läxan blev han våldsamt arg och upprörd. Men tack och lov var äga nu förbjudet enligt en ny lag, annars hade nog pekpinnen vinit över många ändalyktor. Mitt utgångsläge var uruselt vad gäller fysik och magister Walles. Min syster Aili hade haft honom som fysiklärare ett eller ett par år tidigare och på en skrivning hade hon som uppgift att rita upp solsystemet med solen som en ring i mitten och sedan alla planeterna i cirklar runt solen. Aili hade ritat en liten ring föreställande solen helt rätt och sedan cirkel ett och skrivit Venus, cirkel två som föreställde Mars och därefter cirkel tre och skrivit Jorden. Men sedan hade hon ritat dit cirkel fyra och där hade hon skrivit Månen!!! Magister Walles hade med rött bläck skrivit USCH ! över hela sidan och jag vill minnas att hon fick BC (underkänt) eller C (undermåligt) på denna skrivning. Tack och lov hade magister Walles säkerligen glömt historien med min syster och jag fick A(berömlig) i fysik i studentbetyget.

Efter 2 års studier på gymnasiets reallinje, biologiska grenen i klasserna RIII b och RIV b var det då dags för studentexamen i början av maj 1963. Studentexamen kallades på den tiden också mogenhetsexamen, och så vitt jag vet fortsatte vi alla i klassen till olika universitet och högskolor. Några yrkeslinjer som nu fanns inte – i så fall fick man gå någon yrkesskola efter den 6-åriga folkskolan. En studentexamen på Falu Högre Allmänna Läroverk i början av 60-talet var ingen barnlek. Det var först fyra skrivningar i ämnena svenska, engelska, fysik och matematik och som alltid var det skrivningar på sex timmar utan paus. Sedan följde den muntliga delen och då var det inte våra ordinarie, lokala lärarna som grillade oss utan censorer från Universitetet i Uppsala – d.v.s. professorer och docenter – som kom med kluriga frågor, ofta i form av kuggfrågor.

Tydligt hade jag gjort mina läxor tillfredsställande och fick betyget A både på studentskrivningarna i matematik och engelska – (det var översättningar åt bägge hållen) samt a på skrivningarna i svenska och fysik. Den muntliga delen gick också utmärkt och censorerna såg glada och nöjda ut. Dock minns jag att jag tyckte synd om vår stackars alkoholiserade mattelärare. Han var ju tvungen att hålla sig nykter under den muntliga delen av examen och han var så skakig att han endast med stor möda lyckades åstadkomma några krumelurer på svarta tavlan.

Året innan studentexamen i klass RIII b kallades man abiturient och bar en svart eller mörkblå abiturientmössa med svart skärm. Till uniformen hörde också en mörkblå manchesterkavaj med DGF:s logo på vänster bröstficka – så i princip hade vi en skoluniform i gymnasiet. I Falun var det tradition att efter de fyra studentskrivningarna bära tofsar i abiturientmössan men bara för A eller a i betyg. Om man fick stort A skulle det vara en stor tofs och om man fick litet a visade man det med en mindre tofs av ” bollmodell ” och dessa tofsar var fastsydda vid mössan. Jag hade sålunda två stora tofsar i mössan och två mindre enligt ovanstående beskrivning. Dessutom brukade man fästa diverse föremål i mössan, oftast för att visa vilket yrke man planerade att ägna sig åt eller vad man skulle studera på

universitetet. På min mössa var det originellt nog fastsytt en skalpell. Det är möjligt att jag hade tänkt mig att bli kirurg redan år 1963.

Så kom då äntligen den stora och efterlängtade dagen i början av maj 1963. Vi skulle som vanligt infinna oss klockan 8 i skolbyggnaden och dagen ägnades åt grillning – dock inte av korv – utan muntlig grillning av våra kunskaper av censorerna från Uppsala. Klockan 15.00 var det dags för ”utspring” när portarna på skolan slogs upp och alla glädjerusiga nybakande studenter rusade ut till väntande anhöriga och vänner som hade samlats under dagen med blommor, ballonger och skyltar men studentens namn på – ofta med fotografi på honom eller henne, oftast från barndomen. Cirka en halv timme innan utspringet utfördes ytterligare en ceremoni på Falu Högre Allmänna Läroverk. Om alla abiturienter hade klarat studentexamen kastades innehållet i en stor papperskorg ut från lärarrummets fönster. Den här dagen kom hela papperskorgens innehåll dinglandes ner på skolgården och det betydde att alla hade klarat examen. Alla studenter sprang till sina anhöriga och vänner och glädjen visste inga gränser.

Så var det emellertid inte alla år. Det hände att någon eller några elever låg på gränsen till godkänt men misslyckades i den muntliga delen och då förblev fönstret stängt och ingen papperskorg tömdes ut på skolgården. Vederbörande fick då gå ut bakvägen utan examen medans resten som klarat sig sprang ut som vanligt. Anhöriga och vänner fick gå hem igen med sina blommor och ballonger – blommorna visnade nog ganska fort och gasen i ballongerna pyste snabbt ut. Jag har en äldre vän och kollega som råkade ut för detta p.g.a. sifferblindhet som på den tiden var ett okänt begrepp liksom ordblindhet. Han minns fortfarande händelsen som ytterst förnedrande och obehaglig, han kan ännu inte idag glömma känslan av utanförskap den dagen. Jag har nu 47 år senare svårt att förstå hur dom som bestämde själva proceduren hade i tankarna, men som jag ser det hade det nog inte skadat med lite mer mänsklighet, värme och värdighet i samband med misslyckade examina som dessutom ibland kunde vara lite godtyckliga som alltid är fallet med muntliga tentamina.

Tack och lov var min studentexamen godkänd, t.o.m.” Berömlig” i dom flesta ämnena så jag kunde springa ut i skolans park där mor Vilja, mormor Elsa, Arthur, Aili och vänner och även halva apoteket Vasen väntade med blommor och ballonger, av vilka jag fick massor runt halsen. Mor Vilja hade ordnat med häst och lövad vagn med björkris och ballonger hem till Hyttgatan men innan dess skulle vi alla nybakade studenter gå i en stor grupp genom centrala Falun med blåsorkester i täten. Efter orkestern – som om jag minns rätt – var Dalregementets d.v.s. I 13:s blåsorkester kom den s.k. fanborgen med olika flaggor och dessa utgjordes av de längsta och snyggaste gossarna i abiturientklassen, d.v.s. Ring III. Naturligtvis gick jag med i fanborgen som abiturient året innan iklädd DGF:s mörkblå skärmössa och kavaj med logo på vänster bröstficka samt vita, nypressade byxor och vita handskar.

Sedan bar det av med häst och vagn hemåt och det tog kanske 15 minuter. Själv satt jag på en stol på vagnen och alla anhöriga och gäster promenerade på var sida om vagnen. Mor Vilja hade naturligtvis bjudit med alla som hon kände i Falun, inte minst kolleger från apoteket Vasen och trots att jag var i centrum av händelserna kändes det knappast så. Vilja hängde blommor runt min hals som alla andra och gratulerade men någon kram eller kroppskontakt var det inte tal om – inte från syster Aili heller. Inom parentes kan jag här säga att min mor Vilja och jag aldrig, varken som barn eller vuxen hade någon kroppskontakt mer än handslag. Om det någon gång var tvunget med en kram var det säkert en meter mellan oss.

Hennes – eller rättare sagt min – studentmottagning i lägenheten på Hyttgatan 38-40 A blev mycket lyckad. Några veckor innan examensdagen gick det statliga monopolföretaget Systembolagets personal i strejk för högre löner och som alla vet säljer Systembolaget alkoholhaltiga drycker inklusive vin som i övriga världen räknas som livsmedel. De flesta studentkalasen var sålunda p.g.a. strejken tämligen tråkiga och ”torrlagda ” om man inte hade hamstrat sprit, vin och öl i god tid. Emellertid hade Vilja och Arthur i god tid samlat på sig ett rejält förråd av vinflaskor och dessutom hade dom tillgång till apotekssprit och av det hade Arthur gjort snapsar – både kryddade och okryddade liksom punsch och olika likörer. Det fanns således gott om dryckjom på kalaset. Inte undra på att min studentfest blev mycket lyckad och populär bland alla vänner och bekanta. Efter en tid kom också fanborgen som traditionsenligt skulle bära den nyutexaminerade studenten uppför trapporna till tredje våningen och dom stannade naturligtvis hela kvällen och halva natten, sannolikt p.g.a. den tillgängliga rikliga förtäringen med mat och kanske framför allt dryck. Många andra studentkalas hade kanske bara Sockerdricka, Pommac eller Loranga till buffén – det var den tidens Coca Cola och Fanta, men hos de nybakade studenterna var dessa drycker måttligt populära.

Äntligen var studentexamen avklarad och det kändes som ett spännande liv nu låg framför mig och samtidigt erfor man en märklig och oförklarlig frihetskänsla som inte går att beskriva i ord. Efter 6 års folkskola, 2 års realskola och 4 års gymnasiestudier var man nu en fri ung man – behövde inte gå till skolan och infinna mig 07.45 varje dag för morgonbön och om man inte hann dit innan dörren stängdes på sekunden ovanstående tid tre gånger fick man sänkt ordningsbetyg. Äntligen fri som en fågel och jag kände mig närmast euforisk men det tog tyvärr slut efter en dryg månad då Sveriges Krigsmakt hade behov av mina tjänster redan den 4 juni 1963. Dessutom hade jag ju klarat studentexamen med utmärkta betyg och förstod att jag med största sannolikhet skulle komma in på medicinska fakulteten på Uppsala Universitet.

När, var och hur det beslutades att vi – sex studentkamrater – efter studenten skulle åka till städernas stad, Paris kommer jag inte längre ihåg. Fyra ynglingar skulle åka i en bil men deras namn har jag glömt, det enda jag minns är att en hette Anders Larsson och en annan var rödhårig. I sista ring hade jag en kompis vid namn Per Wigert. Om jag inte minns helt fel hörde han till de elever som gick om sista ring, antingen för att få bättre betyg eller för att han låg på gränsen till godkänd studentexamen. Han var således ett eller ett par år äldre än jag och innehade en liten ljusblå bil av märket Fiat, jag tror modellen hette Fiat 500 och var extremt liten till formatet och hade en liten mopedmotorliknande tingest under bakluckan som liksom VW var luftkyld. Dörrarna öppnades fram så att om man råkade öppna dörren under färd flög den av p.g.a. luftdraget – vilket jag gjorde en gång – men tack vare låg fart satt dörren kvar med diverse skador. Pers pappa var intendent på Falu Lasarett och familjen bodde i en flott villa mitt emot sjukhuset. På den tiden fanns inte så många direktörer inom sjukvården, idag hade han säkert haft titeln sjukhusdirektör men idag har det ju urartat totalt med landstingens administration med direktörer och biträdande direktörer i långa rader från landstingsdirektör, slutenvårdsdirektör, utvecklingsdirektör, sjukhusdirektör, sjukvårdsdirektör m.fl. Samtidigt har antalet läkare i Sverige ökat från 9000 när jag började till nuvarande drygt 40.000 men någon ökad sjukvårdsproduktion har inte skett på de 40 åren märkligt nog. Pers mamma var tämligen tjock minns jag och haltade p.g.a. en smärtsam coxartros (s.k. höftledsförslitning) och på den tiden hade man fortfarande inte

börjat operera med höftledsproteser utan det var värktabletter och eventuellt steloperation som gällde så hon gnällde mest hela tiden och tog sig fram knackigt med hjälp av käpp. Rollator hade inte heller uppfunnits ännu men numera har ju nästan alla pensionärer en rollator på skattebetalarnas bekostnad.

Nåväl, Per och jag skulle åka till Paris med hans lilla Fiat och vi hade inte råd med hotell utan dels hade vi ett litet tält med oss och dels hade vi av plywood gjort en konstruktion så att vi i värsta fall kunde sova i bilen trots att vi bägge var fullvuxna ynglingar. Samma dag som vi gav oss av söderut blev jag rejält sjuk med förkylning och feber – sannolikt halsfluss – varför Per fick köra och jag fick ligga helt utslagen i bilen på en plywoodskiva under färden genom Tyskland. Vi började på autobahn men det var ingen succé för så fort vi kom upp i 90 kilometer i timmen började motorn bli överhettad så vi fick stanna. Per körde i stället på vanliga riksvägar söderut med en hastighet som understeg 80 kilometer per timme och då gick det bra. Jag hämtade mig till nästa dag och kunde stå på benen och efter wurst mit kartoffelsalat kom vi omsider fram till franska gränsen. Vi körde vidare och efter en tid började det bli mörkt och vi skulle hitta någonstans att sova över natten. Var femte kilometer såg vi två cyklande franska poliser med den karakteristiska uniformsmössan och vi stannade och frågade dom på vår skolfranska: *Ou pouvons nous coucher avec le tente?* Detta betyder fritt översatt: Var kan vi sova med tältet men poliserna bara skakade på huvudet och undrade säkert om våra mentala gåvor var på upphällningen. Den tredje eller fjärde polispatrullen tog oss mera på allvar och sade plötsligt: *Aha, camping !* Själva hade vi inte kommit på att camping ju är närmast ett internationellt ord men poliserna sade: *dix kilometre á droit* vilket betyder 10 kilometer till höger. Förhoppningsfulla körde vi 10 kilometer och till höger men ingen campingplats visade sig. Nya två poliser på cykel, samma fråga och samma svar som ju tycks vara någon form av standardsvar av cyklande franska poliser, åtminstone åt svenska studenter som nog poliserna ansåg som mindre vetande figurer. Om en stund blev det kolmörkt och någon campingplats var inte synlig någonstans men vi måste ju sova över natten och i bilstrålkastarnas sken såg vi en plan äng som vi kunde köra in bilen på och som låg precis bredvid vägen. Sagt och gjort, vi slog upp det lilla tältet, tog fram sovsäckarna och kröp in och somnade bums. Vaknade när solen gick upp av ett våldsamt brölände utanför tältet och med paniken lurandes i bakhuvudet klev vi ut och upptäckte en massa kossor som undrade vilka som hade inkräktat på deras betesmark. Inte nog med det – bonden kom också och han var allt annat än vänskapligt sinnad d.v.s. han var rejält förbannad över vårt tilltag. Det var bara att slänga in tältet i Fiaten och lämna slagfältet illa kvickt vilket vi också gjorde och inom en timme hade vi hittat ett värdshus där vi kunde få café au lait och croissant till frukost. Sedan fortsatte vi till Paris och efter en stunds letande hittade vi ett hotell med ett dubbelrum som passade vår tunna plånbok. Bilen parkerade vi på hotellets bakgård som skyddades av ett högt träplank med en dito dubbelpport med hänglås. Efter en givande och nödvändig natt med sömn i den stora dubbelsängen tog vi efter fransk frukost kontakt med våra fyra kamrater som hade kommit fram tidigare p.g.a. en bättre bil som inte kokade stup i kvarten och vi sammanstrålade och hade ”a nice time together in Paris”. Många dagar rörde det sig inte om och vi besökte inte heller vare sig Louvren eller något annat kulturellt om jag minns rätt. Däremot uppsökte vi naturligtvis Place Pigalle som vi hade hört talas om och där det enligt tillgängliga uppgifter fanns lättklädda flickor som man kunde inhandla för inte alltför många sekiner. Vi var ju sex gentlemän och jag minns inte alls hur många som ägnade sig åt dylik handel, men jag

vill minnas att det var ungefär 50 %. Den rödhåriga kamraten fick på något underligt sätt kontakt med en snygg negress och det måste ju ha varit spännande eftersom dylika inte fanns i Falun på den tiden. Som sagt, ingen nämnd och alla glömda men jag fick på något underligt sätt reda på att flickorna kostade 30 franc och att i entrén satt en tjock tant och kasserade in 7 franc för rummet och jämfört med dagens priser var det ju rena realisationen på en liten stund av amour. En gång minns jag också hur vi alla satt på en restaurang och intog en superb middag alla sex studenter och bredvid oss hade vi en man som plötsligt tog upp tre skinnbägare och en tärning. Vi skulle peka på den bägaren under vilken tärningen låg och det var ju jätteenkelt när han hade bytt bägare ett tag med tärningen på bordet. Insatserna ökade successivt och vi vann ofta eftersom vi hade 12 ögon – trodde vi var det lättförtjänta pengar. Vi vann oftast men när insatsen till slut blev 1000 franc tog vår vän naturligtvis tillbaka allt och lite till och där satt vi med långa näsor, men mätta och glada trots malören med penningförlusten.

Vi hade även mycket roligt på andra sätt. Naturligtvis var vi uppe i Eiffeltornet och såg utsikten över hela Paris men så vitt jag minns var vi aldrig på någon bussresa runt staden som alla andra turister men Notre Dame både såg vi och var inne i liksom Sacré Coeur – kyrkan på Montmartre. Vi var ofta på välrenommerade restauranger och åt förnämligt och särskilt minns jag en restaurang där vi satt ute – det var ju vår – och avnjöt en underbar middag. Köket låg en trappa ner och kyparna sprang för livet med sina brickor men när dom kom uppför trappen stod restaurangägaren och slog in allt på brickan i en kassaapparat. Man kan ju bara hoppas att det stämde för kyparen, annars fick han säkerligen lägga till sekiner ur egen penningpung. Vi hade riktigt roliga dagar som gick fort och som jag tidigare nämnt väntade Sveriges Krigsmakt på mina insatser på I 14 i Gävle och det blev dags att börja den långa resan hem till Falun. När vi skulle åka på morgonen visade det sig emellertid att gatan utanför porten där Fiaten stod var helt blockerad av parkerade bilar, det fanns inte en chans att komma ut den vägen. Per och jag blev förbannade och sade att vi måste med en färja och kunde inte vänta en minut till. Nu visade sig att formatet på Fiaten var utmärkt, vi samlade ihop hotellpersonalen och tillsammans baxade vi bilen genom receptionen och ut genom huvudingången som var utrustad med stora dubbeldörrar och så kom vi iväg med ytterligare ett minne från Paris. Hemresan gick som ditresan i en fart av högst 80 km per timme för att inte överhetta den lilla motorn på inte alltför många hästkrafter, hur många vet jag inte idag. Det var ju ingen vits att ta tyska autobahn med den farten varför vi åkte över Belgien, Holland med en åktur över Zuidersee-dammen och Bremen. I Holland minns jag att vi sov över i någon form av hotell på ett lantbruk och vi gick förbi en massa kossor och andra djur innan vi hittade vårt rum men vi sov gott i den lantliga luften och på morgonen fick vi en rejäl holländsk ”bonnafrukost”. I övrigt minns jag inte mycket från hemresan, det var väl snarast någon form av transportsträcka utan några spännande händelser som jag kan minnas idag.

Redan när jag var 17 år köpte jag med pekuniärt bistånd av mormor en bil av märket Ford Anglia av 1949 års modell av en bilmekaniker vars verkstad jag såg från Ailis och mitt sovrumsfönster på andra sidan gatan. Bilen kostade 325 kronor och jag hade senare mycket stor nytta av detta originella åkdon. Bilen och alla dess nycker och egenheter skulle egentligen kräva en egen bok men då blir historien för lång. Dessutom skulle ju denna lilla skrift handla om mig och mina öden och äventyr och inte om bilar. Om jag hade skrivit en uppsats om bilen i stället om mig själv i gymnasiet hade magister Liljenzin satt betyget C

(undermåligt) p.g.a. missuppfattning av ämnet och det var inte helt ovanligt att så skedde i klassen – dock aldrig för mig. Forden hade golv av plywood som var uppruttet med hål i, varje vecka lagade jag gummislang p.g.a. punktering, den hade pilar på sidan åt vilket håll man skulle svänga men allt var tvärt om och bromsar med metallstag så det berodde helt på om det var vinter eller sommar om de ville fungera. Kort sagt en synnerligen originell bil men den åkte på vägarna i Mellansverige i drygt 2000 mil med mig som förare innan min svåger lånade den, fastnade i en poliskontroll och sagan var slut. Nästa bil blev en ljusblå Volkswagen med tak som gick att öppna, det var rena lyxen för en student på den tiden.

Konfirmation på Stiftsgården i Rättvik år 1960. Från vänster: mormor, Arthur, jag, Voldemar Kiviaed, hans hustru Thea och längst till höger mor Vilja.

Studentexamen våren 1963.

Fest på sommarrestaurangen "Kullen" i Falun efter studentexamen.

Fyra av sex falustudenter "gör" Paris efter examen 1963. Per Wigert med solglasögon.

Per Wigert är noggrann med munhygien vid Rhen-kröken utanför staden Ulm. Fiaten i bakgrunden.

"Ou pouvon nous coucher avec le tente" som benämns camping internationellt. Per fixar sovsäckar efter resning av tält.

Kapitel 10

DOCKTOR MATTI SOM SOLDAT I SVERIGES KRIGSMAKT.

Den 29:e november 1962 skulle jag mönstra, d.v.s. infinna mig på uttagning till soldat i Sveriges Krigsmakt i en lokal i Falun. Där fick jag göra en massa tester som kondition, syn, hörsel, EKG mm. och avslutningsvis fick jag samtala med en kvinnlig psykolog. Jag blev placerad som läkarstuderande i armén trots att jag önskade komma till marinen men det sistnämnda var tydligen förbehållet pojkar med rätt bakgrund, exempelvis gossar med adliga namn eller framstående fäder som kunde ”fixa” placering åt sina söner så dom kunde segla jorden runt med fartyget Älvsnabben och fraternisera med andra likartade gossar samt ev. prinsar och andra pojkar av hög rang.

Kort efter studentexamen och Parisresan satte jag mig sålunda i min Ford Anglia, årsmo-
dell 1949 och satte kurs mot I 14 i Gävle från Falun där jag skulle infinna mig den 4:e juni 1963. Varför jag har så exakta data beror på att jag har en liten blå bok eller häfte framför mig på bordet som har rubriken: Sveriges Krigsmakt, Inskrivningsbok. Jag körde på en dålig, smal och krokig väg till Gävle via Sandviken och naturligtvis fick jag punktering vilket inträffade regelbundet varje vecka en eller två gånger. Det var nämligen hål i gummibeläggningen på däck och där kom det in stenar som gjorde hål på slangen. Det var bara att ta ut slangen och laga hålet – liksom på ett cykeldäck – och sedan pumpa upp det igen. På den tiden hade konungariket Sverige en riktigt stor krigsmakt, bl.a. var flygvapnet det 4:e största i världen och armén kunde mobilisera c:a ½ miljon man i form av värnpliktiga soldater och reservofficerare. Avsikten med nästan 3 månader på I 14 i Gävle var för mig grundläggande militär utbildning liksom för övriga gossar i vår pluton – c:a 30 pojkar – som av någon underlig anledning kallades för ”livkompaniet” och utgjordes av blivande läkare och tandläkare. Vi skulle göra vår militärtjänst på lediga somrar för att inte försinka våra studier på universiteten.

Om jag minns rätt skulle vi inställa oss senast kl. 24.00 vid vaktkuren i entrén till regementet som förutom vaktchefen i baracken bestod av en soldat som gick fram och tillbaka vid den öppna grinden med en skarpladdad k-pist. Innan inställelsen gick några kompisar och jag på ett bättre näringsställe i Gävle och intog mat och diverse drycker. Detta gillade tydligen inte vaktchefen i kuren och efter några mindre kloka eller mycket kloka kommentarer från min sida höll jag på att hamna i arresten innan jag ens hann påbörja min militära bana.

Det hela löste sig dock på allra bästa sätt och efter en natt på logementet – ”luckan” – där vi cirka 20 soldater levde och sov i våningssängar av järn fick vi ställa oss i en lång kö för att kvittera ut alla prylar som uniformer av olika slag, sockor, kalsonger, stålhjälm, kängor av läder respektive gummikängor, skokräm, arméns hudsalva som var utmärkt att steka i och även för s.k. infanteribränna i stjärten mm. Infanteribränna är en omskrivning av skavsår mellan skinkorna efter en femmilamarsch med full packning en varm som-
mardag. Slutligen vapen i form av en kulsprutepistol, s.k. k-pist av modell 45.

Permissionsuniformen var mycket fin och av god kvalitet så första helgen när jag åkte med min Ford Anglia till Falun blev mormor helt överväldigad av den fina uniformen – dylik kvalitet hade hon aldrig sett tidigare trots att hon upplevt många krig, soldater och officerare sedan år 1905 som hon hade träffat och umgåtts med. Det fanns dock många som

inte tyckte om uniformen, de ansåg att den inte var militärisk nog och att man snarare såg ut som en busschaufför i permissionsuniformen.

Jag minns att det var mycket exercis på kaserngården under ledning av en furir där vi fick lära oss halt, framåt marsch, höger om etc. och det var nästan varje dag i början. Till slut såg vi nog ut som en pluton elitsoldater men efter en tid inträffade en pikant händelse. Vi hade kommit överens om att marschera ”Hitlermarsch” med helt raka ben. Furiren på kaserngården tyckte att det var toppen – snyggt och militäriskt – men tyvärr hade översten på regementet vid något tillfälle lämnat sin skrivbordsstol av läder, gått fram till fönstret mot kaserngården och observerat vår exakta och militaristiska ”Hitlermarsch”. Det blev ett helvetes liv och vi ordinerades att i fortsättningen endast marschera svenskt med böjda knän vilket vi naturligtvis var tvungna att åtlyda på momangen. Hur det gick för furiren vet jag inte, förhoppningsvis blev han med åren överfurir trots den olämpliga marschvarianten. Varför vi fick heta livkompaniet förstår jag fortfarande inte. För det första var det inget kompani utan snarast en liten pluton om cirka 30 ynglingar. Själv associerar jag ordet livkompani till livgarde utgörandes av elitsoldater som skulle skydda kungens liv vid bataljer och på olika slagfält under den svenska stormaktstiden. Vi i livkompaniet var nog långt ifrån elitsoldater utan studenter som hade fått dom högsta betygen i studentexamen och sålunda genomgående var små teoretiska s.k. ”Einsteinare”.

Med tanke på ett vi i mångt och mycket var Sveriges intellektuella elit hände naturligtvis både dråpligt roliga händelser och mindre roliga dylika. En tidig morgon kl. 08.00 skulle vi alla vara uppställda på kaserngården med full stridsmundering, vilket innebar grön uniform modell 60, stridssele, full packning, hjälm, gasmask och vapen mm. En yngling – jag minns inte hans namn ställde upp med alla dessa attiraljer men hade glömt ta på sig läderkängorna utan han stod stridsberedd med sina morgontofflor. En annan gång skulle vi med full stridspackning klättra över ett näthinder av rep som var 5 meter hög med en rund trästolpe längst upp. En yngling vid namn Palmstierna tappade taget på 5 meters höjd och föll pladask på ändan med sig själv och packningen. Det såg mycket illa ut men jag tror att han klarade sig med en eller två kotfrakturer utan nervskador, men han kom aldrig tillbaka till vårt framstående livkompani. Själv var jag nog en medelmåttig soldat men jag trivdes bra bland alla kompisar på ”luckan” och ute i fält. Vi hade dock en furir som jag tyckte var en riktig skithög utan den minsta bildning eller empati. En gång minns jag att vi skulle anfalla en skogsbeklädd kulle där fienden hade förskansat sig. Vi hade bara lösplugg i våra k-pistar, d.v.s. plastkulor som bara smattrade som en riktig kulsprutepistol. Alla vi student-soldater skulle skjuta mot kullen och fienden med våra K-pistar - enstaka skott – men jag tömde hela magasinet på 36 skott i en följd och siktade samtidigt på furiren. Det skulle jag inte ha gjort. Furiren skällde ut mig och gick genast till kompanichefen – kaptenen och skvallrade om mitt tilltag. Nästa dag blev jag inkallad till kompanichefen för förhör och naturligtvis erkände jag genast mitt tilltag. Han utmätte straff som inte gick att överklaga i form av kompaniförbud nästkommande helg vilket innebar att jag fick ”sitta kvar” och inte fick åka hem. Någon större nöd gick det dock på mig. Det fanns andra soldater som var brottslingar och hade ådömts kompaniförbud så vi hade en trevlig helg med kortspel, andra fritidsaktiviteter, en säng att sova i och god mat med såväl frukost, lunch och middag. För mig var det betydligt roligare än att åka till Falun – jag hade ju inte påbörjat mina medicinstudier i Uppsala ännu. Den 29 augusti 1963 muckade jag som vicekorpral eller möjligen korpral och fick lämna in alla kläder och andra prylar till krigsmaktens civila förrådsgub-

bar. Jag fick klä mig i civila kläder och passera vaktkuren utan hot om arrest men under värnpliktstiden var det inte tal om att passera vakten i civila kläder – det hade minst blivit kompaniförbud om man hade försökt. Dagen efter, d.v.s. den 30 augusti när jag firade min 19-årsdag infann jag mig på Anatomiska Institutionen i Uppsala för upprop tillsammans med c:a 30 andra förväntansfulla pojkar och även några flickor. Några av ynglingarna var soldatkamrater från I 14 i Gävle men ingen – vare sig pojke eller flicka – var någon som jag kände från Falun. Sommaren 1964 visade Sveriges Krigsmakt inget intresse för mina militära kunskaper trots att jag efter månaderna på I 14 fick vitsorden X, 7 och 6 enligt inskrivningsboken men om det är bra eller dåligt framgår inte – det kanske var en militär hemlighet. Denna sommar fick jag i stället ett sommarjobb i Falun som jag skall berätta om senare. Det fanns dock flera positiva sidor med militärtjänsten, den s.k. lumpen. Jag fick bättre kondition, vi hade mycket fysisk träning och idrott och jag lyckades ärligt erövra en fin idrottsmedalj att fästa ovanför vänster bröstficka på permissionsuniformen. Förutom denna medalj kunde jag även fästa en skyttemedalj på samma plats men den var – måste jag tyvärr erkänna – inte förtjänad på ett ärligt sätt p.g.a. mitt synfel på höger öga. Jag var och är högerskytt men måste då sikta med vänster öga, vilket innebar att jag oftast knappast träffade måltavlan. Vi skulle skjuta med k-pisten, 100 meter i liggande ställning, men vad som krävdes för skyttemedalj minns jag inte längre. Emellertid kom jag och en kompis vid namn Hans Hjelmström på att snabbt och obemärkt gå fram till tavlan med en patronhylsa i fickan och fort som ögat sticka hål på centrum av måltavlan – 8:an, 9:an och 10:an varefter vi bägge tilldelades varsin skyttemedalj. Skillnaden var att Hans Hjelmström hade endast en medalj ovanför vänster bröstficka medan jag kunde stoltsera med tvenne fina militära utmärkelser.

Nästa gång Sveriges Krigsmakt hade behov av min kompetens var den 1:e juni 1965 då jag blev inkallad till T 3 i Sollefteå. För icke krigsmän måste jag förklara att I som i I 14 betyder Infanteriregemente och T som T 3 betyder Trängregemente eller på mera civilt språk Underhållsregemente. Jag minns att Hans Hjelmström – vars far f.ö. var överstelöjtnant och chef på I 14 i Gävle – och jag körde i en varsin VW-bil som jag inköpt efter att min sväger Anders Daniels från Leksand fastnat i en poliskontroll med min Ford Anglia -49:a och min kära bil fick livslångt körförbud. Vi körde över Sundsvall och Kramfors och naturligtvis intog vi en sista civil middag på Hotel Knaust i Sundsvall - tidigare träbaronernas favoritställe – innan den fortsatta färden mot Sollefteå som var en liten Norrlandsstad med tre regementen och dessutom arméns hundskola, d.v.s. en nästan totalt dominerad militärstad vid Ångermanälven.

På vägen dit minns jag en otäck händelse. Hans Hjelmströms Volkswagen fick plötsligt sladd i en lång nerförsbacke – han åkte före mig – och bilen roterade flera varv men voltade inte och vi kunde fortsätta färden utan ytterligare malörer. Vad som egentligen hände vet jag fortfarande inte men säkerhetsbälte och krockkuddar var på den tiden okända begrepp. Vi inställde oss hos vakten den 1:e juni och under 73 dagar fick vi lära oss först om kompaniförbandsplatsen som var den första sjukvårdsinstansen för sjuka, skadade och stupade infanterisoldater. Denna förbandsplats var mycket primitiv även för 60-talets militärsjukvård. Den bestod i stort sett av ett vind- och regnskydd av tältduk med första hjälpen väska, en 50 liters mjölkkruka med vatten, lite medikamenter och piller och plåster men helt utan möjligheter till kirurgiska ingrepp. F.ö. fanns det ju ingen läkare där – endast sjukvårdare. Skavsår på fötterna och skavsår mellan skinkorna – s.k. infanteribränna och

mindre blesyrer kunde man säkert behandla här framgångsrikt men det hela var mycket enkelt och primitivt. Framför allt var transporter av skadade soldater mycket eftersatt i sjukvårdsorganisationen jämfört med dagens terrängfordon och helikoptrar. Den viktigaste attiraljen för transport av skadade soldater var en hopfällbar bår som två sjukvårdare skulle bära den sjuke eller skadade på till kompaniförbandsplatsen. Om den skadade eller sjuke soldaten vägde 100 kg och dessutom måste man ta med hans stridspackning och vapen måste dom stackars sjukvårdarna bära c:a 130 kg kanske en kilometer. Dessutom kunde sjukvårdarna inte gå i takt för i så fall ramlade både den skadade soldaten och hans utrustning av båren. Jag fick själv prova på att bära en dylik bår med motsvarande tyngd i skogen men efter 100 meter var man helt utmattad och fick lägga ner båren, pusta ut och hämta andan. Om man inte orkade gå och bära båren med den skadade soldaten fanns ett alternativ som hette cykelbår. Då spände man fast båren på den första cykelns pakethållare respektive den bakre cykelns styrstång och det kunde gå bra om man hade en väg att cykla på men om det bara var skog var det naturligtvis livsfarligt för både den skadade och cyklisterna. Ytterligare ett transportsätt som någon klurig officer hade hittat på för friska, stridsberedda infanterister var cykeltolkning. Det innebar att c:a 20-30 soldater åkte på varsin cykel bakom en traktor i ett långt rep med små inflätade sidorep med trähandtag. Starten brukade man klara av men efter ett tag när traktorn kommit upp i marschfart – 30 km/tim. - och hela raden av cykelsoldater kom till en skarp kurva åkte ungefär hälften av mannarna ut i periferin d.v.s. skogen alternativt diket och många skadade sig mer eller mindre allvarligt. Cykeltolkning var nog i mångt och mycket fiendens bästa vapen för att sätta våra soldater ur stridbart skick på ett enkelt sätt, s.k. ”infanteristsjälvmål” – uttrycket påhittat av mig själv.

För dom som inte njutit värnroten som min medicinprofessor i Uppsala, Erik Ask -Upmark alltid uttryckte sig - och sålunda är ovetandes om Sveriges Krigsmakts organisation måste jag upplysa läsaren att ett kompani bestod av c:a 150 man, en bataljon kunde vara mellan 400 och 1.200 man beroende på uppgifter och en brigad räknade c:a 5000 soldater och officerare samt underofficerare. Många år senare när jag gjorde trenne KFÖ (= repövningar) fanns inte längre underofficerare utan det hette regementsofficerare, kompaniofficerare och plutonsofficerare så slapp man uttrycket ”under”. Konstigt att det fortfarande idag år 2010 finns undersköterskor.

Om man överlevde kompaniförbandsplatsen var nästa instans bataljonsförbandsplatsen som efter dåvarande förhållanden var riktigt modern med möjligheter till kirurgisk behandling.

Om vi inte hade möjligheter att flytta in i fastigheter eller hus fanns hela förbandsplatsen i tält. Där fanns en VW-motor som elverk och försåg tälten med både varmluft och ljus inklusive en massa Watt till operationslamporna. Om elverket inte hade bensin fanns starka karbidlampor som gav ljus nog åt kirurgiska ingrepp och i lådorna fanns alla tänkbara instrument och även narkosapparat med narkosgaser, möjlighet att intubera, d.v.s. både buk och thoraxkirurgi kunde utföras med framgång. Det fanns även en postoperativ avdelning i ett stort tält för vätsketillförsel intravenöst liksom smärtstillande medel och antibiotika. Allt detta var mycket modernt och väl planerat av experter inom Krigsmakten, men frågan kvarstår med transporternas ineffektivitet. Bataljonsförbandsplatsen förfogade dock över två terränggående jeepar av märket Volvo som kunde ta en eller två skadade från kompaniförbandsplatsen och dessa fordon var helt outstanding i skogen – man kunde köra

över både stockar och stenar utan att fastna – frågan var naturligtvis vad som kunde hända med de sjuka eller skadade bak i jeepen utan sjukvårdare som tyvärr inte fick plats i det lilla utrymmet om man transporterade 2 skadade.

På T 3 i Sollefteå fick jag lära mig allt om dessa förbandsplatser, inte bara i teorin utan i högsta grad men reella övningar och undervisning i verkligheten. Vi var ofta ute i skogen och fick resa tälten och öva olika simulerade skador som kom in till förbandsplatsen. Dessutom måste man sätta sig in i vad alla hundratals lådor innehöll, kirurgiska instrument, suturmateriel, narkosapparater, gips, förband m.m.

Denna sommar var det mycket mindre av rent militära övningar som exercis, skjutning och anfall på diverse skogsbeklädda kullar där fienden hade förskansat sig. Dock fick jag lära mig att plocka isär, sätta ihop och skjuta med mitt tjänstevapen i händelse av ett skarpt läge, nämligen armépistol modell 40. Jag fick denna gång betygen X, 6, 6 men vet fortfarande inte om det var bra eller dåligt. Sommaren avslutades dock på ett trevligt sätt då vi tillsammans med kompanichefen åkte till de Lappländska fjällen för lite rekreation, fjällvandring och fiske samt övernattade i de typiska armétälten med kamin och skorsten av plåt i mitten av det runda stora tältet som rymde nästan 20 man om jag minns rätt.

Sommaren 1965 hade jag avlagt medicine kandidatexamen vid Uppsala universitet men när Sveriges Krigsmakt åter var i behov av min kompetens var först i mars-april 1971 då jag redan hade avlagt medicine licentiatexamen vid Lunds universitet och fått min legitimation som läkare. Det blev 45 dagars läkarfackskola i Solna där vi bl.a. sköt på nersövda grisar med höghastighetsammunition som då användes till alla nya vapen, exempelvis den svenska AK 4:an. Dessa kulor hade en våldsam energi och om man träffade grisen i lårbenet eller höftleden flög bensplitter i massor in i bukålan och rev sönder tarmar och andra bukorgan. Det var ju meningen med dessa höghastighetskulor – behandlingen d.v.s. operationen tog timmar och ändå överlevde sällan någon efter dylika skador. Definitivt inte grisen som slaktades efter skottskadorna men den blev tyvärr inte till sidfläsk och kotlett utan dödades och grävdes ner.

Några år efter vår kurs blev det ett herrans liv i pressen och massmedia då ett antal kirurger hade skjutit av benen på grisen och sytt fast bakbenen fram och frambenen bak. Typiskt studentikost – grisen var ju sövd och skulle dödas – men för allmänheten var det ju ett fruktansvärt tilltag som måste bestraffas.

Den 13:e februari 1972 skulle jag och ett antal kollegor åter infinna oss på T 3 i Sollefteå för vinterutbildning. Eftersom Sollefteå hade en hyfsad slalombacke hade de flesta sina slalomskidor med i bagaget. Nu var vi också fänrikar, d.v.s. officerare och det innebar att vi inte kunde bo på logement utan fick hotellrum och andra rum ”på stan” och kvällarna kunde tillbringas på officersmässen med mat och dryck till självkostnadspris. Det visade sig dock tyvärr att något inte fungerat optimalt på utbildningsavdelningen på någon högre stab i Stockholm för när vi inställde oss visste ingen vad vi skulle göra på T 3 i Sollefteå. Något program för vinterutbildning fanns inte – alla skyllde på alla i den militära hierarkin – och det slutade med att vi fick oss tilldelat en VW-buss för att kunna ta oss till slalombacken för skidåkning, både slalom och störtlopp vilket vi var mycket glada över, åtminstone vi som hade lärt oss denna sportgren. Efter en rejäl frukost på mässen tog vi sålunda VW-bussen till slalombacken där vi vinterutbildade oss i en vecka och kvällarna tillbringades på officersmässen med en del drycker och fast föda. Jag minns att jag ofta hamnade i livliga och tidvis något aggressiva dispyter med andra officerare, fr.a. de stamanställda

officerarna och det gällde oftast om Sverige skulle utveckla kärnvapen som vi hade kapacitet till att göra bl.a. via forskningsreaktorn i Studsvik och vetenskaplig kompetens som fanns inom landet. Jag tyckte att vi hade något primitiva och ibland rent skrattretande försvar mot både riktiga och fingerade kärnvapen. Om man satt på en lastbil eller åkte cykel skulle man slå två metallbitar mot varandra och skrika så högt som möjligt: ”atomanfall” varefter man skulle ta skydd i närmaste grop och dra en liten trekantig tältduk – som ingick i stridspackningen – över sig. De som eventuellt överlevde skulle organisera en s.k. RR-styrka som var en förkortning för Røjning och Räddningsstyrka. Det fanns en pärm med en massa A4-papper hur denna RR-styrka skulle organiseras och vilken utrustning den skulle medföra vid räddningsarbetet. För det första skulle alla lastbilar lastas ner med sand så att de skadade inte skulle bli ännu mera skadade av lastbilens gupp och hopp över stenar och stockar. Bara det är ju under krigstid svårt – sand finns ju inte överallt och inte lastmaskiner heller. Det mest komiska ur min synpunkt var dock utrustningslistan som var mycket omfattande. Där var uppräknat all utrustning som RR-styrkan skulle ta med sig, borstar, hinkar, klorkalk, motorsågar, spett, yxor, geigermätare, ja God name it – det var långa listor. Min bestämda åsikt var att detta var helt meningslöst, för det första var ju ett eventuellt krig slut med ett dylikt vapen från fienden och för att slippa få en atombomb i skallen skulle fienden veta att han inom några sekunder eller minuter fick en likadan eller värre bomb i skallen i retur. Denna min åsikt var inte alls populär och jag ansågs nog som lite rubbad. Den socialdemokratiska regeringen med statsminister Tage Erlander i spetsen hade beslutat att Sverige inte skulle utveckla och producera egna kärnvapen och min åsikt tolkades sålunda som en hädelse i kyrkan eftersom alla officerare hade samma åsikt som ledarna för folkhemmet och dylikt fick inte ifrågasättas. Vid denna tid kom jag ju från en akademisk miljö där man kunde ifrågasätta och debattera olika ämnen utan fördomar men här lärde jag mig fort att inte fråga den konformistiska svenska modellen – det som den socialdemokratiska regeringen och annan överhet beslutat var den absoluta sanningen. Om man hade en annan åsikt och tyckte att överhetens beslut var fel blev man ansedd som en avvikare och mer eller mindre som mindre vetande, en omskrivning för dum i huvudet och någon vettig debatt var omöjligt att föra utan aggressioner. Kanske man kan jämföra det med dagens debatt om koldioxid, växthusgaser och jordens uppvärmning. Om man tror – och det gör många experter – att det genom århundraden och årtusenden sker spontana variationer i jordens klimat och temperatur är man ju helt out idag och mindre vetande eller helt dum i huvudet. Det måste naturligtvis vara förbränning av fossila bränslen och bovarna fr.a. är bilarna och flygplanen. Av detta följer att man skall åka tåg men så vitt jag förstår måste tågen också förbruka energi som oftast kommer från fossila bränslen och då är man ju tillbaka på ruta noll. För c:a 20 år sedan dog en massa sälar på västkusten och det fanns primärt ingen orsak funnen till detta. Massmedia och allmänheten var helt övertygade att det var bilarna på E:6an som var boven i dramat och det var aktuellt med inskränkningar i biltrafiken, hastighetsbegränsningar etc. på E:6an. Efter analyser som tog lite tid kom man som väntat fram till att det var en smittsam virusinfektion som orsakat säldöden men då var hela saken redan utagerad och miljöpartiet bildades och fick en hel del mandat i riksdagen. Under senare år har det i media handlat mycket om sjukdomar, fr.a. om smittsamma dylika. Ibland kan verkligen förundras att man fortfarande har livhanken i behåll. Först ut var galna kosjukan, sedan fågelinfluensan och för närvarande svininfluensan och här kan man ju mycket intresserat studera massmedias roll för att skapa konsensus hos allmänheten. Om

man har avvikande åsikter om dessa åkommor brukar man inte bli populär – ytterligare ett exempel på konformismen i det svenska samhället

Detta var ju en riktig parentes vad gäller docktor Mattis memoarer men själv tycker jag att det är en viktig parentes. Jag började så smått lära mig att inte framföra åsikter som låg utanför de som allmänt gällde i konungariket Sverige utan i stället hålla käften. Jag tyckte enligt mitt förhoppningsvis logiska tänkande hur man skulle undvika att få en atombomb i skallen. Jag och flera med mig visste ju att det fanns en stor mängd sovjetiska SS 20 – raketerna, s.k. medeldistansrobotar i Baltikum – inte minst i Estland – som var klara att avfyra mot svenska befolkningscentra som Stockholm, Göteborg och Malmö. Vårt försvar mot detta hot har jag redan beskrivit med långa utrustningslistor för RR-styrkan och det är möjligt att jag retade upp officerarna med att tycka att det var närmast komiskt med borstar, hinkar, yxor, motorsågar mm som svar på atombomber. Det är t.o.m. möjligt att jag efter våra diskussioner och mina åsikter på officersmässen blev klassad som en säkerhetsrisk i Krigsmakten, men detta är i så fall okänt för mig.

Efter en vecka hade vi tröttnat på att åka i samma slalombacke och eftersom Krigsmakten hade glömt bort att göra ett vinterutbildningsprogram för oss läkare fick vi åka hem om vi ville. Eftersom jag redan tagit tjänstledigt 3 veckor från mitt ordinarie arbete ringde jag till läkarstationen i Kungsbacka och kunde vikariera där 2 veckor som distriktsläkare och samtidigt bo hos min farbror Dr. Adolf Yllö i Göteborg vilket också skedde.

Min militära karriär avslutades med tvenne KFÖ (repövningar) som inföll på I 16 i Halmstad år 1974 då jag var bataljonsläkare i 32 dagar i Hallandsskogarna och år 1977 då jag tjänstgjorde som kirurg på brigadförbandsplatsen i 30 dagar i skogarna runt Skövde. Denna sjukvårdsinstans var med tanke på att det gått drygt 30 år mycket modern med flera operationstält, postoperativ avdelning, intensivvård, sterilcentral, apotek och flera bensindrivna elverk som gav både bra operationsljus och varmluft förutom alla andra viktiga funktioner som en dylik förbandsplats måste ha för att kunna ta hand om skador och sjukdomar för c:a 5000 man i eventuellt skarpt läge. Brigadförbandsplatsen är numera avskaffad.

Sammanlagt hade jag tjänstgjort i Sveriges Krigsmakt i 323 dagar men jag fick så vitt jag vet en s.k. ”honorable discharge” på amerikanska = ärofullt avsked från Sveriges Krigsmakt och kunde kalla mig för löjtnant i Svenska Arméns Reserv. Avsked är i detta sammanhang fel ord ty man var kvar krigsplacerad till c:a 45 års ålder, i mitt fall som kirurg på brigadförbandsplatsen och i Inskrivningsboken i Sveriges Krigsmakt finns t.o.m. en sida med flera rutor som skall stämpas då inskrivningsbok utgör färdbevis till mobiliseringsförrådet i någon hemlig plats med några ladur i en lika hemlig skog någonstans i Sverige. Tack och lov behövde färdbeviset aldrig komma till användning, min generation har haft lyckan av ”evig fred” – åtminstone i Europa.

Vicekorpral Matti Yllö med mor Vilja sommaren 1963. Okänd plats.

Vår förnämliga livkompani på I14 i Gävle sommaren 1963. Längst till vänster i mellersta raden Hans Hjelmström. Till öger om honom min sängkompis (överslafen) Sverker Ljung-hall, senare medicinprofessor i Uppsala och till höger om honom jag själv.

Kapitel 11

DOCKTOR MATTIS MORMOR ELSA MELITA ELEONORA,
FÖDD FÄHLMANN, SENARE ÄNDRAT TILL VÄLMAA

Som jag tidigare berättat fortsatte mormor Elsa att vara min ”mor” även efter att vi flyttat till Falun hösten 1953. Hon fortsatte att omhulda mig på alla tänkbara och kanske även otänkbara sätt. Hon fortsatte att laga god mat åt mig på luncherna, åtminstone innan skolbespisningen – som det hette på den tiden – uppfanns. Hon såg till att jag fick en rejäl frukost på helgerna, ibland frukost på säng med kaffe med mjölk och delikata smörgåsar, men då fick naturligtvis Aili också samma frukost eftersom vi ju delade sovrum. Hon såg till att jag alltid hade rena och strukna kläder på mig när jag gick till skolan eller på fritiden. Emellertid hade hon förstäligt nog en del egenheter som exempelvis gjorde det svårt för mig att ta hem kompisar och definitivt tjejkompisar. Mormor var ju tämligen ensam och isolerad redan i Baggetorp men där lärde hon sig svenska och var tvungen att till vardags umgås enstaka gånger med de fyra bondfamiljerna som fanns i Rude by. Dessutom hade hon ju fullt upp med hushållet och serva morfar, mig som liten hyperaktiv pilt och även Aili före år 1950. Hon lärde sig aldrig svenska språket på riktigt även om kunde göra sig förstådd för det mesta i lantaffären i Baggetorp och med bönderna och bondmororna i Rude. I Falun blev hon ju totalt isolerad från omvärlden och hennes umgänge med andra människor inskränkte sig till makarna Sade, Aili och mig. Hon kunde nog förstå det mesta i lokaltidningen Falu-Kuriren, åtminstone rubrikerna och tillhörande illustrationer. Några gånger hände det att hon själv gick in till centrala Falun om hon till exempel – naturligtvis i hemlighet – skulle köpa en guldring eller manschettknappar av guld till mig vid mina examina i gymnasiet och universitetet eller andra högtidliga tillfällen, men det var naturligtvis ytterst sällan. Hon var ju egentligen var helt ensam och isolerad på sitt rum och i köket. Naturligtvis fick hon vistas fritt i lägenheten men när det kom gäster ville hon inte vara med – eller kanske fick hon inte för Vilja. Då gömde mormor sig på sitt rum men blev efter en tid nyfiken, gick försiktigt genom den lilla hallen vid badrummet, öppnade nästa dörr så tyst hon kunde och gluttade ut genom dörrspringan. Hon ville naturligtvis se vad som var å färde och vilka människor som hade kommit som gäster. När doktor Kaar med hustru Ellinor och eventuellt deras dotter som var barnläkare i Stockholm samt hennes man som var skeppsmäklare och kom på kalas - då var det inget bekymmer – dom hade ju vant sig med detta beteende under många år. Värre var det om jag skulle ta hem en helt ny kompis – gamla kompisar som Lars Kinnander m.fl. hade också vant sig – när plötsligt någon öppnade dörren tyst och försiktigt och gluttade ut genom dörrspringan, speciellt om det rörde sig om en tjejkompis. Det gick bara inte ibland, oftast gick vi ut på balkongen för att slippa mormors nyfikenhet. Jag skämdes naturligtvis och hade svårt att förklara mormors beteende vilket som jag ser det idag var helt förklarigt med tanke på hennes isolering och brist på umgänge med andra människor. Till råga på allt kunde jag inte vara på någon fest eller s.k. hippa längre än till cirka kl. 10 på kvällen trots att jag gick i gymnasiet och var konfirmerad. Efter detta klockslag blev mormor orolig att jag hittat på något opassande och sannolikt var det hennes rädsla och oro som tog sig sådana uttryck som det gjorde. Hon kanske var rädd att jag skulle dricka för mycket alkohol och kanske bli pappa i unga

år – vad vet jag. Hon klädde då på sig ytterkläder och kunde gå ner på Hyttgatan och kunde promenera gatan fram och tillbaka i flera timmar trots att det ibland kunde vara minus 30 grader Celsius. Mor Vilja sade aldrig något om detta mormors beteende – det fick jag försöka klara upp med mormor face to face men jag rådde inte på henne det minsta. Vid ett tillfälle – jag tror att det var veckan efter studentexamen träffade jag en ungersk flicka – jag vill minnas att hon hette Marika som såg trevlig och söt ut. Hon var mycket mörkhårig med kraftigt bruna ögon och märkligt nog minns jag att hon hade illgröna långbyxor och en vit t-shirt. I mormor Elsas ögon var alla ungerskor horor (ungari lits på estniska) och mormor blev både arg, förtvivlad och upprörd över detta oväntade besök. När Marika kom och hälsade på mig åkte hon cykel men då blev mormor riktigt karsk och tuff. Under tiden medan vi satt i mitt rum och språkade utan några andra skumma aktiviteter sprang hon nerför trapporna och slängde Marikas cykel långt bort i ett dike. Efter denna upplevelse var jag nog mindre populär hos Marika och kontakten mellan oss upphörde tyvärr – kanske till min förtvivlan och mormor Elsas glädje.

Mormor hade alltid mycket hemlighetsmakeri för sig. En gång bad jag henne virka ett överkast till en dubbelsäng och jag tror att hon jobbade med detta överkast nätterna igenom i cirka ett halvt år, men resultatet blev mycket vackert enligt min mening. Överkastet finns fortfarande kvar och används tidvis och jag tror att det väger mellan två och tre kilo. Naturligtvis fick hennes dotter Vilja inte veta någonting om detta handarbete – det mesta om inte allt - skulle vara hemligt för Vilja.

På bordet i mormors rum stod fortfarande den gamla symaskinen med handvev från Estland men den var tillverkad på en fabrik i Österrike i mitten av 1800-talet. Hon använde den knappast längre men under facket för nålar och trådar fanns ett hemligt fack och där förvarade hon sina pengar. Mormor blev ju svensk medborgare år 1952 och senare fick hon svensk folkpension, vilket hon naturligtvis var ytterst tacksam för men hon kunde nog aldrig riktigt förstå detta förhållande eftersom hon aldrig gjort något förvärvsarbete för konungariket Sverige. Jag minns inte beloppen som hon fick i pension – i början var det nog cirka 2000 kronor per månad och då fick hon betala cirka 1000 kronor per månad till Arthur för sitt rum och mat. Senare höjdes nog pensionen till 3000 kronor per månad men då höjde Arthur hyran och maten till 1.500 kronor per månad. Emellertid hade mormor inga egna utgifter alls varför jag fick en hel del pengar under många år av henne – cirka 1000 kronor per månad vilket gjorde att jag aldrig hade några pekuniära problem under min studietid. Hon hade dock i alla år cirka 10.000 kronor gömda i symaskinen som skulle bekosta hennes begravning. Hon dog på Borrbyhemmet den sjätte april 1985 och överlevde sålunda sin make Villem med 32 år – han dog ju i Baggetorp den sjätte augusti 1953. Bägge ligger nu begravda på den vackra kyrkogården i Gladsax utanför Simrishamn som känns helt rätt i denna lantliga idyll med grusväg och sädesfält – faktiskt påminner det lite om Rude by i Södermanland eller varför inte Estland.

Mitt lilla ekonomiska bidrag från mormor skulle alltid överlämnas i största hemlighet i ett igenklustrat kuvert när jag kom till Falun för att hälsa på. Jag minns en kväll då jag kom fram sent – det var redan läggdags – då mormor tyst och försiktigt öppnade dörren från sitt rum till den lilla hallen utanför badrummet och vinkade in mig i sitt rum. Där överlämnade hon det förslutna kuvertet utan att säga ett ord. Jag tog kuvertet och stoppade det i fickan och gick ut från mormors rum men där väntade en överraskning på mig. I nattlinne stod mor Vilja där med en sträng min och papiljotter i håret och frågade vad jag hade fått av

mormor. Det var lönlöst att försöka ljuga eller försöka dra en vals – det så man klart på Viljas min. Jag tog fram kuvertet som Vilja genast tog ifrån mig och frågade hur mycket pengar jag hade fått. Jag svarade helt sanningsenligt att jag inte visste men jag föreslog att vi skulle gå och lägga oss och öppna kuvertet tillsammans nästa dag. Så blev det och jag fick tillbaka kuvertet och gick och lade mig. Detta hände någon gång under tiden jag studerade medicin i Uppsala och säkerligen hade jag fyllt 20 år och var ingen liten pilt längre. Nästa dag tog jag fram kuvertet och gav det till mor Vilja som noga tittade på det både fram och bak. Plötsligt påstod hon att jag öppnat det under natten vilket ju var helt befängt. Hon öppnade kuvertet som innehöll kanske 1500 kronor i hundralappar. Vilja blev då mycket arg och upprörd och hävdade att det egentligen var hennes pengar men efter ett tag ångrade hon sig och ville göra gällande att hälften skulle tillfalla Aili. Det höll jag med om och erbjöd henne att ge Aili halva beloppet men det föll tydligen inte i god jord. Till slut fick jag sekinerna men det hela var naturligtvis mycket obehagligt och stressande. Jag har dock senare efter Viljas bortgång den 24 mars 2002 förstått att Aili fick motsvarande sekiner via hyran som mormor varje månad fick betala till Arthur.

Även Arthur och Vilja var synnerligen hemlighetsfulla, fr.a. när det gällde pengar och efter Viljas bortgång kunde jag konstatera att makarna Sade hade betalat flera hundra tusentals kronor i förmögenhetsskatt helt i onödan p.g.a. hemlighetsmakeriet. Vi var ju fem personer i ”familjen” som man skulle ha kunnat dela upp sekinerna på och slippa skatt men då hade ju paret Sades tillgångar inte kunna vara hemliga längre och detta var tydligen omöjligt för makarna att acceptera. Inom parentes måste paret Sade ha varit en av de ytterst få makar i Sverige som lyckades arbeta sig till en mindre förmögenhet med lönearbete och inte via arv eller spelvinst.

Mormor var förutom att vara min känslomässiga mamma i mina ögon en riktig ”krutgumma”. Hon föddes – liksom sin make Villem – som undersåte till tsar Alexander III. Estland liksom Lettland och Litauen samt även Finland var då provinser i det väldiga kejserliga Tsar- Ryssland och styrdes och administrerades från Sankt Petersburg via ryska guvernörer som utsågs av Tsaren. Hon var född Fählman och godset där hon föddes hette också Fählmans gods som ägdes av föräldrarna Juhan och Marie Fählman. Dessa makar fick tre döttrar varav en dog mycket ung i lunginflammation. Den andra döptes till Berta och sist min mormor som föddes år 1888 och döptes till Elsa Melita Eleonora. Senare när Estland blev en fri, oberoende republik år 1920 skulle alla tysk- och ryskklingande namn ändras till mera estniska namn varför gården kom att heta Vääлма gård (Vääлма talu på estniska). Gården låg 14 kilometer från Kadrina, en mindre tätort cirka 9 mil öster om Tallinn mot Narva och Sankt Petersburg.

På 1800-talet var det sannolikt att flickor gifte sig tidigt i unga år och så måste även ha varit fallet med mormor Elsa så vitt jag har kunnat räkna ut – hon nämnde aldrig något själv om detta under sin livstid. Cirka 17-18 år gammal gifte hon sig – har jag hört av min syster Aili - med en ryss vid namn Peterman som var tjänsteman på någon spritfabrik varefter paret flyttade långt in i Ryssland, inte långt från gränsen mot dåvarande Persien.

Det unga paret fick tämligen snabbt en dotter som dock tyvärr dog i spä ålder och kort därefter dog också mormor Elsas man, herr Peterman. Han blev inkallad i Tsarens armé i samband med det rysk-japanska kriget år 1905 men klarade inte av påfrestningarna eller strapatserna. Någonstans i tankarna har jag för mig att jag hört att han ingalunda dog någon hjältedöd på slagfältet utan avled i diarrésjukdomen dysenteri.

Mormor blev således änka redan i unga år och dessutom förlorade hon sitt barn varför det bara återstod att återvända till Estland. Det enda färdssättet som stod till buds på den tiden var den transsibiriska järnvägen och jag antar att det tog cirka en vecka att komma hem till Estland igen – nu till Tallinn. Restaurangvagn fanns sannolikt inte på transsibiriska järnvägen på den tiden – möjligen en thésamovar – utan resenärerna fick köpa livsmedel och drycker när tåget stannade på någon station där det alltid fanns försäljare av diverse drycker, mat och allehanda krimskrams. Så vitt jag har hört var mormor som ung en riktigt duktig entreprenör och någonstans har jag hört att hon startade en av de första - om inte den första – fotoateljén i Tallinn när hon kom hem från Ryssland men den uppgiften har jag inte kunnat få bekräftad.

Hemma i provinshuvudstaden Tallinn träffade hon Villem – hur vet jag inte – som nyligen blivit änkling efter att hans första hustru Elisabeth hade insjuknat i tuberkulos och avlidit vid 28 års ålder och efterlämnat deras son Ernst som endast var sju år gammal då modern dog. Sommaren 2009 besökte jag Elisabeths grav som Villem hade prytt med en fin sten med inskription som nu inte syntes längre och ett kors av sten ovanpå själva grundstenen. Korset var nu borta, sannolikt en förbjuden symbol under Sovjetockupationen till 1991. Ernst – han som senare innebrändes under kriget i Röda Armén – var ju Viljas halvbror och far till John-Tagore Tevet som jag ofta träffat i Estland på senare år och som jag rest mycket med bil runt om i landet. Han lovade att renovera gravplatsen och återbörda korset i ursprungligt skick. John-Tagore har tagit tillbaka sitt ursprungliga efternamn Tevet med ett e. Han är nu cirka 75 år gammal och pigg för åldern men har problem med cirkulationen i benen och har förbjudits av läkarexpertis att röka och dricka öl och vin vilket han dock fullständigt struntar i.

Villem och Elsa gifte sig – när och var vet jag inte – och förutom att de nygifta fick ta vårdnaden om moderlösa sjuåriga Ernst fick dom dottern Vilja, min biologiska mamma som föddes år 1919. Då hade mormor redan överlevt rysk-japanska kriget 1905, ryska revolutionen och inbördeskriget 1917-1918 och även första världskriget under åren 1914 – 1918. Hon överlevde även det estniska frihetskriget år 1918 - 1920 mot de ryska kommunisterna – bolsjevikerna – vilka med Lenin som diktator hade tagit makten i Ryssland. Samma år blev Estland för första gången en fri, suverän republik. Villem och Elsa och dottern Vilja och hennes halvbror Ernst flyttade in i en ståtlig villa i Pelgulinn i centrala Tallinn med gräsmattor, fruktträd och jasminhäckar. Villem var antingen chef eller avdelningschef för riksrevisionsverket på Domberget i Tallinn och Vilja växte sålunda upp i ett förhållandevis rikt, borgerligt och intellektuellt hem och vi vet ju att hon tog studenten på Lenders Privatgymnasium. I slutet av den tyska ockupationen hösten 1943 måste ju Villem och Elsa tillsammans med alla övriga i familjerna Yllö och Teevet emigrera till Finland som jag tidigare berättat om. Morfar Villem var en högt uppsatt tjänsteman i den självständiga republiken Estland och detta faktum skulle senare under den sovjetiska ockupationen med all säkerhet ha lett till en form av ”rättegång”, en s.k. skådeprocess där den anklagade så gott som alltid dömdes till döden för antisovjetisk verksamhet. Inom parentes var Harry Madisoos far estnisk nationalist och kommunalordförande i Estland innan den sovjetiska ockupationen. Harry Madisoo är min systers Ailis make i USA och fyllde nyligen 85 år och hans far stannade i Estland efter krigsslutet. Han blev i en s.k. ”rättegång” dömd för just antisovjetisk verksamhet till döden och avrättades av ryska NKVD, den allsmäktiga sovjetiska politiska polisen. Hans hustru och resten av familjen deporterades till Sibirien

men så vitt jag erfarit överlevde dom fångenskapen och lyckades efter många år fly och ta sig tillbaka till Estland.

Om tiden i Finland och flykten till Sverige har jag redan berättat, liksom tiden i Södermanland, Stockholm och Falun. Det tråkiga i Falun framför allt var de ständiga bråken och konflikterna mellan mormor och hennes dotter Vilja som ibland kunde urarta till rejäla och handfasta bråk med krossande lampor, porslin etc.

Som jag tidigare omnämnt blev ju mormor också helt ensam och isolerad i Falun hos familjen Sade. Hon var aldrig med på något kalas eller middagsbjudning och det lilla hon åt gjorde hon alltid i köket eller på sitt rum. Det är möjligt att Vilja förbjöd henne att delta i middagsbjudningar och andra kalas eller så ville hon inte själv vara med, och så vitt jag minns satt hon inte heller med familjen Sade-Yllö vid julbord eller andra helgmåltider utan åt ensam på sitt rum. Vilja påpekade ofta att mormor inte var lämpad för socialt umgänge eller att sitta med vid middagsbordet eftersom hon inte var i stånd att sköta sin personliga hygien, vilket var en ren fantasiprodukt. Mor Vilja påstod vid något tillfälle att mormor kladdade på väggarna i sitt rum med avföring, men detta påstående var helt befängt. Viljas mor Elsa var alltid ren och snygg i sina gamla paltor – hon badade badkar varje vecka och som jag ser det var det en ren och skär förölämpning mot mormor från hennes dotter. Däremot tog mormor bara på sig gamla slitna och ev. trasiga persedlar och tofflor av någon underlig anledning. Hon hade garderoben full med nya klänningar, förkläden, koftor, schalar och nya tofflor men hon vägrade använda dessa fina och nya plagg innan de gamla var helt utslitna och obrukbara.

Både mormor och hennes syster Berta i Estland blev mycket gamla, mormor 97 och Berta nästan 100 år. Berta hade tre söner som alla flydde till Sverige år 1944. Den äldste hette Hugo och blev ostmästare på mejeriet i Östersund, en son vid namn Kalju bodde med familj och barn i Örebro och den tredje – vilken jag glömt namnet på – arbetade och bodde i Kungälv.

Dessa tre män var således mor Viljas kusiner men någon närmare kontakt hade hon inte med någon av dem. En gång var vi i Örebro besökte Kalju och enligt vad jag hört skrev Hugo i Östersund brev till kusin Vilja i Falun flera gånger men något svarsbrev fick han aldrig.

Däremot memorerar jag klart att mormor Elsa och jag som cirka tioårig pojke hälsade på Viljas kusin ostmästare Hugo Lindam i Östersund under flera dagar. Vi reste med tåg och när vi kom till Sveg började mormor förbereda avstigningen genom att ta ner väskor och paket och ta på sig ytterkläderna. När hon var ung fanns det nog inga tidtabeller för tågen och inga högtalare, så det gällde nog att i god tid förbereda både på- och avstigning. Under besöket i Östersund minns jag en speciell händelse, i övrigt har jag glömt vad vi gjorde under dessa dagar. Hugo hade en VW-buss och när vi var ute och körde på en landsväg råkade han köra över en katt som plötsligt sprang ut på vägen. Det gav upphov till ett obehagligt, krasande ljud och Hugo fick någon form av chock. Han blev askgrå i ansiktet, mådde illa, darrade och kunde inte köra vidare. Jag har ju själv flera gånger kört över en katt, en gång, t.o.m. en stor grävling utan att det bekommit mig nämnvärt. Den reflexion jag gjorde och gör över händelsen är att Hugo sett för mycket av hemskheter, grymheter och dödande av människor, kanske främst judar under den tyska ockupationen under krigstiden i Estland.

År 1980 fyllde mormor 92 år samma år som jag tillträdde en nyinrättad tjänst som överläkare i ortopedisk kirurgi på länslasarettet i Simrishamn där det då endast fanns en

överläkare och en biträdande överläkare i allmän kirurgi – Dr Ivar Spak och Dr Nils-Arvid Andersson. Doktor Spak var överläkare och chef för kirurgiska kliniken som dock innan mitt tjänsteställtråde inte hade någon ortopedkirurg anställd, endast allmänkirurger.

Då flyttades mormor till ett ålderdomshem eller servicehem som den nya, moderna boendeformen heter och hon kom till ett modernt, nybyggt dylikt i Falun. Varför hon flyttades från sitt rum hemma hos makarna Sade vet jag inte. Hennes hälsa hade inte försämrats på något sätt, hon tog aldrig några piller eller andra medikamenter under sitt långa liv men sannolikt tyckte Arthur och Vilja att det var för jobbigt att ha en 92-årig gammal gumma i lägenheten – vad vet jag. Jag hälsade på henne julen 1981 och det var onekligen en smula deprimerande. Hon låg i en säng och för övrigt fanns det endast några av kommunens standardmöbler i rummet. På väggen hängde bara en ”tavla” och det var ett förstorat fotografi av mig i sjuårsåldern med s.k. köttbullemössa som var stickad eller virkad av mormor med ränder i brunt och gult. Fotografiet är taget av Arthur snett bakifrån utan exponering av mitt ansikte när jag filosofiskt tittar över sjön Kolsnaren i Rude by i Baggetorp. I garderoben fanns några av mormors kläder men ytterst få plagg och i rummet inga textilier, mattor, tavlor, prydnadssaker och blommor saknades helt. Jag fick känslan av att Arthur och Vilja bara hade satt mormor i bilen och lämpat av henne på rummet i servicehemmet. Jag hade med mig en julblomma till henne och när min hustru Ann-Sofie och jag åter hälsade på henne julen 1983 hade mormor vattnat och omhuldat blomman så den var säkert en och en halv meter hög. I övrigt var rummet lika sterilt som vid besöket 1981.

År 1984 gick mor Vilja i pension och av någon anledning som jag inte känner till kunde eller ville Arthur och hon inte bo kvar i Falun. Dom flyttade hit till Skåne och Simrishamn och eftersom Vilja absolut ville ha en villa med trädgård, äppelträd och jasminhäckar mm. som under sin barndomstid i sina föräldrars Tallinnvilla i Estland föreslog Ann-Sofie och jag narkosläkaren Erik Johanssons nästan nybyggda villa i Gröstorps som dom köpte för en billig penning med räntebidrag och relativt billigt boende. Arthur kom ner till villan några månader innan Vilja med flyttlasset som bestod av en stor flyttbil med släp – Vilja och Arthur hade ju för vana att aldrig kasta något så det blev den största flyttbilen och dessutom ett antal bilfärder med deras privatbil från Falun, nerlastad så däcken var platta. Vilja och mormor kom några månader senare med flyg från Dala Airport i Borlänge till Kristianstad Airport i Everöd och det var för mormor första, enda och sista gången hon flög i ett flygplan varefter man åkte bil från Everöd till villan i Gröstorps. Ann-Sofie och jag åkte då genast till huset i Gröstorps för att om möjligt hjälpa till med mormor eller något annat som behövde assistans. När vi kom in i villan såg vi genast att mor Vilja var mycket medtagen, illamående och blek efter flygresan medan mormor satt i en fätölj med benen i kors och var hur pigg som helst. Hon var som vanligt tystlåten, språkade inte mycket men såväl Ann-Sofie och jag kommer alltid att minnas hennes ord sittandes i fätöljen: ”Nu flyttar jag inte en gång till.” Hon var då 96 år och piggast av alla i sällskapet. Tyvärr ville ödet – eller dottern Vilja – att hon fick flytta ännu en sista gång till ålderdomshemmet i Borrby. Ann-Sofie, jag och Alexandra som då var sju månader gammal hälsade på henne där i mars månad år 1984. Hennes rum var helt ”sterilt”, inga blommor, tavlor eller textilier. Vilja påpekade att hon inte behövde dylika saker eftersom hon ändå skulle dö inom kort. Vid vårt besök låg mormor i sin säng på rummet med sitt maximalt skrynkliga ansikte men hon sken upp som en sol när vi kom in i rummet. Hon fick för sig att lilla Alexandra var jag och sade flera gånger: ”Men Herre Gud, kommer Matti och hälsar på mig” på estniska. Hon trodde att

Alexandra var jag som liten pilt men naturligtvis var hennes syn dålig och som alla gamla människor hade hon regredierat tillbaka i tiden när hon fick ta hand om mig som en liten nyfödd gosse och ensamt mammasubstitut i nio år, 1944 – 1953.

Påskan 1985 ringde Vilja till mig i Småland där vi besökte Ann-Sofies föräldrar och meddelade att mormor Elsa var död. Enligt Vilja hade hon satt någon mat i halsen under middagen och kvävts men naturligtvis visade det sig vara en massiv hjärtinfarkt.

Jag drog mig tillbaka från det övriga sällskapet och grät en skvätt – trots allt hade ju mormor Elsa alltid varit min ”mor”. Jag är helt säker på att hon kom till den bästa av himlar, hela sitt långa liv såg hon alltid till andras välmående och struntade helt i sitt eget. Om jag mot förmodan skulle komma till samma himmel skall jag se till att hon får de sötaste vindruvorna, de vackraste blommorna och den mest välklingande harpamusiken som vissa kapitel i Bibeln lovar osjälviska människor.

Mormor Elsa solbadar (skuggbadar?) i Dalarna på 1960-talet.

Mormor Elsa Eleonora fyller 80 år i Falun 1968.

Mormor Elsa Eleonora som ung dam och tsar Nikolaj II:s undersåte i Tallinn, Estland på 1910-talet.

Mormor Elsa med dotter och dotterdotter.

Kapitel 12

DOCKTOR MATTIS VÄG MOT MEDICINE KANDIDAT EXAMEN

Någon gång under sommaren 1963 då jag njöt min värn rätt på I 14 i Gävle måste jag ha fått ett brev från den medicinska fakulteten på Uppsala Universitet att jag blivit antagen till utbildning där, i första hand medicine kandidatexamen som helst skulle följas av en medicine licentiatexamen som skulle ge mig en legitimation som läkare av Socialstyrelsen - f.d. Medicinalstyrelsen – men nu hade den medicinska disciplinen integrerats i det stora sociala folkhemsbygget på gott och ont. Min gamle internmedicinchef, överläkaren Birger Herner i Varberg vägrade att använda ordet Socialstyrelsen utan sade alltid bara ”Styrelsen”.

I en vanlig familj hade man nog firat beskedet om min antagning på något sätt, kanske blommor, champagne och hummer men eftersom jag inte minns någonting var det säkerligen inget firande att jag kommit in på en utbildning där det krävdes högsta betyg i studentexamen. Jag minns inte ens brevet från Uppsala Universitet trots att jag kommit in på en av dom svåraste – om inte den svåraste – utbildningen i Sverige att bli antagen till. På den tiden gick man vid intagningen endast på studentbetygen, intervjuer var ännu inte uppfunna, inte heller arbetslivserfarenhet. Numera kan ju sjuksköterskor, sjukvårdsbiträden, vårdare m fl. söka in på läkarutbildning och man kan komplettera sina betyg med olika kurser, arbetslivserfarenhet m.m. men då gällde endast studentbetyget. Det innebar att vi c:a 30 studenter som samlades hösten 1963 för upprop på Anatomiska Institutionen i Uppsala alla var antingen s.k. plugghästar eller hyperintelligenta men det innebar ju inte med säkerhet att vi efter studierna kom att bli bra läkare. Hur man än gör är det svårt med urvalskriterierna till läkaryrket – liksom många andra yrken – och jag är tveksam om dagens system är så mycket bättre än gårdagens.

Efter ”lumpen” i Gävle var det dags att starta min Ford Anglia av 1949 års modell, packa några väskor och sätta kurs mot den stora universitetsstaden Uppsala och märkligt nog fick jag ingen punktering under vägen via Enköping. Jag hade aldrig varit i Uppsala tidigare och kände inte till staden men mor Vilja hade varit desto mer aktiv och fixat ett rum åt mig hos en estnisk tant på en gata vid namn Vretgränd mitt emot Centralen i Uppsala utan min vetskap. Dessutom skulle min syster Aili som redan varit i Uppsala och läst engelska ett par år möta mig vid infarten till staden vid s.k. Triangeln och Västmanland-Dala nations studentbostäder där hon bodde i ett studentrum med sin blivande make Anders Daniels från Leksand som studerade matematik och metrologi. Någon syster Aili fanns inte när jag kom åkandes med min svarta Ford Anglia som mor Vilja i Falun hade lovat mig detta men trots att jag väntade länge dök ingen syster upp och jag var tvungen att leta mig fram till Vretgränd själv med min korvkiosk till bil. Det mötte inga större svårigheter på den tiden, inga gator var enkelriktade och man kunde köra obehindrat över både Stortorget, Vaksala torg och nästan alla gator. Efter en tids snurrande i centrala Uppsala hittade jag Vretgränd och rätt gatunummer och ringde på dörren till den estniska tanten som mor Vilja hade fixat. Parkering var inte heller något problem, parkeringsautomater var ännu inte uppfunna utan det var bara att ställa min Ford Anglia utanför det stora, gula hyreshuset av tegel, gå in och låta tanten visa mitt rum. Då fick jag närmast en mindre chock, tanten och den ev. gubben som jag aldrig träffade hade en fin fyrarumslägenhet men den var utbyggd med en smal korridor med tre rum och ett minimalt dass med handfat i ena ändan. Dom hyrde naturligt-

vis ut dessa tre rum till studenter och kunde sålunda bo nästan gratis. Mitt rum som låg längst in var nog mindre än en fängelsecell, c:a 3 gånger 4 meter. Där fanns en säng (brits), en liten fåtölj, ett litet skrivbord med stol och en liten bokhylla. Korridoren med dessa tre små rum hade dessutom egen ingång från trapphuset och låg längst ner i markplan så man inte behövde störa den estniska hyrestanten. Det var verkligen tur att man inte led av någon allvarligare cellskräck när jag klev in i rummet – det var verkligen i minsta laget för boende och det fanns ju ingen möjlighet att förvara eller laga mat (möjligen förvara skorpor) och inte heller att duscha eller ta ett bad.

När jag nu nästan 50 år senare tänker tillbaka på detta lilla rum får jag fortfarande en rejäl dos ångest. Syster Aili dök aldrig upp – hon som skulle visa mig till rätta i Uppsala – så jag packade upp mina väskor och gick och lade mig hungrig. Efter en natts orolig sömn vaknade jag tidigt för att gå till Anatomiska Institutionen för upprop. Något ställe att äta frukost hittade jag inte så det fick vara.

På morgonen efter stod vi där, c:a 30 förväntansfulla studenter utanför Anatomiska Institutionen som vi kallade "Asis" som då låg bredvid den gamla hedervärda restaurangen Flustret och vid Fyrisån och klockan 8.00 gick vi in för upprop. Det var c:a 25 gossar och c:a 5 flickor och eftersom det krävdes mycket höga studentbetyg för antagning var det genomgående s.k. plugghästar som jag såg runt mig – ingen såg särskilt munter eller humoristisk ut. Efter uppropet fick vi gå och kvittera ut en liten resväska innehållande alla homo sapiens skelettdelar i plast, lite information om fortsättningen och vilka ytterligare kurser vi hade att klara av under höstterminen förutom anatomin nämligen histologi, medicinsk statistik och medicinsk genetik. En gång i veckan, på fredagar hade vi s.k. duggor som innebar små tentamina som man måste klara för att kunna fortsätta medicinstudierna.

Efter uppropet m.m. blev jag hungrig och gav mig ut på rekognosceringstur i Uppsala för att hitta ett matställe. Jag gick mot centrum, över Fyrisån, förbi gamla Hotel Gillet där min kusin Mares man Rickard var hovmästare och hittade till slut en restaurang vid Göteborgs nation där det serverades lunch för 3 kronor och 25 öre, innefattandes smör, bröd och kaffe. Dom hade alltid 2 rätter på menyn och de närmaste veckorna eller månaderna gick jag alltid dit och åt en rätt till lunch och den andra till middag. På vägen hem från middagen brukade jag köpa en kvällstidning som jag läste innan jag började med läxorna. Varje dag fick vi mellan 50 och 100 strukturer på skelettet att lära oss på latin och med tanke på att jag hade gått reallinjen var det rena kinesiskan – först efter många år betydde de latinska namnen något för mig.

Efter några dagar hittade jag också några kvarter från Vretgränd ett s.k. fik för långträdarchaufförer som öppnade tidigt på morgnarna och dit gick jag några veckor för att intaga frukost med en tekaka med pålägg och kaffe. Jag var ju fortfarande ung, behövde många kalorier dagligen och var oftast hungrig eftersom jag inte kunde laga någon mat på mitt lilla rum. Läxorna på kvällarna tog ju många timmar att lära sig alla dessa anatomiska detaljer på benknotorna. Ofta gick det runt i huvudet på mig och jag hade svårt att somna. När det inom kort också skulle inhandlas en mindre tegelsten till bok i medicinsk genetik slog det nästan bakut i hjärnan. Jag hade ju fått min studieteknik från mor Vilja i Falun vilket innebar att man skulle kunna allt utantill, inklusive punkt och komma och det var ju dömt att misslyckas i Uppsala även om dygnet haft 48 timmar. Jag började läsa och ihågkomma allt om genetik men med tanke på att vi varje dag skulle lära oss c:a 75 nya strukturer på skelettet på latin – bara os temporale(tinningbenet) hade c:a 70 olika strukturer – plus att

det tillkom en lärobok i histologi, även här med ”duggor” varje fredag var mina ambitioner dömda att misslyckas att lära mig allt. Histologi är läran om olika vävnaders utseende i mikroskop, oftast efter att man färgat vävnadsbiten på olika sätt, bakat in biten i paraffin och gjort tunna snitt som man kunde studera i mikroskopet. Vår lärare och professor i histologi var en synnerligen trevlig medelålders man vid namn Karl-Erik Fichtelius, far till nutida journalisten Erik Fichtelius. Han kallades allmänt för ”Figge” och var en ovanligt sympatisk person för att inneha en professur i den akademiska världen i Uppsala. Efter tentamen hade vi alla en stor fest på en restaurang med Figge och det var såpass trevligt och avslappat att jag minns det fortfarande – dessutom finns ett fotografi kvar från festen. Så vitt jag minns blev alla godkända vid tentan, själv fick jag betyget litet a = (med beröm godkänd). Några år efter vår kurs tröttnade Figge att vara professor på Histologiska Institutionen på Uppsala Universitet och blev i stället distriktsläkare i någon ”håla” i Norrland, d.v.s. någon liten avlägsen ort. Där trivdes han bättre än i det akademiska livet i Uppsala och stannade där fram till pensioneringen.

Undervisningen i anatomi var lite mer komplicerad. Prefekten, docent Viggo Hanzon hade ansvaret för vår kurs att inhämta alla kunskaper om människokroppens uppbyggnad, både skelett och mjukdelar, blodkärl, lymfkärl, nerver, muskler och senor mm. Han var inte professor på Anatomiska Institutionen men hans akademiska titlar var docent och prefekt. Första terminen, d.v.s. höstterminen 1963 skulle vi lära oss all deskriptiv anatomi vilket innebär alla olika delar i kroppen var för sig och för detta ändamål fanns 3 böcker på svenska av professor Ture Petrénilo vilket naturligtvis underlättade läsandet och inläringen. Vad som dock inte underlättade inläringen var docenten Viggo Hanzon. Hans intresse låg definitivt inte på det anatomiska planet. Han såg mycket bra ut med sitt ljusa, lockiga hår och blå ögon. Han var alltid klädd i polotröja och parcas och körde en ljusblå engelsk sportbil – MG eller Triumph och bodde ensam i en röd stuga utanför Uppsala mot Roslagen till där t.o.m. hela kursen blev inbjuden en gång men vad vi gjorde hos honom och vad som sades minns jag inte längre. Hans föreläsningar kunde någon gång handla lite om anatomi i början men det tog inte många minuter innan han var inne på livsåskådningsproblem, existentiella teorier, exempelvis meningen med livet här på jorden och eftersom han var synnerligen egocentrerad var det nog hans egna själsliga problem som var det viktigaste ämnet i vår anatomikurs. Efter några veckor minns jag att han kom in lite försenad till föreläsningen, till synes mycket upprörd och med ett papper i handen. Pappret visade sig vara ett anonymt brev till docenten Hanzon från någon av oss kursdeltagare – dock inte från mig – jag hade alltför stor respekt för de akademiska lärarna. I korthet gick det ut på att vi hade kommit till Uppsala för att studera anatomi och medicin - denna termin deskriptiv anatomi och dessutom för dyra, lånade pengar men i stället fick vi sitta och lyssna till hans själsliga problem och psykiska bekymmer. Docenten läste brevet högt för hela kursen ståendes i katedern varefter han tillkännagav att undervisningen den dagen var inställd p.g.a. kritiken mot honom i brevet som gjorde honom ytterst upprörd. Han lämnade föreläsningssalen som en oljad blixst varefter vi fick gå hem omedelbart.

Efter en tid var han borta en längre period och det ryktades att han råkat ut för en bilolycka med sin ljusblåa sportbil och att han legat inne på Akademiska Sjukhuset i Uppsala och lappades ihop under minst en månad, bl.a. rekonstruerades hans ansikte på plastikkirurgiska kliniken.

Vårterminen 1964 läste vi topografisk anatomi, d.v.s. när man sätter ihop delarna på

människokroppen till en helhet och även i topografisk anatomi fick jag den 28 maj 1964 enl. tentamensboken betyget a (med beröm godkänd) och så vitt jag kan tyda namnteckningen är det profekten och docenten Viggo Hanzon som undertecknat betyget. Någon mera kurs gav han inte utan sommaren 1964 var han borta och tydligen hade han berövat sig livet enligt tillförlitliga rykten. Vad jag inte reflekterade över då men som nu framstår i klar dager är att han var homosexuell och det var inte helt oproblematiskt år 1963 då homosexualitet ansågs som en sjukdom med kodnummer och allt övrigt vad gäller psykiska sjukdomar, och då det värsta tänkbara tillmälet till en man var att han var ”en djävla bögdjäväl”.

Som en parentes kan jag nämna att läroböckerna i anatomi och histologi fortfarande var på 1900-talets stora vetenskapsspråk, nämligen tyska, med undantag för de tre anatomiböckerna av professor Ture Petré, anatomiprofessor vid Karolinska Institutet, som var skrivna på svenska. Den första anatomiboken hette ”Atlas der deskriptiven Anatomie des Menschen” och skriven av författarna Sobotta – Becher. Den andra hette ”Lehrbuch der topographischen Anatomie” av Anton Hafferl och histologiboken hette ”Leitfaden der Histologie des Menschen” av Josef Wallraff. Alla tre var naturligtvis titulerade Herr Professor Doktor även om jag inte träffade någon av dem. För övrigt var det fram till medicine kandidatexamen mest kurslitteratur på engelska men även en del på svenska. De s.k. sidokurserna utan betyg var medicinsk statistik, medicinsk genetik, allmän kemi, medicinsk fysik och psykologi som jag alla klarade nöjaktigt men de stora kurserna andra studieåret var medicinsk kemi och fysiologi och på bägge fick jag betyget a (= med beröm godkänd). Stort A = (berömlig) kunde man endast få om man stannade på institutionen som amanuens och gjorde en egen uppsats i ämnet. En kurskamrat vid namn Ulf Rothman stannade redan första året på Histologiska Institutionen som amanuens hos professor Karl-Erik Fichtelius och skrev sin avhandling på rekordtid för att snabbt bli professor – i så fall den yngste professorn genom tiderna på den medicinska fakulteten - men tyvärr blev avhandlingen underkänd. Enligt tentamensboken klarade jag medicine kandidatexamen med bästa möjliga betyg den 8 juni 1965 och jag minns att mor Vilja skickade en stor bukett röda rosor via en blomsterhandel i Uppsala, f.ö. kan jag inte minnas något firande eller gratulationer.

Många kurskamrater var s.k. strebertyper och hade som mål att så fort som möjligt få professors titel och en professur, i vilken disciplin hade ingen större betydelse och jag minns en yngling – jag har glömt hans namn, men jag vill minnas att hans efternamn var Lindqvist som sade rakt ut att hans mål var att bli professor snarast möjligt, vilket han också blev i 35-årsåldern i den knappast åtråvärda disciplinen rättsmedicin. Själv hade jag inga sådana ambitioner – som dock även min far Leo hade haft det 45 år tidigare – utan jag hade nog redan valt kirurgbanan och där var konkurrensen stenhård vad gällde amanuens tjänster, docenturer och professurer och utan referenser från nära släktingar eller andra mentorer (läs fäder, mödrar och farbröder) och dessutom med ett utländskt namn var det nog klokt att ligga lågt, åtminstone att inte ha för stora ambitioner i början.

Vad gäller privatlivet utanför institutionerna och föreläsningssalarna var det många gånger inte alls roligt alls, även om studieresultaten var bra. Som jag tidigare berättat kom jag till mitt minimala rum på Vretgränd som mor Vilja hade ordnat men uppriktigt sagt fick jag cellskräck redan när jag klev in i rummet och detta blev allt värre under hösten och vintern 1963 – 64. Till en början kände jag inte en själ, inga studentkamrater från Falun kom till Uppsala, syster Aili hörde inte av sig förrän till våren men några kurskamrater kände jag igen från ”lumpen” i Gävle. Dessa huserade dock i Uppsala och bodde hemma hos

sina föräldrar. Första veckorna umgicks jag bara med mig själv, den lilla resväskan med kroppens alla benstrukturer på latin jämte medicinsk statistik och genetik med ”duggor” varje fredag. Detta gjorde att man knappast hade tid att äta, än mindre umgås med kompisar eller damer, utan all tid gick åt till studier. Det var lika dag efter dag och den enda dagen jag kommer ihåg som var annorlunda var dagen när USA:s President John F Kennedy sköts till döds i Dallas, Texas då jag gick till centralstationen och köpte tidningar och blev som alla andra frågande och upprörd över vad som hade hänt denna historiska höstdag 1963.

Jag hade mycket lite kontakt med omvärlden inklusive med mor Vilja. Visserligen tog mig min Ford Anglia till Falun några helger när jag hade tid men då fick jag ägna mig åt studier i Falun i stället för Uppsala men hon frågade aldrig hur jag hade det, inte heller hur studierna gick. Sannolikt förutsatte hon att jag genomgående hade höga betyg som i gymnasiet. Om jag inte minns helt fel hade jag inte ens en radio på mitt rum, än mindre TV eller telefon. Badkar eller dusch fanns ju inte heller utan jag fick gå till den offentliga badinrättningen i Uppsala för att tvaga mig trots att jag ju hade nära släktingar i Uppsala. Min ena faster Elsa och hennes mor - min farmor Helmi bodde i en lägenhet i staden och vid ett tillfälle hösten 1963 var jag där, badade badkar och bjöds på soppa med mörkt estniskt bröd – men hur jag kom dit minns jag inte längre. Stämningen var knappast hjärtlig och ingen bjöd mig att komma tillbaka, det verkade nästan som jag störde dom. Det måste ha förelegat en djup och allvarlig antipati och fientlighet mellan familjerna Teevet och Yllö, sannolikt från år 1944 i Finland – kanske redan tidigare i Estland. Det har jag också fått konfirmerat av Tagore Tevet i Tallinn sommaren 2009 när vi åkte bil österut på motorvägen till S:t Petersburg några timmar för att hitta gården Kandle där min far Leo växte upp med syskonen Varja, Elsa och Adolf hos farfar Alexanteri och farmor Helmi innan andra världskriget. Vi hittade byn Kandle och den vackra vita mangårdsbyggnaden med stallar och ekonomibyggnader som höll på att byggas om till ett lyxhotell med spa, simbassänger, tennisbanor inomhus mm. En äldre man kom fram till mig och frågade om jag hette Yllö och det kunde jag ju inte förneka. Det visade sig att han liksom hans föräldrar hade arbetat som drängar och piga hos min farfar Alexanteri men hans far hade stupat i kriget i tyska Wehrmacht vid Leningrad och modern hade avlidit för några år sedan. Dessutom misstog han mig som varandes Adolf Yllös son eftersom Adolf hade besökt Kandle c:a 10 år tidigare så jag fick förklara på estniska att jag var Leos son.

På hemvägen från Kandle till Tallinn antydde jag till Tagore att jag hade på känn att äktenskapet mellan mina föräldrar kanske inte blev så bra som man sannolikt hade önskat vid bröllopet i Narva år 1939 men att mor Vilja inte med ett ord hade berättat något för mig om bekymmer och konflikter som jag bara kunde ana och känna på mig. Han svarade att det var helt riktigt men att Vilja vid ett av sina besök i Estland efter slutet på den sovjetiska ockupationen 1991 hade berättat allt för honom som ju var hennes halvbrors son om vilket helvete hennes äktenskap med Leo hade inneburit. Tagore ansåg att det var klokt av mor Vilja att inte berätta något för mig, annars hade jag nog inte haft någon lust att hitta Kandle - sannolikt måste det ha rört sig om allvarliga missförhållanden i äktenskapet så vitt jag kan förstå av ovanstående.

Nu åter till min ”cell” på Vretgränd i Uppsala där jag mådde alltmer sämre för var dag som gick. Jag fick svårt att somna, ofta och fortfarande tar jag en nattmacka eftersom jag inte kan somna hungrig men det fanns ju ingen möjlighet till detta. Jag var naturligtvis stressad av studierna som oftast var omöjligt att hinna med med min studieteknik, d.v.s.

kunna allting som sades på föreläsningarna och stod i kurslitteraturen. Jag sov ofta dåligt och vaknade tidigt med ångest och dessutom illamående som snart nog gjorde att jag inte kunde äta frukost. Efter en tid mådde jag illa även efter frukosten som jag hade svårt att få ner i magsäcken och jag fick tvinga i mig lite lunchmat oftast på någon nations matsal – oftast blev det Östgöta nation där det serverades en lunchbuffé.

Efter ett par veckor eller ett par månader träffade jag i mitt tycke likasinnade kurskamrater och jag minns framför allt tre av dem. Nummer ett var Bengt Samuelsson från Linköping och vi umgicks en hel del i ”gänget” innan han fick ihop det med bakteriologiprofessorns dotter – därefter såg vi honom mera sällan. Nummer två var Kurt Wahlstedt som var från Ånge och en typisk tystlåten norrlänning. Han var lugn och fåordig men både trevlig och duktig med studierna trots att han inte var någon lustigkurre – han var snarast lite tråkig, tillbakadragen och vägrade många gånger att vara med på fester och dricka alkohol eftersom han inte tålde dylika drycker särskilt bra. Han hade växt upp i mycket enkla förhållanden som jag, någon far hade han inte utan han växt upp hos sin mamma och morfar som var busschaufför i Ånge. Fadern hade enligt hans egna uppgifter varit en tillfälligt förbipasserande järnvägsanläggare, s.k. rallare. Kurt stannade efter studierna i Uppsala, bildade familj och blev senare specialist i vuxenpsykiatri och hade en privatmottagning inom specialiteten vuxenpsykiatri, samma som jag själv hade under de sista 23 åren av mitt aktiva yrkesliv, fast i en annan disciplin än jag som var specialist i ortopedisk kirurgi.

Den tredje namn var Urban Wikner, även han norrlänning från Ljusdal, och utan honom är det sannolikt så att jag knappast hade klarat av studierna i Uppsala. Hans far hade varit någon form av ”fastighetskung” i lilla Ljusdal och mamman som levde och var med i Uppsala hade varit barnmorska i ett stort distrikt i Norrland men hade gått i pension. Urban var 10 år äldre än jag och hade levt ett inte helt sobert liv i sin ungdom utan hamnat i olika mer eller mindre laglydiga gäng i Ljusdal med omnejd innan han tog sig samman och tog studenten på Hermods Brevskola (dåtida on-line läsning) per korrespondens med toppenbetyg och kom in samtidigt som jag på medicinska fakulteten i Uppsala. Han berättade flera gånger hur hans far – som älskade den italienska likören Strega – satt i finfåtöljen hemma i den stora, vackra villan i Ljusdal när han fick veta att Urban antagits till medicinstudier, drack ett stort glas Strega varefter han föll ihop och dog av en massiv hjärtinfarkt. Sonen Urban som var enda barnet fick sålunda ärva allt och han kom till Uppsala i en stor vit automatväxlad Chevrolet Impala som var mycket ovanligt på den tiden och dessutom köpte han en stor lägenhet åt sig själv, fästmän Maj-Lis från Hudiksvall och modern och dessutom ett gästrum som jag ofta övernattade i. Hur vi träffades och blev studiekamrater och vänner minns jag inte riktigt, men Urban var ju en neurotiker som jag och framför allt led han av tentamensskräck som jag själv aldrig kände av just vid provtillfället - men jag själv led ju mest av allmän ångest hela studietiden. En stor del av första studieåret tillbringade jag hos Urban och hans familj, vi läste och studerade tillsammans och jag hade då kommit på en lysande studieteknik som dock inte fungerade första året med deskriptiv och topografisk anatomi. Då var det bara rena råpluggen som gällde och vi satt ofta hemma hos Urban Wikner och läste ur böckerna samtidigt som vi ritade och namngav alla blodkärl, vener, nervbanor med flera strukturer. Den förnämliga studietekniken som jag kom på efterhand och som fungerade alldeles utmärkt ända till medicine licentiatexamen – och som ersatte mor Viljas krav på allt utantill – var att gå på alla föreläsningar, demonstrationer, laborationer etc. Det gällde sålunda alla – och även om man var krasslig med feber eller

av någon oförklarlig anledning led av hang-over och huvudvärk fick man vara närvarande ändå för att skriva ner allt som sades och rita av alla visade bilder. Sedan när man kom hem till sin lya tog man fram sina stenografiska anteckningar och renskrev och ritade allt snyggt och prydligt varefter man på ett enkelt och effektivt sätt hade lärt sig det viktiga, d.v.s. det som kom upp på ”duggorna” och tentorna och då gick det alltid bra. Urban Wikner och jag kompletterade varandra på ett utmärkt sätt, ofta satt vi hemma hos honom och läste högt och ritade tillsammans och när vi läst och studerat några timmar kom Urbans mor in i studierummet och sade att middagen var klar. Då åt vi gott och det hände någon gång att vi tog några snapsar till maten och jag somnade gott i gästrummet. På morgonen hade mamman lagat grötfrukost med ägg och detta bidrog naturligtvis att jag fick bra näring och ofta kunde slippa min cellskräck på Vretgränd. Efter tentorna brukade Urban gå direkt till Systembolaget och inhandla en kvarting eller en hel butelj Absolut Brännvin som vi avnjöto på för årstiden lämpligt ställe. Under vår tid tillsammans drack vi tämligen måttligt utan allvarligare berusning men senare har jag hört att Urban fick tilltagande tentamensskräck. Han gick till dom obligatoriska tentorna men vände vid porten till institutionen, gick till Systemet och köpte brännvin och söp sig full – ett typiskt symptom på tentamensskräck.

Man kan kanske sammanfatta det hela med Urban Wikner och hans lägenhet och familj att jag kom över min cellskräck i det lilla rummet på Vretgränd som mor Vilja fixat. Urban hade ju en stor lägenhet, TV, telefon och en mamma som lagade god mat åt oss och jag minns flera gånger när jag på söndag kväll kom till Uppsala från Falun med min Ford Anglia körde direkt till Urban då vi kanske pluggade några timmar, åt middag, tittade på TV och jag kojade i gästrummet. Det är mycket tveksamt om jag hade orkat med det hårda studietempot första året utan min vän Urban och hans underbara mamma. Sannolikt inte – min irrationella ångest blev värre dag för dag och hela morgonen och förmiddagen mådde jag illa, ibland spyfärdig och hade mycket svårt att få i mig mat. Det gick mycket bättre hos Urban och hans familj men när jag kom till cellen på Vretgränd blev min ångest uppenbar igen. Hur som helst blev vårt samarbete givande och de första åren klarade vi studierna och tentorna galant med vårt samarbete och med Urbans mammas hjälp med mat och andra praktiska saker. Äntligen har jag nu också kommit ihåg hennes namn – hon hette Henny och hade varit barnmorska och en gammaldags underbar kvinna som på alla sätt tog hand om Urban och mig även om vi ibland var påverkade av starka drycker och var lite stökiga. Den enda som dock blev arg vid dessa tillfällen var Urbans fästmö eller sambo Maj-Lis men hon stod dock ut med vårt tidvis ur hennes synpunkt jobbiga beteende. De gifte sig redan i Uppsala och fick flera underbara barn och efter många turer lyckades Urban efterhand tentera alla kurser och ta sin medicine licentiatexamen. Därefter blev han så vitt jag känner till distriktsläkare i Hudiksvall livet ut och det är möjligt att han inte finns mera eftersom hans namn är borta i läkarmatrikeln.

Från första terminen, d.v.s. höstterminen 1963 minns jag en mycket speciell händelse trots att det nästan gått 50 år sedan dess. En eftermiddag när jag kom hem från universitetet till mitt lilla rum på Vretgränd och öppnade dörren satt mormor i min enkla fåtölj men hur hon hittat dit från Falun har jag fortfarande inte förstått. Med sig hade hon en liten resväska i papp för personliga attiraljer och dessutom en pappkartong med skorpor och piroger som hon bakat i Falun. Detta var en klassisk sed från Estland där det inte fanns studielån på 20- och 30- talen och studenterna fick leva på det som de fick hemifrån. Vi satt och språkade en stund på estniska men vad vi sade minns jag inte och jag tror att det inte rörde sig om något

särskilt. Senare visade det sig att hon hade fixat ett rum åt sig på ett billigt hotell – jag hade ju bara en enkel brits att sova på och hon skulle återvända med tåg till Falun nästkommande dag. En fråga som läsaren och jag själv genast ställer är: Varför kom hon till Uppsala till mig oanmält och plötsligt utan någon direkt anledning och hur hade hon hittat fram ända till mitt rum med den lilla svenska hon behärskade. Jag vet fortfarande inte svaret men kan ana hur det hela gått till. Naturligtvis måste det ha inträffat ett storgräl mellan mormor och hennes dotter Vilja, högst sannolikt om pengar som jag fick av mormor men inte syster Aili. Dock fick Aili också efter Viljas bortgång motsvarande pengar i form av hyran som mormor betalat till Arthur i alla år och som förvarades i bankfack. Slutstationen för dessa pengar i Sverige var ett bankfack på SEB i Simrishamn som Vilja märkligt nog visade för mig några månader innan hennes död och det mellanstora bankfacket var helt fullproppad med tusenlappar. Efter Viljas död har bankfacket aldrig existerat av någon underlig anledning.

Dessutom kan ju även Arthur ha varit inblandad i storgrälet som ledde till att mormor i affekt gav sig av till Uppsala på vinst eller förlust – hon kunde ju inte veta om jag var hemma på rummet. Redan då jag bodde i Falun kunde Arthur möjligen acceptera lokalsamtal på den stora svarta telefonen med nummerskiva men rikssamtal var förbjudet p.g.a. kostnaderna på telefonräkningen. Därför hade Arthur strött något pulver på telefonluren, sannolikt gult svavelpulver från apoteket. Troligen hade mormor försökt ringa till mig via min estniska hyrestant vilket ju Arthur genast upptäckte och då gick han säkert i taket p.g.a. kostnaderna så det kan ha varit flera faktorer som utlöste mormors närmast desperata beteende och Uppsalaresan. Hon måste ju dessutom ha bytt tåg i Krylbo och i Uppsala letat upp rätt adress på Vretgränd, ringt på hos den estniska hyrestanten men därefter var det nog inga problem att bli visad till min lilla cell. Hon måste så vitt jag förstått gett sig iväg i ren affekt ty nästa dag gick jag till föreläsningarna och mormor tog tåget hem till Falun men hon var ju redan 75 år och hennes svenskkunskaper var inte längre de allra bästa så det är nog att betrakta som ett under att hon kom hem välbehållen till Falun.

I källaren på Anatomiska Institutionen fanns en bassäng. Det var dock inget SPA utan bassängen med formalin och i densamma flöt lik omkring som vi kandidater skulle använda för dissektioner av olika kroppsdelar, kärl, nerver, muskler, leder och ledband mm. På den tiden fanns inga datorer med tredimensionella dissektionsprogram varför vi fick undervisning i den reella världen och inte i cybervärlden. Det hade dock blivit allt svårare att få tag i lik och på vår kurs fanns det endast ett. Detta skulle räcka till flera kurser varför jag minns att hela vår kurs – c:a 30 studenter - fick oss tilldelat endast en arm för att dissekera alla strukturer med dissektionssax och pincett. Hur man kommit över detta lik förtäljer inte historien men ryktesvis var det en man utan anhöriga som hade åtnjutit en begravning av socialhjälpen som det hette på den tiden samt att man tömt kistan på innehåll innan begravningen och kremeringen.

Jag måste berätta ytterligare en tragikomisk händelse från det första s.k. anatomiåret. Valborg, d.v.s. sista april i Uppsala var och är en stor händelse med sillfrukost med snaps, mösspåtagning på Carolinabacken kl 15.00 och alla fester och baler som följde efter att manskören Orfei Drängar sjungit in våren vid Gunillaklockan bredvid Uppsala Slott. Jag hade i Littlehampton i England några år tidigare träffat en söt, lockig, korthårig och blond flicka från Västmanland, men jag har tyvärr glömt hennes namn. Vi hade kanske inget våldsamt passionerat förhållande i England men lite dans, flörtande och pussande fanns det tid för – snarast förelog ett lite platoniskt och vänskapligt förhållande mellan oss – kanske

också eftersom jag hade ihop det med en apotekardotter från Djursholm som jag faktiskt minns namnet på. Hon hette Ingun Piltz och var min girlfriend under tiden i England. Man märkte direkt att flickan från Västmanland var dotter till något ”högdjur” i landskapet, sannolikt VD för något stort industriföretag eller adlig och valde sitt umgänge med omsorg. Hon bodde på Västmanland – Dala nations studentbostäder i den s.k. Triangeln i norra Uppsala där jag själv kom att bo året därpå. Några veckor innan Valborg kontaktade hon mig och undrade om jag ville vara hennes kavaljer vid balen på Slottet på valborgsmässoafton med 3-rätters middag och dans till berömd orkester. Hur hon fick tag i mig minns jag inte längre – jag hade ju ingen telefon. Jag blev naturligtvis glad och upprymd och fick genast gå till en butik för kläduthyruing och hyra en frack för slotts festen som ju innefattade folk i Uppsala som var riktiga höjdare, professorer, rektorer, docenter etc. och dessutom var jag naturligtvis stolt, glad och hoppfull på olika sätt eftersom min gamla ”flamma” hade bjudit in mig till denna exklusiva fest.

Själva slottsbalen minns jag inte mycket av längre mer än att allt var så storslaget och vackert i slottets stora sal med jättestora kristallkronor, kritvita dukar och en dukning och servis som jag aldrig tidigare hade skådat. Jag var ju bara tonåring – nitton år fyllda – och jag tror att det var första gången jag var iklädd en frack. Det hela var så storslaget i mitt tycke så att jag fick associationer till Törnrosas bal på slottet som gick på TV på julaftnarna. Efter middagen – menyn har jag faktiskt glömt – men det var naturligtvis fantastisk mat och dito viner som serverades av vitklädda kypare, var det dans till levande orkester. Jag dansade naturligt wienervals med min bordsdam från V-Dalass studentrum på Triangeln men sedan följde naturligtvis både foxtrot och s.k. tryckare och balen slutade väl vid 1-tiden på natten. Vi promenerade hem till ”min” dam och som seden var på den tiden gick vi arm i arm. Liksom alla Uppsalastudenter på Valborg pussades och kysstes vi och som varandes en ung viril man – eller tonåring – hade man nog sett fram mot lite ”nachspiel” efter den ståtliga balen, men av detta blev intet. När vi som bäst pussades utanför hennes ytterdörr tog hon blixtnabbt fram nyckeln, gick in genom porten som nu var låst och försvann uppför trappan. Märkligt nog minns jag att hon bodde på tredje våningen, d.v.s. längst upp. Där stod jag med lång näsa och undrade vad som hänt – det var ju hon som hade inviterat mig till slottsbalen och slutet kändes minst sagt snöpligt. Det bar sig inte bättre än att jag – iklädd hyrd frack fick gå genom hela Uppsala, mellan 2 och 3 km hem till min lilla cell på Vretgränd. Överallt pågick fester, på alla gator gick förälskade studenter i par och stämningen var ungefär som Lady och Lufsen på TV:n på julaftonen kl. 15 och där gick jag ensam i min frack på väg mot mitt lilla rum. Naturligtvis var jag besviken och ledsen, det är väl därför jag minns händelsen. Väl hemkommen tog det väl en halvtimme att få av mig fracken med alla knappar, flugor, knäppen både här och där och det är möjligt att jag tog en eller ett par drinkar innan jag somnade men det är inget jag minns.

Nästa dag gick naturligtvis hela sanningen upp för mig om den stora slottsbalen. Min ”dam” hade naturligtvis blivit bräddad av någon medsyster och skulle hämnas en ädling eller höjdare som i stället för ”min dam” tog med sig denna medsyster till balen. Min dam skulle så klart visa att hon kunde gå på slottsbalen utan honom och då passade jag väl in i elakt spel eftersom jag var lättlockad och hade just då ingen girlfriend. Så jag blev helt enkelt lurad att delta i någon form av svartsjukedrama eller någon historia om avundsjuka mig helt ovetandes men som jag naturligtvis insåg efteråt var tämligen naivt av mig. Jag läste visserligen medicin och skulle bli läkare vilket hade mycket hög status på den tiden,

men mitt ursprung och stamtavla gick inte alls ihop med den svenska eliten av s.k. höjdare och detta har jag fått erfara senare i stort sett hela livet. Det kulminerade i slutet av 70-talet då jag några år var förlovad med en flicka från "Göteborgsadeln" vid namn Marianne Holmqvist. Hennes mamma, som allmänt kallades Bibbi hade växt upp i Visby som dotter till landshövdingen på Gotland och under kriget naturligtvis engagerat sig i Röda Korset på ön. Varje vecka fick jag höra på vilka behjärtansvärda insatser hon gjort på Gotland i form av avlusning av ester och andra balter som kommit till Gotland på små båtar som krigsflyktingar för att behålla livhanken när Röda Armén invaderade Baltikum. Om själva kriget och vilket helvete flyktingarna hade haft det under 5 års krig och olika ockupationer hade hon ingen aning. Jag måste ha varit det värsta som hänt hennes dotter, ty det hela avslutades en nyårsafton i Alpbach i Österrike då vi minglade på vårt rum efter hotellets nyårsfest med wienervals – till att börja med "An den schönen blauen Donau" som jag dansade med dottern Marianne. Vi stod i vårt rum och samtalande med varsitt glas i handen då mamman plötsligt och totalt överraskande satte en höger uppercut på min haka med all kraft och jag däckade totalt och vaknade på golvet efter kanske en minut. Fortsättning följer inte men orsaken till detta beteende var återigen mitt utländska finskklingande namn och bristfälliga svenska stamtavla. Visserligen var min far professor i agronomi men det var tydligen ingen merit – det var ju i Finland och märkligt nog tycks många svenskar tro att alla människor som kommer från det gamla Östeuropa vara mindre vetandes vilket ju enligt min mening är helt fel. De har ju varit ockuperade av Sovjetunionen i nästan 50 år vilket har lett till viss ekonomisk efterblivenhet med planekonomi men de flesta människor jag träffat från dessa länder har bara gjort mig glad och positivt överraskad. Inte minst ett par polska underläkare som jag hade som kolleger då jag var ortopedöverläkare på Lasarettet i Simrishamn 1980-86 gjorde att jag kom att beundra dom för deras kunskaper och deras attityd mot chefen som i det här fallet var jag. Dom unga svenska underläkarna visade oftast ingen som helst respekt för mig som överläkare och deras chef, bl.a. minns jag en av dem vid namn Sörn Ehlers som ringde på mig en sen eftermiddag efter att ha ställt till det riktigt illa med en splittrad höftfraktur. När jag kom in på operationssalen hade han lagt snittet fel och patienten hade blivit av med c:a 5 liter blod utan att frakturen var stabiliserad. Jag tvättade mig och klädde mig för operation för att hjälpa till men så fort jag övertagit hans plats slängde han operationsrock och handskar och stack hem – det var ganska sent på dagen. En annan underläkare klagade hos kirurgchefen docenten Per Lilja att jag opererat 3 fotledsfrakturer efter varandra utan att han fick operera någon, men assistera mig vägrade han totalt.

Under jullovet åkte jag säkert hem till mor Vilja och Arthur i Falun men jag har glömt om det hände något särskilt mer än julmat, lite julklappar och TV-tittande men om jag minns rätt var också syster Aili hemma i Falun. Efter trettondagen startade jag upp min Ford Anglia igen och det bar iväg till mitt lilla rum i Uppsala. Man fick klä sig rejält för någon värme fanns inte i min fina bil. Till Vretgränd och min lilla cell kom jag dock utan punktering.

Jag har tidigare berättat om min kompis Urban Wikner och om jag inte minns helt fel körde jag nästa dag till honom, hans fästmö och hans mor i den stora 4-rummaren. Urban och jag började genast med våra studier, läsa högt för varandra, rita kärll och nervträd mm. Jag hjälpte honom med studierna och hans mamma och fästmö hjälpte mig med mat och ibland husrum och det fungerade alldeles utmärkt. Det är mycket tveksamt om jag hade or-

kat med de intensiva anatomi- och histologistudierna utan Urban Wikner och hans familj. Så kom 1964 det första sommarlovet och min Anglia tog mig åter till Falun. Jag minns att jag försökte tala med mor Vilja att jag nog inte orkade med studietakten, mådde psykiskt dåligt och mådde jämt illa och hade svårt att äta – speciellt frukost men hon bara flinade och svarade mig inte alls. Några bekymmer ville hon tydligen inte höra talas om, Arthur var ingen man kunde tala med om problem och någon far hade jag ju inte att prata med så som alltid fick jag bita ihop och klara av mina svårigheter på egen hand. I Falun hade jag en skolkamrat som hette Robert Stinzing och han läste också medicin och blev omsider barnläkare, dock lite senare än jag och på Karolinska Institutet i Stockholm. Han hade en far – sannolikt av judisk härkomst som var trädgårdsmästare i Falun som fixande sommarjobb åt oss båda med att anlägga gräsmattor, plantera buskar och häckar och ofta var det tämligen stora jobb. Det var underbart att arbeta fysiskt igen men gubben var våldsamt snål – bl.a. minns jag att vi fick dela på 25 öre per kvadratmeter då vi finkrattade en gräsmatta som sedan skulle sås med gräsfrö. Färdiga gräsmattor i rullar var ännu inte uppfunna. Att så gräs fick vi dock inte, det måste gubben göra själv – annars kunde vi ju ta för mycket gräsfrö och då blev det ju för dyrt. Några kronor blev det dock över för att roa sig eller använda för studieutgifter men framför allt fick man frisk luft och fysisk träning. Ett minne till från den tiden är mormors smörgåsar till matpausen som alla vi jobbade ju hade klockan 12. Dom flesta arbetarkollegerna hade någon form av plåtlåda eller plastask med rester från föregående dags matintag, potatis och korv eller något liknande men mormor hade gjort smörgåsar åt mig med räkor och ägg, skinka och tomat, leverpastej med gurka eller ost med paprika och det tyckte gubbarna var mycket roligt och kommenterades livligt vilken lyx en student kunde kosta på sig.

I slutet av augusti 1964 var det dags att bege sig till Uppsala igen för andra studieåret och på våren 1965 tentamen till medicine kandidatexamen. Efter ett par månader i min lilla studiekammare mådde jag så dåligt, mådde illa och hade svårt att få i mig mat. Visserligen var det kallt och man kunde hänga ut smör, bröd och pålägg i en plastpåse utanför fönstret men vad hjälpte det när man inte hade någon kokplatta vilket den estniska hyres-
tantan hade förbjudit p.g.a. för höga elräkningar och inga jordade eluttag fanns på rummet. Till slut insåg jag att jag måste ha ett studentrum med kök varför jag beställde tid hos studentläkaren p.g.a. mitt illamående och mina magbesvär. Sjuksköterskan tog en massa prover och läkaren ordinerade s.k. provfrukost då jag fick en plastslang ner i magsäcken och man mätte hur mycket saltsyra som bildades efter en spruta. Allt var dock normalt men jag berättade om min situation och bad läkaren om ett intyg att jag behövde ett studentrum med kök och möjlighet att laga mat. Dessutom fick jag ett recept på Tabl. Preparyl som är ett lugnande medel för magnerverna. Intyget gjorde att jag fick mitt efterlängtrade studentrum på Triangeln där Västmanland – Dala nation hade sina studentbostäder med förtur och kunde flytta in där på nedre botten i en korridor med sju rum, ett stort kök med kylskåp, dusch och en telefonhytt. Rummet hade en liten hall med toalett och var hyfsat möblerat och var minst dubbelt så stort som min cell på Vretgränd. Livet började återvända successivt, jag fick plötsligt 6 nya kompisar i korridoren och umgänget med dom gjorde mig glad och upplivad och aptiten började återkomma mer och mer för varje vecka. Det var ju en ren pojkkorridor som befolkades av dalmasar och västmanlänningar och jag fann mig väl tillrätta och fick nya vänner även om några var väldigt tillbakadragna och höll sig hela tiden på sin egen kant inte minst i köket där man fick dela allt med millimeterrättvisa.

Rakt över gatan låg en ICA-affär och handlaren hade naturligtvis anpassat sitt sortiment till studenterna - t.ex. hade han alltid färdigkokta potatisar som jag skar upp i skivor, stekte och åt med pölsa (lungmos) som man köpte i lösvikt och åt med rödbetor. Färdig pytt-i-panna hade han också i lösvikt och dylik köpte jag ofta vilket tillsammans med pölsan utgjorde grundfödan. På fredag eller lördag köpte man dock oftast en ryggbiff som avnjöts med stekt potatis och en liten burk ärtor. De djupfrysta ärtorna fanns ännu inte, och det kunde hända att man lyxade till det med öl eller vin.

Det var ju som jag tidigare nämnt var det en ren pojk- eller manskorridor men längst in i korridoren till höger – samma sida som jag – bodde en mörkhårig yngling som verkade lite egendomlig, han hejade aldrig på mig som alla andra och höll sig mest för sig själv. Det sistnämnda är lite fel ty han bodde i rummet tillsammans med sin girlfriend, en blond norrländska från Östersund som läste psykologi; han själv studerade juridik om jag inte minns fel. Detta var naturligtvis regelvidrigt men ingen brydde sig. Flick- eller damsällskap på rummet var otillåtet men tillåtet av rent praktiska skäl eftersom det inte fanns några föreståndare eller kontrollanter i bostäderna. Själv hade jag också av och till besök av damer som jag kände sen tidigare och ibland av deras systrar om dom var i min smak. Det kunde inträffa ibland vilket inte alls var fel ur min synpunkt om jag minns rätt.

Emellertid hände en kväll eller natt en händelse som vände upp och ner på mitt relativa enahanda studentliv och pluggande från morgon till sena kväll. Vi i korridorrummen låste ju aldrig på kvällen – åtminstone gjorde jag aldrig det eftersom vi alla var kompisar. Jag hade pluggat hela dagen, sannolikt medicinsk kemi och tittat lite på TV eftersom jag skaffat mig en svartvit begagnad dylik och även en transistorradio som inte var så vanligt på den tiden. Eftersom jag förutom studielånet som då var 3500 SEK per termin fick 1000 SEK i månaden av mormor kunde jag även kosta på mig lyxen av egen telefon på rummet vilket inom en halvtimme skulle visa sig vara en klok investering. Jag gick och lade mig vid 11.30-tiden och hade precis somnat när en ung dam kom smygandes in på mitt rum och kröp ner i min säng. Jag vaknade naturligtvis på sekunden och fann att det var en dam vid namn Kristina Lundberg som bodde ihop med studenten längst in till höger i korridoren. Det hade jag ingenting emot och såg kanske någon minut fram mot en herdestund. Men ack icke, inom 30 sekunder hade hennes sambo slängt upp dörren, tänt lyset och fick ett akut psykotiskt beteende. Han började med att krossa min transistorradio och TV samt en hel del annan inredning i mitt rum. När det mesta var demolerat sprang han ut i köket på andra sidan mitt rum och kom rusandes med en kniv - en förskärare modell större. Jag uppfattade blixtnabbt situationen och hann precis låsa dörren in till mitt rum. Det var nog tur för killen var helt psykotisk och hade utan tvekan använt kniven för att skada eller döda. När han insåg att han inte kunde forcera dörren gick han i stället lös på hela korridoren, d.v.s. köket, telefonhytten, duschen m.m. men tack vare att jag hade telefon på mitt rum kunde jag ringa till polisen och förklara situationen eftersom han gick bärsärkargång i korridoren och slog sönder allt han såg och lite till. Polisen hade dock inte någon patrull att skicka ut varefter ynglingen gick ut på gatan och eftersom mitt rum låg i bottenplanet började han kasta in gatstenar genom fönstret. Det var bara att ta betäckning under fönstret och jag minns att jag utrustade mig med ett stolsben om han skulle försöka ta sig in genom det sönderslagna fönstret. Förståeligt nog vågade ingen annan i korridoren ingripa utan alla låste in sig på sina rum och någon polis såg vi inte till förrän vid 5-tiden på morgonen och då såg korridoren och mitt rum närmast ut som den tyska staden Dresden efter de allierades bombningar

13–15 februari 1945. Polisen tog med sig ynglingen i fråga – han var då helt psykotisk – och vi kunde bara skåda förödelser. Det var nog tur att det fanns vittnen annars hade nog polisen arresterat mig med mitt finskklingande namn. Nu var goda råd dyra eftersom korridorkamraten sannolikt skulle bli släppt efter förhör och det var bäst att då inte finnas i närheten. Vi – Kristina Lundberg och jag – insåg direkt att han hade drabbats av en akut psykos och behövde omedelbar vård – men det insåg ju inte polispatrullen som anlände till platsen. Det är mycket möjligt att Kristina iscensatte hela dramat med vetskapen att han var sjuk och det hela rörde sig kanske om kvinnlig list som indirekt involverade mig. Det vet jag inte men i efterhand fick jag veta dels att han var son till en Häradshövding i Dalarna och dels hade en äldre bror som vårdades på slutan avdelning på Sätters Mentalsjukhus p.g.a. schizofreni.

Nåväl, situationen var knappast angenäm men det var bara att packa kurslitteraturen i en väska och personliga prylar i en andra vilket även Kristina (Kickan) fick göra, slänga in det minimala bagaget i min lilla ljusblåa Volkswagen och dra. Det enda alternativ vi hade var Göteborg och min farbror Adolf ”Ats” Yllö som då var chefläkare på Volvo Torslandaverken. Han hade en hemlig lägenhet på Hisingen som vi kunde disponera och inom parentes också ett hemligt sommarställe i Landvetter som jag senare som färdig läkare fick låna bl.a. för en del amorösa äventyr som han också använde den till.

Om jag minns rätt bodde vi lägenheten på Hisingen i två veckor. Varje dag hade vi telefonkontakt med kompisar i Uppsala för att efterhöra hur det gick för Kickans psykotiska pojkvän men efter två veckor i en lägenhet i Göteborg kan med fog påstå att hon var min girl-friend – kanske ett uttryck för kvinnlig list – vad vet jag. Det tog emellertid två veckor innan någon insåg hans tillstånd och att killen behövde vård och mig veterligen togs han in på en slutan avdelning på Sätters Mentalsjukhus där hans bror redan vårdades.

Jag hade ju missat två viktiga veckor med föreläsningar och försökte läsa ikapp de missade studierna i Göteborg men utan föreläsningar blev det hela en halvmesyr och studiemiljön var ju inte heller den allra bästa i lägenheten på Hisingen. Efter de två veckorna kunde vi återvända till Uppsala med vetskapen att killen var inlåst och det första jag fick göra var naturligtvis att ta kontakt med intendenten på V-Dalarnas studentbostäder vid triangeln, förklara vad som hänt - ungefär som kalabaliken i Bender - som jag associerar till. Intendenten var gammal militär, sannolikt överfurir och han blev inte glad att se mig, rättare sagt blev han ursinnig och ansåg naturligtvis att hela förstörelsen var mitt fel trots att jag försökte att bedyra min oskuld i dramat. Dock behövde jag inte betala en massa pengar för den sönderslagna korridoren men fick å andra sidan inget för min demolerade TV, radio m.m. Att bo kvar på V-Dalarnas studentbostäder var inte att tänka på under rådande förhållanden och det var heller inte jag pigg på efter det inträffade - ”kalabaliken i Bender” är en bra beskrivning för vad som hade hänt.

Efter två veckor i Göteborg var vi naturligtvis ett par – det kanske också var Kickans avsikt – och vi flyttade in i ett studentrum i en annan stadsdel där vi bodde några månader innan vårterminen 1965 var överstökad och min medicine kandidatexamen var klar. En lite märklig historia i detta sammanhang är dock – som jag ser det – att Kickans mamma från Östersund ansåg att hon burit sig dumt åt och skaffat sig en kille med ett konstigt, utländskt namn när hon ju redan hade en boy-friend som var son till en häradshövding i Dalarna. Det var ju fint och statusmässigt – men en utlänning med ett konstigt namn var helt fel för dottern och det visade hon också med eftertryck.

Syster Aili och jag i Uppsala 1964 utanför Göteborgs nation.

Min farmor Helmi i Uppsala 1974. Hon har också skrivit en del memoarer som finns i "röda pärmen".

*Första sommaren efter ett års studier i Uppsala.
Robert Stinzing och jag som trädgårdsanläggare i Falun.*

Stor fest efter histologitentan i Uppsala med professor Karl-Erik Fichtelius i januari 1964.

Kapitel 13

DOCKTOR MATTIS KRÄMPOR

Efter en stor mängd sidor med utbildning, kurser och massor med medicinska termer tänkte jag göra ett avbrott och berätta lite om mera personliga upplevelser om mina krämpor, åkommor och sjukdomar. Det kan låta som jag var född på stenåldern men på 1940-talet fanns inte så många vacciner som barnen numera får på barnavårdscentraler och under skoltiden. Exempelvis hade vi i Sverige en polioepidemi på 50-talet. Som nyfödd på BB, i mitt fall på Tölö kvinnoklinik i Helsingfors antar jag att jag fick vaccin mot tbc men det är bara ett antagande. I skolan fick man – tror jag – vaccin mot smittkoppor och när polioepidemin bröt ut på 50-talet fick vi barn säkerligen poliovaccin i skolan. I vilket fall som helst har jag inte drabbats av tbc, smittkoppor eller polio. Alla dom andra vanliga barnsjukdomarna fanns det då inga vacciner mot. Jag har redan tidigare berättat då syster Aili och jag låg i sängarna på övervåningen i prästgårdens tvättstuga i Stora Malm, drabbade av mässlingen och då vi skulle vara tysta som möss p.g.a. mor Viljas studier. Vi bägge överlevde åkomman och tillfrisknade så småning om men efter denna barnsjukdom började jag skela maximalt – ögonen gick i kors. Det är nu i efterhand omöjligt att säga om det hade något samband med mässlingen, kanske bara ett helt oförklarligt sammanträffande att skelningen började efter mässlingen. Det var nog inte någon som brydde sig särskilt mycket om denna för mig obehagliga upplevelsen att hela tiden se två bilder i stället för en. Emellertid minns jag att den stora svarta taxibilen av märket Volvo ånyo kom till min hjälp men när och hur har jag tyvärr glömt. Den måste ha transporterat mig till Kullberg-ska sjukhuset i Katrineholm igen, denna gång till ögonläkaren men den kan också ha kört mig till något större sjukhus då det kanske inte fanns någon ögonspecialist i Katrineholm, men vilket lasarett vet jag inte, möjligen Eskilstuna. Ögonspecialisten hade säkerligen inga problem med diagnosen – skelning – men behandlingen som han ordinerade var att omväxlande ha en lapp för vänster respektive höger öga för att det seende ögats bild skulle falla på gula fläcken på detta ögas näthinna. Det var en bra behandling innan en eventuell skelningsoperation men dels var det ingen som tog sig an behandlingen med ögonlappar och dels blev det aldrig av med någon operation. Varför vet jag inte, kanske man inte utförde skelningskirurgi i slutet av 40-talet eller kanske det var för att jag då fortfarande inte var svensk medborgare och ingen kunde bekosta operationen – vad vet jag? Emellertid fick man en mycket bra lärdom om homo sapiens egen läkningsförmåga utan ögonkirurger eller andra experter. Efter en tid – hur lång minns jag inte – botades min skelning av sig själv. Jag blev amblyop och det måste ju förklaras för läsaren. Mina ögonaxlar ställde sig rätt spontant för att slippa se två bilder men det skedde på bekostnad av synen på höger öga där jag sen dess har ledsyn men kan exempelvis inte läsa med det ögat. Det beror på att bilden inte faller på gula fläcken = focus, utan hamnar på sidan om där det finns mycket mindre stavar och tappar på näthinnan. Det är dock inget jag har haft det minsta ont av, i stället har jag syn 1,5 på vänster öga och har klarat mig utmärkt med detta. Enda nackdelen är att jag bara ser med ett öga och har sålunda inget stereoseende på nära håll men det har aldrig stört mig, möjligen ibland under viss kirurgi som exempelvis handkirurgi då man jobbar på mycket litet avstånd och ibland har haft svårt att avgöra djupet i seendet som avståndet till en suturstump som man skall fånga med nålförarens käftar.

I övrigt hade jag som alla andra barn s.k. barnsjukdomar med feber och fläckar eller pluttar som vi brukar säga – vattkoppor, röda hund och vad de nu hette men särskilt minns jag kikhosta eftersom man då i skolan i Baggetorp fick gå omkring med en liten gul skylt av papp där det stod ”Kikhosta” som hängde på bröstet. Varför vet jag inte men även andra barn gick omkring med dylika skyltar hängande runt halsen – kanske var det för smittorisken men det är bara ett antagande. Sen var det ju också bra om man fick en hostattack så man kräktes så att vuxna skulle veta vad det rörde sig om. Eftersom mormor byltade om mig med tjocka lager av vaddtäcken slapp jag också enligt henne den fruktade tuberkulosen som i hennes barn- och ungdom skördade så många offer, exempelvis Ernsts mamma vid 28 års ålder i Estland vilket gjorde att mormor och morfar fick ta hand om Ernst – mor Viljas halvbror - som 7-årig pojke.

I övrigt var jag tämligen frisk fram till 9-10 årsåldern då jag kom till Falun. Mor Vilja skickade ju från Apoteket Vasen i Falun flaskor med fiskleverolja och mormor var mycket noga med att ge mig en matsked dagligen enligt ordination. Det smakade pyton men efter jag svalt oljan fick jag en liten bit knäckebröd med en salt sillbit på ! Emellertid glömde tydligen mor Vilja i Falun bort dom vattenlösliga vitaminerna exempelvis C-vitamin men å andra sidan var hon ju ingen läkare heller. Trots detta satte hon en diagnos på mig som ung, nämligen att jag hade ”en släng av rakit”, d.v.s. den s.k. engelska sjukan som berodde på D-vitaminbrist vilket jag å det starkaste vill protestera emot. D-vitamin syntetiseras (bildas) i huden om man är ute på sommaren och får på sig tillräckligt med ultraviolett ljus. Benämningen ”Engelska Sjukan” kommer av att i England fick barnen inte tillräckligt med UV-ljus, dom bodde trångt i sina rader av townhouses – radhus - och det regnade för det mesta varför barnen vistades inomhus. Det var dock inga problem för mig, hela sommaren vistades man utomhus barfota och lekte med de andra barnen i byn vare sig det regnade eller solen sken. Så någon brist på D-vitaminer och engelska sjukan måste vara rena fantasifoster av mor Vilja som dock tyckte att jag hade trättbröst och stora, knotiga knän.

Vad som däremot fattades i kosten var C-vitamin. Jag har tidigare berättat om det dagliga brödet som bestod av gröt i alla dess former och fisk- och klimpsoppa men under mina första nio - tio år inte innehöll någon som helst C-vitamin. Några år efter jag kom till Falun i augusti 1953 började mitt tandkött svullna upp och blöda. Det blev successivt sämre, på morgnarna var det rejält med blod på kudden som kom från tandköttet och om jag åt ett äpple blödde tandköttet kraftigt. Jag kom till tandklinikerna på Falu Lasarett och sannolikt antog experterna där att det var någon form av tandlossningssjukdom trots min ringa ålder. Det beslutades om operation med gingivektomi vilket innebär att man skär bort det svullna, blödande tandköttet. Det gjordes första gången i Falun – dock minns jag inte längre vilket årtal jag blev opererad vid detta tillfälle. Inte helt oväntat kom åkomman tillbaka efter något år och jag är nästan helt övertygad att jag blev föremål för samma kirurgiska ingrepp en andra gång under tiden i Falun 1953 – 1963. När jag kom till Uppsala började jag åter få rejäla blödningar från ett kraftigt svullet tandkött – på morgonen kunde kudden vara rejält blodig men annars hade jag inte ont av min märkliga krämpa, inga subjektiva besvär som smärtor eller värk. Jag beställde tid på tandpolikliniken på Akademiska Sjukhuset och en relativt ung tandläkare, säkerligen docent som tittade i min mun och skakade på huvudet. Jag frågade naturligtvis vilken sjukdom jag led av, detta var ju inte normalt och han upplyste mig om att det var tandlossningssjukdom. Eftersom jag bara var 20 år gammal frågade jag honom hur länge jag eventuellt kunde ha mina egna tänder kvar innan lösgom

som var det enda alternativet på den tiden – innan titanskruvar och kronor på dessa fanns. Han ryckte på axlarna och svarade: kanske 5 år vilket för mig innebar löständer vid 25 års ålder och det var ju inte kul alls.

Vad göra? Jag beslöt mig för att ringa mor Vilja i Falun trots att jag visste att hon inte alls blev glad om jag var sjuk eller skadad på något sätt, snarast blev hon arg och irriterad. Jag refererade vad den unge tandläkaren (docenten) på Ackis hade gett mig för besked. Nästa dag ringde hon till Tandläkarhögskolan i Stockholm och ordnade ett snabbt besök hos professorn i parodontologi (tandlossningssjukdomar) för mig och jag satte mig i Folkan och körde till Stockholm och den aktuella kliniken som var belägen bakom Adolf Fredriks kyrka där Olof Palme är begravd. Jag träffade en trevlig judisk professor som jag tror tittade i min mun. Han ordinerade originellt nog rökstopp och dessutom gingivektomi vilket innebar operation för tredje gången med att skära bort det svullna, blödande tandköttet. Han ville dock göra det i fyra seanser och ta en kvarts mun åt gången och varje kvart skulle kosta 1000 kronor, d.v.s. totalt 4000 kronor men det hade mor Vilja inget emot – hon iklädde sig omedelbart betalningsansvaret och jag åkte frekvent mellan Uppsala och Stockholm för dessa ingrepp. Efter dessa ingrepp som skedde i lokalbedövning av professorn och hans tandsköterska som var judinna och med 99 procents säkerhet professorns älskarinna, skulle jag ringa professorn privat på helgerna och berätta om mitt mående på hans privatnummer i hemmet vilket ju inte är så vanligt inom den offentligt finansierade sjukvården. Men å andra sidan var det ju inte helt gratis heller.

Efter att stygnen var borttagna och även någon form av ”plastic padding” togs bort tillfrisknade jag successivt men det tog mycket lång tid och det sammanföll med tiden som jag fick eget studentrum på Triangeln i Uppsala och började äta ordentligt, inte minst apelsiner, clementiner och andra citrusfrukter, d.v.s. C-vitaminer. Vad hade jag då drabbats av för åkomma? Helt säkert är att den unge docenten på Ackis satte fel diagnos eftersom jag nu är 65 år och har alla egna tänder kvar i munnen. Vad hade orsakat allt detta kan man undra sig. Själv är jag övertygad om att det rörde sig om en släng av scorbut (skörbjugg) men ingen tror mig med all rätt. Härondagen berättade jag denna historia för en god vän och svaret blev som alltid: Nää, det var ju något som engelska sjömän drabbades av på 1700-talet – och det är ju helt sant och det berodde på C- vitaminbrist. Sjömännen blev av med denna sjukdom när man kom på att medföra mängder med citrusfrukter på de ofta årslånga seglingarna på de sju haven. När jag tänker tillbaka fick jag inga citrusfrukter de första 10 åren av mitt liv – dieten har jag tidigare beskrivit – och senare när jag fick i mig C- vitaminer läkte ju också denna krämpa utan framtida men.

En annan märklig krämpa drabbades jag av efter det stora scoutlägret i Hangö, Finland som jag tidigare berättat om. Jag låg ju och badade i svett, frossa och feber flera dagar i det stora tältet med sovsäck som ju inte genomgått någon tvätt under säckens livstid. Jag kom ju hem till Falun på en kväll och måste åka till Tyskland nästa morgon och där genomgick jag en rejäl rengöring som jag också berättat om tidigare. När jag efter c:a en månad kom hem till Falun igen fann man att jag hade massor med mjäll i håret och stora sjok med vitgult mjäll i hårbotten. Nu kom mormors gamla kniv fram igen – den med det runda skaf-tet från Baggetorp – och hon skrapade bort massor från hårbotten. Vi lade ut en gammal tidning på bordet i hennes rum, hon tog på sig glasögon och började rensa min hårbotten med kniven och när vi var klara var tidningen täckt av en vit-gul gegga men naturligtvis också massor med hårstrån. Detta pågick en längre tid eftersom det var bara mormor som

brydde sig om mina ”mjällkakor” i hårbotten och behandlade dessa med sin kniv. Till slut kom dock mor Vilja in i bilden och beställde tid hos hudspecialisten doktor Kaar i Falun som jag också berättat om tidigare. En kväll på en höst eftersom det var mörkt gick mor Vilja och jag från Hyttgatan ner till centrala Falun där doktor Kaar hade sin praktik. Mor Vilja var som vanligt arg och irriterad, sannolikt för att behöva störa Dr. Kaar med min till synes bagatellartade åkomma. Dr. Kaar tog fram en liten träpinne och glasögon samt rev mig lite i hårbotten med pinnen. Klart fall av psoriasis sade han och ordinerade dels att vara försiktig med starka drycker, särskilt konjak av någon märklig anledning, dels recept på en av hans berömda salvor. Grunden i salvan var någon slags tjära och salicyl men vad ytterligare salvan bestod av vet nog bara Gud, Dr. Kaar och mor Vilja eftersom hon säkert fick tillreda densamma på apoteket Vasen.

I vilket fall som helst följde jag naturligtvis doktors ordination och smetade in den tjärluktande geggan i hårbotten där den skulle verka några dagar varefter jag noggrant skulle schamponera mig och tvätta håret – och se (!) hårbotten blev mjuk och ren som en babystjärt efter denna behandling.

Det varade 2-3-dagar och sedan började det klia våldsamt i hårbotten och de vitgula sjoken av s.k. mjäll kom tillbaka, värre än någonsin så man kan lugnt påstå att behandlingen var temporärt framgångsrik. Mormor fick ta fram sin gamla kniv igen och skrapa bort det mesta inklusive en massa hårstrån. Tack och lov blev jag aldrig flintskallig (vilket ju idag är poppis) men mycket hår blev det inte kvar. Ett roligt minne är att jag då tog ett passfoto och många år senare när Ann-Sofie och jag var på Cypern tittade en passkontrollant i mitt pass och ville veta hur jag fått tillbaka min hårväxt – han själv var nästan helt flintskallig – men jag hade inte tid att förklara för honom hur det hela låg till. Emellertid hade nog Dr. Kaar satt fel diagnos, allt talade för att det rörde sig om en rejäl svampinfektion som jag ådragit mig i Finland. Långt senare när jag själv läste medicin och blev insatt i hudsjukdomar började jag med adekvat behandling, besvären gick över och har sedan aldrig återkommit och min hjässa är normalt hårbeklädd. Några andra tecken på hudsjukdomen psoriasis har jag aldrig upplevt så hudspecialisten Dr. Kaars diagnos var sannolikt inte korrekt i mitt fall.

Senare i livet har jag drabbats av diskbräck i ländryggen men det var inte förrän i slutet av 70-talet. Professor Alf Nachemson, även han av judisk härkomst, opererade mig på ortopediska kliniken, Sahlgrenska Sjukhuset i Göteborg för diskbräck första gången år 1977 men eftersom det inte blev bättre gjorde han en steloperation mellan 5:e ländkotan och korsbenet året efter och det lindrade min ischias i höger ben några år. På 80-talet blev jag sämre igen och var tvungen att söka hjälp på ortopediska kliniken i Lund eftersom jag som överläkare på Simrishamns lasarett måste stå på långa, ibland komplicerade ortopediska operationer som kunde ta många timmar att genomföra och det blev svårare och svårare med min ischias i höger ben. Jag fick tid hos en docent Göran Sundén, en mycket sympatisk kollega som för övrigt var prästson från Gladsax på Österlen. Detta var år 1984 och han föreslog en ytterligare operation som kallas neurolys och som innebär att man frilägger nervroten i ländryggen, d.v.s. tar bort ärrvävnad från tidigare operationer. Ingreppet gjordes på ortopediska kliniken i Lund av ovan nämnda kollega och som alltid när det gäller ärrvävnad har det tydligen blött rejält eftersom jag under operationen fick 4 enheter blod (2 liter). Någon förbättring blev det dock tyvärr inte efter detta kirurgiska ingrepp och det var ju knappast att vänta heller, nervroten var ju redan skadad och det går inte att

reparera. Eftersom jag ånyo blev successivt försämrad och hade allt mer ont och besvärligt vid längre operationer som höftbyten och diskbräck i ryggen måste jag till slut söka annan behandling än kirurgisk och efter diverse remisser och telefonsamtal kom jag till smärtkliniken på Karolinska Sjukhuset i Solna och docent Meyerson som var överläkare och chef på denna klinik, även han var av judiskt ursprung som de flesta som behandlat mig. Där fick jag först prova TENS = transcutan elektrisk nervstimulering då man sätter ett par klisterelektroder bak på benet, en bakpå låret och en på underbenet. Detta hade en lindrande effekt eftersom "surret" som elektriciteten åstadkom överskuggade ischiassmärtna i benet. Sista året som lasarettsskirurg år 1986 hade jag alltid TENS-apparaten i bakfickan på de gröna byxorna och elektroderna fastklistrade på mitt högerben under operationerna. På Karolinska Sjukhuset försökte docent Meyerson sätta in epidurala elektroder vilket innebär elektroder mot ryggmärgen via sladdar som man opererar in under huden liksom själva TENS-apparaten. Eftersom jag redan var stelopererad i nedre ländryggen fick vi det aldrig att fungera, antingen var det inget "surr" alls eller i vissa ställningar i ländryggen för mycket "surr". Dessutom testades olika farmaka och det enda som lindrade smärtorna var ett preparat som hette och heter Temgesic och är en morfinantagonist. Docent Meyerson föreslog till slut s.k. thalamuselektroder vilket innebär elektroder i en väldigt känslig del av hjärnan men när han berättade om möjliga biverkningar avstod jag från dylik behandling, speciellt som inte heller denna kunde garantera lindring eller bot.

Emellertid kunde jag p.g.a. ischiassmärtna som ju var intensiva och kontinuerliga i höger ben inte stå vid längre operationer trots TENS och eftersom vi sedan 1982 haft fritidspraktik i Gladsax utanför Simrishamn kom min hustru Ann-Sofie som var och är sjuksköterska överens om att öppna heltidspraktik och jag fick licens från dåvarande Kristianstads Läns Landsting och även ekonomisk ersättning enligt den s.k. nationella taxan. Vi drev sedan Österlens Läkarpraktik AB aktivt till den 1.10.2009 då vi sålde praktiken och jag pensionerade mig, åtminstone tillfälligt eftersom jag fortfarande arbetar veckovis när lusten faller på som vikarierande ortopedkirurg, bl.a i Uddevalla och i framtiden sannolikt även i Norge. Vi har aldrig ångrat vårt beslut att starta och driva eget företag, Österlens Läkarpraktik AB, anslutet till Region Skåne så att patienterna betalar lika mycket som i den offentliga, landstingsdrivna vården.

Dock drabbades jag på 1990-talet av ytterligare en komplikation till min ischias i höger ben. Det finns ett nervsystem som heter sympaticus och som man inte själv rör över. Bland annat gör de sympatiska nervbanorna till benen att blodkärlen dras ihop vid exempelvis kyla och när det var minusgrader, noll eller under plus tre kunde jag inte vistas utomhus någon längre tid innan höger fot "försvann" och blev iskall och känslolös trots riktiga vinterskor. Jag skrev själv en remiss till kliniskt-fysiologiska laboratoriet på Centralsjukhuset i Kristianstad för att testa detta objektivt. Jag fick sätta ner bägge fötterna i isvatten och efter tre minuter mättes temperaturen på stortårna. Den högra stortån var 11,5 grader kallare än den vänstra och det var vad jag hade väntat mig. Detta var naturligtvis mycket besvärligt trots att man bet ihop och låtsade som det regnade – ingen idé att klaga, ingen lyssnar på en ändå om man har en kronisk åkomma. Efter en tid kom jag dock till smärtkliniken i Lund, Dr. Mads Werner och där gjordes en massa tester med att spruta in sympaticusblockerande farmaka i benet och det kändes då klart bättre. Eftersom man fick snöra av benet med en blodtrycksmanschett gjorde det så ont att man temporärt fick söva mig och jag fick ligga på den postoperativa avdelningen några timmar och fick inte köra bil hem, men det

gjorde jag ändå. Eftersom dessa tester visande att jag kunde bli bättre av sympatectomi vilket innebär avskärning av den sympatiska nerven till höger ben blev jag den 12.9.1996 opererad av kirurgprofessorn Lars Norgren i Lund med högersidig sympatectomi. Denna operationsmetod uppfanns av kirurgprofessorn Hämäläinen från Helsingfors under andra världskriget för att läka svåra sår på fötterna – ofta förfrysningsskador – och ibland kunna undvika amputation, vilket min farbror Adolf Yllö berättat om i sina memoarer som krigskirurg i finska armén under åren 1943- 1944. Effekten av sympatectomin på mig var god, så till vida att köldkänslan försvann helt och jag frös faktiskt mer på vänsterfoten om det var vinter och kallt ute. Tyvärr hade det ingen positiv effekt på ischias- smärtorna som jag har haft hela tiden sedan 1977 och lärt mig att leva med – det finns ju tyvärr inte så många alternativ.

Ytterligare en krämpa eller rättare sagt olycka måste jag ta med i denna skrift. År 1969 var jag jättetrött på alla studier och beställde en charterresa till Teneriffa en vecka. En dag när jag hade sovit siesta och hade bråttom skulle jag bara skölja av mig i duschen som var ett lågt badkar, kanske 50 cm hög kant. Jag tvålade in mig i vanlig ordning men plötsligt försvann fotfästet under mig och det blev en häftig vurpa. Vänster sida av buken och nedre thorax träffade badkarskanten med en vårdsam kraft och trots att jag hann med maximalt muskelförsvaret blev det en allvarlig skada – det kände jag direkt. På vänster sida finns bl.a. mjälten som är skör och det var min första tanke att den hade rupturerat. Jag gick ner till hotellfoajen men där var folktomt. Lade mig på en soffa ett tag men kände att smärtorna tilltog och jag gick ut på gatan och efter en tid hittade jag en taxi. Som tur var kunde jag några ord spanska så jag bad chauffören köra till ”un clinica con chirurgia”. Detta var i Puerto de la Cruz, d.v.s. en relativt liten stad men chauffören körde till en clinica som mera påminde om en rehabiliteringsklinik med en massa gubbar och gummor i rullstolar. Efter en kort stund träffade jag en kollega, doktor Garcia som ju såg direkt att jag inte mådde bra utan lade mig på en rullbänk och tog en anamnes (= sjukhistoria). Det första han frågade om var om jag hade konsumerat mycket alkohol och ätit ett skrovsmål med tanke på diagnosen bukspottkörtelinflammation men det hade jag inte. Sedan kördes jag ner i källaren där det gjordes en akut röntgen, s.k. buköversikt men datortomografi eller magnetkamera hade ännu inte uppfunnits. Buköversikten visade inget anmärkningsvärt men jag började få alltmera ont i buken och inom en timme hade jag fullt utvecklad bukhinneinflammation (peritonit) med en brädhård buk, våldsamma smärtor som gör att man ligger blick stilla på rygg med knäna vid hakan. En manlig sjukvårdare kom var tionde minut och tog blodtrycket men märkligt nog sjönk inte trycket och det var nog min smala lycka eftersom det plötsligt sjunker mycket snabbt vid mjältruftur och något blod fanns ju inte för transfusion på doktor Garcias Clinica, Dock visste doktor Garcia liksom jag att om en patient har en oklar bukhinneinflammation måste man skära ett hål i buken och undersöka vad det kan röra sig om. Efter c:a en timme anlände en tysk narkosläkare från det stora sjukhuset i Santa Cruz och jag fick ta mig upp på ett gammalt operationsbord av järn som påminde om våra operationsbord på bataljonsförbandsplatsen och sedan minns jag inget mer förrän jag vaknade upp på ett hyfsat hotellrum med dropp men i övrigt helt ensam. Jag hade våldsamt ont efter ett stort snitt mellan bröstbenet och naveln och efter en tid kom en kvinnlig sköterska för att titta till mig. Jag bad om morfin p.g.a. de svåra plågorna men tydligen var hon katolik och ansåg detta omoraliskt, hon blev arg och upprörd och skällde ut mig men något morfin fick jag inte.

Under tiden satt reseledarna som uteslutande var flickor i baren på sjukhuset – hotellet och frågade doktor Garcia hur mitt tillstånd var och det var ju helt naturligt eftersom det blir en massa extrajobb om man kolar vippen och dessutom efter en olycka, säkert polisutredning m.m. etc. Doktor Garcia hade svarat ” muy serio ” = mycket allvarligt hörde jag senare men jag är ju sannolikt någon form av katt eftersom jag varit nära att bli av med livhanken flera gånger men klarat mig hittills. På tredje dagen kom magen igång och någon klocka att ringa på fanns ju inte utan jag fick kravla mig på alla fyra till toaletten och det var likadant med maten – det kom in en hotellpojke och satte brickan med mat på bordet i hotellrummet och jag fick använda mig av all tänkbar fantasi för att komma åt brickan, men det gick ! Efter 3-4 dagar fick jag åka ”hem”, d.v.s. hotellrummet där jag ramlat och tänkte koka varmt thé men då var gasen slut och det var inte helt lätt att få den tillbaka igen, men det gick också efter en hel del arbete och byråkratiska papper. När jag lämnade sjukhuset eller rättare sagt hotellet fick jag en mycket lång faktura som helt liknade en krognota men i stället för gin tonic, förrätt, snaps, öl, varmrätt, vin, efterrätt, kaffe och konjak stod på en lång faktura allt som jag förbrukat. Det var operationen och där stod splenectomia, sedan narkosen med alla farmaka och syrgas, blodersättningvätska samt alla dropp, exempelvis glucoso, fructoso, natrium chloridi, smärtstillande medel, förband och notan för hotellrummet, mat m.m. Splenectomia betyder bortoperation av mjälten. T.o.m. Dr Garcias och narkosläkarens bilersättning fanns på fakturan. Fakturan betalades först via SOS i Köpenhamn men eftersom jag hade olycksfallsförsäkring i Salus krävde jag sedan detta försäkringsbolag på ”notan” men fick till svar att eftersom jag vårdats på sjukhus var det ingen olycka. Sålunda klassiskt besked från ett försäkringsbolag som vägrade betala men efter att jag gått i taket och förklarat situationen att man behöva sjukhusvård även efter en olycka ordnade det hela upp sig. Jag har för mig att det rörde sig om drygt 11.000 kronor.

Jag kom hem efter två veckor i stället som planerat en vecka till min lägenhet på Blidvädersvägen i Lund som jag då köpt av en kollega. Naturligtvis var jag trött och utmattad efter operationen och all byråkrati som följde eftersom jag stannat en vecka för mycket. Jag tog en taxi från Sturup och lade mig genast att sova. Innan dess hann jag ringa till mor Vilja i Falun men det skulle jag inte ha gjort; hon blev fly förbannad och sade att hon helt klart hade förstått att något oönskat hänt när jag inte kom hem en vecka för sent. Jag hade vid den tiden ingen girlfriend som kunde hjälpa mig så jag bad henne komma ner till Lund för att hjälpa mig några dagar tills jag var på benen igen med mat etc. Till att börja med var det omöjligt p.g.a. hennes arbete men efter en timme hade hon ångat sig, ringde tillbaka och skulle ta ett nattåg till Lund men jag skulle hämta henne med bil vid Järnvägsstationen i Lund kl. 9 på morgonen. Jag var dock fortfarande mycket trött och matt efter operationen varför jag sov för länge och mor Vilja fick efter en del väntan ta en taxi. Hon ringde på dörren till min lägenhet och var arg som ett bi p.g.a. att jag inte hämtat henne utan hon fick ta taxi som dessutom kostade en massa pengar men hon hjälpte mig med att handla, laga mat etc. några dagar och det var jag mycket tacksam för.

Det finns dock en del märkligheter och komplikationer efter denna historia. Doktor Garcia hade en något märklig suturteknik (= hur man syr) och han sydde ihop såret med stora stygn genom alla bukager i snittet i mitten av buken mellan bröstbenet och naveln och knöt dessa stora stygn över två ihoprullande kompresser. Jag själv brukade alltid sy olika lager, först bukhinnan, sedan fascian (= bindvävsplattan som håller ihop bukinnehållet) och till sist huden. Detta har orsakat att jag numera går omkring med ett ärrbräck i bukens

övre medellinje men jag har inga större besvär av detta, i stort sett bara kosmetiska. Fyra år efter doktor Garcias ingrepp fick jag emellertid tarmvred när jag skulle bära in en soffa i en VW-buss. På kvällen hade jag våldsamma intervallsmärtor i buken och förstod att det krävdes operation om jag skulle behålla livhanken. Jag hade just börjat som underläkare på ortopediska kliniken på Kärnsjukhuset i Skövde (KSS) och tog mig till akutmottagningen – jag tror att det var på en söndag kväll. Röntgen med buköversikt visade tarmvred (ileus) och plågorna med intervallsmärtorna i buken tilltog alltmer. Efter en tid kom dock bakjouren som var överläkaren docent Sven Dahlgren och jag kördes i väg till operationsavdelningen. Sövdes omedelbart tack och lov och vaknade upp några timmar på den postoperativa avdelningen – denna gång inte på ett hotellrum. Fick veta att det var en s.k. bridileus vilket innebär att tarmen snott sig runt en bindvävssträng. Denna hade bildats när doktor Garcia opererade mig, han hade samtidigt gjort appendectomi en passant, d.v.s. tog bort blindtarmen när buken ändå var öppnad fast blindtarmen var frisk. Det är i och för sig vanligt och korrekt men det hade bildats en hård bindvävssträng av denna åtgärd och det var den som orsakade tarmvredet. Bara för docent Dahlgren att klippa av bindvävssträngen (briden) så blev jag botad och i arbete igen efter några veckor. Emellertid minns jag att underläkaren på kirurgavdelningen som skrev ut mig fyllde i sjukskrivningsblanketten med bara två veckor då jag skulle komma på återbesök och ta bort stygnen. Nu föll det sig så olyckligt att jag tog bort stygnen själv och dessutom befann jag mig på en större segelbåt i Danmark så att kollegan inte kunde fylla i blanketten för ytterligare 4 veckors sjukskrivning eftersom 6 veckor är det normala efter en dylik operation så jag fick bara ersättning av Försäkringskassan för 2 veckor men jag var nöjd med detta och överklagade inte. Ingen idé att tjafsas med byråkrater tänkte jag, utan lät det hela bero.

Nu kommer emellertid det sorgglustiga eller kanske bättre uttryckt märkliga i denna historia. Alltsedan år 1969 har jag gått omkring och varit övertygad om att jag saknade mjälte, var ofta förkyld och kunde skylla på detta faktum p.g.a. nedsatt immunförsvar. I december 2006 fick jag tilltagande ryggsmärtor och även bukbesvär varför jag skrev en egenremiss till kollegan doktor Wennström på Röntgenavdelningen, Lasarettet i Simrishamn för dator-tomografi av buken, s.k. CT buk. Svarsutlåtandet säger att allt ser normalt ut och mitt i det ganska långa utlåtandet står följande: Mjälten (Sic!) är ej förstora. Det innebär sålunda att jag fått en s.k. bluffaktura på Teneriffa år 1969 eftersom det stod ” splenecomia ” som betyder bortoperation av mjälten men i stället fick jag ett tarmvred efter blindtarmsborttagning och ett övre medellinjebräck som är kvar ännu denna dag. Avslutningsvis är jag dock glad och förnöjd att jag klarade äventyret med livhanken i behåll och inga allvarigare kvarstående men av äventyret utan endast ett grapefruktstort bukväggsbräck. Sedan dess har jag dock varit ytterst försiktig när man måste duscha i ett badkar, speciellt om karet har låga sarger som fallet var här.

Kapitel 14

DOCKTOR MATTIS VÄG MOT MEDICINE LICENTIATEXAMEN, GIFTERMÅL OCH KIRURGLÄKARE

Sommaren 1965 var jag soldat i Sveriges Krigsmakt i Sollefteå som jag tidigare berättat om och när vi återvände till Uppsala i augusti fick vi på något sätt som jag inte minns längre en studentlägenhet på två rum och kök som dock var omöblerad. Hur och vilka möbler vi införskaffade minns jag inte längre mer än att som soffa hade vi en hopfällbar extrasäng med en tunn madrass men den dög gott och några större pretentioner hade vi inte. Kickan och jag var nu s.k. sambo även om termen knappast existerade på den tiden. Vi levde naturligtvis trots lägenheten tämligen primitivt och några mer möbler än ”soffan” kan jag inte memorera men vi måste ju haft sängar och köksbord med stolar. Av någon märklig anledning kommer jag ihåg att varje vecka kom en s.k. drickabil med vatten, läsk och pilsner så man slapp släpa hem öl från butiken utan bytte en back tomglas mot en som var full med pilsnerflaskor. Bostaden låg också en bra bit från centrala Uppsala och Akademiska Sjukhuset så till institutionerna och Ackis fick man fick ta den lilla ljusblåa Folkan in till föreläsningarna alternativt åka buss.

Det studieåret 1965-66 kallades det propedeutiska året och med det menas det förberedande året för kliniska studier på Akademiska Sjukhuset eller ”Ackis” som vi studenter alltid kallade sjukhuset för. Det var sammanlagt 10 olika kurser och tre stora tentor i patologi, bakteriologi och farmakologi och i tentamensboken ser jag att jag fick litet a i alla dessa ämnen. Kristina eller ”Kickan” studerade psykologi och jag som medicinare tyckte i mångt och mycket att det var en pseudovetenskap som jag inte riktigt förstod mig på. En dag skulle hon göra ett experiment med mig och jag fick titta på c:a 15 olika bilder från en projektor och ungefär en sekund per bild. Sedan skulle jag berätta vad jag sett men jag tog inte det hela så allvarligt och mindes kanske 5 stycken. Därefter tittade hon i någon bok och kom fram till att jag var allvarligt ”psykologiskt” sjuk men jag tog det hela mera som ett skämt.

Våren och sommaren 1966 kom som alltid enligt kalendern och återigen fick jag nytta av min farbror Adolf Yllö i Göteborg som fixade ett jobb åt mig på Volvo Torslandaverken som audiometris, d.v.s. att jag skulle kolla hörseln hos arbetarna på löpande bandet men jag fick även många andra uppgifter som i vanliga fall åligger en vanlig sjuksköterska. Dessutom ordnade han också som året innan bostad åt oss men vad Kickan gjorde den tiden då jag arbetade på Volvos hälso – och sjukvårdscenter på andra våningen på Torslandaverken minns jag inte längre.

Vi jobbade dock inte hela sommaren utan i augusti tog vi ledigt, stuvade in badkläder, toalettartiklar och lätta sommarkläder i min lilla VW och vi satte kurs mot Spanien som då var det stora och billiga turistlandet under 60-talet. Resan var så länge sedan och det har sedan dess varit säkerligen ett hundratal ytterligare utlandsresor så jag minns väldigt få detaljer. Vi åkte den vanliga Autobahnen genom Tyskland och via Basel kom vi till Frankrike, Paris och motorvägen mot medelhavet och Barcelona. Söder om Paris blev vi som alla svenskar på den tiden dåliga i magarna och det var inte alls roligt med de franska stå-toaletterna med två handtag att hålla sig i ”skitställning” men det rättade till sig efter några dagar. Det var ganska sent när vi kom till den fransk-spanska gränsen och på den

tiden fanns ju inte EU och inte Euro heller utan vi fick fråga på vår skolfranska : ”Ou est cé possible de changé d argent” = växla pengar. Svaret blev: ”dix kilomêtes à droit” = 10 kilometer till höger. När vi väl kom dit fanns naturligtvis ingenting varför vi frågade några poliser samma fråga och fick samma svar. Tredje gången gav vi upp och letade reda på ett växlingsställe i närliggande stad nästa dag. Kreditkort var ännu inte uppfunna, åtminstone inte för studenter.

På den tiden hade man ju inga pretentioner att tala om så vi åkte på vinst och förlust. Alltid dök det upp något litet hotell där man kunde sova över – om inte så körde vi bara vidare. Restauranger var det gott om så vi behövde aldrig uppleva att magen kurrade p.g.a. hunger och den lilla luftkylda folka-motorn bak i bilen spann hela vägen ner utan att krångla. När vi passerat spanska gränsen hittade vi en mysig restaurang och jag minns av någon underlig anledning att jag åt en god bondomelett med skinka, ost och potatis som jag sköljde ner med ett par glas rödvin. Notan var det inga problem med, som jag tidigare var ju en svensk krona nästan värd sin vikt i guld på den tiden och man fick massor av pesetas för en hundralapp. Numera är det ju snarast tvärt om och svenska kronor brukar ibland kallas svenska pesetas om man tittar på kursen mot euro. Vi åkte söderut på Costa Brava och kom efter en tid till Barcelona. På den tiden fanns ingen motorväg förbi staden och eftersom vi kom i rusningstid tog det drygt 2 timmar att ta sig igenom den Katalanska huvudstaden. Trafiken var fullständigt kaotisk och när jag väl kört igenom staden måste vi pausa och inmundiga några glas vin – jag minns fortfarande att jag var helt ”slut”. Sedan bar det av mot Costa Blanca och vårt mål Alicante – varför just där har jag glömt – men vi bodde i en hyrd lägenhet någon eller några veckor. Vi träffade ett annat svenskt par och gjorde en bilresa till den vackra staden Granada med Alhambra och ” Morens sista suck”, badade, solade och åt och drack gott på kvällarna oftast utomhus i den heta spanska natten på någon mysig restaurang. Plötsligt började min älskade folka krångla och motorn ville inte spinna som en katt utan började hacka och ville inte alls svara på gasen utan hackade ännu mera. Vad göra – jag kunde ingen spanska och inte min girlfriend heller så vi fick återigen ta nytta av vår skolfranska och hittade en liten bilverkstad. Ut kom en spanjor som inte var särskilt språkkunnig så jag dristade mig att säga: ” Le motouer ack,ack” men han förstod tydligen min belägenhet och bilens också eftersom jag kunde hämta den om c:a en timme och sedan gick den som en klocka igen.

På den tiden var ju Spanien en diktatur och general Fransisco Franco höll sitt folk i Herrens tukt och förmaning. Överallt man körde på landbygden såg man två ridande poliser, s.k. Guardia Civil och i städerna var kontrollen ännu hårdare. En kväll dristade vi oss att gå på en riktig nattklubb och förutom drinkar och musik med dans var det striptease. Dock mycket sedligt – det skedde bakom en tältduk med belysning bakifrån så att man bara såg skuggan och konturerna av strippan. I början av september började de kliniska studierna, d.v.s. olika avdelningar på Akademiska Sjukhuset, Ackis och folkvagnen fick återigen göra en riktig långfärd från Alicante till Uppsala. Men min VW brummade på oavbrutet med den lilla svansmotorn och dessutom var trafiken på Autobahn i Tyskland bara en bråkdel av vad den är idag så Uppsala nåddes i tid för uppropet för fem månaders kurs i internmedicin som det står i tentamensboken. Sålunda måste den ha börjat i augusti 1966 eftersom i denna bok står antecknat att jag den 21/12 1966 nöjaktigt genomgått 5 månaders kurs i internmedicin.

I min generation känner alla till den originelle och despotiske professorn Erik Ask-

Upmark som undertecknat min godkända kurs i internmedicin. Han har skrivit sina egna memoarer och jag kan inte glömma kapitlet: ” När jag åt människokött i Herrnhut i Tyskland.” Professorn vistades där en tid för studier och åt bl.a. korv som smakade lite sött och egenartat. Inom kort kom man på en slaktare som lurade in unga flickor i sin butik, dödade dem och gjorde korv av flickorna. Slaktaren dömdes till döden och avrättades - ” dock vet jag inte om man gjorde korv av honom” skriver Erik Ask-Upmark i sina memoarer. Om professor Erik Ask-Upmark har det redan skrivits hyllmeter och det är för det mesta rolig och underhållande läsning. Vid uppropet skulle man stå upp i givakt och när han kom fram till kandidaten Matti Yllö hade han bara en kommentar på kraftig lundensisk dialekt nämligen ” hur skall kandidaten klara sig i anglosachsiska länder?” Eftersom han högaktade alla finländare – han hade tjänstgjort i Svenska Ambulansen i Rovaniemi under andra världskriget låg jag bra till med mitt namn men samtidigt avskydde han brunögda kandidater. En stackars kurd som kom till föreläsningen med 40 graders feber satt med frossa eftersom han visste att man fick en dubbelprick för frånvaro. Professorn skickade genast hem honom och han fick en dubbelprick för att ha kommit dit sjuk och febrig och ytterligare en dubbelprick för frånvaro från föreläsningen. Han fick sammanlagt 6 dubbelprickar (enkel fanns inte) och fick gå om kursen.

En söt, mörkhårig sjuksköterska från Färöarna hade fått tjänst på en medicinavdelning. Vid rondan med professor Ask-Upmark skulle vid varje dörr till salarna stå en sköterska och niga när professorn kom. Sköterskan från Färöarna råkade stå med händerna i rockfickorna när professorn gick förbi på rondan och hon fick avsked på stående fot, fick ta av sig den vita rocken genast och gå hem. Förhoppningsvis fick hon tjänst på någon annan avdelning. Att tentera sluttentamen för professor Ask- Upmark var det inte många som vågade ty han frågade bara frågor som inte gick att besvara. En kandidat från Tornedalen som behärskade finska hade dock tur på den avgörande frågan vid tentamen: ” Vad heter järnhandel på finska?” Kandidaten svarade ”Rautakaupio” och han fick naturligtvis litet på på tentan eftersom det var rätt och professorn såg säkerligen ut som en fågelholk i ansiktet och hans vita pipskägg föll sannolikt ner på hakan av detta svar. Den 21 december 1966 har professor Erik Ask-Upmark skrivit under i min tentamensbok att jag nöjaktigt genomgått 5 månaders kurs i medicin men det var bara kursen, tentera skulle man göra senare.

Vad vi gjorde över julen och nyåret 1966-97 minns jag inte. Jag har aldrig skrivit dagbok och allt som jag hittills har berättat är som jag minns olika händelser i min huvudstora knöl på halsen och med hjälp av tentamensbok och Inskrivningsbok i Sveriges Krigsmakt. I januari 1967 påbörjade jag 5 månaders kurs i kirurgi på Ackis och vår professor hette Lars Thorén. Han var en mycket ambitiös man, mycket aktiv och en mycket duktig teknisk kirurg i motsats till de flesta kirurgprofessorer som oftast var mera organisatörer och teoretiker. Han var mycket ambitiös och det sades att han som kandidat legat och sovit på golvet utanför operationsavdelningen för att genast kunna delta i en akutoperation på kvällar och nätter för att lära sig så mycket som möjligt. Personligen är jag övertygad att detta är en sann skröna. Jag träffade honom igen 1990 då vår kurs firade 20-års jubileum av medicine licentiatexamen och då var han fortfarande aktiv – men inte som kirurg – utan med det kirurgiska museet i Uppsala. I min tentamensbok står att professor Thorén godkänt min kurs i kirurgi den 30 maj 1967 men lika som i internmedicin låg fortfarande tentamen i kirurgi i en oviss framtid. Samtidigt som mastodontkurserna i internmedicin och kirurgi står i tentamensboken att jag blivit godkänd i sidokurserna klinisk bakteriologi, klinisk

farmakologi, patologi, klinisk fysiologi, klinisk kemi, ortopedi, radioterapi med tumördiagnostik, röntgendiagnostik och krigsmedicin under denna tid.

Enligt den buddistiska religionen står tiden stilla – att tiden går ”framåt” är egentligen människans påfund – men för mig tyckte jag att tiden gick jättefort och höstterminen 1967 började åter de intensiva studierna i Uppsala och en mängd kurser skulle läsas in och tenteras men det gick bra med min nyuppfunna studieteknik. Jag var under detta år sambo med Kristina Lundberg från Östersund som fortsatte med sina psykologistudier. När jag tittar i min handskrivna tentamensbok från de åren gick jag en massa kurser och tenterade ett antal tentor men förhoppningsvis utan att skryta fick jag litet a (med beröm godkänd) i alla resterande tentamina till medicine licentiatexamen både i Uppsala och senare i Lund. Vad vi gjorde under jul-nyår 1967-68 minns jag inte, förmodligen var vi i Falun och Östersund. Den 29 mars 1968 tenterade jag obstetrik och gynekologi för professor Carl Gemzell i Uppsala som var en av pionjärerna för s.k. provrörsbefruktning men vilket betyg som jag fick är jag för blyg för att nämna här. Emellertid innebar detta – att jag tenterat denna kurs – att jag kunde vikariera som kirurgläkare.

Sommaren 1967 vikarierade jag som underläkare på narkos- och intensivvårdsavdelningen på Centrallasarettet i Borås i 6 veckor. Klinikchef var överläkare Åke Bauer och han hade varit i USA och England och studerat modern intensivvård, både medicinsk och kirurgisk varför Borås Centrallasarett var bland de första i Sverige som redan på den tiden hade en dylik up to date intensivvårdsavdelning. Det var onekligen mycket lärorikt att arbeta på detta Centrallasarett. Jag fick bl.a. uppgifter att söva på kvinnokliniken för skrapningar, aborter etc. Vi medicine kandidater hade egentligen ingen speciell utbildning för detta utan narkosköterskorna fick snabbt lära upp oss för dessa korta narkoser då man i princip sprutande ett kortverkande barbiturat – Pentotal – i en ven och sedan gav syrgas eller vid längre ingrepp narkosgas – Fluothane. Jag fick också ofta söva patienter på den ortopediska kliniken – jag tror att den hette Solhem - och överläkaren där hette Folke Ståhl. Han var mycket krävande mot sin personal och hans stående mantra till narkosläkaren var ” Det är patienten som skall sova, inte narkosläkaren.” Jag var då 22 år och sannolikt den yngste läkaren i Sverige men å andra sidan var jag inte klar med min medicine licentiatexamen och var inte legitimerad läkare utan vikarierande underläkare i anestesi och intensivvård.

En av de första dagarna jag var jour inträffade en något sorglustig historia. Jag blev akut inkallad via interntelefonen att ambulansen var på väg in med ilfart med en äldre man som inte kunde andas. Naturligtvis var jag på akutintaget när ambulansen anlände och det första man gör är ju att se till att patienten har öppna luftvägar och det gör man med ett instrument som heter laryngoscop som man lyfter upp tungbasen med och ser ner på stämbanden. När jag fått ner laryngoscopet såg jag direkt att det sitter en halv kanelbulle mellan stämbanden och det är ju inte bra för luftflödet. Jag tog genast en s.k. Magilltång vilket är en lång tång som är vinklad 90 grader och fiskade utan svårigheter upp den halva kanelbullen. Patienten blev inlagd på Intensivvårdsavdelningen – den medicinska – men han avled efter några dagar och det var nog inte så överraskande eftersom han säkert satt bullen i halsen p.g.a. någon akut sjukdom som stroke eller akut hjärt-kärlsjukdom. Dagen efter var det dock en stor artikel i Borås Tidning där man prisade ambulanspersonalen som hade hållit patienten vid liv med ”Rubins Blåsa” (den heter Rubens blåsa) men jag tänkte att det var nog mer tur än skicklighet att bullen inte åkte ner i någon av dom stora bronkerna med denna konstgjorda övertrycksandning av ambulanspersonalen.

Under sommaren kom också min far Leo från Finland och hälsade på. Jag minns att jag hämtade honom med min Folka på järnvägsstationen i Herrljunga och att han på vägen till Borås flera gånger sade ”Sehr schön hier” men mycket mer om vårt möte minns jag tyvärr inte. Jag tror att Kickan var med men vad hon gjorde har jag glömt men jag minns att vi bodde i ett vindsrum på sjukhuset och där vi också åt våra måltider i sjukhusmatsalen. Jag har för mig att pappa Leo åkte vidare nästa dag till en agronomikonferens i Tyskland.

Urban och Maj-Lis hade gift sig och även flera andra studentkamrater och plötsligt föreslog även jag att Kickan och jag skulle gifta oss. Varför vet jag inte och har ingen vettig förklaring heller nu 43 år senare – det bara blev så – och jag hade ju ingen aning alls om de juridiska konsekvenserna av ett äktenskap. Vi var bägge 22 år och Kickans mamma sade allt annat än positiva saker om mig såsom varandes utlännning med ett konstigt namn – hon föredrog helt klart häradshövdingens son som vårdades på sluten avdelning på Sätters mentalsjukhus - men jag såg giftermålet mera som en anledning till firande, resa och party varför vi beslutade att gifta oss i svenska kyrkan i Paris – städernas stad som jag fortfarande anser Paris vara. Bröllopsvittnen skulle vara Urban Wikner och hans hustru Maj-Lis och efter Paris skulle vi åka med Urbans Chevrolet Impala till Costa del Sol och 3-4-veckors semester. Jag arbetade i Borås under juni och juli och omkring den förste augusti 1967 gav vi oss iväg, först mot Paris där jag hade fixat två dubbelrum på ett fint hotell på Champs Elysée nära triumfbågen. Jag tror vi kom fram en lördag och hade beställt tid för giftermålet på söndagen och jag måste ju ordna med en brudbukett. Allting var stängt och jag fick ta en taxi c:a en halv timme för att hitta en öppen blomsteraffär och på min skolfranska förklarade för expediten jag att jag ville ha en bukett av röda rosor. Hon frågade vad jag skulle ha buketten till och då förklarade jag för henne på samma franska att det skulle vara en brudbukett men då höll tanten på att svimma – röda rosor får man inte ha vid ett franskt bröllop – det skulle helst vara vita blommor, röda tycktes vara en dödssynd. Efter Svenska Kyrkan hade jag reserverat ett bord på en restaurang som om jag minns rätt hette Relais de Suède och förrätten har jag glömt men varmrätten var oxfilé minns jag. Champagne, vin och avec var det gott om och när vi kom hem till hotellet hade våra vänner bäddat säck och dessutom lagt en massa smulat knäckebröd i vår säng. Det förstnämnda upptäckte vi ju snabbt – det gick ju inte att lägga sig i sängen men knäckebrödet upptäckte vi inte förrän nästa morgon.

Nästa dag bar det av söderut på Autoroute pour la Sud, en betalmotorväg som tog oss ner till medelhavet och vi fortsatte ner mot Malaga där jag hyrt en trerumslägenhet i 4 veckor vid kusten – Costa del Sol. Så fort vi kom in i Spanien och skulle tanka vår Chevrolet Impala märkte vi att motorn hackade och det var dålig fart på bilen särskilt om man ville köra om och göra en s.k. kick-down. Det visade sig att det i Spanien på den tiden inte fanns högoktanig bensin som på den tiden hette superbensin men det gick ju att köra Impalan hjälpligt. Detta var på den tiden som general Fransisco Franco var diktator i Spanien och höll folket, speciellt arbetarna i Herrans tukt och förmaning. När vi kom fram till huset där vi hyrt lägenheten höll man på att dra en vatten- eller avloppsledning i gatan utanför och där slet 3-4-arbetare med hackor och spadar medan en fet spanjor var någon sorts boss hela tiden stod och glodde och gav order till jobbarna men han gjorde ingenting aktivt själv.

På den tiden var det inte så många turister i Spanien, det var mest fransmän där vi bodde eftersom det var billigt för dom att semestra i Spanien. Ännu billigare var det för oss med den starka svenska kronan men nu är det ju tyvärr tvärt om när man skall växla ”svenska

pesetas” mot Euro. Vi hade en fin playa c:a 100 meter från lägenheten och där var inte så mycket folk men många små fiskebåtar. Väldigt ofta åt vi lunch på stranden där fiskarna grillade sina nyfångade, delikata fiskar direkt i sanden. Dom använde sig av torr gammal drivved, doppade fiskarna i olja, spetsade dem på pinnar och grillade dom på lovartssidan av elden – gissa om det smakade gott med lite bröd och vitt vin. Många morgnar kom fiskarna också och ringde på dörren och sålde sin färska fångst som vi sedan tillagade till middag. Kickan och jag trivdes bra med tillvaron, ofta fördrev vi tiden med att spela bridge men tyvärr tror jag inte att våra vänner Maj-Lis och Urban fann sig riktigt tillrätta i den främmande miljön. Nära vår lägenhet låg en Supermercado som var liten men hade det mesta som magen kräver men dom tyckte att ingenting smakade som hemma, inte ens äggen, mjölken eller köttfärsen men det är väl allmänt känt att norrlänningar är synnerligen ”hemkära”. Dessutom var fransyskorna ytterst fräcka i Supermercado-kön när man skulle betala i kassan, för dem fanns det ingenting som hette kö utan dom gick alltid först och betalade eftersom ” jag är fransyska och jag kommer från Frankrike och tänker inte stå i någon kö.”

Som jag nämnt tidigare var ju Urban en riktig neurotiker med morgonångest så han gick upp tidigt på morgonen och tog hand om disken från dagen innan men samtidigt konsumerade han ett antal Campari Soda med is för att dämpa sin ångest och oro under tiden mens vi andra fortfarande sov.

En dag gjorde vi också en resa till Marocko. Vi åkte med vår Chevrolet Impala till Cadiz, inte långt från Gibraltar där vi hittade en parkeringsplats och en pojke som lovade vakta bilen för några pesetas. Från Cadiz gick en bärplansbåt över till Marrakech på ett par timmar och under resan kom en uniformerad tulltjänsteman och samlade upp alla våra pass. Direkt när vi klivit av båten kom en fet engelsktalande arab med Fez på huvudet och ville vara vår guide med bil och allt. Vi accepterade eftersom priset var löjligt lågt och satte oss i en gammal amerikanare från 50-talet och chauffören tryckte gasen i botten så att alla barn, hönor och getter fick kasta sig åt sidan vid hans framfart. Vi fick naturligtvis gå genom den gamla arabiska stadsdelen, den s.k. kashban med basarer och minareter men även se de moderna delarna av staden med fransk arkitektur som såg helt västerländskt ut med huvudsakligen fransk befolkning.

Vid avresan på kvällen mot Cadiz hade vi ju inga pass men efter diverse frågande hittade vi ett tullhus eller polisstation och där på disken låg 100-tals pass av olika nationaliteter. Efter en kvarts letande hittade vi våra pass och kunde gå ombord på bärplansbåten igen. Innan dess hade dock en liten arabisk pojke försökt lura på oss en diamantring. ”I have stolen it on the beach” sade han och hade en vanlig glasskiva med sig som han repade rejält med sin fina diamantring. Det blev ingen affär – sannolikt var det en riktig arabisk bluff för dumma turister men jag vet fortfarande inte om det kan ha varit en äkta diamantring – men priset har jag glömt.

Jag hade säkert kunna skrivit en hel bok om denna resa men det är ju inte meningen nu – det får bli senare om lusten faller på. Dock minns jag när vi klivit ombord på båten igen i Marrakech simmade ett 20-tal småpojkar runt båten och tiggde slantar. Vi turister blev imponerade av deras dykförmåga, dom var som delfiner eller hajar varför det roade oss besökare att kasta så tunga mynt som möjligt så långt bort som möjligt för att se om pojkarna kunde få tag i dem. Jag såg inget mynt gå förlorat, en pojke dök säkert 20 meter och var under vattnet minst en minut för en slant, men när han kom upp igen höll han för

bägge öronen – sannolikt hade vattentrycket rupturerat hans trumhinnor. Dessa små pojkar tjänade nog en del pengar på den dykskicklighet de uppvisade, dom förvarade slantarna i munnen men om det var särskilt ärofullt och moraliskt försvarligt att slänga tunga, oftast nästan värdelösa slantar, exempelvis en svensk femöring så långt bort som möjligt tål ju att diskuteras. Mitt i allt kaoset hade vi i alla fall turligt nog hittat våra pass, vem som helst hade ju kunnat lägga beslag på dem på den långa disken i tullhuset. När vi åter var i Cadiz letade vi reda på vår bil och pojken som vaktat den fick ytterligare pesetas eftersom bilen var hel och i gott skick.

Vi åkte hem till lägenheten och bodde där ytterligare c:a en vecka men sedan ville Urban och Maj-Lis hem till Norrland – dom hade nog hemlängtan hela tiden. Ingen annan ville köra så om jag minns rätt lämnade vi Costa del Sol vid lunchtid och började köra mot Madrid och vi passerade den spanska huvudstaden mitt i natten vilket nog var tur efter trafikupplevelserna i Barcelona året innan. De enda bilar som var i farten i Madrid var sopbilar, vattenkastare och spolbilar för nattlig gaturengöring så vi fortsatte mot Baskien och Frankrike. Det tog tid för motorvägar var det ont om i Spanien på den tiden, det vanligaste var kurviga bergsvägar där man kunde köra i högst 50 km i timmen men nästa dags kväll var vi utanför Bordeaux i Frankrike och måste pausa. Vi hittade ett litet hotell som snarast påminde om ett vandrarhem men det var billigt och man serverade middag klockan nio på kvällen och den var ytterst delikat minns jag. Det serverades kronärtskockor till förrett med någon god sås men jag minns inte vare sig varmrätt eller dessert. Efter middagen slocknade vi nog inom några minuter men vi sov gott och efter frukost fortsatte färden mot Skandinavien via Tyskland och Autobahn men fortfarande ville ingen annan i sällskapet köra trots att bilen fick riktig superbensin redan i Frankrike, utan jag fick köra Bordeaux till Göteborg i ett sträck där vi kunde vila och sova ut i min farbror Adolfs villa. Där skildes våra vägar, Urban och Maj-Lis hade som jag tidigare nämnt stark hemlängtan till Norrland och åkte nästa dag till Ljusdal. Kickan och jag tog min lilla ljusblåa folka till Uppsala och snart var det full fart igen på studierna med dagliga föreläsningar, kurser, ”duggor” och tentamina.

Jag var nu en gift och förhoppningsvis stadgad ung man på 22 vårar och min hustru Kristina Lundberg lika gammal. Eftersom det var vi som skulle gifta oss i Paris såg jag resan som en bröllopsresa och eftersom våra vänner också skulle vara brölloppsvitnen tyckte jag att det var rimligt att jag stod för alla kostnader, både resa och uppehälle. Det var ju heller inga problem eftersom jag som vikarierande underläkare i Borås 5-6 veckor tjänade nog med pengar för att betala hela resan för fyra personer under nästan en hel månad inklusive våra utsvävningar i Paris. Det är nog svårt att förstå idag hur mycket en svensk krona var värd på den tiden, det kändes som man skulle ha haft en euro idag.

I augusti 1967 började studierna i Uppsala igen med ”gasen i botten” och någon tid för diverse utsvävningar fanns inte under höstterminen detta år. Kickan och jag återvände från Paris, Spanien och Göteborg till vår studentlägenhet med den sparsamma möbleringen i Uppsala men personligen tyckte jag att bostaden var rena lyxen i jämförelse med tidigare hyresrum på Vretgränd och studentkorridor på Triangeln. Jag hade som vanligt ett stort antal kurser och tentamina att klara av varav den största var tentan i patologi (sjukdomslära) som jag klarade med litet a den 20 december 1967 men också krigsmedicin och rättsmedicin. På patologen i Uppsala fick jag närvara för första gången vid en obduktion och jag minns att jag plötsligt blev yr och svag i benen varefter jag fick gå ut ur obduktionssalen

och ta en paus sittandes. Efter detta hade jag dock vant mig och gjort många obduktioner på egen hand.

Efter höstterminen var vi tämligen slutkörda och om jag minns rätt beslutade Kickan och jag att åka till Österrike över jul- och nyårshelgerna för avkoppling och skidåkning. Utrustning för detta ändamål införskaffades och på den tiden var det snörpjäxor med höga ”skaft” som gällde men jag har för mig att det redan fanns skidor av glasfiber i stället för träskidor med stålkantar men helt säker är jag inte. Vi reste till Hinterglemm som är beläget i samma dal som Saalbach men några kilometer längre in i dalen och hotellet var prismässigt optimalt för studenter med begränsade ekonomiska resurser. Det lilla familjehotellet som drevs av en Herr Meyer med hustru och två kvinnor från dåvarande Jugoslavien. Dom var inkvarterade i ett litet rum i källaren och skötte tvätt och städning. Gästummen var mysiga men tämligen primitiva – det fanns ett handfat i rummet – men dasset fanns ute i korridoren liksom duschen. Hotellägaren, Herr Meyer med hustru skötte i övrigt allt på hotellet inklusive tillagning av frukost, lunch och middag för c:a 30 gäster och det var verkligen ingen fryst mat i mikron utan förrätt som alltid var en god soppa, varmrätt och dessert. Jag minns fortfarande hur gott maten smakade men det kan ju också ha berott på att man var fysiskt aktiv med skidåkning hela dagarna. Herr Meyer sov själv i ett litet rum bakom receptionen och gick alltid upp och öppnade själv om man kom hem på småtimmarna och då måste man ringa på klockan – han var så att säga ”ständig jour”.

Vi lärde efter en dag känna en svensk skidlärare som arbetade i Hinterglemm vid namn Janne Jehler eftersom han alltid brukade äta på vårt hotell. Han undervisade dock inte oss utan andra grupper. Vi fick en kvinnlig ung österrikiska som skidlärare och jag vill minnas att vi var sex elever i hennes ”klass”. Det var riktig ”ordning” på skidlärarna, både förmiddag och eftermiddag var det undervisning i utförsåkning och i slutet av veckan var det tentamen där en boss från skidskolan i Hinterglemm – Saalbach kom och betygsatte våra prestationer i en lätt slalombana. Jag tror dock att bossen framför allt betygsatte skidläraren och vad hon hade lyckats lära oss amatörer. Efter några dagar lyckades Janne Jehler lura på mig ett par metallskidor för ett billigt pris jämte riktiga knäppkängor. Skidorna var nog mera lämpade för ett proffs än mig som nybörjare – dom var svarta, tunga och minst dubbelt så långa som dagens slalomskidor men jag var ung och stark på den tiden och lärde mig åka på dessa vidunder till utförsåkarskidor. När jag fått skidor, bindningar och allt annat var monterat och klart åkte Janne och jag utför berget ner till en stuga – ”hütte” där vi sannolikt åt gulaschsoppa eller möjligen korv med surkål och dessutom sköljde ner delikatesserna med ett antal Obstlersnapsar som är ett slags fruktbrännvin som varje österrikare som har fruktträd tillverkar hemma på ”Hütten” och smakar ungefär som sli’vovits som är ett plommonbrännvin från Balkan. Efter måltiden spände vi på oss skidorna och åkte en mycket brant och isig väg ner mot byn och trots att vi plogade fick vi upp en rejäl fart. Efter en skarp kurva mötte vi plötsligt en bil på väg upp. Att få stopp på vår framfart var inte tal om – det gick inte i den farten varför Janne valde att passera bilen på bergssidan men jag hade bara dalsidan att välja på – eller krocka med bilen. Det tyckte jag nog var genant varför jag valde att ställa skidorna parallellt och passera bilen på dalsidan. När jag tittade ner såg jag en brant ravin på minst 50 meter men jag klarade balansakten och livhanken i behåll märkligt nog, det var nog inte mer än en halv meter mellan bilen och ravinen. Jag har ju tidigare nämnt att jag måste vara släkt med katten som har nio liv och här kunde ett av liven förbrukats i värsta fall. Efter detta äventyr kom vi ner på ett flackare parti med

djupsnö och Janne åkte då på en skida och eftersom jag på den tiden också ville vara tuff gjorde jag naturligtvis likaledes. Det visade sig då att min skida gick mycket fortare än skidlärarens vilket ytterligare styrker att han hade lurat på mig riktiga proffsskidor trots att jag var nybörjare och amatör vad gäller utförsåkning. På nyårsaftonen hade vi maskeradparty och vi hade så pass kul både på dagarna och naturligtvis även på kvällarna med utförsåkning med skidlärare och sex elever att vi beslutade att stanna kvar en vecka till. Det var till att ringa hem till Sverige och tigga pengar tillfälligt för återbetalning när vi kom hem igen. Mor Vilja och Arthur var inte att tänka på, dom höll hårt om sin penningpung så vi fick försöka med Kickans föräldrar och efter en hel del dividerande och försäkran om snar återbetalning skickade dom ner ekonomiska resurser för ytterligare en vecka. Den blev lika trevlig och givande som den första och nu var vi rejält tända på utförsåkning som vi även utövade i Österrike vintern därpå och många gånger senare under årens lopp. Dagarna gick fort – en vecka bara försvann när vi hade roligt med vår nylärda hobby och inte minst all trevlig social samvaro på ”Hüttena” med gulaschsoppa, tysk korv och surkål och drycker som tyskt öl och lokalt tillverkat Obstler-brännvin. Det var efter två veckor dags att återvända till Uppsala för vårterminen 1968 med de vanliga kurserna, tentorna och hårt studiearbete utan utförsåkning. När jag började studierna igen i januari 1968 hade jag ingen aning om att denna termin skulle bli min sista i Uppsala liksom för min dåvarande hustru Kristina Lundberg som fortsatte med sina psykologistudier som enligt min mening var och är en pseudovetenskap som inte vilar på någon fast vetenskaplig grund och som tidvis har övertagit den medicinska specialiteten psykiatri på gott men kanske huvudsakligen på ont.

Från vårterminen 1968 minns jag inga speciella händelser som lagrats i hjärnan utan det var säkerligen en ren studietid utan några revolutionära händelser. Kurser och tentamina klarade jag som vanligt med bästa betyg och på den tiden fanns inte multiple choice och dylika moderniteter utan det var alltid en skriftlig del med en massa frågor och sedan muntlig tentamen med professorn eller prefekten för institutionen eller kliniken. Då blev man oftast rejält ”grillad”, det tog ibland upp till en timme och naturligtvis kände man sig både ensam och nervös men till slut blev det genomgående bra resultat och betyg för mig. Nu var det inte långt kvar till den hägrande medicine licentiatexamen så att man slapp åka runt och vikariera på olika orter och sjukhus utan kunde bli en ”riktig kirurg”.

Jag som sjuksköterska och (syster Matti) på Volvo Torslandaverkens sjuk- och hälsocentral sommaren 1966.

Efter Ford Anglian blev det en ljusblå Volkswagen med soltak. W=Dalarna.

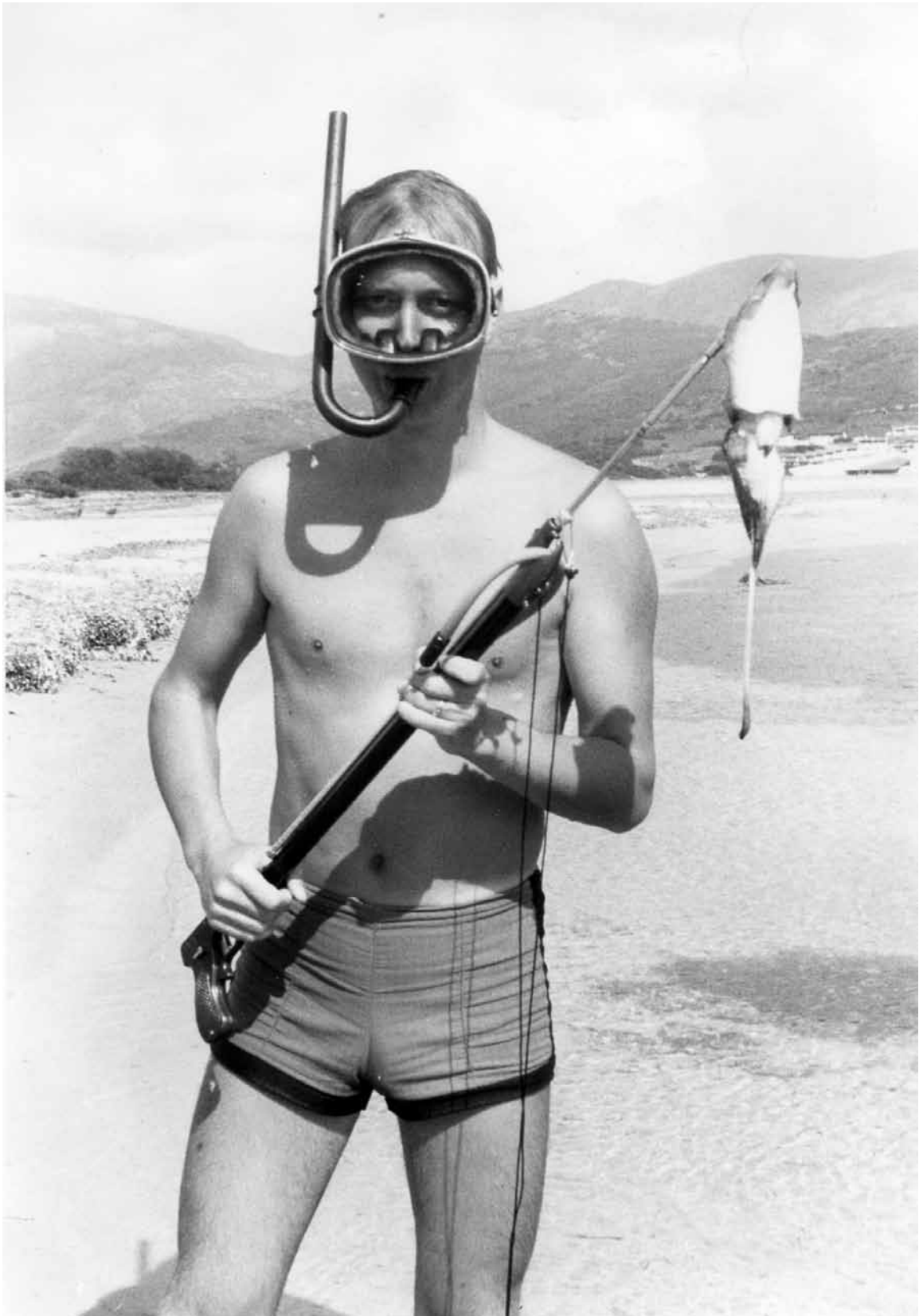
Sommaren 1970 med Adolf Yllö på Korsika. Det är inte James Bond på bilden – den visar docktor Yllö junior.

Jag och min farbror sjunger och "Ats" spelar gitarr. Sannolikt sentimentala estniska och tyska visor som "Den okände soldaten" på tyska.

Tre doktorer Yllö – från vänster Matti, Adolf och John. Bilden tagen i Uppsala 1977.

Jag med harpun och byte i form av en bläckfisk på Korsika sommaren 1968. Min farbror Adolf var med och hans hustru Ingrid.

Kapitel 15

DOCKTOR MATTIS FÖRSTA ARBETE SOM KIRURG

Sommaren 1967 hade jag ju vikarierat som narkos- och intensivvårdsläkare i Borås och då åkte vi naturligtvis då och då till boråsarnas sommarställe – Varberg. Kristina och jag blev stormförtjusta i den medelstora västkuststaden med härliga badstränder, fina restauranger, Getterön och Varbergs Fästning. Så när våren anlände anno 1968 ringde jag till kirurgöverläkaren på Varbergs Lasarett och undrade om det fanns ett underläkarvikariat under sommaren. Det blev grönt ljus omedelbart och bostad skulle också ordnas via lasarettet vilket även skedde. På den tiden var lasarettet ett stort rött tegelhus centralt i Varberg, omgivet av en liten park och bredvid låg ett stort gult trähus som visade sig vara den gamla överläkarbostaden och lasarettsbostäderna låg nära – rakt över gatan. Överläkaren, dr. Gunnar Lauritzen bodde dock inte längre i överläkarvillan utan hade byggt en modern villa i närheten och dessutom hade han ett sommarnöje i Bua norr om Varberg. Jag började mitt första kirurgvikariat som underläkare den 1:e juli 1968 och på den tiden var vi ett härligt och sammanfogat gäng som jobbade på kirurgiska kliniken. Mycket – om inte allt – var annorlunda på den tiden. Vi var tre underläkare som fick dela på ett synnerligen minimalt kyffe till kontor men överläkaren och även den biträdande överläkaren hade stora, eleganta mottagningsrum eller rättare sagt kontorsrum eftersom inga patienter fick komma in i dessa fina lokaler utan patienterna fanns i ett antal mottagningsrum i korridoren, ofta 10-15 patienter som satt och väntade i det stora undersökningsrummet på doktorn, många med aktuella krämpor men ofta också återbesök för stygnborttagning etc. och då var det alltid så att om någon av oss underläkare hade sytt ihop ett sår mitt i natten så dök patienten upp på överläkarmottagningen för att ta bort stygnen av sköterskan men naturligtvis tog chefen hand om arvodet.

Vi var ju bara tre underläkare som skulle dela på dygnsjourer hela veckan och det innebar att vi hade en lätt vecka med jour bara på torsdag, en medelsvår vecka med jour tisdag och torsdag samt ”hårda veckan” med jour måndag, onsdag samt fredag, lördag, söndag. Efter denna helgjour var det operationsdag på måndag då ögonen gick i kors av sömnbrist men jag var ju ung och rask och klarade av det mesta. Ofta rörde det sig om arbetstider upp mot 90 timmar per vecka men att klaga var inte att tänka på - då fick man helt enkelt sparken. Emellertid kan man ju också göra gällande att det var värt mödan, ty man tjänade multum med sekiner. Detta var innan den s.k. 7-kronan infördes 1970 då alla läkare fick månadslön oavsett prestation men för att i viss mån lindra effekterna av en rejäl inkomstminskning infördes ett lönetillägg som skulle avta med åren och vi doktorer skulle få s.k. totallön som alla andra ”tjänstemän”.

Om jag minns korrekt fick patienten betala 30 kronor för ett normalbesök men om det var en omfattande undersökning, exempelvis ryggundersökning var beloppet 60 kronor liksom läkarbesök efter klockan 17. Dessa sekiner hamnade i min vänsterficka på den vita rocken som var legio på den tiden och i högerfickan låg kvittoblocket där man skrev beloppet varefter patienten gick till Försäkringskassan två kvarter från sjukhuset och fick tillbaka 25 respektive 50 kronor i kontanter mot uppvisandet av kvittot. Dessutom fanns det något som benämndes ETH som betydde ”Ersättning till Huvudman”, d.v.s. landstinget men det var bara ett par procent av intäkterna och många betalade ingen ETH och ingen brydde

sig. Det innebar att jag efter första ”hårda veckan” kom hem med en rejäl hög dinarer som räckte bra till att köpa en sportbil av märket MGB 1800 som då kostade c:a 10.000 kronor. Jag köpte dock först kollegan Sten Anderssons begagnade MG men året därpå köpte jag en helt ny i Malmö och den hade något så fint som elektrisk överväxel. Bilen var benvit med svart sufflett, glasrutor på sidorna men resten av rutorna var av plast och klädseln av svart läder. Tiden som vikarierande kirurgunderläkare var mycket lärorik och man fick klara det mesta på egen hand, inklusive svåra trafikolyckor, blindtarmar, frakturer men även allt med öroninfektioner hos barn, grader i ögat och alla tänkbara kirurgiska och ortopediska krämpor och även alla s.k. allmänläkarfall då det var den enda öppna läkarmottagningen utanför kontorstid. Jag kanske skriver en annan skrift om detta halvår ty arbetet kom att vara från den 1:e juli 1968 till den 31:e december samma år. Vi sade upp lägenheten i Uppsala och tog en paus i studierna för att sedan fortsätta vårterminen 1969 på Universitetet i Lund. Jag arbetade således som kirurg ett halvt år men å andra sidan fick jag tiden godkänd som assistenttjänstgöring i kirurgi av självaste Professor Philip Sandblom i Lund som på den tiden skulle omfatta 3 månader. Jag vill bara berätta en speciell episod i detta halvårs kirurgtjänstgöring som jag minns kanske mest av alla – även om de var många. En gång ringde lokaltelefonen mitt i natten c:a kl. 05 och BB-avdelningen meddelade att man råkat ut för ett navelsträngsframfall, d.v.s. att navelsträngen ramlade ut ur livmodern före barnets huvud och kom således i kläm mellan livmoderhalsen och huvudet. Den första åtgärden var att manuellt trycka upp barnets huvud för att upprätthålla blodcirkulationen i navelsträngen och ge livmoderavslappande farmaka. Nästa åtgärd var naturligtvis akut kejsarsnitt (Sectio Cecarea) för att om möjligt undvika en CP-skada (cerebral pares) hos barnet eller att barnet dör till följd av syrebrist till hjärnan. Sectio Cecarea är latin och kan närmast översättas med ”Skära ut Cesar”. Historien gör ju gällande att den romerske kejsaren Cesar förlöstes med kejsarsnitt – därav namnet på ingreppet i fråga men på den tiden i så fall utan narkos. Dock måste jag här påpeka att kolleger som varit i Kina har sett kejsarsnitt utföras utan narkos utan endast med bedövning i form av akupunktur nålar och ingreppet går ju att göra utan bedövning eller endast lokalbedövning i urakuta fall, exempelvis då en ny kejsare skulle födas i antikens Rom.

Jag hade således bara en hand att använda för telefonering etc., nämligen vänsterhanden medan högerhanden tjänstgjorde som ”huvuduppretryckare” och allt detta medan patienten skulle in i hissen till operationsavdelningen en trappa upp. Jag ordinerade ett operationsbiträde att ringa upp bakjouren som var överläkaren Lauritzen själv och hålla luren intill mitt öra. Jag förklarade situationen för honom att han omedelbart måste komma och hjälpa mig med ett akut kejsarsnitt men han hänvisade till en annan äldre underläkare vid namn Sten Andersson. Jag ringde till honom – han bodde i samma hus som jag – men inget svar. Ringde överläkaren igen men han hänvisade åter till ytterligare en erfaren underläkare, en ungersk kollega som hette Karoly Csombo men inget svar här heller. Nu var goda råd dyra, att ringa till överläkaren igen förstod jag var lönlöst. Jag hade själv assisterat ett par gånger vid akuta kejsarsnitt och utfört en hel del annan bukkirurgi varför narkosköterskan sövde patienten och jag utförde mitt första kejsarsnitt som rent tekniskt är tämligen lätt. Efter ingreppet mådde både mamman och barnet bra och den nyfödda medborgaren var vid god vigör och togs om hand av en barnsköterska. Det tog kanske en halv timme att sy ihop livmodern, bukhinnan och bukväggen och då hade klockan redan blivit drygt 8 då jag bytte operationskläder mot vit T-shirt, vita byxor och den vanliga vita rocken som var den gän-

gse ”uniformen” för en kirurgläkare på den tiden. Jag gick upp en våning till där röntgenronden nyss hade börjat kl. 8, klev in det rökfyllda lilla rummet där alla kirurgkollegerna satt och tittade på röntgenbilder och blossade på cigaretter, pipa och cigarrer. Överläkaren Dr. Lauritzen tog ut sin Matanzas-cigarr ur munnen, tittade upp mot mig när jag klev in och frågade: ”Nå, hur fan gick det?” ”Jo, allt gick bra och både mamman och barnet mår bra svarade jag. ”Det var ju djävligt bra” svarade överläkaren, ” du vet, jag måste ju dricka kaffe och skita innan jag kan komma.” Som jag tidigare nämnt, man fick lära sig mycket på relativt kort tid. Kanske framför allt att ta ansvar själv och inte hela tiden förlita sig på äldre kolleger när det uppstod svåra beslut och inse att man hade bara sig själv att lita på. Det kunde ibland vara hårda bud, misslyckades man mot chefens vilja fick man helt enkelt stå för man hade gjort – trots att man själv var helt övertygad om att man handlat rätt – och då blev det oftast ”sparken” för vederbörande.

Samtidigt var dock detta halvår mycket lärorikt, man fick ofta klara sig själv och göra det bästa man kunde under rådande förhållanden. De äldre underläkarna var mycket hyggliga och hjälpsamma och man fick lära sig massor av dom – inte minst kirurgisk teknik. Själva det kirurgiska ingreppet är ju i mångt och mycket ett ”hantverk” men det svåra som tar tid att lära sig men det svåraste är avgörandet när, hur, och var det är indicerat med kirurgi och ju äldre man har blivit ju mer sparsam är man med att ta fram kniven om det inte rör sig om akuta fall som måste opereras. När man var ung och 23 år var man ju inte helt oväntat mera ”knivkåt” och kanske man till och med kände sig lite tuff och macho när man stod i de gröna operationskläderna, särskilt många år senare när jag opererade in höftproteser i en slags rymddräkt.

Ytterligare en positiv aspekt på det kirurgiska halvåret i Varberg var känslan av det trevliga gäng som jag jobbade med. Hierarkin var tydlig och klar, överläkaren var både klinisk och administrativ chef och vid sin sida hade han sjukhusintendenten för inköp etc. Sedan fanns en löneassistent som samtidigt var ”telefonissa” i växeln och allt praktiskt sköttes av en husmor som fixande allt från mat till bostäder, kläder och sänglinne både till personal och patienter. Dessutom hade sjukhuset en sjukgymnast som var anställd på halvtid, den andra halvan var hon lärare i franska. Vi hade vad man idag skulle ha talat om ett s.k. härligt teamwork, vi hade kul i allt allvar och alla ställde upp för alla i besvärliga situationer. På kirurgiska kliniken fanns en överläkare, en biträdande överläkare och tre underläkare som alla gick på vikariat, fasta underläkartjänster fanns inte på den tiden – likadant var det på medicinska kliniken och seden hade vi ju röntgenöverläkaren Dr. Uno Norlin som inte hade några underläkare – han var ständig jour. Det fanns således på det gamla lasarettet 5 personer som var administratörer – resten var sjukvårdspersonal. När vi sedan i början av 1970-talet flyttade in i det stora, nybyggda Varbergs Lasarett lite utanför staden ökade den administrativa personalen över en natt till 90 personer som alla satt i ett jättelikt kontorslandskap.

Kristina och jag trivdes dock utmärkt i Varberg även om jag tyvärr helt glömt bort om Kickan var kvar hela tiden tills årsskiftet 1968-69 och vad hon i så fall sysslade med. Större delen av tiden bodde vi dock tillsammans i en liten tvårumslägenhet mittemot lasarettet på andra sidan gatan med ett litet kök eftersom jag hade bestämt mig att jobba som kirurg hela året ut och ta ett break från kurser och tentor. Vi sade upp vår studentlägenhet i Uppsala och flyttade våra få möbler och övriga pinaler till lägenheten i Varberg, men det var inga stora volymer utan fick plats i en förhyrd VW-buss.

Senare på hösten planerade så vitt jag minns rätt att återvända till Uppsala för att slutföra mina studier till medicine licentiatexamen och få min läkarlegitimation och Kickan för att slutföra sina psykologstudier men om man på den tiden kunde bli legitimerad psykolog av socialstyrelsen minns jag tyvärr inte. Den akademiska titeln för en färdigutbildad psykolog skulle bli filosofie kandidat eller om man fortsatte några år till och åstadkom en licentiatuppsats kunde man bli filosofie licentiat. Det visade sig emellertid omöjligt att få en ny studentlägenhet i Uppsala och ett vanligt studentrum i korridor hade vi på något sätt växt ifrån. Däremot hade man i Lund byggt ett stort antal helt nya och fräscha möblerade studentlägenheter på Norra Fäladen och vi reserverade en riktigt fint möblerad trerumslägenhet på Kämnersvägen för ett mycket rimligt pris. Lägenheten var toppen, snyggt möblerad även med textilier och gardiner och ett fint och funktionellt kök. Vi beslutade oss för att fullfölja våra studier i Lund varför vi någon gång i november-december 1969 åkte ner till Lund för att skriva in oss vid detta lärosäte – Lunds Universitet . Reglerna föreskrev också – liksom i Uppsala – att man måste vara inskriven vid en nation och av en ren slump blev det Östgöta Nation eftersom den hade öppet just den dagen och tiden som vi var i Lund för inskrivning. Efter ett halvt år som vikarierande kirurgunderläkare i Varberg hyrde vi om jag minns rätt en VW-buss i början av januari 1969 och flyttade våra pinaler till Lund och Kämnersvägen på Norra Fäladen – jag vill minnas att adressen var Kämnersvägen 23 eller 27 och flyttade in där.

Nu på äldre dagar kommer jag även att tänka på att det kanske inte bara var arbetet och de kunskaper man lärde sig som var avgörande för kirurgjobbet i Varberg. Jag har tidigare påpekat att vi var ett härligt gäng och det innefattade naturligtvis inte bara arbete utan även fritid och många partyn och andra festligheter, särskilt som många andra inom sjukvården som sjuksköterskor, sekreterare och andra trevliga underläkare sökte sig till den vackra och behagliga sommarstaden under den varma årstiden. Jag var ju 23-24 år och orkade med både arbete, jurer med nattarbete och mera lustbetonade aktiviteter på den tiden. Sedan får man ju inte heller helt glömma bort den rent pekuniära aspekten – man tjänade multum med sekiner vid ung ålder. Jag har tidigare påpekat att patienten betalade direkt till doktorn och fick sedan tillbaka c:a 90% av Försäkringskassan i kontanter. Den enda sjukvårdsinrättning som var öppen i Varberg efter kontorstid och under helger var lasarettet med en jourhavande kirurg och en internmedicinare samtidigt som halva Borås var där sommartid. Under en helgjour på sommaren, d.v.s. fredag – lördag – söndags - dygnet runt kunde jag utan svårigheter behandla c:a 100 patienter och eftersom patientavgiften på icke kontorstid var 60 kronor hände det ganska ofta att man på måndagen hade erhållit en inkomst på 5 – 6000 kronor som var en fantastisk summa pengar på den tiden. Dessutom hade man också naturligtvis lön från Landstinget för att behandla och operera ineliggande patienter men hur mycket det rörde sig om har jag glömt. Ordet skatt hade man ju knappast hört talas om, det var något som andra betalade men ETH (ersättning till huvudman) betalade jag varje månad även om det var en symbolisk summa. Pengarna hamnade i stället i min rockficka och för dessa sekiner inhandlades naturligtvis diverse mer eller mindre lyxartiklar som sportbil, MGB 1800 i ny förpackning, kläder (på den tiden var jag nog lite av klädsnobb) och inte minst en massa dyra fina möbler till lägenheten i Lund som alltid inköptes på Silfverbergs Möbelaffär i Malmö. Dessa inkomster hade jag så fort jag arbetade i Varberg och det blev ganska ofta under terminen 1969-70, så fort man var ledig från studierna bar det iväg till arbete som vikarierande kirurgunderläkare, men år 1970 var det slut på festen

vad gäller intjänade sekiner. Innan detta för oss läkare ödesdigra år var jag också ofta på Getterön och Varbergs flygklubb och tog lektioner för att få flygcertifikat i en enmotorig Piper Cherokee och var nästan klar när sekinerna tog slut.

Redan den socialdemokratiska statsministern under många efterkrigsår, Tage Erlander hade redan på 1940-talet proklamerat att läkarna i Sverige inte skulle ha några extraordinära fördelar ekonomiskt utan de skulle förr eller senare tvingas att bli Statens eller Landstingens lojala, avlönade tjänstemän utan några privilegier, vare sig ekonomiska eller statusmässiga. Det var och är ju en av socialismens grundbultar att hälso- och sjukvård skall vara skattefinansierat och erbjudas alla på lika villkor vilket tyvärr alltid visat sig vara en utopi. Jag minns olika tidningsartiklar från 70- och 80 – talen där det berättades om sovjetiska neurokirurger och andra högutbildade kirurger som måste plocka hjortron i Norrland för att klara mat och bostad åt sig själva och familjen i Sovjetunionen. Åren 1969 och 1970 var det dags att slå till mot de överbetalda läkarna ty 1970 infördes den s.k. 7-kronorsreformen vilket innebar att patienten alltid skulle betala 7 kronor för ett polikliniskt läkarbesök när som helst på dygnet och läkaren skulle få en månadslön som alla andra tjänstemän. Varför blev det just 7 kronor som ju naturligtvis kostade mer att administrera än sju kronor? Enligt tillförlitliga uppgifter hade delar av regeringen samlats på krogen Gyllene Freden i Gamla Stan i Stockholm för en middagssittning och någon i kretsen hade 7 som turnummer varför detta belopp blev klubbat och reformen fick namnet 7-kronorsreformen. Läkarna fick i stället s.k. totallön som var vanlig månadslön med ett lönetillägg för att om möjligt kompensera bortfallet av inkomster från mottagningar och jourer men detta lönetillägg avskaffades efter några år. Innan reformen strandsattes gjordes naturligtvis enligt känt mönster en omfattande skatterazzia mot läkarkåren varvid man upptäckte att det var många kolleger som liksom jag inte hade hört talas om ordet skatt. Många råkade riktigt illa ut och ett 40-tal kända överläkare, docenter och professorer valde att ta sitt liv i stället för långvariga processer, fängelsestraff och ett framtida liv med existensminimum. Det var naturligtvis något som tystades ner och den ende kände professorn i ortopedisk kirurgi som jag kände och som valde att ta sitt liv var så vitt jag vet Carl Hirsch på Karolinska Sjukhuset som jag träffade på frakturkurs i Åre en vecka innan han tog livet av sig – men tyvärr var det många fler. Carl Hirsch var en världsauktoritet inom ortopedisk kirurgi, han var som nästan alla ortopedprofessorer i Sverige vid den tiden av judiskt ursprung men märkligt nog hade han t.o.m. blivit erbjuden en professur i Kairo i stället för Karolinska Sjukhuset men han valde trots detta att avsluta sitt liv vid c:a 50 års ålder. Inte helt oväntat svarade läkarna med att i stort sett upphöra med sina mottagningar och vad gäller jourer var det ingen idé att ta ut dessa sekiner i pengar då skatten blev c:a 87 % så det blev ledighet i stället och för en lång helgjour kunde man få en vecka ledigt. Jag hade på den tiden en kollega inom invärtesmedicin som var mycket populär hos allmänheten och jag såg i hans mottagningsbok att dagen innan 7-kronorsreformens genomförande hade han c:a 40 patientbesök inbokade men dagen efter var det bara 2 eller 3. Han fick ju sin lön ändå – varför arbeta ihjäl sig?

Jag hade när Kickan och jag kom till Lund ytterligare sju kurser att klara av, varav de mest omfattande var ögonsjukdomar, neurologi, psykiatri och pediatrik (barnsjukdomar) samt sju tentamina och dessutom de riktigt stora och omfattande tentamina i Internmedicin och Kirurgi. Assistenttjänstgöring 3 månaders kirurgi var avklarad i Varberg liksom valfri disciplin som ju var anesthesiologi i Borås sommaren 1967 men jag måste också ha

3 månaders assistenttjänstgöring i internmedicin som jag även denna gjorde i Varberg på medicinska kliniken därstades under överläkaren Birger Herners ledning. Internmedicin var inte min grej tyckte jag, det var mest en massa snack vid långa sittronder om olika piller och mängder och styrkor av olika medikamenter och dessutom en stor del sociala och psykiatriska fall som alkoholförgiftningar etc. Jag hade redan bestämt mig för att bli kirurg, det var mera macho och kollegerna var mera i min smak – kanske mera maskulina men det är bara min egen spekulatation så här 40 år senare.

När vi kom till Lund i januari 1969 pågick den s.k. studentrevolten för fullt och nästan i alla rum och övriga lokaler hängde stora planscher på Che Guevara, Mao, Fidel Castro eller någon annan kommunistpotentat. Det spelades och sjöngs revolutionära sånger och vanliga medborgare sågs som någon slags paria och borgarbrackor utan existensberättigande. Själv var jag iklädd en dyr, mörkblå rock med en krage av bisamskinn som mormor hade sytt på, en s.k. ryssmössa, också den av bisamskinn. I handen bar jag en dokumentportfölj av ljust läder när jag kom susandes med min benvita sportbil av märket MGB 1800 med elektrisk överväxel. Möjligen var studentkollegerna mera artiga och toleranta på den tiden men så vitt jag minns fick vi vara helt ifred utan vare sig våld eller skadegörelse på bilen – jag kan inte ens minnas att någon av revolutionsgardet kastade glåpord efter oss som varandes borgarbrackor. Studierna startade genast efter inflyttningen på Kämmersvägen och i februari 1969 ser jag i tentamensboken att jag redan hade tre stora tentamina att klara av efter kurserna. Kristina fortsatte sina kurser mot psykologexamen som sannolikt på den tiden benämndes akademiskt för en filosofie kandidatexamen. Själv siktade jag på en medicine licentiatexamen – medicine kandidatexamen hade jag ju redan klarat av år 1965 – och efter godkända assistenttjänstgöringar legitimation som läkare. I februari 1969 tenterade jag hud- och könssjukdomar samt klinisk epidemiologi och i april ögonsjukdomar och betygen är jag som vanligt för blyg för att berätta om.

Kristina och jag installerade oss i lägenheten i Lund och bodde flott och rymligt efter år av hyresrum och korridorrum. Dessutom gjorde vi regelbundet resor till Silfverbergs Möbelaffär i Malmö och eftersom jag var stadd i kassa inköptes nya sängar och andra möbler för c:a 40.000 kronor som var en mindre förmögenhet på den tiden. Vi kände ju inga andra människor i Lund till att börja med och eftersom vi bara hade ett år kvar på studierna kom vi heller aldrig riktigt in i studentlivet – vi kanske inte heller var revolutionärer av det rätta virket och borgarbrackor var knappast välkomna i studentorganisationerna på den tiden. Hela förmiddagarna hade vi kurser och föreläsningar och efter lunch som jag i allmänhet intog på lasarettet kom man hem och renskrev alla föreläsningar och läste i de aktuella böckerna. Om jag minns rätt var vintern 1969 lika sträng som nuvarande år 2010 och när jag sitter här på Djupadal och tittar ut mot Östersjön och Stenshuvud ser jag en riktig Österlensk snöstorm. Kvällarna i Lund blev ganska långa och enahanda efter att vi var färdiga med studiearbetet, något direkt studentliv eller nationsliv ägnade vi oss inte åt mer än någon fika då och då på Akademiska Föreningen. Vi hittade inte någon badrums-matta i rätt format men i stället satte vi igång att knyta en plastmatta liksom man knyter en ryamatta men det måste väl mest ha rört sig om någon form av terapiarbete. Mathållningen blev mycket bättre än i studentrummen tidigare och jag började äta rejäla nattmackor som tydligen var kaloririka eftersom jag under året gick upp tio kilo i vikt.

Jag minns inte längre vem av oss som kom på idén att skaffa en hund men efter några månader hämtade vi en strävhairig taxvalp på en ganska sjaskig kennel utanför Lund. Taxen

döptes till Cilla men det var nog inte så klokt att ta hem en liten hundvalp som behöver så mycket värme och omtanke från början om det skall bli en bra och psykiskt stabil vovve. Vi var ju bägge borta större delen av vardagarna, Kristina på psykologiska institutionen och jag på Universitetssjukhuset i Lund varför valpen mest fick vara ensam hemma och pipa och yla i brist på lekkompisar och flocken. Dock blev det trots detta en bra och tillgiven hund efter några månader men då hade vi tagit in Cilla i en hundkorg i vårt sovrum på nätterna och då slutade hon yla och leva bus. På våren 1970 då vi flyttade isär och senare skilde oss tog Kickan vårdnaden av hunden och Cilla försvann ur mitt liv. Med tiden fick vi naturligtvis även vänner och bekanta, fr.a. kurskamrater med respektive från min sida men psykologer var nog inte riktigt i min smak vare sig då eller senare. Vi bodde nästan grannar med en kurskamrat vid namn Lennart Olsson och hans hustru från Norrland som hade lite samiskt påbrå om jag minns rätt och hon kom från Gällivare eller Jokkmokk eller någonstans långt upp i Norrland. Lennart var alltid mån om sitt yttre och han gick allmänt på kursen under namnet Lennart "Kammen" Olsson eftersom han noggrant vårdade sin frisyra medelst en medhavd kam. Han var urskåning, hans far var kommunalordförande och så vitt jag kommer ihåg lantbrukare i Hästveda i norra Skåne och Lennart hade tidigt bestämt sig för att bli gynekolog men ödet ville annorlunda och han har hela sitt yrkesverksamma liv varit narkos-, intensivvårds- och smärtläkare på Centralsjukhuset i Kristianstad. En annan kurskamrat som blev en riktigt god vän, även efter studietiden var en glad garcon vid namn Kjell Bondesson. Även han var en äkta skåning från Klippan, hans far var försäkringsmäklare och lurade bl.a. på mig en pensionsförsäkring redan som student, men den var ju helt avdragsgill och idag får jag c:a 2000 kronor per månad i fem år så det var ju inte helt fel även om försäkringen skrevs om till fribrev när sjukvårdsreformen genomfördes år 1970 och det saknades sekiner för premieinbetalningar. En annan kurskamrat jag minns väl var Carl-Magnus Kullendorff men våra vägar skildes efter med.lic-examen. Jag tror att han var från Örebro och hans far var medicinöverläkare eller geriatrisköverläkare därstädes varför han säkert flyttade norröver från Skåne när han var klar med studierna. Det var naturligtvis många fler som vi umgicks med och hade trevligt men många har jag säkert glömt. Dock minns jag en yngling vid namn Magnus Stenström – jag tror att hans far också var överläkare någonstans i Sverige – men fr.a. minns jag honom eftersom jag hösten 1970 köpte en trerumslägenhet av honom på Blidvädersvägen på Klostergården i Lund.

Våren 1969 kom som alla andra vårar och studietermen slutade redan i slutet av april. Jag hade redan klart med ett underläkarvikariat på Lasarettet i Varberg som sommaren innan varför jag åkte dit glad i hågen att jobba igen och fylla på kassan och lära mig ytterligare kirurgi och operationer. Allt var klart och överenskommet men när jag infann mig på sjukhuset visade det sig att jag inte alls var uppsatt på något schema, mitt namn saknades helt. Vi var ju normalt tre underläkare och en av mina kolleger vid namn Lennart Hahn var ordinarie underläkare som skötte schemaläggningen. Tydligt gillade han inte mig, vi hade ju arbetat tillsammans sommaren innan och jag hade inget otalt med honom men det måste ha varit den s.k. personkemin som inte stämde. Det kanske hade varit artig om han meddelat mig innan jag infann mig men han hade väl planerat att ge mig en riktig känga. Han misslyckades dock kapitalt med detta eftersom Hallands Ortopedkirurgiska Klinik på den tiden också fanns i Varberg - närmare bestämt på Apelviken - som var ett gammalt sanatorium och där behövdes underläkare. Av närmast en ren slump kom jag således redan sommaren 1969 att ägna mig åt och lära mig mycket ortopedisk kirurgi, den specialitet som jag

senare kom att ägna större delen av min läkargärning åt under många år. Överläkare och chef var Henrik C:son Holmdahl från en stor läkar släkt och biträdande överläkaren hette Göran Widolf. Han var en riktig uppfinnarjocke och konstruerade bl.a. en höftspik som vi använde vid höftoperationer och hette naturligtvis Widolfspiken. Dessutom tog han patent på speciella mjuka skoinlägg av silikon och ytterligare ett antal ortopediska produkter. Göran hade en stor familj med hustru och fyra barn i skolåldern men när sjukvårdsreformen infördes 1970 tröttnade han på folkhemmet i Sverige och emigrerade till Australien med hela sin familj och så vitt jag vet blev han en mycket framgångsrik och förmögen ortopedkirurg i det nya landet. Överläkaren, Henrik C:son Holmdahl bodde i tjänstevillan vid Apelviksstrand, ett stort gult trähus med massor av våningar och rum d.v.s. ståndsmässigt. Jag tror också att han hade någon form av hemhjälp med städning och matlagning och dessutom skötte en trädgårdsmästare hans stora, vackra trädgård. På den tiden var umgänget mellan kolleger, underläkare och överläkare mera otvunget än nu och jag minns helt klart när vi underläkare blev inbjudna till ett stort kalas hos Henrik C:son Holmdahl när hans kusin, rikspolischefen Carl Persson kom brummandes i en helikopter som landade på den stora gräsmattan framför överläkarvillan. Av någon märklig anledning minns jag också att vi blev bjudna på forell i aluminiumfolie med tillbehör och goda vita viner. Tyvärr visade det sig vid den stora skatterazzian mot läkarna innan sjukvårdsreformen att Henrik – liksom jag själv – inte riktigt hade kläm på vad ordet skatt innebar och jag tror att han kastade in handduken c:a ett år senare. Möjligen fick han skaka galler en tid om inte hans kusin kunde rädda honom men låt det vara osagt, jag har faktiskt ingen aning om det var sant eller elaka rykten. Själv hörde jag aldrig av någon myndighet som hette Skattemyndigheten eftersom jag bara hade varit vikarie utan fast tjänst.

Emellertid kom Kristina och jag till Apelviken den förste maj 1969 och flyttade in i ett litet romantiskt, gult trähus modell mindre men med en fin liten trädgård runt huset. Jag lärde mig massor med ortopedisk kirurgi, både akuta frakturer, spika höftfrakturer, operera diskbråck i ländryggen i lokalbedövning, olika gipsningar och inte minst massor med hand- och fotkirurgi. Vi fick göra allt själva, det fanns ingen narkosläkare utan bara en narkosköterska varför man själv fick ansvara för alla bedövningar och narkoser men inte nog med detta – det fanns inte heller någon röntgenläkare utan röntgensköterskan tog bilderna varefter vi själva fick bedöma och läsa bilderna vilket var mycket lärorikt. Kontraströntgen av ryggmärgen gjorde vi själva efter ryggmärgsbedövning för att bl.a. diagnostisera diskbråck i ländryggen. Eftersom vi fick ta hand om alla höftfrakturer i Halland lärde jag mig verkligen att spika ihop dessa med dåtida metoder utan tvåplans röntgen-TV och alla moderna tekniska prylar som fanns senare. Man fick sy fast ett ”radband” av metall i ljumsken och sedan ta röntgenbilder i två plan, dels framifrån och dels från sidan. Sedan tog man kniven och tog sig in mot lårbenet varefter man tog en speciell handborrmaskin och siktade med ett antal – 3-4 - smala stålspikar mot den radbandskulan som man trodde var centrum av lårbenshalsen. Sedan fick man ta nya röntgenbilder och se vilken av de s.k. Kirschnertrådarna låg bäst till och om alla var fel fick man börja från början tills en låg bra och på Kirschnertråden (den smala spiken) fick man sedan banka in en trevingad spik som hos oss hette Thortonspik men var av samma konstruktion som en svensk ortoped hade uppfunnit redan på 40-talet, Sven Johansson varför spiken naturligtvis hette Sven Johansson-spik. Sedan fanns det olika instrument för olika frakturer, exempelvis om frakturen satt längre ner på lårbenet måste man koppla på en platta med skruvar och fästa i spiken med bricka

och mutter. En gång minns jag kom en patient in på kvällen från Italien som hade ådragit sig en höftfraktur. Av någon anledning, kanske brist på pengar eller försäkringar hade man inte spikat patienten i Italien utan hon kom från Kastrup med en s.k. ben-bålgips vilket innebär att man gipsat in bäckenet och buken tillsammans med benet ända till fotknölna men gipsen var som ett veritabelt italienskt konstverk, helt slät och talkad utan fåror eller ojämnheter. Dessutom hade patienten i Italien fått alla farmaka man kan tänka sig med adrenalina, cortisona, penicillina och några till – möjligen täckte försäkringen olika medicamenter men inte operation.

Tyvärr minns jag inte heller denna sommar vad Kickan sysslade med men tidvis eller större delen av sommaren bodde vi i det lilla, romantiska gula huset med den underbara lilla trädgården inne på sjukhusområdet. Vi hade en svartvit TV och den stora händelsen som jag minns från den sommaren var månlandningen med Neil Armstrong och Buzz Aldrin som amerikanerna genomförde och som man hela tiden kunde följa på TV-skärmen. I övrigt var det bad och friluftsliv som gällde och inte minst fritiden och festerna i Varberg och stadens sommarrestauranger, inte minst den gamla, hederliga Socitysrestaurangen helt i trä som påminde om gamla Flustret i Uppsala. Vi hade mycket skoj och dom andra vikarierande underläkarna var trevliga figurer och på köpet slapp jag att ha med Lennart Hahn att göra trots att jag inte hade några aversioner mot honom på kirurgen i Varberg. Om jag minns rätt kom jag dessutom några veckor tillbaka till kirurgiska kliniken i Varberg efter Apelviken eftersom han hade slutat och börjat arbeta på annan ort.

Efter en underbar sommar med mycket lärdomar i bagaget och en del slantar i byxlomman återvände vi till Lund på hösten 1969 för de sista kurserna och tentamina innan medicine licentiatexamen – åtminstone för mig. Den första stora kursen och tentan var neurologi följt av psykiatri, barnpsykiatri och socialmedicin och till våren 1970 var det endast en stor kurs kvar, nämligen pediatrik (barnsjukdomar) och så slutligen de två mastodont-tentorna i invärtesmedicin och kirurgi innan man kunde få sin medicine licentiatexamen och legitimation som läkare. Eftersom pediatrik var sista kursen innan vi alla studenter skulle spridas över landet, åtminstone över Skåne för att börja våra läkargärningar beslutades att vi skulle göra en "klassresa" tillsammans med professorn Bertil Lindquist och övriga akademiska lärare på barnkliniken i Lund. Efter diverse sonderingar beslutades om att hälsa på barnkliniken i München i Bayern och företa resan med nattåg från Köpenhamn. I början av april samlades hela kursen på färjan mellan Limhamn och Dragör för intagande av en superb middag innan fortsatt färd och det var ju långt innan bron fanns. Vi hade abonnerat en egen matsal på färjan för denna middag och det började inte alls bra. Vi satt alla och hade börjat med sill och snapsar och lite försenad när vi alla redan åt klev en biträdande överläkare och docent in i salen genom den vattentäta dörren. Tyvärr har jag glömt hans namn men jag kommer ihåg att han bodde på Ven och var känd för att festa rätt hårt och utnyttja vad livet kunde erbjuda på alla möjliga olika sätt. Min kompis Kjell Bondesson bräkte omedelbart och högt på sin Klippan-dialekt: "Är han foll allaredan ?" Docenten tänkte på alla tolv cylindrarna – det blev dödyst – och han pressade fram orden : "Vem i helvete sa detta ?" Naturligtvis tog Kjell sitt ansvar och erkände, bad om ursäkt som godtogs och sedan var det inga allvarligare dispyter på resan så vitt jag vet. I Köpenhamn gick vi ombord på nattåget till München men vi hade inte råd med Mitropa sovvagnar utan åkte i vanliga klass- 2 sittvagnar men vi hade ju ytterligare ett vatten att forcera – Rödbys till Puttgarten – och sedan blev det full fart via Hamburg mot München. Det var ett jättelångt tåg med två

lok, sittvagnar, liegewagens och schlafwagens samt naturligtvis restaurangvagn med god mat och dito drycker. Någonstans på Lünerberger Heide, sannolikt i närheten av Hannover och mitt i natten drabbades jag av den stora, passionerade kärleken som en blixtnedslag från klar himmel trots att det var natt och kolmörkt på heden där tåget rusade fram i stor hastighet. Kung Carl XVI Gustav hade kanske sagt att det sade ”klick”. Detta tarvar sin förklaring.

När jag började i Uppsala hösten 1963 var vi en kurs om c:a 30 studenter, de flesta ynglingar. Kvinnor var fortfarande en liten minoritet på medicinska fakulteten och inte som nu när läkaryrket huvudsakligen har blivit ett kvinnligt ”mellanlöneyrke”. Oftast följde kursen och studiekamraterna samma studietakt, s.k. bundna kurser varför man kände varandra väl. Jag hoppade ju av ett halvår för kirurgjobb höstterminen 1968 och fortsatte i Lund där jag fick nya studiekamrater som redan var sammansvetsade från tidigare kurser och tentor under fyra år. Jag blev sålunda kanske lite av en katt bland hermelinerna eller kanske snarast en hermelin bland katterna men fick snabbt nya vänner bland kurskamraterna som jag tidigare berättat om, inte minst Kjell Bondesson. Vi åkte sedan på sommaren 1969 en oföreglömlig vecka till Rhodos där vi för säkerhets skull kallade oss för Mr. Smith och Mr. Brown men ibland hände det att kompisar från Uppsala kom ner till Lund och gästade oss liksom jag for till Uppsala och våldgästade några av mina gamla kurskamrater. Även i Lundakursen som jag ”hängde på” bestod huvudsakligen av maskulina individer men också 5-10 individer från det täcka könet, d.v.s. flickor. Bland dessa fanns en mycket vacker ung dam som kom från en mindre ort från Småland, sannolikt från Tingsryd. Hon hade ett långt vackert mörkt, nästan svart hår, pigga blå ögon och en perfekt kvinnlig kroppsbyggnad. Hon klädde sig alltid ärtigt och var jämt pigg, glad och positiv och jag är nästan säker på att alla manliga kurskamrater – och även lärare – var lite kära i denna unga dam som hade det vanliga och enkla namnet Helen Carlsson. Hon hade en lika snygg, glad och positiv väninna som jag har glömt namnet på men hon gick allmänt under smeknamnet Bim. Bim var redan upptagen, hon hade en boy-friend som noga såg till att hon höll sig innanför skaklarna men Helen föreföll mera frivol och pigg men visade sig aldrig med någon boy-friend i Lund vilket senare fick sin naturliga förklaring. Hennes s.k. fästman var 6 år äldre än jag och hans namn var Anders Tolängen och förutom att han redan var klar ortopedkirurg och hade tjänst i Linköping var han även son till ortopedöverläkaren i Falun. Emellertid tycktes det vad jag då förstod att den gode Anders inte var främmande för ”la vita dolce” och åkte på allehanda skidresor och andra förlustelser med sjuksköterskor m.fl. från Linköping utan att ta sin fästman med sig varför hon hade all anledning att leva sitt eget liv och roa sig efter bästa förmåga på ledig tid vilket hon också gjorde.

Många har under årens lopp frågat mig varför jag hux flux gifte mig med Kristina Lundberg som varandes student och 22 år ung men jag har ingen bra förklaring, det bara blev så. Hon var inte ens gravid och blev inte heller under vårt äktenskap som ju blev ganska kort. Hon ville naturligtvis göra akademisk karriär liksom jag och då ingår nog inte barnafödande, amning och familj i planerna utan barnet blev en strävvhårig taxtik som döptes till Cecilia eller ”Cilla”. Möjligen hade jag ett starkt behov att skaffa något eget, en egen familj och frigöra mig från allt vad Falun och mor Vilja hette men det är bara en spekulation från min sida och jag hade ju egentligen ingen aning om konsekvenserna av ett äktenskap, allra minst juridiskt och kanske såg bröllopet i Paris mera som ett trevligt jippo. Det rörde sig dock definitivt inte om någon slags passionerad kärlek som åstadkom att vi blev äkta makar, bägge endast 22 år gamla.

Åter till tåget och Lüneburger Heide. Plötsligt – ja minns inte hur – var Helen och jag ensamma på väg framåt i det långa tåget hand i hand pussandes och kramandes trots rejäla förmaningar från Bim till Helen. Efter vad jag tyckte var en evighet i det långa tåget hittade vi till slut ett ställe där vi kunde vara ensamma. Fortsättning följer inte men man kan lugnt påstå att vi inte bara drack thé och åt scones hela natten. Efter en tid kom en nitisk tysk konduktör och avhyste oss och jag minns fortfarande att jag på tyska sade till honom att han arbetade för mycket och borde roa sig i större utsträckning men då blev han arg och påstod att i Tyskland var det ordning och hårt arbete som gällde. På morgonen kom vi ner till München och klev av tåget på München Hauptbahnhof där några unga läkare från Universitetssjukhuset mötte oss. Eftersom jag talade och fortfarande talar flytande tyska fick jag instruktioner att ta hela gruppen till ett slags vandrarhem där vi inkvarterades. Nästa dag gick vi i samlad trupp till Barnkliniken där vi efter lunch fick lyssna på flera bra föredrag, dock bara på tyska. Engelskan hade tydligen inte gjort sitt intåg i den tyska akademiska världen ännu vilket torde vara fallet idag då nu alla medicinska artiklar skall vara på engelska för att godkännas i vetenskapliga tidskrifter.

Vid den här tiden spelades ofta och mycket i radio en låt som hette ”Rosen” och som sjöngs och var komponerad av en viss Arne Kvick som hade bott eller bodde granne med Snoddas i Bollnäs och som även han var sannolikt bandyspelare. Låten börjar med : ” När man söker stundens sorger glömma...” och dagen innan vi åkte översatte jag denna underbara låt till tyska och gissa om det blev populärt. Alla sjöng den, både solo och i grupp och min kompis Kjell Bondesson hittade t.o.m. en skivinspelningsstudio i München där han sjöng in låten på tyska på en dåtida 45-varvsplatta. Den tyska varianten fick av mig följande text:

Wenn man versucht die Sorgen zu vergessen - ist es schön erwacht zu geh'n und traumen – vergessen mein sweet-heart die weggeflogen ist, und das sie nicht meine Rose bekam
Denn eben heu't abend so ha'b gekauft ein kleine Rose in einem Geschäft, ein rote wie Blut damit Du versteht das es ist Dich die ich liebe sehr

Als ich Dich heute Abend angerufen habe, und Dich ins Kino eingeladen habe hasst Du ganz einfach nein gesagt, jetzt ist es genug

Du hast gesagt: Ich bleibe zu Hause und werde früh zu Bett gehen und schlafen. Bitte, ruf mich nicht mehr an, und das, das musste ich versprechen

Aber nichts könnte mich hindern, ich muss heute abend herausgehen. Als ich in der Stadt spazierte, habe ich dich gesehen mit ein Junge in ein Auto von letzte Modelle.

Der Lack des Autos hat geglenzt und das Krom des Frontes hat geblitzert als ich ganz alleine gestanden habe und habe gedacht: Wie einfach ist meine kleine Rose.

På svenska: När man söker stundens sorger glömma, är det skönt att vaken gå och drömma. Glömma att lyckan flugit har sin kos och att du ej fick min röda ros. Ty just nu idag så köpte jag en liten ros i en blomsteraffär, en ros röd som blod så att du förstod att det är dej som jag håller kär.

Nästa text: Als ich so wie so unglücklich verliebt und nervös spaziere kann mir doch niemand tadeln ob die Rose einen anderen Mädchen gegibt wirt.

Slutet: Ty just nu idag så köpte jag en liten ros i en blomsteraffär. En ros röd som blod så att du förstod att det är dej som jag håller kär.

Innan vi skulle åka hem till Lund igen hade vi ytterligare vetenskapliga program bl.a. ronder på vårdavdelningarna där vi fick se fall som vi knappast såg hemma i Lund, bl.a.

minns jag en liten turkisk pojke med manifest raket – engelska sjukan – som mor Vilja påstod att jag led av som barn men ju inte alls stämde med verkligheten. Vi lärde oss också s.k. tyska applåder efter ett bra fördrag, det var inte som i Lund där man klappade händer utan man skulle dunka med händerna på bänken och med fötterna på golvet. Avslutningsvis skulle vi naturligtvis gå på Hofbreuhaus och dricka bayerskt öl som serverades i literskrus eller glasstövlar (Stiefeln) på 3 liter och till detta saltinlagda skivor av rättika. Denna kombination är synnerligen vattendrivande och inne på krogen fanns en lång rad med afträden för vattenkastning som alltid alla var upptagna med köande gentlemän. En av de mest underbara händelser på denna skolresa – även om läsaren säkert förstår att det var många – var när jag stod i toalettön och plötsligt från ett av båsena fick höra professor Bertil Lindquist sjunga med djup stämma ; ” Wenn man versucht die Sorgen zu vergessen...” o.s.v, det var naturligtvis en av höjdpunkterna på denna resa som via samma nattåg i retrograd riktning åter tog oss till Köpenhamn och Lund, men här var det knappast läge att säga ”hem, kära hem.”

Som alltid tar det roliga slut en vacker dag och det var inget undantag med denna resa. Jag kom hem till Kämnervägen i tämligen gott skick och träffade åter min hustru Kristina som förhoppningsvis hade studerat ordentligt under min frånvaro. Hon måste naturligtvis ha märkt att något var gallet, jag var ju närmast euforisk och gick säkert omkring i någon slags rus. Sannolikt hade jag trots alla bra betyg och andra framgångar tämligen dåligt självförtroende och självkänsla och att ha ”erövrat” Helen Carlsson gjorde mig sannolikt helt euforisk och det kan man ju inte dölja för omgivningen och inte minst för sin hustru. Om jag minns rätt brydde hon sig inte särskilt om mitt annorlunda beteende utan accepterade det och gav sig i stället ut på egna äventyr och träffade en massa nya vänner, bland dem många juridikstudierande som jag inte kände sen tidigare. Kikkan var säkert inget offerlamm på mitt nyupptäckta altare utan hade sina egna helgedomar. Helen och jag fortsatte att träffas regelbundet, hon hade ett studentrum i centrala Lund och tills vidare bodde jag kvar i lägenheten på Kämnervägen terminen ut. Den 11:e april 1970 var Kristina och jag tillsammans i Göteborg för att fira min farbrors 50-årsdag på Ingenjörernas Hus och jag var av ”Ats” – Adolf Yllö – utsedd att vara toastmaster under festen. Ats var en riktigt glad garcon och han var vida känd som en dylik i läkarkretsar i Sverige. Han hade ju tjänstgjort som bataljonsläkare och krigskirurg i finska armén 1943-44 och också skrivit om denna tjänstgöring i ett tal som han höll i Stockholm den 8:e februari 1986 för veteraner från den estniska bataljonen IR 200 som kämpade på Finlands sida och enligt min mening är denna berättelse mycket bra skriven och mycket läsvärd. När han kom till Sverige och började umgås i svenska läkarfamiljer stod han inte ut efter en tid, det var för mycket av formaliteter, tackande under kristallkronan, ytterligare tackande och huvuddelen av konversationen handlade om hur gott maten smakade även om den var vidbränd liksom smaken på alla sorters kakor. Han började ta med sig ett dragspel och sjöng sånger, ofta sentimentala på olika språk inklusive estniska och ibland använde han i stället piano om dylikt fanns till hands. Bland annat på detta sätt blev han också en riktig kvinnotjusare men så vitt jag vet hade han varit det långt innan de svenska läkarkalasen, enligt rykten hade flickor och kvinnor försörjt honom redan under studietiden i Tartu (Dorpat) då han inte fick några pengar hemifrån eftersom det var bestämt att endast den äldste sonen (min far Leo) skulle studera på universitet. Å andra sidan var Leo enligt vad jag kan minnas till sin läggning snarast diametralt motsatt sin bror Adolf. Leo var mycket auktoritär och bestämmande, snarast

butter till humöret för det mesta och det var nog bra att han stannade i Finland och blev professor där och inte i Sverige. Han hade inte klarat av svensk s.k. demokrati med MBL-förhandlingar och liknande utan om han hade beslutat någonting så gällde det också. Eller på finska: ”kertaa kaikkiaan !”(och därmed basta!). Sjunga eller spela något instrument kunde han inte heller, åtminstone inte så vitt jag vet.

På Adolfs 50-årsfest fanns naturligtvis hela hans familj med hustru Ingrid, två döttrar och en son Claes som jag träffat och som ser ut som en kopia av mig själv men dessutom ett stort antal lite udda figurer, de flesta akademiker med fruar och sammanlagt ett 50-tal personer. Det var ett riktigt rejält kalas och eftersom jag hade blivit utnämnd till toastmaster fick ju Kickan och jag inte tappa stilen trots att vi nästan separerat utan jag fullföljde min uppgift förhoppningsvis till belåtenhet både för födelsedagsfiraren och gästerna. Ett gäng lätt eller måttligt berusade damer påstod att jag inte skulle leva tills jag blev 50 år men jag förstod inte detta riktigt varför jag bad damerna precisera sig. Tydligen hade jag viss charm såsom varandes en yngling, på den tiden utan ölmage och lite av klädsnobb eftersom dessa damer påstod att kvinnorna skulle ta kål på mig. Visserligen har jag som ” kattsläkting” haft minst nio liv före 50 års ålder men nu är jag 65 och lever fortfarande!!! Efter kalaset tror jag att Kristina återvände till Lund och lägenheten på Kämnersvägen medan jag själv stannade i Varberg för ytterligare vikariat som kirurgunderläkare alternativt gjorde jag då min medicinska assistenttjänstgöring som skulle omfatta 3 månader – jag minns inte vilket. Nu hände det som brukar hända vid en skilsmässa, nämligen att den kvinnliga parten klarar sig mycket bättre än den manliga. Kristina återvände till Lund och lägenheten mens jag fick den lilla 2-rummaren vid det gamla lasarettet i Varberg, började arbeta med blev inom kort ganska ensam och isolerad som gift ”ungkarl”. Visserligen hade jag ganska stort umgänge både med kolleger av samma kön och sköterskor och andra av motsatt kön men det blev av naturliga skäl tämligen ytligt – dom flesta visste ju att jag var gift. Kickan däremot skaffade sig så vitt jag vet inom kort en massa nya kamrater och väninnor varav flera tydligen var juridikstuderande eftersom det efter en kort tid kom en massa krav på mig om underhåll till Kristina och det var inga små belopp ynglingarna krävde eftersom jag hade inkomst sedan 1967 och Kickan var endast studerande med studielån. Tydligen hade dom läst det finstilla i lagboken alltför intensivt under den s.k. proppen i juridik som idag bytt namn till göken och skulle riktigt sätta dit mig ekonomiskt. Det brydde jag mig inte särskilt mycket om men desto mer min kära mor Vilja som satte igång ett helvetes rabalder som alltid. Hon ringde i tid och otid och varje gång ville hon veta hur mycket alkohol jag hade konsumerat eftersom jag lät så nasal och konstig på rösten enligt henne. Hon ringde säkert inte bara mig utan även motparten och då fick jag plötsligt veta att jag var psykiskt sjuk och hade varit så ända sedan barndomen då mor Vilja gav mig Valerianadroppar på en sockerbit p.g.a. att jag var så aktiv och ”benen gick som trumpinnar”. Så vitt jag vet var det inte någon läkare som hade ordinerat detta utan det gjorde hon på eget bevåg, möjligen att hon måste studera till farmaceut och ville att jag skulle vara tyst, alternativt att hon såg mig som en reinkarnation av sin exmake Leo som hon säkerligen hatade. Inte nog med det, hon kom ner till Varberg och ”hjälpa” eller kanske rättare sagt kontrollera mina förehavanden och sov över i en extrasäng i min lilla lägenhet. Jag jobbade som vanligt på dagen och när jag kom hem igen hade hon tvättat mina underkläder, lakan m.m. och hängt upp tvätten på ett snöre i rummet – det var mig veterligen enda gången hon hjälpte mig med tvätten vilket hon inte hade behövt eftersom jag lämnade in allt smutsigt på kem-tvätt. Jag hade ingen

lust att sitta hela kvällen med henne utan gick ut och åt och sov över hos en sjuksköterska som jag kände sedan tidigare. När jag kom hem nästa morgon var mor Vilja fly förbannad över att jag inte varit tillsammans med henne och yttrade följande: ” Jag är ju i alla fall din mor!” Jag minns det så väl för det var nog första, sista och enda gången hon visade någon form av moderskänslor gentemot mig. Inte nog med det, hon sprang runt hos mina kirurgkolleger och frågade dom hur jag var som läkare! Min kirurgkollega som var från Ungern, Karoly Csombo skvallrade till mig om detta och hade tydligen sagt att jag var duktig och ambitiös men ofta för ivrig och med tidvis dåligt tålamod men det var ju hans åsikt och man kan ju undra vad han egentligen tyckte om mor Viljas frågeställning angående en kollega. Avslutningsvis sprang hon också runt hos mina grannar och frågade hur jag var och hur jag uppförde mig etc. och likadant gjorde hon tydligen med de banker jag anlidade. Ett dylikt beteende var naturligtvis ytterst beklämmande och närmast katastrofalt för mig i den lilla staden Varberg, det var ju minst sagt pinsamt men jag kunde inte göra något för att förhindra hennes beteende. Som jag tidigare nämnt var nog min mor den människa som nästan hela mitt vuxna liv ställde till mest trassel och obehagligheter för mig och senare även för min hustru Ann-Sofie i Simrishamn många år senare.

Senare under sommaren fick jag åka till Lund igen för att ansöka tillsammans med Kristina om skilsmässa till tingsrätten i Lund och skriva på papper. Hon såg ut att må bra, möjligen saknade hon sportbilen eftersom hon körde en Porsche modell äldre som hon sannolikt hade inhandlat eller lånat av någon studiekamrat. Hennes juristkompisar var om möjligt ännu mera aggressiva och hotade mig med astronomiska summor i underhåll. På den tiden var det inte bara att lämna in en ansökan om skilsmässa även om man inte hade några barn tillsammans utan det måste finnas en anledning om domaren skulle godkänna skilsmässan och en var den s.k. otrohetsparagrafen. Om ena parten erkände otrohet var det grönt ljus och i vårt fall kom vi överens om att Kickan skulle ta på sig detta – varför vet jag inte - vi var väl lika goda kålsupare bägge två. Förhandlingen i tingsrätten var avklarad på 10 -15 minuter och jag fick sportbilen, min tennisracket, personliga prylar och böcker. Resten, bl.a. alla dyra nyinköpta möbler tog motparten hand om liksom taxen Cilla men något underhåll var aldrig aktuellt. Domaren tyckte allt sådana krav var löjliga eftersom vi bägge var studenter. Sedan måste jag fixa någonstans att bo och jag fick överta Kjell Bondessons korridorrum på Helsingkrona Nation på Sölvegatan nära Universitetssjukhuset och på något sätt var man ju tillbaka på ruta 0 men å andra sidan hade jag bara tentorna i intermedicin och kirurgi kvar att klara av till hösten. Vad jag vet flyttade Kristina till en lägenhet på Lilla Fiskaregatan i centrala Lund och det är ju möjligt att hon flyttade dit med någon gentleman – i vilket fall som helst var Cilla med vid flytten. Vi skildes som kamrater utan aggressioner eller hårda ord men efter skilsmässan har jag inte sett henne och vet inte heller var hon bott eller arbetat. Ett rykte gjorde en tid efter skilsmässan gällande att hon arbetade som skolpsykolog i Ängelholm men jag hade inte någon aning om detta var sant.

Sommaren gick fort, mest i arbetets och jourandets tecken men Varberg var ju och är en härlig sommarstad varför en massa trevliga sjuksköterskor, sekreterare m.fl. sökte sig dit varför man aldrig hade det riktigt tråkigt. Dessutom kom ju min gode vän Kjell Bondesson och hälsade på och vi företog en charterresa till Rhodos som jag redan berättat om. En vacker dag kom också min farbror Adolf på besök från Göteborg och då hade vi verkligen ett litet ”fylleslag”. På söndag kväll måste han ju ta sig till Göteborg och då ringde han efter en sköterska som jag tyvärr glömt namnet på men hon kom i en Volvo Amazon och

hämtade honom i ett tämligen miserabelt skick. Det var en av hans älskarinnor, jag tyckte personligen att hon var både snygg och intelligent och frågade Adolf varför han inte kunde fortsätta att leva med henne eftersom han var skild från sin hustru Ingrid från Leksand i Dalarna men svaret blev: ”nej, aldrig - hon är vare sig svart eller vit – hon är grå. Vad nu detta kunde innebära - vilket jag aldrig riktigt förstått - vare sig då eller senare.

Nu hade jag bara de två stora tentorna kvar innan jag kunde få min medicine licentia-examen och bli legitimerad läkare, nämligen internmedicin och kirurgi på Lunds Universitet. Läroboken i internmedicin var på engelska och var knappast som en tegelsten utan mera som ett betongblock. Den finns fortfarande kvar i bokhyllan, kostade på den tiden 122 kronor och 50 öre men idag får man nog lägga till en nolla för prisjämförelse. Titeln var TEXTBOOK OF MEDICINE av Paul B. Beeson och Walsh McDermott men när jag bläddrar i boken idag ser jag att jag bara läst mycket sporadiskt i den, få understrykningar och andra tecken på noggrann genomläsning utan man hade förhoppningsvis lärt sig lite under 7 års studier med föreläsningar, klinisk undervisning och tre månades assistenttjänstgöring som vikarierande underläkare. Kirurgin tyckte jag att jag behärskade bra och i augusti 1970 anmälde jag mig för tentamen i kirurgi vilket innebar att man skulle anmäla sig på morgonen på Kirurgiska Kliniken, Lunds Lasarett hos professorns sekreterare. Därefter fick man sig tilldelat ett antal ineliggande patienter, oftast tre sjuklingar som man skulle ta sjukhistoria på, undersöka kliniskt, ställa diagnos och föreslå lämplig behandling. Professor Stig Bengmark var inte tillstades den dagen utan jag skulle tentera för t.f. professor Johannes Vang som var av danskt ursprung och dessutom led av magsår. Jag väntade mig det värsta, Kjell Bondesson hade tenderat någon vecka innan mig och fått en massa omöjliga frågor hur man tekniskt opererar brusten kroppspulsåder och opererar in en kärlprotes – s.k. ridbyxa – om man har dålig eller ingen blodcirkulation i benen. Kjell som var mera intresserad av psykiatri och som senare också ägnade sin läkargärning åt denna specialitet var helt ointresserad av dylik kirurgi, ja kirurgi överhuvudtaget. Han kunde ingenting, blev förbannad och bad i stort sett Johannes Vang dra åt helvete men aggressionerna var ömse-sidiga, Kjell blev underkänd och utslängd och fick göra om kirurgitentan senare.

Min tentamensdag började inte heller bra, det kunde ha blivit rena katastrofen. Jag var ju en rask ungarl men ensam och utan flickvän och den förste jag träffade på tentamensdagen var en snygg sekreterare som jag skulle anmäla mig hos. Hon var helt i min smak och jag hade omedelbart fräckheten att bjuda henne på middag på kvällen för att fira min tentamen i kirurgi. Det kanske var mindre klokt eftersom sjuksköterskorna på avdelningen genast fick veta denna flirt och lät mig förstå att det var t.f. professor Vangs girlfriend. Helvete tänkte jag, här har jag gjort bort mig rejält men jag får väl göra som Kjell och återkomma vid senare tillfälle. Emellertid blev det tvärt om, docent Vang var mycket vänlig och tillmötesgående och vi började med att diskutera kirurgi i största allmänhet eftersom det redan var min blivande specialitet och jag ju redan hade c:a ett års erfarenhet som vikarierande kirurgunderläkare. Efter en tid kom vi in på behandling av magsår, inte helt oväntat eftersom docenten själv led av denna åkomma. Vi diskuterade både medikamentell respektive kirurgisk behandling, vad gäller det förstnämna gällde på den tiden antiacida som Novalucol som neutraliserade saltsyran i magsäcken och anticholinergika som Egazil som förhoppningsvis skulle minska produktionen av saltsyra. Vad gäller den kirurgiska behandlingen var det fr.a. tre operationsmetoder som användes på den tiden, nämligen operation enligt Billroth I, Billroth II och Vagotomi men ingen var särskilt bra och biverknin-

garna var många eftersom man opererade bort en stor del av magsäcken och tolvfingertarmen och kopplade om tunntarmen m.m. Vagotomi innebar avskärande av vagusnerven till magsäcken som styr bildningen av saltsyra. Han frågade mig om jag hade några andra hypotetiska, ev. framtida behandlingsmetoder och då kom jag på att man i stället för att neutralisera saltsyran kunde man kanske hindra att den bildades i en del av magsäcken. Jag var således inne på Losec många år innan preparatet lanserades av ASTRA. Vi hade definitivt en intressant och givande diskussion och efter c:a en timme kom nästa fråga, nämligen hur man skall behandla cystor på bukspottkörteln. Jag visste ju att detta skulle komma upp eftersom en av tentamenspatienterna hade opererats för denna åkomma som var godartad. Jag hade haft tid att läsa på och imponerade med att operationsmetoden hette marsupialisation vilket ungefär innebär att man vänder cystan ut och in och syr tillbaka den mot körteln. Docent Vang frågade mig sedan vad marsupialisation betydde men jag behövde inte svara rätt på frågan och då kunde han imponera och framhöll att det betydde ”att punga”. Efter att vi var klara fyllde han i min tentamensbok med betyget ”med utmärkt beröm godkänd” den 28:e augusti 1970 och frågade om jag ville vara med i hans team på kirurgiska kliniken men jag hade redan lovat att vikariera i Varberg och tackade nej tills vidare men jag lovade att återkomma. Jag är och har alltid varit en utpräglad fatalist och om jag efter tentan hade sagt ja till docent Vangs erbjudande hade mitt fortsatta liv nog blivit helt annorlunda mot vad det blev men det visste jag ju inte då. Om man skall göra karriär i den akademiska världen skulle jag naturligtvis ha svarat OK genast på sekunden men nu 40 år efteråt har jag inte ångrat någonting utan har varit helt nöjd och tillfreds med min 43-åriga läkargärning. Med mitt utländska namn och inga sponsorer i form av fäder eller andra släktingar hade jag säkerligen ganska snabbt blivit utmanövrerad av alla vassa armbågar inom den akademiska världen. Ett par år senare ringde jag till docent Vang och tänkte mig att börja arbeta och forska i Lund men då hade han slutat på kliniken och jag hänvisades i stället till docent Torgil Hallböök som ju inte alls visste vem jag var och han föreslog ytterligare några år på s.k. landsortsklinik. Docent Hallböök och jag träffades ånyo på Kärnsjukhuset i Skövde där han år 1975 var kirurgöverläkare och jag började som underläkare på ortopedkirurgiska kliniken under ledning av docent Sven-Arne Ahlgren som blev min mentor och lärare inom ortopedisk kirurgi tillsammans med islänningen, med. dr. Gudmundur Gudmundsson som vi alla kallade för ”Il Duce” p.g.a. hans auktoritära sätt att leda kliniken när Sven-Arne flyttade till Helsingborg. Tyvärr avled Sven-Arne några år senare av brustet bräck på stora kroppspulsådern när han var ute och promenerade med sin hustru och märkligt nog har jag flera äldre kolleger som hastigt avlidit p.g.a. denna diagnos.

Någon middag med sekreteraren på kirurgiska kliniken blev det tyvärr inte och inga andra festligheter heller så vitt jag kan minnas utan jag lunkade väl hem till mitt korridorrum på Helsingkrona naturligtvis glad och lättad över att tentan gått så bra men några blommor från Falun fick jag inte längre. Jag har för mig att jag var ganska ensam, de flesta kurskamrater hade spridits över landet för olika underläkarvikariat eller assistenttjänstgöringar och de som nu bodde i korridoren eller i huset var ju nästan alla i 20-årsåldern och hade andra intressen än jag, exempelvis disco och nattklubb. Jag kände mig inte hemma i dylika lokaler och aktiviteter och deltog inte en enda gång på dessa festligheter som anordnades flera gånger i veckan. I stället började jag förbereda mig inför tentamen i invärtesmedicin men någon större mening med att försöka plöja igenom det stora betongblocket till lärobok insåg jag snabbt att det var en omöjlighet utan boken fick mera vara en slags uppslagsbok

om man stötte på problem. Jag hade nog riktigt tråkigt, var relativt ensam utan kompisar så när Kjell Bondesson ringde från Visby och undrade om jag inte kunde komma över och vikariera som medicinunderläkare tackade jag genast ja och nästa dag brummade jag med en DC 3 till Stockholm och dito flygplan till Visby där jag jobbade några veckor men på ledig tid roade vi oss naturligtvis kungligt.

I oktober 1970 anmälde jag mig för tentamen i internmedicin och tenterade den 28.10 på medicinska kliniken, Universitetssjukhuset i Lund för t.f. professorn docent Stig Willner. Internmedicin var ju inte ”my cup of tea” och jag minns faktiskt inte heller vilket eller vilka ämnen som kom upp. Jag har dock en svag aning om att vi diskuterade bisköldkörtlarna och deras sjukdomar men helt säkert är jag inte. Dock fick jag samma betyg som i kirurgi, d.v.s. med utmärkt beröm godkänd.

Så var då äntligen efter 7 års universitetsstudier dags att från Medicinska Fakulteten på Lunds Universitet erhålla sin medicine licentiatexamen och ansöka hos Socialstyrelsen om läkarlegitimation. Jag sitter med ett papper framför mig där det står följande: SOCIALSTYRELSEN förklarar härmed jämlikt bestämmelserna i 2 paragrafen lagen den 30 juni 1960 (nr 408) om behörighet att utöva läkaryrket medicine licentiaten MATTI YLLÖ vara legitimerad läkare. Stockholm den 9 november 1970. På socialstyrelsens vägnar – undertecknat Sigvard Malm och Ingrid Molin. Expeditionsavgift FEMTON (15) kronor med röd frimärksstämpel à 15 kronor.

Jag var nu ”riktig” kirurg och var så till 1975 och kunde ha tagit ut specialistkompetens i allmän kirurgi men så blev det inte utan från och med den 1 mars 1978 erhöll jag efter ansökan bevis om specialistkompetens i ortopedisk kirurgi efter randutbildningar i anesthesiologi och gynekologi. Jag var då t.f. biträdande överläkare på ortopedkirurgiska kliniken på Kärnsjukhuset i Skövde och under åren 1980 – 86 var jag ortopedöverläkare på länsdelslasarettet i Simrishamn. Från och med 1986 till den 1.10.2009 hade jag egen praktik inom min specialitet som jag drev tillsammans med min hustru, sjuksköterskan Ann-Sofie och min trogna sekreterare under 25 år vid namn Lisbeth Nilsson varefter jag avyttrade praktiken och i princip pensionerade mig efter 43 års läkargärning.

Jag står och opererar en patient på Varbergs nya lasarett 1970.

Jag som ung kirurg – 24 år – på lasarettet i Varberg 1969.

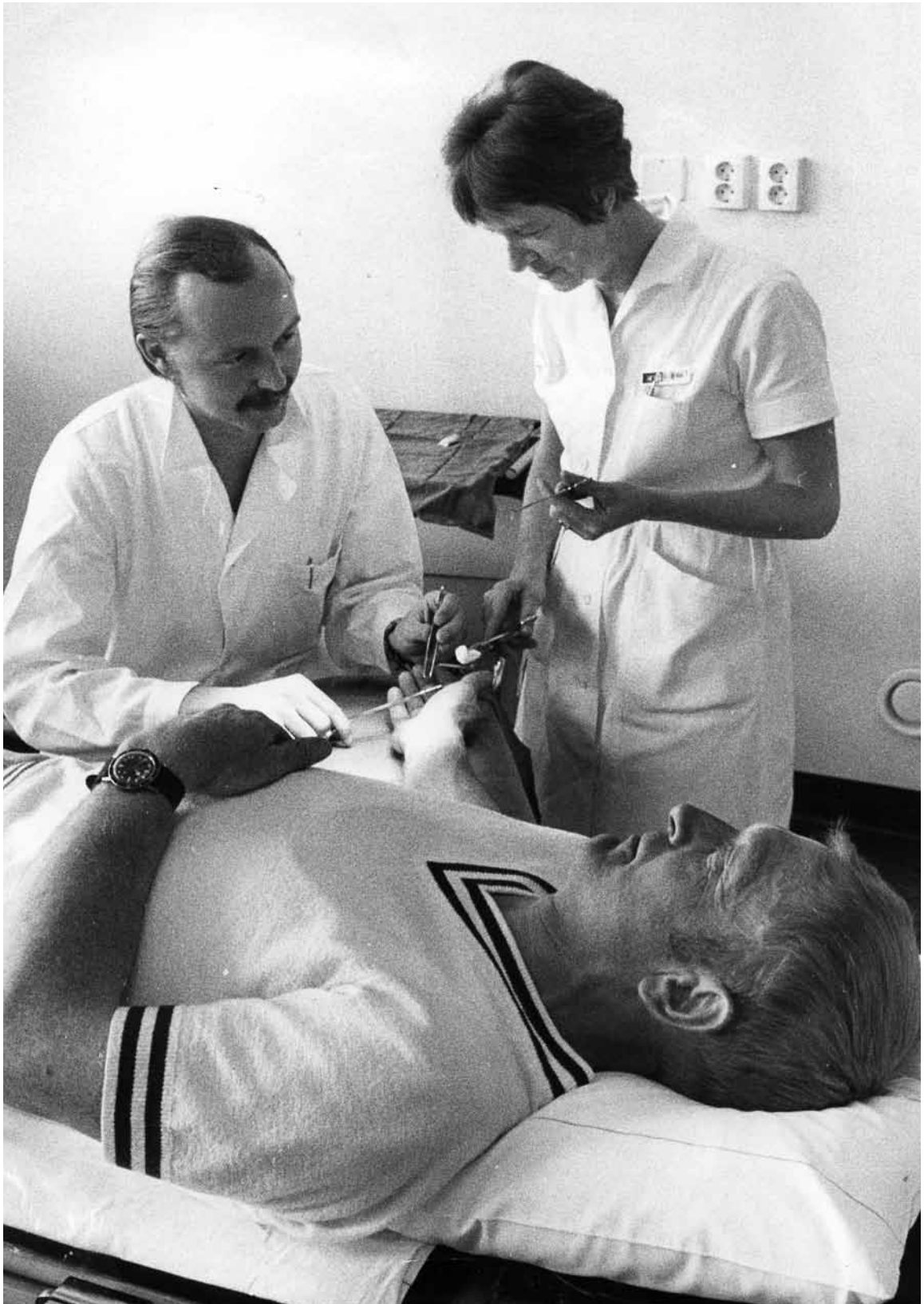
Svampplockning med den nya sportbilen – en MGB 1800 med elektrisk överväxel – sommaren 1969.

Min och "Kickans" läkarbostad på Apelviken i Varberg sommaren 1969.

Min farbror "Ats" Yllö och jag avnjuter surkålssoppa med fläsk och svart bröd i Göteborg. Bilden tagen år 1972.

Jag och syster Ebba syr ihop den första patienten på Varbergs nya lasarett. Bilden publicerades i Kvällsposten 1970.

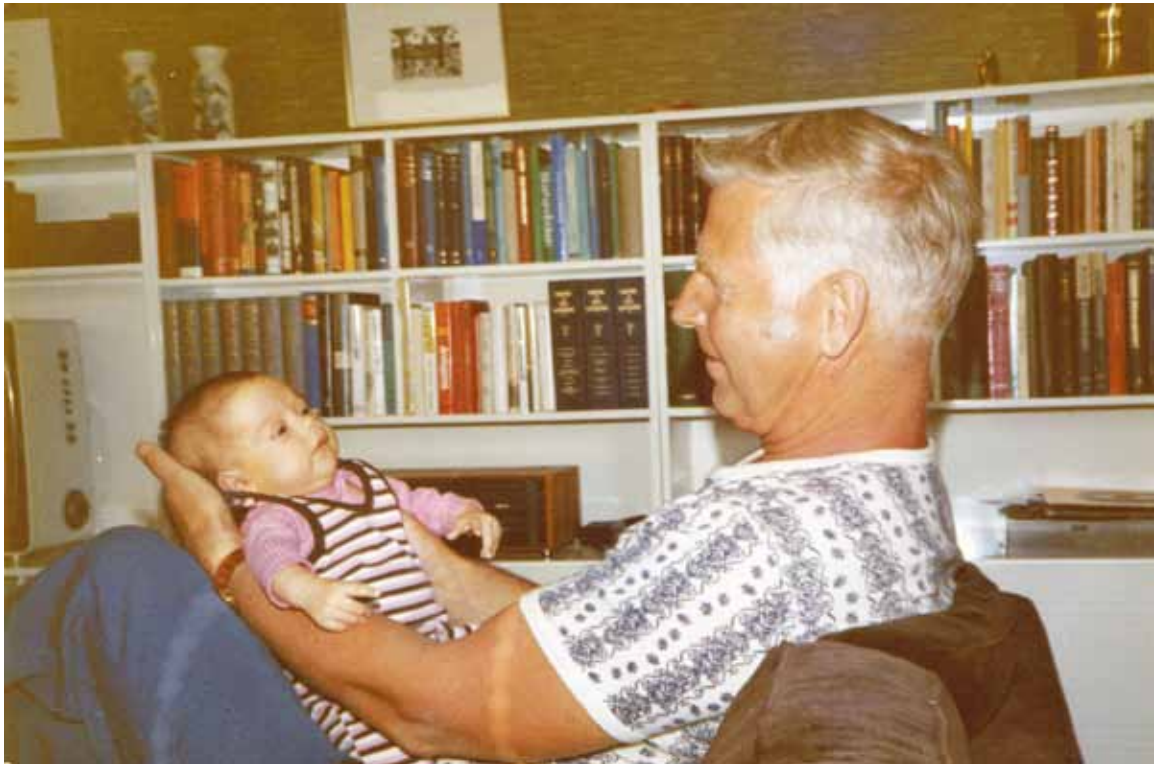
Efter min "korkioskbil" – Ford Anglia av 1949 års modell köpte jag en ljusblå Volkswagen med soltak. Vilken lyx för en medicine kandidat!

Stor fest på ingenjörernas hus i Göteborg, då min farbror Adolf Yllö fyllde 50 år år 1970 och jag var toastmaster. Från höger Adolfs hustru Ingrid och döttrarna Karin och Lena.

Morfar Leo och Ailis dotter Kristina Daniels i Finland. Året är troligen 1970.

Farfar Leo med min äldsta dotter Gabriella i Varberg år 1973.

Lärare och studenter i München efter pediatrikkursen i Lund 1969. Till höger om mig sitter "Bim". Längst bort en tysk läkarkollega.

Professor Lindqvist med en kurskamrat på färjan Limhamn-Dragör.

Mr Brown (Kjell Bondesson) och Mr Smith (jag) går ombord på båten från Rhodos till Marmaris i Turkiet för en dagsresa.

Kursamanuensen och jag ägnar oss åt whiskeyprovning på tåget till München.

Min hustru Ann-Sofies och min ”nostalgiresa”
i Södermanland sommaren 2005 efter
Svensk ortopedisk förenings möte i Örebro.

*Min syster Aili och mor Viljas halvbror
Ernsts son Johntagore Tevet i Tallinn i au-
gusti 2005.*

Min bostad i Rude, Baggetorp, i augusti 2005. Ingången var år 1950 från grusplanen till vänster.

Docktor Mattis och övriga familjens hemlighus åren 1947-1953. Helt funktionsdugligt fortfarande i augusti 2005.

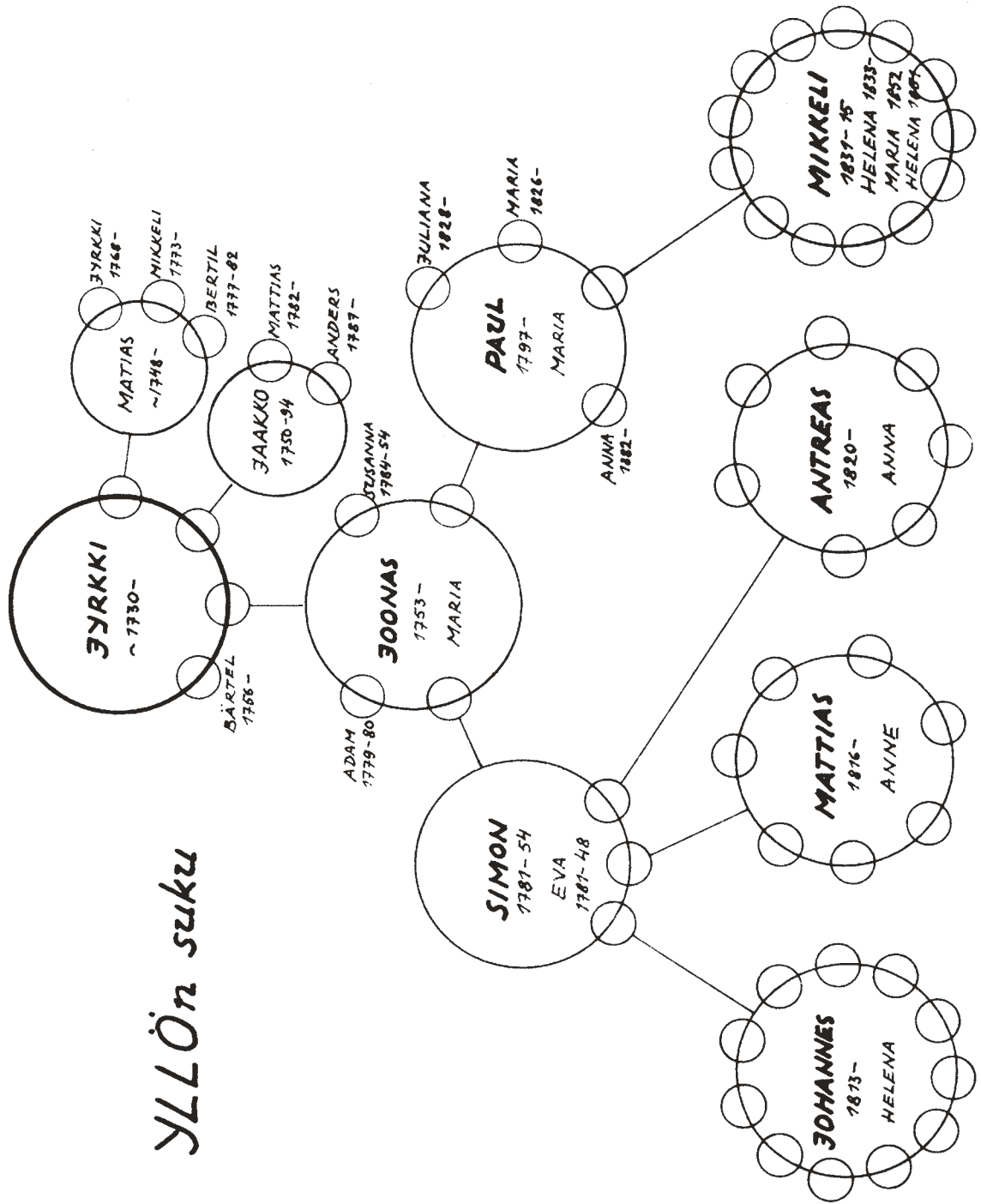

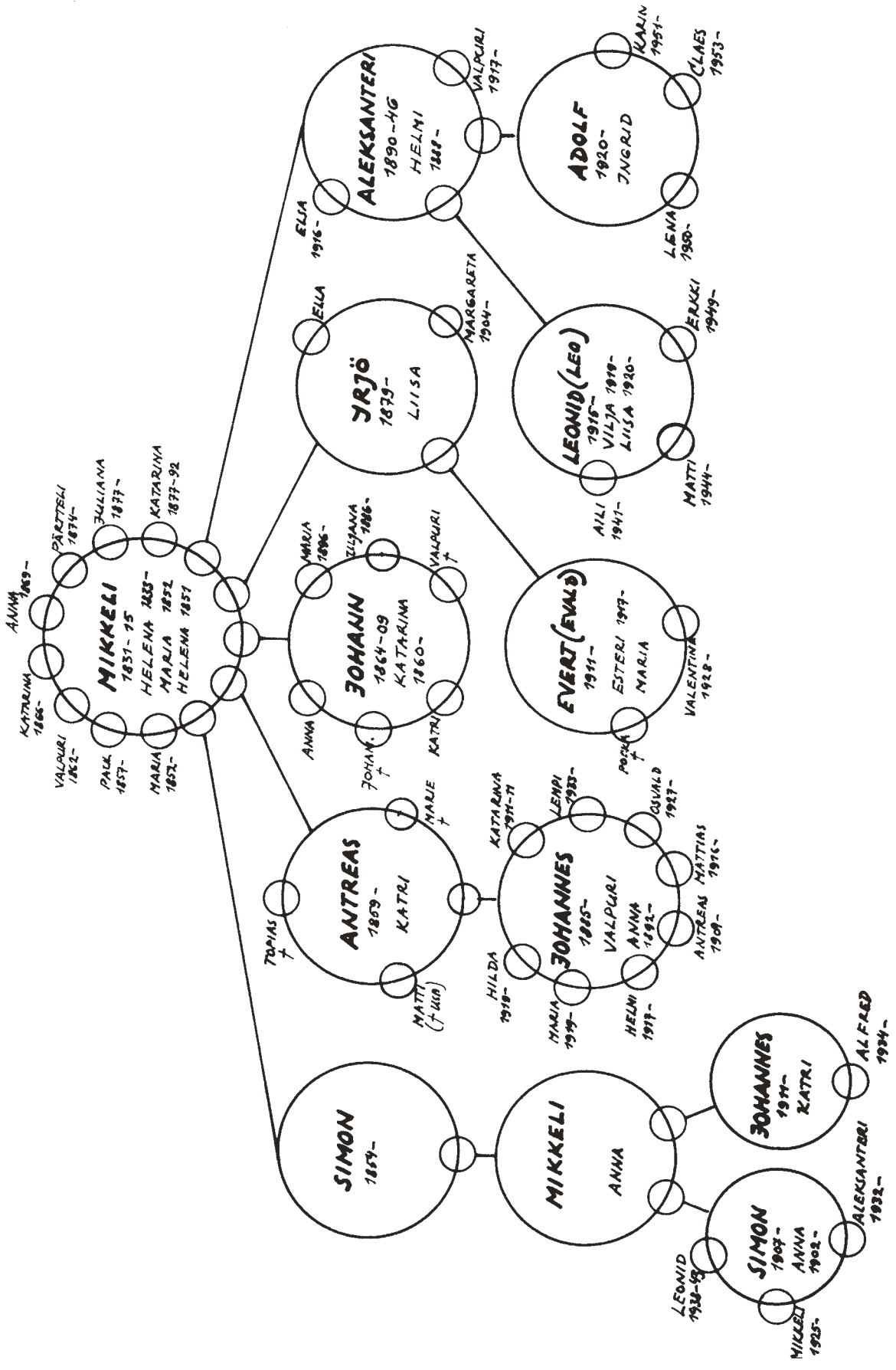
Docktor Matti med hustru Ann-Sofie utanför bonden Dehlins hus i augusti 2005. Förutom ägg fick vi också en middag med kokt höna.

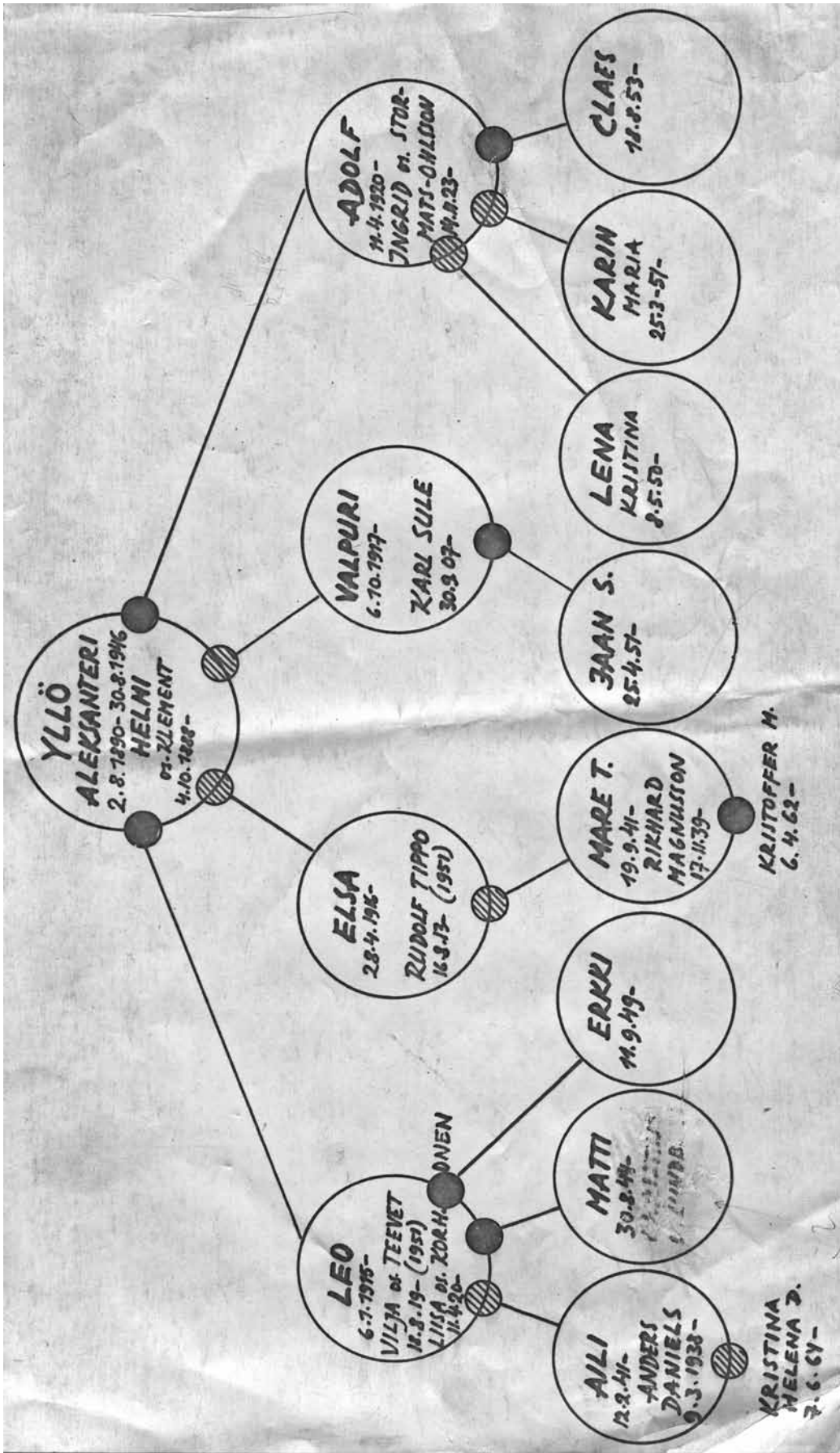

Docktor Mattis släktingar i Estland. Morfar Villems brors namn var Anton Teevet och hans son döptes till Osvald Teevet. Detta foto visar Osvalds fem barn. Från vänster Senta, Jaan, Kalju, Ilmar och Ants. Jaan sköter gården "Kanel" på Ösel, där morfar Villem föddes och växte upp.

Släktkartor från 1730-1969 konstruerad av min far Leo Yllö och från 1969 av mig själv.

Adolf Yllö

Gift med Ingrid Kristina Stormats
(född 14 november 1923)

Gift med Eila Helena Yllö
Inga barn

Barn 1: Lena Kristina Yllö (född 8 maj 1950)

Gift 1980 med: Lars-Olof Carlund (född 1946)

Barn:
Kristina Johanna Carlund (född 9 november 1981)
Maria Isabelle (född 31 maj 1985)
Olof Charles Alexander (född 3 oktober 1988)

Barn 2: Karin Maria Yllö (född 25 mars 1951)

Gift 1982 med Roland Werner (född 1946)

Barn:
Karoline Hanna Werner (född 23 januari 1984)
Helena Maria Werner (född 31 augusti 1985)

Barn 3: Claes Adolf Yllö (född 18 Augusti 1953)

Gift 1984 med Karin Karlsson (född 1956) Gift 1991 med Grethe Loretan (född 1955)

Barn: Ingrid Maria Yllö (född 29 juni 1984) Barn: Are Adolf Alexander (född 24 oktober 1992)
Jens Endre Axel (född 9 juli 1994)

Elsa _____ (Adolfs och Leos _____) ————— **Valpuri**
(1916-) **Systrar** **(1917-)**

Gift med Rudolf Tipppo
1913-(1951)

Barn: Mare Tipppo
(1941-

Gift med Rickard Magnusson
(född 1939)

Barn: Kristoffer Magnusson
(född 1962)
?

Gift med Karla Sule
1907-

Barn: Jaan Sule (född 1951)

Gift med Françoise Pascale Fanny Sule (född Renaud 1952)

Barn:

Annelie Alexandra Sule
(född 1980)

Carina Iréne Elisabeth Sule
(född 1982)

Karl-Johan Claude Sule
(född 1982)

